

శ్రీయైశ్వర్యావత్యైసమః.

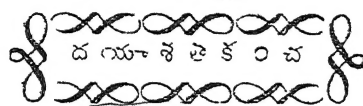
శ్రీ, శ్రీనివాస పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ షణ్మతే రామానుజాయనమః.

శ్రీమణ్మేగమాన్తమహాదేశికాయనమః.

శ్రీమల్లకకణ్ణీరవ, శ్రీమన్నిగమాన్తమహాదేశికప్రణీతమ్.

ప్రహయగీవస్తోత్రమ్.

శ్రీవాత్స్యగోమానుజాన్యవ్యాఖ్యానహక్యతంగత్.

శ్రీమర్మహీశూర దివ్యరత్నసింహాసనారూఢ

శ్రీమచ్చాచుఘామీంద్ర, దశికానామ్, శ్రీమద్వేదమా

ర్గప్రతిపాపనాచార్యేత్యాద్యపారవిరుదావలిసంతోధితా

నామ్, శ్రీమతగ్రంథకణ్ణీరవ శ్రీమన్నిగమాన్తమహాదేశిక

వరణయుగళ విన్యస్తసమస్తాత్మభరాణామ్, శ్రీశ్రీకృష్ణ

బహుతన్త్రపరకాలమహాదేశికేన్ద్రాణాం దివ్యనియమ

నానుసారేణ, శ్రీమత్త్రయీన్తవిద్యావివర్ధి

సామాజికానాం ద్రవ్యసహాయేన.

బెంగళూరు, తులసీవన వాసిరా

తూపుల్ చేఱగటాచార్యదాశేన

యథాకోశంయథామహిచరపర్యుత్త

బేజ్జళూరు- వాగ్విరీ మద్రాసుర శాలాయామ్,

ముద్రితం సద్విజయతేతగమ్.

(౧౯౯౫, తమేకత్) ౧౯౯౮ వసమ్.

శ్రీయైనమః.

శ్రీమతేనిగమాస్త మహాదేశికాయినమః.

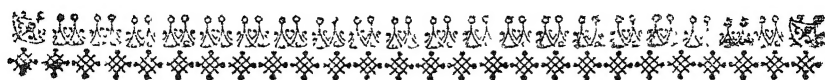
శ్రీమత్త్రయస్తవిద్యావివర్ధినీనదస్యాః.

—(*)—

శ్రీపరకాలగురు పరంపరాధిత శ్రీహయగ్రీవాష్టాన నిర్వహణ
ధురన్ధర శ్రీ శ్రీ-కృష్ణబ్రహ్మతస్త్ర పరకాల మహాదేశిక-
శ్రీ—ఉ—బెంగళూర్ సవార్ కచ్చేరి క్షేత్ర బక్షి వెంకటాచార్యర్.
,,,, సోసలై యజమానర్ తిరుమలై శ్రీరజ్గాచార్యర్ సముఖత్తిక్
విద్వాంసర్. (చార్యర్,
,,,, ఉక్కిలకెరె జోడీదార్ తిరువంగమాండాక్ శ్రీనివాసరాఘవా
,,,, సోసలై శ్రీమన్నల్లాక్ చక్రవర్తి శ్రీనివాస చక్రవర్త్యాచార్యర్.
,,,, కేతాన్తపట్టి శ్రీమన్నల్లాక్ చక్రవర్తి లక్ష్మీపుసింహ చక్రవర్త్యా
చార్యర్.
,,,, లక్ష్మీపురం-దళవాయ్ కొత్తపల్లి జోడీదాల్ శ్రీనల్లాక్ చక్రవర్తి
గరుడాచార్యర్.

తూ.ప్పల్. వెంకటాచార్యదాసక,

కార్యదర్శి.

శ్రీయైశ్వర్యపద్మావత్రైయనమః.

—(*) శ్రీ శ్రీ ని వా స ప్ర సీ ద (*)—

శ్రీ మ తే ని గ మా న్త మ హా దే శి కా య న మః.

శ్రీ సుద్వయాశతకా న్తర్గత శ్లోకానాం అకారాది సూచీపత్రికా.

శ్లోకసంఖ్య.			పుటసంఖ్య.
౧౦	అకిచ్చననిధింసూతిం	...	౩౫
౬౧	అకూపానైరేకోదక	...	౧౪౯
౧౦౮	అవిదవినిష్కాన్తస్త్రిలయే	...	౪౯
౫౧	అతికృపణోఽపిజన్తు	...	౧౨౮
౨౮	అతిలక్ష్మితశాసనేషు	...	౬౮
౮౫	అతివిధిఃప్రైరైశ్వర్యా		౧౮౫
౧౦౨	అద్యాపితద్వప్సగిరీశ	...	౨౨౫
౬౨	అనన్యాధీనస్సన్భవతి	...	౧౫
౧౦౫	అనవధిమధిక్యత్య	...	౨౩
౮౮	అనితరజుషామన్తహ్మలే		౧౮
౧౦౪	అనుగుణదశార్పితేన	...	౫౬
౧౧	అనుచరశక్త్యాదిగుణామ్	...	౩౮
౩౪	అనుభవితుమశామమ్	...	౮౬
౬౩	అపాంపత్యశ్చత్రాక్	...	౧౨
౫౩	అపీకరుణేజనన్య	...	౧౨

౧౨	అపినిఖిలలోకసుచరిత	...	౩౮
౨౫	అబహిష్కృతనిగ్రహణ్	...	౬౪
౫౨	అభిముఖభావసమ్పత్	౧౩౦
౬౫	అవతరణవిశేషైః	౮౫
౩౨	అవిరితనిజయోగక్షేమ	...	౭౭
౩౩	అశిథిలకరణేస్త్యై	...	౭౫
౪	అశేషవిఘ్నకేమనమ్		౨౯
౩౦	అహమస్మ్యపరాధ		౭౩
౪౧	అజ్ఞాంభ్యాతం		౧౦౧
౧౬	అస్పృష్టసన్తతానామ్,		౪౭
౯౭	ఔర్వుక్యపూర్వమ్		౨౧౨
౧౦	కమస్యనవధివదే		౩౪
౨౬	కమలానిలయస్త్యయా		౬౫
౨౮	కరుణేమరితేషు		౬౯
౨౨	కలశోదధిసమ్పదో		౫౬
౬౯	కలిక్షోభాస్త్యై		౧౬౫
౧౩	కామంసన్తుమిభిః		౨౩౬
	కృతినకకమలావాస		౨౬
౪	కృపణజనకల్పలితికాం		౪౧
౭	కృపేకృతజగద్ధితే		౧౯౪
౮	కృపేపరవతస్త్యయా		౧౯౫
౧	కృపేనిగతవేలయా		౧౮౨
౧౦	ఖిలంచేతోవృక్షేః		౧౬౭
౮	జగజ్జన్మస్థేమ		౧౬౨
౬	జగతిమితంపదా		౧౩౭

౨౩	జలధేరివశీతతా	౫౮
౯౮	జహ్యద్వృషాచలచత్తి,	౨౧
౫౯	త్వదుదయతూలికాభిః	౧౪
౭౯	త్వదుపసదనాదద్యశోవా	౧౮
౬౫	త్వయాదృప్తసుస్తిం	౧౫
౪౦	త్వయిహమమతీహీనః	౯౭
౭౧	త్రివిధచిదచిత్సత్తాస్తేషు	౧౬
౬౭	దయేదుగ్ధోదన్వత్	౧
౫౦	దివ్యాపాక్లం దిశసికరుణే	౧౨౫
౩౮	దిశిశిగతివిన్దిగోశక్తైః,	౯౧
౯౯	దృష్టేఽపిదుర్బలధియం	౨౧౭
౪౮	దైవాత్పాప్రప్తేనృషగిరితటమ్	౧౨౬
౫౪	ధృతభువనాదయే	౧౩౩
౨౦	నయసేవృషాచలేన్ద్రోః	౫౨
౧౦౦	నాతగిపరంకిమపి	౨౨౦
౪౩	నాభీపద్మస్ఫురణ	౧౦౬
౫౫	నిగమసమాశ్రితా	౧౩౫
౮	నిశామయతుమాంసీలా	౩౫
౬౫	నిషాదానాంసేతా	౧౫
౧౦౧	నిస్సేమవైభవమహిం	౬
౯౨	నైసర్గికేణతరసాకరుణే	౬
౮౬	పరశ్వభతపోధన	౧
౩౬	పరహితమనుకమ్పే ?	౮
౪	పరాశరముఖాస్యస్తే	౬
౩౯	పరిమితఢలసజ్కత్	౯
౨౪	ప్రణతప్రక్షకూల	౯

౮౦	ప్రణిహితధియం	౧౦౧
౧	ప్రసన్నోత్కంఠిరప్రాచీనః	౨౪
౮౯	ప్రసూతవిబుధస్త్వితే	౧౯౭
౮౫	ప్రసక్తమధురా	౧౮౯
౮౨	ప్రసూయసివిభజగత్	౧౮౪
౪౨	ప్రాజాపత్యప్రభృతివిశవం	౧౦౩
౧౦౩	ప్రామోదయేత్వదసభావ	౨౨౭
౩౩	ఫలవితరణదక్షం	౭౯
౧౩	భగవతివయేభవత్యా	౩౯
౪౬	భీమేనిశ్చంభవజలనిధౌ	౧౦౫
౮౯	మయితిష్ఠతిమహాప్రాం	౭౨
౯౪	మాసాహసోక్తిఘన	౨౦౭
౬౦	మృదుహృదయేదయే ?	౧౪౭
౪౪	యస్మిన్మద్యే తదితర	
౮౩	యుగాంతసమయోచితమ్	౧౮౬
౧౯	రూఢావృషాచలపతేః	౫౧
౭	వద్యేష్యగిరీశస్య	౩౨
౨	విగాహేతీర్థబహులాం	౨౫
౯౫	విజ్ఞాతశాసనగతిః	౨౦౬
౪౭	విద్యతేవాకతకనికమైః	౧౧౮
౬౨	వివిత్సావేతాభీ	౧౫౧
౧౦౭	విశ్వానుగ్రహమాతరం	౨౫౪
౯౧	విశ్వోపకారమితి నామ	౨౦౪
౯౫	విక్షేపమహానిదయే	౨౦౯
౫౮	వృషగిరికృష్ణవేఘ	౧౪౪

౧౫	వృషగిరిగృహ మేధి సుకాః	౪౩
౨౨	వృషగిరిపతేర్హృద్యా	౧౭౦
౩౭	వృషగిరిసవిధేషు	౮౯
౭౬	వృషగిరిసుధాసిన్ధా	౧౭౬
౯౦	వృషాద్రిహయసాహసః	౨౦౨
౧౦౪	వేదాంతదేశికపదే	౨౨౯
౧౦౬	శతకమిదమదారం	౨౩౨
౪౯	శ్రేణుస్సులింగకృదక్షిదయే ?	౧౨౨
౫౭	సకరుణతౌకికప్రభు	౧౩౯
౮౪	సటాచటలభీషణే	౧౮౭
౯౬	సస్తన్యమానమపరాధగణం	౨౨౧
౨౧	సమయోపనతైః	౫౪
౬	సమస్తజనసంపదే	౩౧
౪౫	సారంలభ్యాకవపి	౧౧౩
౭౩	స్వయముదయనస్సిద్ధా	౧౭౨
౭౪	హితమితజగద్దృష్టాపి	౧౭౩
౭౮	యః విలయినాంకాస్తాస్థానాం	౧౭౮

శ్రీ ధ్వజముః.

శ్రీలక్ష్మీ హయవదనపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీమతే నిగ మాన్త మహా దేశికాయ నమః.

శ్రీహయగ్రీవస్తోత్రం సవ్యాఖ్యానమ్.

శ్రీమాన్ వేంకటాచార్యకవి తారీక కేసరి ।
వేదాంతాచార్యవర్యోమే సన్నిధతాంసదామృది ॥
మూ— స్వతస్సిద్ధం

ఇందిరామందిరోరసుమిందాద్రిసురవందితమ్ | పందారుబృందమందారం వందేగోవిందచాలకమ్ || ౧ || కందర్పసంరథాకారం బృందావనవిభూషణమ్ | ఆనందకందజం నందనందనం వదిషీమహి || ప్రణిపత్య గురూత్తంసం శ్రీమద్వేదాంతదేశికమ్ | హయస్త్రివస్తవ వ్యాఖ్యాంకు ద్వేహంతత్ప్రసాదతః || ఇహాఖిలు శ్రీమాన్ పేదాంతదేశికః, సమ్యగుపాసన విశేష వశీకృత హృదయ పుండరీక మధ్య మండనాయిత తాండవప్రచండ తురంగముఖ మాతాండమండలి, సకల పండితనికురుంబ ముక్తాతపత్రితక్షితిమండలి, సర్వతంత్రస్వతంత్రః, కవితార్కిక కేశరీ, పరమకారుణికః, భగత్కల్యాణగుణ గణానుసంధానేనానాదినసంసారసంజ్ఞితదోషుర్మృతపాశబంధీకృతప్రాణిబృన్దం సంతితారయిషుః, శ్రీహయగ్రివ మణిష్ఠోతుండప్రతిజానీతే (స్వతః) ఇతి- స్వతస్సిద్ధం - స్వప్రకాశం, నను సిద్ధశబ్దస్య భావార్థవిహితకృత్ప్రత్యయంత త్వే స్వతః ఇతి పంచమ్యగ్తభూత పేతస్త్వనిహితతసేత్ ప్రత్యయ

స్వానన్వయస్సాన్యత్ - సిద్ధశబ్దస్య ప్రకాశమాత్రాధికత్వేన స్వశబ్ద
 స్వాప్రిప్రకాశార్థకత్వేన తస్య పంచమ్యుర్థహేత్వార్థకత్వేన చ ప్రకాశాధీన
 ప్రకాశార్థలాభాత్ - ప్రకృతే ప్రకాశస్య నిత్యత్వేన స్వాత్మానంతరితస్య
 స్వహేతుత్వాసంభవేన చ తదసంభవాత్ - కర్తృర్థవిహితకృత్ప్రత్య
 యాంతత్వేనూర్వోక్తరీత్యాస్వాధీనప్రకాశవత్త్వమర్థస్సాన్యత్ - త
 థాచ స్వస్వేవ స్వప్రకాశస్యాపి నిత్యత్వేన ఊర్వోక్తదూషణగ్రాసాది
 తిచేన్ద్రైవమ్ - ఉభయథాపి దోషాభావాత్ - తథాహి - ఆద్యపక్షే
 ప్రకాశస్య స్వాధీనత్వే తాత్పర్యాభావాత్ - అన్యాధీనత్వే తా
 త్పర్యాత్ - ద్వితీయపక్షే స్వాధీనప్రకాశవత్త్వే తాత్పర్యాభావాత్ -
 అన్యాధీనప్రకాశవత్త్వే తాత్పర్యాత్ - ఉభయథాపి మణిప్రకాశ
 మణ్యాదివ్యావృత్తిసిద్ధేః; స్వతః - స్వస్మాత్, సిద్ధం - సిద్ధిః - జ్ఞానం, ప్ర
 కాశస్వరూపం; సిద్ధం జ్ఞాతం ప్రకాశితం వా; స్వాధీనప్రకాశాభిన్నం
 అన్యాధీనప్రకాశరహితం వేత్తృభేదః - సార్వవిభక్తితసీత్ ప్రత్య
 యాంతత్వేతు ప్రథమార్థవర్ణనసంభవేన స్వయంప్రకాశార్థలా
 భాన్నకోపిదోషగంధః. యద్వా - స్వతః - స్వస్మాత్, సిద్ధం - ఉత్పన్నం,
 కారణాంతరాపాదితోత్పత్తిగూన్యమిత్యర్థః - నిత్యమితియావత్ - అ
 థ వా నిత్యత్వం నాన్యాధీనమిత్యాహ - (స్వతః) ఇతి - అనేన్ నిత్యముక్తా
 దివ్యావృత్తిః - తేషాం స్వరూపస్వభావస్థితివ్రవృత్తీనాం భగవదా
 యత్తత్వాత్ - నను నిత్యముక్తస్వరూపస్వభావాదీనామపి నిత్యత్వాత్త
 థంభగదాయత్తత్వమితిచేన్న - నిత్యానామపి తద్వ్యతిరేకప్రసంజి
 తవ్యతిరేకప్రతియోగిత్యరూపభగవదాయత్తత్వసమ్భవాత్ - తథా
 చ శ్రుతిః - “కోహ్యేవాన్యాతరః ప్రాణ్యాత్ - యదేష ఆకాశఆనందో
 నస్యాత్ ” ఇతి - పరమాణుగత పారిమాండల్యస్య నిత్యత్వే ప్రాశ్రయా
 దీనావస్థాయా న్యాయవిద్భిరంగీకారాచ్చ; నను సిద్ధశబ్దస్య నిత్యస
 గ్ధ్యానుత్సంకథమితి చేదుచ్యతే - “సిద్ధేశ్చద్ధాథకసంబంధే ” ఇత్య

శుద్ధస్ఫటికమణిభూభృత్ప్రతిభటం సుధాసంద్రీచీభిర్ద్వ్యుతిభిరపతా
పత్రిభువనమ్ । అనంతైస్త్రయ్యంతైరనువిదితహేషాహలహలం

త్ర మహాభాష్యే సిద్ధశబ్దస్యనిత్యపర్యాయత్వేన వ్యాఖ్యానాత్ - త
థాహి సిద్ధశబ్దస్య కః పదార్థః ? నిత్యపర్యాయవాచి సిద్ధశబ్దః క
థంపునజ్ఞాయతే ? యతూటస్థేష్వవిచాలిషుభావేషువతః తేత
ద్వచ్చసిద్ధంసిద్ధాపృథివీ సిద్ధమాకాశమిత్యలంఘనానా - (శుద్ధస్ఫటి
కమణిభూభృత్ప్రతిభటం)మితి - శుద్ధస్య - నిమలస్య, స్ఫటికమణి
భూభృతః- స్ఫటికమయసవతస్య, ప్రతిభటం- తతోవ్యతిశయిత
కాంతిమత్తేనతంతిరసుర్యంతమిత్యర్థః ; సుధాసంద్రీచీభిః- అ
మృతసహచరీభిః- ద్యుతిభిః - కాంతిభిః, అపతాపత్రిభువనం- అపగ
తః తాపః- ఆధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికాది సమస్తదుఃఖాత్మక స్తా
పోయస్కింతత్ ; త్రయాణాంభువనానాం సమాహరస్త్రిభువనం,
(పాత్రాదిత్వాన్నజీవ) అపతాపంత్రిభువనంయస్యతథోక్తః; హ
యగ్రీవ కాంతయశ్చంద్రమండలమధ్యపృథిసుధాగహితాస్సత్యస్త్రి
లోకీసంతాపహరిణ్యోభవంతి; “ మండలస్థ స్సుధాఽశోః - పుంసాం
కర్మానలార్తానాం పాపినాంక్లేశకాంతయే । స్వదేతేందుస్సముద్రేణ
హ్లాదయన్ గోగణేనవే ” త్యాదివచనాత్ - అనంతైః - నిరవధికైః, త్ర
య్యంతైః- వేదాంతైః, అనువిహితహేషాహలహలం, అనువిహితః- అ
నుసృతః, హేషా- హేషాఖ్యోహలహలః, (అశ్వధ్వనివిశేషోయస్యత
థోక్తమ్) యథోక్తంభాగవతద్వితీయసుంధే బ్రహ్మనారదసంవా
దే - “ వాచాబధూపురుశతీశ్వసతోస్యనస్త ” ఇతి- “ తస్యహవావీత
స్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమే తద్భగ్వేద ” ఇతిశ్రుతిః - హతాశే
షావద్యం - హతాని- పరిహృతాని, అశేషావద్యాని - సమస్తదో
షాః, యేనతత్తథోక్తమ్. ఆశ్రితానామితిశేషః-యద్వా - ఆశ్రి
తాపరాధోపేక్షకత్వమత్రవివక్షిమ్. “ నస్కరత్యపకారాణాం శతమ

హతాశేషావద్యం హయవదనమీడిమహిమహః॥౧॥ప్రాచీనసంధ్యా
కాచిదంతర్నిశాయాః స్రజ్జాదృష్టేరంజనశ్రీరపూర్వా । వక్త్రీ)
ప్యాత్యవత్తయే " త్యుక్తైః- హతాని-అత్యంతాసంక్లిష్టాని, అశేషా
వద్యాని- సమస్తహేయాని, యస్మిన్ తథోక్తమ్. నిఖిలహేయప్రత్య
నికత్వాత్తత్రదోషా న సంభవంతితిభావః; తథాచశ్చుతిః- "అపహ
తపాష్కానిరజోవిమృత్యువిః శోకోవిజిఘత్సోపిపానసత్సత్యకామస్స
త్యసంకల్ప" ఇతి- హయవదనం-హయస్యవదనమివవదనంయస్యతథో
క్తమ్, శాకపార్థివాదిత్వాన్మన్యమపదలోపీసమాసః(మహా)ఇతి-పరం
బ్రహ్మజ్యోతిషామపిజ్యోతిరయంపురుషస్సయంజ్యోతిః- "తేజస్తేజ
స్వినామహ" మిత్యాద్యుక్తైః-ఈడిమహి-స్తువీషహి, [ఈడస్తుతాలికా
త్ససేపదమ్] నిత్యత్వ, తేజఃత్వ, సకలదోషాపహరిత్వ, వేదప్రవక్తృ
త్వ, నిర్దోషత్వాదిగుణకంశ్రీహయగ్రీవంస్తు మిత్యర్థః; స్వభావోక్తి
రలంకారః. "స్వభావోక్తిరలంకారో యథావద్యస్తు వర్ణన" మితిలక్ష
ణాత్- అత్రస్వాతంత్ర్యాభిమాననివృత్తయే కతుఃరసుపాదానమ్॥౧॥

భగవంతం స్తోత్రం తదావిర్భావ ప్రాథమ్యా తమభి
ముఖీకరోతి. ప్రాచీతి- వాసుదేవస్య - "సవత్త్రాసౌ సమస్తంచవ
సత్సత్రేతివైయతః! తతస్సవాసుదేవేతివిద్వద్భిఃపరిపత్వత" ఇత్యాద్యు
క్తస్యపరమాత్మనః, వాజివక్త్రా- హయవదనా, వాగీశాఖ్యా- వాగీ
శేతి అఖ్యామస్యాస్సాతథోక్తా; వేదాన్ ఋగ్యజుస్సామాధర్వణ
రూపాన్, వక్త్రీ-వ్యంజయంతీశ్చుతిః, "ఋచస్సామానిజజ్ఞిరేఛం
దాగ్నిజజ్ఞిరేతస్సాత్" ఇతి-ప్రవక్తాఛండసాంవక్తాపంచరాత్రస్య
యస్సయ "మిత్యాది వచనాత్-అత్రనలోకావ్యయనిష్కాఖిలభవత్స
తామితి వష్టినిషేధః- అంతర్నిశాయాః-అజ్ఞాననిశిధిన్యాః, కాచిత్-
లక్షణావిసంధ్యా, ప్రాచీనసంధ్యా-విభాతసంధ్యా, అజ్ఞానాంధకార
నివర్తనీయాయతీ; స్రజ్జాదృష్టేః స్రజ్జా - తత్సహితపురుషార్థః

వేదాన్ భాతుమేవాజివక్తా గ్రివాగీశాఖ్యా వాసుదేవస్యమూర్తిః

॥౨॥ జ్ఞానానందమయందేవనిర్మలస్ఫటికాకృతిమ్ ఆధారం

సర్వవిద్యానాంహయగ్రీవముపాస్తమే ॥౩॥ విశుద్ధవిజ్ఞాన

విషయిణీధీ-సైవదృష్టిః-ఈక్షణం, తస్మాం-అపూర్వా-ప్రసిద్ధా విలక్షణా, అంజనశ్రీః-అంజన సంపన్నార్తి, తనుః మేభాతు-స్ఫురతు, [భాదీప్త లోట్] తాదృశమూర్తినాత్మాతా-రే స్వస్వాప్యజ్ఞాన నిపుత్తిపూర్వక జ్ఞానవృద్ధిః-యాది శ్యాశయః - రూపకాలంకారః- “ఆరోప్యవిషయస్యస్వాదతిరోహిత రూపిణః ఉపరంజితమారోప్యమాణంతద్రూపకమత” మితిలక్షణాత్ ॥ ॥౨॥

పూర్వస్త్రిక్షోకేహయముఖసన్నిధానంప్రార్థితమ్- ఇదానీం సన్నిహితం భగవంత ముపాస్తమహిత్యాహ (జ్ఞానానందేష్) జ్ఞానానందమయమ్-జ్ఞానానందప్రచురమ్, [తత్ ప్రకృతవచనేమయడితి ప్రాచుర్యార్థేమయట్] యద్వా -జ్ఞానానందమయం- జ్ఞానానందస్వరూపం- [స్వాధేమయట్] ప్రాణమయఇత్యాదివత్-శ్రుతిః “సత్యంజ్ఞానమసంతంబ్రహ్మ-కోహ్యేవాన్యాత్మః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశఆనందోన” స్యాదిత్యుక్తైః- నిర్మలస్ఫటికాకృతిం-నిర్మలః జాజ్వల్యమానః, స్ఫటికః-స్ఫటికమణిః, తస్మాకృతిరివాకృతిర్యస్యతం; సర్వవిద్యానాం-సకలకలానాం, ఆధారం-నిలయం, “ఛందోమయో మఖమయోఖిలదేవతాత్మే” త్యుక్తైః- హయగ్రీవః దేవముపాస్తమే - ధ్యాయామః, [ఆసఉపవేశనే] ॥ ॥౩॥

గురులఘుపాయభూతయోర్భక్తిప్రపత్త్యోమః-ధ్యేప్రచరామిత్యాహ (విశుద్ధ) మితి- అహం-దాసభూతః, దయాయానిధిం-అక్షయస్థానం, తం అతపవదేహభృతాం-ప్రాణినాం, శరణ్యం-రక్షకం, విశుద్ధవిజ్ఞానఘనస్వరూపం-విశుద్ధేన-నిర్మలేన, విజ్ఞానేనఘనం-నిబిడం, అస్తర్బహిజ్ఞాన మయమిత్యర్థః; యద్వా- విజ్ఞానరూపోఘనః-

మూ || ఘనస్వరూపం విజ్ఞానవిశ్రాంతినబద్ధదీక్షమ్ । దయా
నిధిందేహభృతాంశరణ్యం దేవంహయగ్రీవమహంప్రపద్యే ||౪||

సమాహారస్సామ్నాంప్రతిపద మృచాంధామయజుషాం
లయఃప్రత్యూహానాంలహరివితతిర్చోధజలధేః । కథాదృష్యతౌ-

పిండః, తద్వ్యాపిమిత్యర్థః; “విజ్ఞానఘనదీక్షమ్” తిశ్రుతేః-స్వరూపంయస్య
తం - విజ్ఞానవిశ్రాంతినబద్ధదీక్షమ్- విజ్ఞానస్య-జ్ఞానయోగస్య, శ్రా
ంత-వితరణే, బద్ధా-ధృతా, దీక్షా-సంకల్పః, యస్యతమ్ “తేషాంసతత
యుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం । దదామిబద్ధియోగంతం యేన
మాముపయాంతిత” ఇత్యాదివచనాత్-హయగ్రీవంప్రపద్యే- శరణం
యామి, [పదర్థగతౌ లడాత్సనేపదం]-జ్ఞానస్వరూపస్య జ్ఞానప్రద
స్య దయాశోః సర్వఘాత శరణ్యస్య శరణాగతాస్మత్సంరక్షణంకి
యదితిభావః || * * * ||౪||

వ్యా || భగవతిహయాస్యేభక్తిప్రసత్తిరూపోపాయద్వయంవిధా
యసంప్రతి చిక్షీర్షి తస్తోత్రపరిసమాప్తిప్రతిబంధకాజ్ఞానాంధకారని
వృత్తిం సర్వ విఘ్నాపశమాద్ధయముఖ హేషారవసకాశాత్స్వస్య
పార్థియతి-(సమాహార)ఇతి-సామ్నాం-సామశాఖానాం, సమాహా
రః-సంఘాతః, తత్స్వరూపమితియావత్; “ప్రణవోద్గీధవచన” ఇత్యు
క్తైః-ఋచారి-ఋక్పాఖానాం, ప్రతిపదం-తదర్థబోధకపర్యాయపదం,
యజుషాం-తైత్తిరీయశాఖానాం, ధామ-వాసస్థానం, ప్రత్యూహానాం-
విద్యాప్రతిబంధకవిఘ్నానాం, లయః-ధ్వంసః, బోధజలధేః-జ్ఞానసా
గరస్య, లహరివితతిః-తరంగపరంపరా, హయవదనహేషాహలహ
లః - హయవదనస్య-హయగ్రీవస్య, హేషాఖ్యోహలహలః- అశ్వద్వ
నిః, కథాదృష్యతౌ-తసుక-తకలహకోలాహలభవం - కథాను-వా
దకథాను, దృష్టంతః కొతసుక-తాః-కుతఃకుతఇతివాదినః, సూ [క
సా-దిత్వాత్సః] తేషాంకలహకోలాహలేన- అయథార్థవాదకల

తసు-తకలహ కోలాహలభవంహారత్వం తద్ధావంతం హయవ
దనహేహాలహాలః ||౫|| అపారుషేయైరపివాక్ప్రపంచైర
ద్యాపితేఘాతిమదృష్టపారాంస్తువన్నహం ముగ్ధభితిత్వయైవకా
రుణ్యతో నాథకటాక్షణీయః ||౬|| దాక్షిణ్యరమ్యా

హేన,భవః-జన్యః,తంఅంతర్వాస్తవ్- హరతు-నివ ర్తయతు,హృష్ణో
హరణే-హేహాలహాలస్య సమాహారాద్యభేదోక్త్యాభేదరూప
కాలంకారః ||౫||

సాక్షాత్కృతేభగవతి వివిధవిచిత్రానంతాశ్చర్య సనకస
నందనాదిధ్యానాగోచరదివ్యస్వభావందృష్ట్వాస్వస్యభగవద్గుణానువ
ర్ణనేప్రయత్నః పరిహసాస్పదభిప్రేత్యాహ (అపారుషేయై)
రితి - హేనాథ- హేహయగ్రీవ, అద్యాపి-ఇదానీమపి, అపారు
షేయై-నిత్యై, “అనానిగ్రహయోగావాగుత్సృష్టాస్వయంభువే,
త్యాద్యక్తే-వాక్ప్రపంచైరపి-వేదజలైరపి,అదృష్టపారాం- అదృష్టం-
ప్రతిపాదనావిషయాభూతం,పారమేతవధిః, యస్యాస్యాతథోక్తా-“
యవాచోనివర్తంతే-అప్రాప్యమనసాసహ”తిశ్రుతేః-“నంతోస్తిమ
దివ్యాగానిహూతాంపరంతపే”త్యాదిస్మృతేశ్చ- తే-తవ,భూతో
తింగుణాదైశ్చర్యం,స్తువక్- వర్ణయక్,అహంముగ్ధః-చాలః,కృమ
త్యసాధ్యైతమానభితియావత్; ఇతిహేతోః, త్వయా కారుణ్యతప
వ- కృపావశాదేవ, నహ్యస్మదాదిషు కటాక్షణీమిత్రం కించిదస్తీతి
భావః; కటాక్షణీయః-చాలేష్వకించతుర్వత్సప్తపి పరమకారుణిక
స్యపితుఃకరుణాకటాక్షః స్వాభావికభితిభావః - * ||౬||

లోకే యేవిద్యాధికాః తేనర్జేపి భవదీయశక్త్యంతైస్సృ
శంతీత్యాహ(దాక్షిణ్యే)తి- హేనాథ-హేహయగ్రీవ, గిరిశస్యరు
ద్రస్య,దాక్షిణ్యరమ్యా- దాక్షిణ్యేన- సుఖప్రియవచనాదినా,రమ్యా
మనోహరా,యద్వా- దాక్షిణ్యేన-విద్యాప్రదానసామర్థ్యేన,రమ్యా

మూ— గిరిశస్యమూర్తిరేషీసరోజాసనధర్మపత్ని! వ్యాసాదయో
పివ్యపదేశ్యవా చస్సుఖరంతినద్యేతవశక్తిలేక్షైః || ౭ || మందో భవి
ష్యన్నయతంవిరంచోవాచాంనిధేవంచితభాగధేయః | దైత్యాపనీ
తాందయమైవభూయోస్యధ్యాపయిష్యోనిగమాన్నచేత్త్వమ్ || ౮ ||

మనోజ్ఞా, మూర్తిః - సరోజాసనస్య-చతుర్ముఖస్య, ధర్మపత్ని-సహ
ధర్మచరీ, దేవీ-సరస్వతీ, వ్యపదేశ్యవాచః - ప్రసిద్ధగ్రంథకర్తారో
వ్యాసాదయః, వ్యాసవాక్మీకిశుక పరాశరాదయోపి సద్యే పూర్వ
సముదితవ్యతిరిక్తాః-తవశక్తిలేక్షైః-విద్యాశక్త్యంతైః, స్ఫురంతి-భాం
తి, “సతతసూర్యోభాతి సచంద్రతారకం నేమావిద్యుతోభాంతి కు
తోయమగ్నిః - తమేవభాంత మనుభాతిసర్వం తస్యభాసాసర్వమి
దం విభాతి” తిశ్చ్రుతేః - “యద్యద్విభాతిమత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జితమేవ
వా | తత్తదేనావగచ్ఛత్త్వం మమ తేజోంశసంభవ” మితి స్మృతేశ్చ-

బ్రహ్మాదీనామపి ప్రమాదకాలే త్వమేవ గతిరిత్యాహ -
(మంద) ఇతి-హేవాచాంనిధే-వాగీశ, త్వం- భవాన్, దైత్యాపనీతాన్-
దైత్యేన - అసురేణ, అపనీతాన్ - అపహృతాన్, నిగమాన్ - వే
దాన్, భూయోపి-పునరపి, దయయా-కారుణ్యేనైవ, సహ్యాన్యతిం
చిన్నిమి త్తమస్తీతిభావః; నాధ్యాపయిష్యశ్చేత్- నాధ్యాపయిష్యో
యన్తి, విరించః - బ్రహ్మ, వంచితభాగధేయః - ప్రతారితభాగ్య
స్సన్, మండః-జడః, కార్యకార్యవివేకశూన్యః; అభవిష్యత్-[హే
తుహేతుమతోర్లక్ష్య] నియతం- ధృవం, “అపన్నానాంపరాగతి” రి
త్యుక్తిరిత్యాబ్రహ్మాదీనామప్యపతా-లేత్వమేవగతిరితిభావః; ఆత్రమ
భుక్తేటభాభ్యాం చతుర్ముఖప్రతార్సవేదాలపహృతాః-తతఃప్రబుధ్ధే
నబ్రహ్మణాభగవాన్ ప్రసాదితః మత్స్వరూపేణావతీర్యతాహ త్వావే
దాన్ సంగృహ్యధాత్రేవ్యతరదితిపారాణికీకధానుసంధేయా || ౮ ||
ఇద్దాదీనామపిచాధికారస్య స్థిరీకరణంత్యదాయత్తమేవేత్యాహ-

మూ || వితరగఁడోలాంవ్యవధూయసత్వేబృహస్పతిం వర్షయ
సేయతస్తస్త్వమ్ | తేనైవదేవత్రిదశేశ్వరాణామస్సప్తఁడోలాయ
తమాధిరాజ్యమ్ ||౯|| అగ్నోసమిద్ధాఽపిసప్తచన్ద్రోరాతస్థి
వాక్షస్త్రమయంశరీరమ్ | అఖణ్డసారైహాపిషాంఽగ్రదానై

(వితరే)తి - హేదేవ - హేహయగ్రివ, యతః - యస్మాద్దేవతాః,
త్వం - బృహస్పతిం - ధివణం, వితరగఁడోలాం - వితరైః - రు
రూహైః, ఁడోలాం - చిత్తచంచలతామ్, రజస్తమః కార్యధూతాః;
తాం వ్యవధూయ - నివార్య, సత్వే - సత్వమార్గే, వర్షయసే -
ప్రతిష్ఠాపయసే, తేనైవ - త్రిదశేశ్వరాణామ్ - ఇంద్రాదీనామ్, అ
ధిపత్యమ్ - స్వగాఁధిపత్యమ్, అస్సప్తఁడోలాయతమ్ - అస్సప్తమ్ -
అనధికతం, ఁడోలాయతంయేనతత్తథోక్తమ్, స్థిరమింద్రియైః; అ
ధూమితిశేషః - బృహస్పతిః తత్ప్రదధికతసన్నాననీత్యస్యక్ తేనైవ
మార్గేః ఇంద్రాదీకవర్తయసే - అన్యథా అసురవంశైః సురవం
శోపి అలభ్యశ్రీరాజ్యకోశఃక్షయంయాయాదిత్యానయః; సంతయోహి
హేయగుణః, “ అజ్ఞశ్చాశ్రద్ధధానశ్చ సంశయాత్మావినశ్యతి | నా
యంలాకోస్తిసహో నసుఖంసంశయాత్మనః || యోగసన్యస్తకర్మా
ణం జ్ఞానసంభోన్నసంశయమ్ | అత్సవస్తంనకమాణసిబిష్ణునై శన
ష్ఠాయ ఇత్యాది భగవదుక్తైః | ౯ ||

ఇన్ద్రాదిదేవానాం హవిర్భాగప్రదాన ముఖేన తృప్తిరోపి భ
వానేవేత్యాహ (అగ్న)వితి - హేదేవ - హేహయగ్రివ, సప్తత
న్ద్రాః సంబంధిని సమిద్ధార్చిషి - సమిద్ధాని - ప్రజ్వలితాని, అర్చింషి -
తేజాంసి, యస్యతస్త్రిన్నగ్నోః మంత్రమయం - మంత్రాన్త్యకమ్, శరీ
రం - విగ్రహం, ఆతస్థివాక్ - సంప్రాప్తువకగ్గ, “ అహంక్రతు
రహంయజ్ఞస్సధూహమహమూషధమ్ | మంత్రోహమహమేవాఙ్మ
మహమగ్నిరహంహుర ” మిత్యాద్యుక్తైః అఖండసారైః - అఖం

తాప్యాననంహ్యమసతాంవిధత్సే ||౧౦|| యన్మూలమిదృక్ష్వతి
భాతితత్త్వం యామూలమామ్నాయమహద్బ్రమాణామ్ | త
త్తేన్జనజానన్తివిశుద్ధసత్త్వాస్తామక్షరాక్షరమాతృకాంతే ||౧౧||
అవ్యాకృతాద్వ్యాకృతవానసిత్వం నామానిరూపాణిచయాని
పూర్వమ్ | శంసన్తితేషాంచరమాప్రతిష్ఠాన్వాగీశ్వరత్వాంత్య

డాః - అవిచ్ఛిన్నాః, సారాః - మాధుర్యాదిరసాః, యేషుతైః హ
విషాం - పురోడాశాదిహవిషాం, ప్రద్దానైః - వితరణైః, వ్యోమ
సతాం - ఇంద్రాదిదేవానాం, ఆప్యానం - తృప్తిం, విధత్సే -
విదధాసి, [దుధాణో ధారణపీషణయోః] “అహంహిసర్వయజ్ఞా
నాంభోక్తాచప్రభురేవచ - సతేమమాసభగవాన్ హయశీర్షపవ
సాక్షాత్సయజ్ఞపురుష స్తపసియవణః|ఛందోమయస్సోఖిలదేవతా
త్మావాచోబభూవుశతీశ్వసతోస్యనస్త ”ఇత్యాదివచనాత్||౧౦||

ప్రపంచస్యమూలకారణమపిత్వమేవేత్యాహ (యన్మూలమితి) -
హేదేవ - విశుద్ధసత్త్వాః - విశుద్ధం - నిమగ్నం, సత్త్వం - సత్త్వ
గుణః, యేషాంతేతథోక్తాః; ఈదృక్ - దేవతిర్వజ్రనుష్యస్థావరా
త్సనా అబాధితత్వేనప్రమాణసిద్ధం, తత్త్వం - చతుర్వింశతిమహ
దాదితత్త్వం, యన్మూలం - యత్ మూలం యస్యతథోక్తమ్; ఆ
మ్నాయమహద్బ్రమాణాం - ఆమ్నాయాః - వేదాపవ, మహద్బ్ర
మాః - వృక్షాః, తేషాం యామూలం-తాం అక్షరాం - నిత్యం,
అక్షరమాతృకాం - అకారాద్యక్షరసమష్టిం, తే - త్వత్సంబంధినీం,
తత్తేన్జన - యాధాఢ్యేన, జానంతి-విదంతి, [జ్ఞా అవబోధనే] “వే
దేనరూపేవ్యకరోత్సతాసతీ ప్రజాపతిః - వేదశబ్దేభ్యపవాసాదేవా
దీనాంచకారసః ” ఇతి వేదస్య జగత్సృష్టి హేతుత్వాత్తన్మూలభూ
తాయా అక్షరమాతృకాయా అపిత్వదధీనత్వాత్సాక్షాత్పరంపరయా
వా కృత్స్నమపి ప్రపంచజాతం త్వత్తపవోత్పన్నమితిభావః; “య

దుపజ్జవాచః ||౧౨|| ముగ్ధేన్దునిష్కృదవిలోభసియోఽమూర్తిః
తోవా ఇమానిభూతాని జాయంతే - తదైక్షత - బహుస్యాంప్ర
జాయేయేతి - తత్తేజోస్పృజత - యన్మూలాసోఽప్యేమాస్సర్వాః
ప్రజాస్సదాయతనాస్సప్రతిష్ఠాః - ఋచస్సమానిజజ్జిరే - ఛందాగ్
సిజజ్జిరేతస్మత్ - కార్యాణాం కారణంపూర్వ - మిత్యాద్యత్రా
నుసంధేయమ్. ||౧౧||

ఉత్పన్నప్రపంచస్య పర్యవసానస్థానమపి త్వమేవేత్యాహ (అవ్యా
కృతాది)తి - హేవాగీశ్వర - త్వం-అవ్యాకృతాత్ - ప్రధానాత్,
పూర్వం - ప్రథమం, యానినామాని - వాచకాని, రూపాణి-స్ప
ధివ్యాని సంస్థానానిచ, వ్యాకృతవాక్ - ప్రణీతవాచసి, “ఇమా
న్తిస్సోదేవతాః అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపేవ్యాకర
వాణి, తిక్రుతేః - తేషాం - నామరూపాణాం, చరమాం ప్ర
తిష్ఠాం - పర్యవసానభూమిం భవంతం, త్వదుపజ్జ వాచః త్వత్-
తవ, ఉపజ్జాని - త్వదుపజ్జాని - త్వయా ఆచౌదృష్టాని, [ఉపజ్జోప
క్రమం తదాద్యాచిఖ్యాసాయామితి నపుంసకత్వమ్] తానివాచశ్చ
తథోక్తః, వేదాద్యత్సర్వః శంసంతి - వదంతి, [శంసుస్తుతౌ]
శరీరభూతానాం పృథివ్యాదీనాం శరీరాయత్తస్థితిత్వాత్ ; నా
మ్నాంవాచకానాం ప్రకారద్వారా ప్రకారిపర్యంతవృత్తికత్వాదితి
భావః; “యస్యపృథివీశరీరం యస్యాపశ్శరీరం యస్యతేజశ్శరీరం
యస్యవాయుశ్శరీరం యస్యాకాశశ్శరీరం యస్యాక్షరశ్శరీరం, మి
త్యాదిక్రుతేః - “వచసాంవాచ్యముత్తమమ్, మిత్యాదిస్మృతేశ్చ||౧౩||

యోగినోమోక్షరూపఫలావాప్తయే త్వామేవచింతయంతీత్యా
హ (ముగ్ధే) తి - హేవాగీశ్వర? తవఅనందసుధాప్రసూతిం - అనం
దవసుధా - అమృతం, తస్యాః ప్రసూతిజన్మ యస్యాస్మాం త
థోక్తమ్; “ర సోవైసః - రసగ్ ప్యేవాయంలబ్ధాన్సంసీధవతి -

తవానందసుధాప్రసూతిమ్ | విపశ్చితశ్చేతసిభావయంతో వేలాము
 దారామివదుగ్ధసింధోః ||౧౩|| మనోగతంపశ్యతియస్సదాత్వాం
 ఏష హ్యేవానందయాతి” ఇతిశ్రుతేః - ముగ్ధందునిష్కందవిలోభనీ
 యాం - ముగ్ధందోః, నిష్కందవత్ - ప్రవాహవత్, (అభూతోప
 నూ) విలోభనీయాం - స్పృహణీయాం, దుగ్ధసింధోః - ఉదారాం
 శ్రేష్ఠాం, వేలామివ - సేతుమివస్థితాం, మూతికం - విగ్రహం, వి
 పశ్చితః - జ్ఞానీనః, చేతసి - హృదయే, భావయంతి - పరిక్షేలయంతి,
 ఆనంద సుధాకరత్వాదితరవిషయాన్ పరిహృత్యతత్రైవ రమంతఇ
 త్యర్థః; “మహాత్మానస్తుమాంపాథక్ దైవీంప్రకృతిమాశ్రీణాః | భ
 జంత్యనన్యమససో జ్ఞాత్వాభూతాదిమవ్యయం - సతతంక్షీర్తయం
 తోమాం యంతంతచ్ఛద్యథవ్రతాః | సమస్యంతచ్ఛమాంభక్త్యా నిత్య
 యుక్తాఉపాసతే - తత్రైకాగ్రంమనఃకృత్వా యతచిత్రేంద్రియాక్రి
 యః | రమంతేయోగినోనంతే నిత్యానందే చిదాత్మనీ” త్యాది వ
 చనాత్; తదుక్తంభగవతా - “అనన్యాశ్చింతయంతోమాం యే
 జరాః పర్యుపాసతే | తేషాంస్త్వాభియుక్తానాం యోగక్షేమంవ
 హామ్యహం” మితి.

||౧౩||

హయగ్రీవమపాసీనః పుమాన్ ప్రయత్నం వినైవ విద్యాంలభతఇ
 త్యాహ (మనోగత)మితి - మానసరాజహంసం - మానసం - మ
 నవీవమానసం, మానసాఖ్యనరః; తత్రరాజహంసం - రాజహం
 సపద్విహరణోత్సృక మిత్యర్థః; త్వాం మనీషితాంమధ్యేయః - పు
 మాన్, సదా - సర్వదేశ సర్వకాలసర్వావస్థాసు, “తస్మాత్స
 ర్వేషుకాలేషు మామనుస్మరయ్యుభయ - యస్మహూర్తంక్షణంవాపి
 వాసుదేవోనచింత్యతే - సాహానస్తస్మహుచ్చిద్రంసాభ్రాంతిస్సాచవిక్రి
 యే” త్యావృత్తే; మనోగతం - హృదయస్థం, పశ్యతి - సాక్షాత్క
 రోతి, మనసాచింతయంత్యర్థః; తస్య - జనస్య, గిరః - వాచః, స్వ

సుసిషితామానసరాజహంసమ్ । స్వయంపురోవాదవివాదభా
జః కింకుర్వ తేతస్యగిరోయథాహమ్ ॥ ౧౦౪ ॥

అపిక్షణార్థంకలయంతి యేత్వా మాస్లావయంతం విశదైమః
మూఘైః॥వాచాంప్రవాహైరనివారిల్లేస్తైమందాకినీంమందయితుం
క్షయంతే॥౧౦౫॥ స్వామిక్ భవద్యోగసుధాభిషేకాద్వహంతిథన్యాః
పులకానుబంధమ్ । అలక్షితేక్వాపినిరూఢమూలసుంకేష్వివానం

యం - యత్నం వినైవ, పురోవాద వివాదభాజః - పురోవాదే-
ప్రాభమికోపస్థితా, వివాదం-అనోన్యకలహం, భాజః-భజంతః, అ
హమహమికయా ప్రథమం స్ఫురంతభివ్యర్థః; తాస్యత్యోయథాహం-
యథాయోగ్యం, కింకుర్వతే-కింకరత్వంభజంతే, (దుకృష్ణోకరణే)॥౧౦౪
నకేవలం త్వముపాసీనస్య విద్యాఫలమాత్రమపిత్వ తివాచాక
త్వమపీత్యాహ (అపి)తి- హేవాగీశ? విశదైః- స్వచ్ఛైః, మయూ
ఘైః - కిలైః, అస్లావయంతం - స్లాదయంతం, సేవకానిశేషః-
త్వాం, యే-భక్తాః,క్షణార్థమపి- సూక్ష్మకాలమపి, కలయంతి- ధ్యా
యంతి, తే-భక్తాః, అనివారితైః - ప్రతివాదిభి ర్నిరోద్ధమశక్త్యైః,
వాచాం - గిరాం, ప్రవాహైః- పరంపరాభిః, మందాకినీం-గంగాం,
మందయితుం - అల్పవేగాంకర్తుమ్, క్షయంతే- శక్తువంతి, లేమాం
వాగ్వేగోగక్లాప్రవాహ వేగాదప్యశివయిత స్స్వాదితిభావః ॥౧౦౫॥

ధన్యానామేవత్వయిలాభిత్యాహ (స్వామిన్)తి- హేస్వామిక్-
వాగీశ, భవద్యోగ సుధాభిషేకాత్- భవతస్సంబంధ్యోగః- భక్తి
యోగః, సవనసుధా - తయాఅభిషేకః - స్పృశనం, తస్మాదిత్యర్థః;
అలక్షితే-అదృష్టే, క్వాపి- క్వచిత్ప్రదేశేపి, “యోగీయుంజీత సతత
మాత్మానందహస్తితః - ఏకాకీ యతచిత్రాత్మానిరాశీరపరిగ్రహః।
శుచాదేశేప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసనమాత్మనః । నాత్యుచ్ఛ్రితం నాతి
నీచం చేలాజిన కుశోత్తర” మిత్యాద్యుక్తైః; నిరూఢమూలం-నిరూ

దధుమంకురంతమ్ ||౧౬|| స్వామిస్త్రితీచాహృదయేనధన్యాస్తస్త్వి
ద్ధ్యానచంద్రోదయవర్ధమానమ్ | అమాంతమానందపయోధిమం
తః పయోభిరణ్ణైం పరివాహాయంతి ||౧౭|| సైవైరానుభావత్వద
ధీనభావా స్సంరబ్ధవీర్యాం త్వదనుగ్రహేణ | విపశ్చితోనాథతరం

ధమ్-దృఢతరమ్, మూలంయస్యతం; అంగేషు-అవయవేషు, అంకురం
తమ్-ఉద్యంతమ్-అనందధుమివస్థితం-ఆనందమివస్థితం, “స్వాదానంద
ధురానంద” ఇత్యమరః - పులకానుగ్రంథం-రొమాంచం, ధన్యాః -
భాగ్యవంతః, వహంతి - ప్రాపువంతి, [వహప్రాప్తే] ఉపమా
లంకారః. * * * ||౧౮||

త్వాంచితయక్ పరమానంద మనుభవతీత్యాహ- (స్వామి)స్త్రితి-
హేస్వామిక్-హయగ్రీవ, ధన్యాః - భాగ్యవంతః, ప్రతీచా “అభ్యా
సయోగయుక్తేన చేతసానన్యగామినే”త్యుక్తరీత్యా అంతర్ముఖేన,
హృదయేన - మనసా, త్వద్ధ్యానం చంద్రోదయః, తేనవర్ధమా
నం - జృంభమాణం, అతఏవ అంతర్వృదయే అమాంతం - అప
ర్యాప్తమ్, ఉద్వలమితి యావత్; ఆనందపయోధిం - సుధాబ్ధిం, అ
ణ్ణైం పయోని-ఆనందచాపైః, పరివాహాయంతి-ప్రస్రవంతి. ||౧౭||

భవద్యోగినః త్వతగృహాక్షణైవ మాయాంతరంతీత్యాహ (సైవై
రానుభావే) తి- హేనాథ - హేహయగ్రీవ, సైవైరానుభావత్వ
దధీనభావాః - సైరానుభావస్య- స్వేచ్ఛావిహారస్య, త్వత్, తవ,
అధీనం-వశంవదః, భావః - అభిప్రాయః యేషాంతే తథోక్తాః ;
విపశ్చితః - జ్ఞానినః, త్వదనుగ్రహేణ - త్వత్సంకల్పేన, సంరుద్ధవీ
ర్యాం - నిరుద్ధశక్తిం, వైహారికీం - లోకోపకరణభూతాం, మోహ
నపింఛికాం - సకలలోకవ్యామోహనకరీం, మయూరాదిపింఛభూ
తాం - లోకే ఐంద్రజాలికవిద్యావతాంవివిధవిచిత్రానంతాశ్చర్య
కరకార్యజననసమర్థః కశ్చనపింఛవిశేషః ప్రసిద్ధః; “మయాంతప్రకృ

తిమాయాంవైహరికింమోహనపింభికాంతే ||౧౮|| పాక్షిన్న్య
తానాం తపసాంవిపాకాత్ప్రత్యగ్రనిశ్చేయససంపదోమే ।
సమేధిషీరకతవపాదపద్మేసంకల్పచింతామణయఃప్రణామాః||౧౯||
విలుప్తమూర్ధన్యలిపిక్రమాణాం భూయాత్ప్రసాదోమయినా
భభూయాత్ । త్వదంఘ్రిరాజీవరజఃకణానాం సురేంద్రచూడా

తించిద్యాన్యాయినంతమహేశ్వర ” మిత్యాద్యుక్తైః త్వదనుగ్రహే
ణత్వప్రసాదేన, తరంతి - అతిక్రామంతి. ||౧౮||

జన్మాంతరకృత తపశ్శాలినాం మాయాతరణే త్వత్పాదారవింద
ప్రణమనమేవ శరణమిత్యాహ (పాక్షి)తి - హేనాథ - హేహయ
గ్రీవ, ప్రత్యగ్రనిశ్చేయససంపదః - ప్రత్యగ్రా - నూతనా, నిశ్చేయ
ససంపత్ యేషు తథోక్తాః; ప్రాక్షిర్నితానాం - పాక్ష - శూ
వజస్సని, నిర్మితానాం - కృతానాం, తపసాంవిపాకాః - పరిపా
కభూతాః, సంకల్పచింతామణయః - సంకల్పస్య - ఇచ్ఛాయాః, చిం
తామణయః - ప్రణామాః - తవ - భవతః, పాదపద్మే - పాదా
రవిందే, సమేధిషీరక - సమభివృద్ధాభూయాసురిత్యర్థః, [ఏధవృ
ద్ధా] “హరత్యఘంసప్రతిహేతురేష్యత శ్శుభస్యసూవాచరితైః
కృతంశుభైః । శరీరభాజాం భవదీయదశేనం వ్యనక్తికాలతీతయేపి
యోగ్యతా” మిత్యుక్తరీత్యా భూతభవిష్యద్వృతమాన కాలేషు భ
వదీయ పాదారవింద సేనాయశసూరీతభావః - ||౧౯||

పూర్వస్థైశ్లోకే ప్రణామాతివృద్ధిః పార్థితా - ఇదాసీం పాదా
రవిందప్రణామానంతరం పాదరజసాంప్రసాదః పార్థ్యతే (విలు
ప్త)తి-హేనాథ- హేహయగ్రీవ, విలుప్తమూర్ధన్యలిపిక్రమాణాం-
విలుప్తః - ప్రమృప్తః, మూర్ధన్యః - మూర్ధ్నిజాతః, [శరీరావ
యవాద్యత్] లిపినాం -అక్షరాణాం, క్రమః - పక్షిణి, యేషాం
తేతథోక్తాః ; “ పరిసరవిసతానాం మార్హ్ని దుర్వర్ణపక్షిణంప

పదలాలితానామ్ ||౨౦|| పరిస్ఫురన్నాపురచిత్రభాను ప్రకాశ
నిఘాత తమోనుషంగామ్ | పదద్వయాంతేపరిచిన్మహేంతః
ప్రబోధరాజీవవిభాతసంధ్యామ్ ||౨౧||త్వత్పితౄంకరాలంకరణోచి
తానాంత్వయైవకల్పంతరపాలితానామ్ | మంబుప్రణాదంవణి
నూపురంతే మంబూషికాంవేదగిరాంప్రతీమః || ||౨౨||

రిణమయసి శౌరేః పాదుకేత్వంసువణం - అయందరిద్రోభవితేతి
వైధనీంలిపం లలాటేర్థిజనస్యజాగ్రతీం | మృషానచక్రేల్పితకల్పపా
దపః ప్రణీయదారిద్ర్యదరిద్రతాంనళః " ఇత్సక్తీత్యా బ్రహ్మణా
తతః-మానుగుణ్యేన లిఖితాం దారిద్ర్యాః సూచక లలాటలిపిం
స్వయమతిశయప్రదానేనాన్యథా నయతీత్యర్థః; అతఏవ సురేంద్ర
చూడాపదలాలితానాం - సురేంద్రైః - బ్రహ్మదిభిః, చూడాపదైః-
మాళిభిః, లాలితానాం-శ్లాఘితానాం, త్వత్పాదారవిందప్రణతికాతే
శిరోభూషణత్వేన ఉహ్యమానానామిత్యర్థః; త్వదంఘ్రిరాజీవరజఃక
తానాం- త్వత్ - తవ, అంఘ్రిరాజీవస్య - పాదారవిందస్య, రజఃక
తానాం - పరాగలేశానాం, భూయాత్ - మహాత్, ప్రసాదః - అ
నుగ్రహః, మయిభూయాత్, [ఘానతాయామాశిలిజ్] ||౨౦||

అజ్ఞానాంధకార నివర్తకం జ్ఞానోదయ మేతుం త్వత్ పాదా
రవిందం మనసాధ్యాయామిత్యాహ (పరిస్ఫురన్మితి) - మేనాథ -
మేహయగ్రివ, పరిస్ఫురన్నాపురచిత్రభానుః - సూర్యః, తస్య
ప్రకాశేన - తేజసా, నిఘాతః - ప్రతిక్షిప్తః - తమోనుషంగః - త
మస్సంయోగః, యస్యాస్తాం తథోక్తామ్; ప్రబోధరాజీవ విభాతసం
ధ్యాం - ప్రబోధః - జ్ఞానమేవరాజీవం - తస్య- విభాతసంధ్యాం-
సూర్యసంధ్యాం, తేపదద్వయాం - చరణయగళం, అంతః-షనసి, ప
పరిచిన్మహే - పరిశీలయామహే, [చిచ్ఛాయసే] ||౨౧||

సంచితయామిప్రతిభాదశాస్తాన్ సంధుక్షయంతం సమయప్రసీ

పాన్ । విజ్ఞానకల్పదుర్మపల్లవాభం వ్యాఖ్యానముద్రామధురం

నూపురమభివర్ణయతి (త్వత్కంకరే) తి. హేనాథః త్వత్కంకరే
రాలంకరణోచితానాం- త్వత్-తవ, కంకరణాం-భక్తానాం, అలం
కరణం- త్వత్పాదారవిందరూప శిరోభూషణమ్, తస్య ఉచితానాం-
ప్రతిపాదనయోగ్యానాం, యద్వా-త్వత్కంకరణాం-బ్రహ్మగీనాం,
అలంకరణే- అలంకారకరణే, ఉచితానాం-యోగ్యానాం, అనేనవి
శేషణేన వేదగిరామాభరణత్వాకారో వ్యజ్యతే; అతఏవ నూపుర
మంబూషికాత్వేన రూపణం సంగచ్ఛతే ; త్వయైవ - భవత్యైవ, క
ల్పాంతరపాలితానాం- రక్షితానాం, వేదగిరాం- వేదవాక్యానాం,
మంజుప్రణాదం- మంజు-మణినోహరం, ప్రణాదః- శింజారవః, యతః
మణినూపురపేటికాగర్భగత వేదవాక్యాని శింజారవత్వేన నిగద్యంత
ఇతిభావః; మణినూపురం- మణిమయ శింజీరం, మంజూషికాం-పేటి
కాం, ప్రతీమః-జానీమః, ఇన్ గతౌలోకాయధాధనవాన్ పుత్రపౌత్రా
దీనాం రక్షణార్థం సర్వాభరణజాతం సంగోప్య పేటికాం సంగృ
హ్ణతి తద్వదితిభావః. ||౨౨||

ఇతఃపరం త్రిభిః స్తోత్రైః పాణిపంకజ మభివర్ణయతి (సంచితయా
మీ)తి-హేనాథః ప్రతిభాదశాస్తాన్- ప్రతిభా-తాతా-కంకరణైః,
నైవదశా- వర్తిః, తస్యాం వర్తమానాన్, సమయప్రసీపాన్ - వే
దావిరుద్ధ సిద్ధాంత ప్రసీపాన్, సంధుక్షయంతం - అభివర్ణయంతం,
వ్యాఖ్యానకాలే ఆవశ్యకప్రబోధముద్రయా అంగుశ్యా దీపవత్సకలసి
ద్ధాంత రహస్యార్థ ప్రకాశనేన సర్వేసిద్ధాంతా అభివృద్ధా భవం
తీత్యర్థః; విజ్ఞానకల్పదుర్మపల్లవాభం- విజ్ఞానమయ భగవచ్ఛరీర
మేవ కల్పదుర్మ-కల్పతయః, తస్య పల్లవానాం-కిసలయానాం, అభి
వాభా యస్యతమ్; వ్యాఖ్యానముద్రామధురం- వ్యాఖ్యానముద్రయా-

కరంతే || ౨౩ || చిత్తైకరూపస్ఫురితాక్షమాలం సన్యేతరం నాథ
కరం త్వదీయం । జ్ఞానామృతోదంచనలంపటానాం లీలాఘటీ
యంత్రమివాశ్రితానాం || ౨౪ || ప్రబోధసింధోరరుజ్జేఃప్రకా
శైః ప్రనాశసంఘాత మివోద్వహంతం । విభావయేదేవసపుస్త
కంతే వామంకరందక్షిణమాశ్రితానాం || ౨౫ || తమాంసిభిత్వా
విశదైఃప్రకాశైస్సంప్రీణయంతంవిదుషశ్చకోరాఽక్ । నిశామయే
బోధముద్రయా, మధురం మనోహరం, కరం-పాణిం, సంఘింతయా
మి- ధ్యాయామి, రూపకోపమయోస్సంకరః. || ౨౩ ||

(చిత్త)భి-హేనాథః త్వదీయం- భవదీయం, స్ఫురితాక్షమాలం.
స్ఫురితా - ప్రకాశమానా, అక్షమాలా - జపమాలాయస్యతమ్,
జ్ఞానామృతోదంచన లంపటానామ్ - జ్ఞానామృతస్య - ఉదంచన-
ఉద్ధరణే, లంపటాః - ఆసక్తాః, ఆయాసవంతభితియావత్; తేషాం
తథోక్తానామాశ్రితానామ్, లీలాఘటీయంత్రమివస్థితమ్-లీలాచరణా
ర్థం నిర్మితోయోఘటీయంత్రవిశేషః - తమివస్థితమ్, సన్యేతరం- దక్షి
ణమ్, చిత్తై-హృదయే, కరోమి - ప్రతిష్ఠాపయామి, || ౨౪ ||

(ప్రబోధ)తి - హేదేవ - హయవదన, తే- తవ, ప్రబోధసింధోః-
జ్ఞానసాగరస్య, అరుజ్జే-తామ్రేః, ప్రకాశైః- కాంతిభిః, ప్రనాశ
సంఘాతమ్ - విద్రుమసంఘమ్, ఉద్వహంతమివస్థితమ్ - చిభ్రతమివ
స్థితమ్, సపుస్తకమ్-పుస్తకసహితం, ఆశ్రితానాందక్షిణమ్ - విద్యాప్ర
దానసమర్థమ్, వామమపి దక్షిణమితివిరోధః-తత్పరిహారః పూర్వో
క్తకీర్త్యా - సవ్యం కరంవిభావయే - ధ్యాయామి, || ౨౫ ||

అవయవ సౌందర్య మభివర్ణ్య విగ్రహ సౌందర్యమభివర్ణయతి-
(తమాంసి) తి- హేదేవ ? తమాంసి - అంతర్బాహ్యఽంధకారాఽక్,
విశదైః - స్వచ్ఛైః, ప్రకాశైః- తేజోభిః, భిత్వా - భిత్వా, విదుష
శ్చకోరాఽక్ - పండితానేవచకోరాన్యశకునివిశేషాఽక్, సంప్రీణయం

త్వాంనవపుండరీకే శరద్ధ నైచంద్రమివస్ఫురంతం || ౨౬ || దిశం
తుమేదేవసదాత్వదీయా దయాతరంగానుచరాకటాఁఁ | శ్రో
త్రేషుపుంసామమృతంతురంతీం సరస్వతీం సంశ్రితకామధేనుమ్ ||
౨౭ || విశేషవిత్పారిషదేషునాథ విదగ్ధగోష్ఠీసమరాంగజేషుఁజిగీష
తోమేకవితార్చితేంద్రాఁ జిహ్వగ్రీసింహాసనమభ్యుపేయాః || ౨౮ ||

తం - సంతోషయంతమ్, నవపుండరీకే - నూతనప్రపుల్లపద్మే, స్ఫు
రంతమ్ - అతఏవ శరద్ధనే- శరత్కాలమేఘే, స్ఫురంతంచంద్రమివ
స్థితంత్యామ్, నిశామయే- సాక్షాత్కుర్యే, ఉపమాలంకారః. || ౨౬ ||

భగవతోవిద్యాం పార్థయతే (దిశంత్యి) తి - మేదేవ, త్వదీ
యాః - దయాతరంగానుచరాః - కృపాకల్లోలసహచరాః, కటా
ఁఁ - పుంసాం - శ్రోత్రేషు - అమృతమ్ - సుధామ్, తురంతీమ్-ప్ర
వంతీమ్, శ్రోత్రానందకరమిత్యర్థః; సంశ్రితకామధేనుమ్ - ఆశ్రితా
నామభీష్టదాయినీమ్, సర్వధేనుమివస్థితాం, సరస్వతీమ్, సదామేదిశం
తు - వితరంతు, [దిశంతిసజన్తే] || ౨౭ ||

కుమతికువాదభంజనాథం వాదకాలేషు భగవత్సన్నిధానం పార్థ
థయతే (విశేషవిత్పారిషదేష్యి) తి- మేనాథ - హయగ్రీవ, త్వ
మిత్యధ్యాహరః; విశేషవిదాం- వాదప్రతివాదవిశేషజ్ఞానాం, పారి
షదేషు - పరిషద్యుక్తేషు, విదగ్ధగోష్ఠీసమరాంగజేషు- విదగ్ధానామ్-
సమథానామ్, గోష్ఠ్యాః-సమాజస్య, సమరాంగజేషు - వాదశా
లాసు, కవితారికేంద్రాఁ - కవీనామ్ - గద్య పద్య రచనాసమ
థానామ్, తారికానామ్ - ఊహాపోహాదినానావిధ యుక్తిచ
తురాణామ్, ఇంద్రాఁ-శ్రేష్ఠాఁ, జిగీషతః- జేతుమిచ్ఛతః, మేజి
హ్వగ్రీసింహాసనం - జిహ్వయాః - రసనాయాః, అగ్రమేవ సిహ్న
సనమ్-సింహాపీఠమ్, అభ్యుపేయాః-పాప్రయ్యాః, [ఇచ్ఛ గతా] || ౨౮ ||

త్వత్సన్నిధానవశాదేవ ప్రతివాదికోలాహలాఁ స్తంభయామీత్యా

త్వాం చింతయం స్వస్మయతాప్రపన్నస్త్వాముద్భృణ్ శబ్దమ
యేన ధామ్నాస్వామిన్ సమాజైషు సమాధిషీయస్వచ్ఛందవాదా
హవబద్ధశూరః ||౨౯|| నానావిధానామగతిః కలానాం నచాపి
తీర్థైశ్చకృతావతారః । ధృవంతవానాథపరిగ్రహాయా నవం న
వంపాత్రమిదందయాయాః ||౩౦|| అకంపనీయా న్యవనీతి భద్రైర

హ (త్వామి) తి- హే స్వామిన్ - హయగ్రీవ, త్వాం - భవం
తం, చింతయన్, ధ్యాయన్, త్వస్మయతామ్-త్వదాత్మతామ్, ప్రప
న్నః- ప్రాప్తః, శబ్దమయేన - మంత్రమయేన, ధామ్నా - తేజసా,
త్వా ముద్భృణ్- స్తువన్, అహమితి శేషః; సమాజైషు - మహత్స
భాసు, స్వచ్ఛందవాదాహవబద్ధశూతః - స్వచ్ఛన్దవాదానామాహ
వేషు-యుద్ధైశ్చ, బద్ధః-సన్నద్ధః, శూరః-నిపుణ, సమేధిషీయ- వృద్ధిం
ప్రాప్నుయామ్, [ఏకవృద్ధా-ఆత్మనేపదమ్]భవంతం ధ్యాయతాం
స్తువతాంచ వాదకధాసు విజయస్సాద్విదితిభావః. ||౨౯||

భగవత్సర్వాభీష్టం సంప్రార్థ్య తస్య కృపాదయాయ స్వస్యాన
న్యగతికత్వ మనుసందధాతి (నానావిధానా) మితి- హేస్వామిన్?
నానావిధానామ్- నానాప్రకారాణామ్, కలానామ్-విద్యానామ్, అ
గతిః-అప్రాప్యస్థానమ్, నచాపి తీర్థైశ్చ కృతావతారః- తీర్థైశ్చ - గం
గాది పుణ్యతీర్థైశ్చ, కృతావతారః- కృతః-అనుష్ఠితః, అవతారః- అ
వగాహనం యేనస తథోక్తః, స్నాతభితియావత్; తాదృశాపి నే
త్యథాః. ఈదృశోహంతవ- అనాథపరిగ్రహాయాః- అనాధానామ్-
చీనానామ్, పరిగ్రహాయాః - అనుగ్రహ హేతుధూతాయాః, త్వదీ
యాయా దయాయాః- కృపాయాః, నవంనవమ్- అత్యంతాభినవమ్,
అత్యంతవిలక్షణమితి యావత్; పాత్రమ్-విషయః, అస్తీతి శేషః; ధృ
వమ్ - నిశ్చయః, త్వదేక శరణావయం నసాధనాంత రావలంబిన
భితి భావః. ||౩౦||

లంకృషీరకహృదయంమదీయం । శంకాకళంకాపగమోజ్వలాని
తత్త్వానిసమ్యంచితవప్రసాదాత్ ॥ ౩౧ ॥ వ్యాఖ్యాముద్రాం క
రసరసిజైః పు స్తకంశంఖచక్ర విభ్రద్భిన్నస్ఫటికరుచిరేపుండరీక
నిషణ్ణః! అమా నశీరమృతవిశదైరంశుభిః స్థావయన్తామావిర్భూ
ఇదానీం త్వదేకశరణస్యమే త్వత్ప్రసాదాదేవ సమ స్తతత్త్వాని కర
తలామలకాయమానానీత్యాహ (అకంపయానీ)తి- హేనాస్వామి-
తవప్రసాదాత్- అనుగ్రహాత్, అపనీతిభేదైః- నానావిధాన్యాయైర
పి, అకంపనీయాని - అప్రమృజ్యాని, శంకాకళంకాపగమోజ్వలాని-
శంకా- అపామ్రాణ్యశంకా, సైవకళంకః- తస్యాపగమః- నిరాసః,
తేన ఉజ్వలాని- ప్రకాశమావాని, సమ్యంచ-యథార్థాని, తత్త్వాని,
మదీయమ్- మత్సంబంధి, హృదయమ్-మానసమ్, అలంకృషీరక - అ
లంకుర్వంతు, తవ ప్రసాదవశాత్సర్వ తత్త్వసాక్షాత్కరోభూయా
దిత్యుభయః. [డుకృష్కోకరణే]. ॥ ౩౧ ॥

అథ హయగ్రీవమూ రైరసాధారణ స్వరూప ధ్యాన పదవిమధిరో
హతి [వ్యాఖ్యాముద్రామి]తి- కరసరసిజైః- చతుర్భిఃకరారవిందైః,
శంఖచక్రే, పు స్తకమ్-శ్రీకోశమ్, వ్యాఖ్యాముద్రామ్-బోధముద్రామ్, శే
తి శేషః; విభ్రత్- వహా, భిన్నస్ఫటికరుచిరే- దళితస్ఫటికమనోహ
రే, పుండరీకే-సీతామృజే, నిషణ్ణః-ఆసీనః, అమృతశ్రీః- నిత్యశ్రీః, ని
త్యశోభః; అతపివ అనఘమహిమా- అనఘః-నిర్దుష్టః, మహిమా-మా
హాత్మ్యమ్, యస్యగతభోక్తః; వాగీశః-హయగ్రీవః, అమృతవిశదైః-
అమృతస్వచ్ఛైః, అంశుభిః-కిరణైః, మామ్-సంసారాభివృద్ధమ్, స్థా
వయ- సేచయ, మమేత్యధ్యాహారః; మానసే- చిత్తై, ఆవిర్భూ
యాత్-సన్నిధేయాత్, [భూసత్తాయామాశిషిలిక్] మనసి హయ
గ్రీవావిర్భూనే అమృతకల్పతతిరణజాలైః మనోగత సకల సంతా
ననివృత్తిరైభవేదిత్యాశయః. ॥ ౩౨ ॥

యాదనఘమహిమామానసేవాగధీశః || ౩౨ || వాగర్థసిద్ధిహేతోః
పఠతహయగ్రీవసంస్తుతింభక్త్యా । కవితార్థిక కేసరిణా వేంకట
నాథేన విరచితామేతామ్

|| ౩౩ ||

ఇతి కవితాకింకరింహస్య సర్వతంత్ర స్వతంత్రస్య శ్రీమ

దేవజటనాథస్య వేదాంతాచార్య కృతిః

శ్రీహయగ్రీవస్తోత్రం సంపూర్ణమ్.

కవితార్థిక సింహాయ కల్యాణగుణ శాలినే!

శ్రీమతేవేంకటేశాయ వేదాంత గురవేనమః||

శ్రీమతేనిగమాంతమహాదేశికాయనమః.

స్వగ్రంథస్య విశ్వసనీయత్వాయ స్వనామ ప్రకటయన్ స్వకృతస్తో
త్రస్య ఫలమప్యహ (వాగర్థ) తి- హేసుధియ ఇత్యధ్యాహరః;
కవితార్థిక కేసరిణా-కవితార్థిక శ్రేష్ఠేన, వేంకటనాథాహ్వయే
న; విరచితామ్- నిర్మితామ్, ఏతాం, సమ్యక్ పదవాక్య రచనోజ్ఞ
లామ్, వాగర్థసిద్ధిహేతుమ్- వాచాం-వాగ్రూపాణామ్, అర్థానాం-
సిద్ధౌ- జ్ఞానే, హేతుమ్- కారణమ్, హయగ్రీవ సంస్తుతిమ్-హయ
గ్రీవస్తవం, భక్త్యా-పఠత-అనుసంధయధ్వమ్.

|| ౩౩ ||

శ్రీ హయగ్రీవ స్తోత్ర వ్యాఖ్యా సమాప్తా.

శ్రీమతేనిగమాంతమహాదేశికాయనమః.

(౪)

శ్రీయైనమః.

శ్రీశ్రీనివాసపరబ్రహ్మణైనమః.

శ్రీమతేనిగమాస్తమహాదేశికాయనమః.

శ్రీ మన్నిగమాస్తమహాదేశికవిరచితమ్,

దయాశతకమ్.

—॥॥—

పదామ్బుజపరిష్కృతస్ఫురితపత్రపద్మాసనం కటీతట విరాజతా
 కనకవాససాలజ్యోతం! రమాచరణలాఙ్ఘ్యాలసదురసుమా
 విస్తృతం కుశేయదృశంస్తుమోవృషగిరిశ్వరంపూరుషమ్॥ ౧॥
 ఏకంశరేణధనుషాకలయన్త మన్యంమాన్యంకరం స్థితివిశేషవిశేష
 రమ్యం! దేవ్యానుజేనచపరిష్కృతపార్శ్వయుగ్ధంరామంమదీయ
 కులదైవతమాశ్రయామి॥ ౨॥ అనుసన్ధధాతిభావం కాశికహేతీ
 వ్యదేశికాల్లభమ్! రామానుజార్యదాసోదయాస్తుతేర్వేదేభిరేవ
 శస్య ॥౩॥ ... *— తత్ర “స్వకైర్దుతైస్సైన్వ
 శ్చరితైస్సవేదనాద్యజంతియేత్వాంత్యయిభక్తితోధవా | కరీ
 శతేషామపి తావదీదయాతథాత్వక్వతైస్సవతు మేబలంమతమ్ ”

ఇత్యుక్తప్రక్రియయాఽకించనాధికారిణౌ భగవద్దయైకనివృత్త్యైనత
 స్యావపస్తోతవ్యత్వాత్తాంస్తోతుకామోఽయం కవితారిక కేసరి
 వేదాన్తదేశికగ్రంథమంసాశ్రయాయాదయాయా ఆవిర్భావభూ
 మిత్యైవ పరమోపకారకం “ధన్యానిస్థలవైభవేనకతిబిద్వస్తూని”
 ఇతిన్యాయేనశ్రీవేదేభిరేవతేరప్యతిశయాధాయకశ్రీమన్తంవేఙ్మటగి
 రింనమన్యతి(ప్రపద్య)ఇతి - అత్రఇతుసారస్రవన్త్యైవస్థితయాశ్రీనివా
 సానుకమ్పయాప్రాయోయన్మూర్త్యాశరీరాయితంతంగిరింపృషద్య

ప్రపద్యైతంగిరింప్రాయశ్శ్రీనివాసానుకంఠయః । ఇత్యుసార

ఇత్యన్వయః, అత్రచ “మన్యశః ఓ-ధృవం ప్రాయోనూనమిత్యేవమా
దిభిః । ఉత్ప్రేక్షావ్యజ్ఞతే” ఇత్యుత్ప్రేక్షా వ్యంఙకప్రాయశ్శబ్దాను
గుప్యాత్ శరగ-రాయితమిత్యుత్ప్రేక్షా; తత్సాహచర్యాత్ “ఇవశ
బ్దోఽపితాదృశ ” ఇతివశబ్దస్యా పుత్ప్రేక్షావ్యజ్ఞకత్వాచ్చ ఇత్యుసార
ప్రవంత్యేవే త్వత్రాపుత్ప్రేక్షైవ, శ్రీనివాసానుకంఠయః మధుర
త్వశీతలత్వాదిచా నిమిత్తేన ఇత్యుసారప్రవస్తిత్వముత్ప్రేక్ష్యతే, గరే
రపిదయాకార్యత్వమాత్రేణ తత్పరిణామత్వేనాధ్యవసీతస్య ఇత్యుసా
రప్రవంతీ పరిణామభూత శరగ-రాత్వముత్ప్రేక్ష్యతే; యన్యుర్యా-
యదాత్మనా, [సకృత్వాఽపిత్వాత్ప్రేక్ష్యతే] శరగ-రాయితం-శరగ-
రయాభూతం, [లోహితాపి దాఙ్గకృష్టిభవత్యర్థేక్యమ్- తతోభా
వేక్తిః] యద్వా-ఇత్యుసారస్రవంత్యేవేత్యత్ర ఉపమైవ-యన్యుర్యా
శరగ-రాయితమిత్యుత్ప్రేక్షా, శ్రీనివాసాను కంఠయః ఇత్యుసార
ప్రవంత్యోఽపి పూజాసామ్యత్వచ్ఛరగ-రాత్వేన పరిణామోపా
వశ్యకఇతి దయాపరిణామత్వేనాధ్యవసీతో గిరిశ్శక-రాత్వేనో త్ప్రే
క్ష్యతే; యన్యుర్యా- గిరిరూపేణ, శరగ-రాయితం-శరగ-రయాభూ
తం, [లోహితాదేరాపృతిగణత్వాద్భవత్యర్థేక్యమ్-] అథవా-ఉ
భయత్రాపుసమైవ-మాధుర్యాదినా ఇత్యుసారప్రవంత్యేవస్థితయా
శ్రీనివాసానుకంఠయః యన్యుర్యాదయాకార్యత్వమాత్రేణ దయాప
రిణామయాసత్వేనాధ్యవసీత యదాత్మనా శరగ-రాయితం-ఇత్యుసా
రప్రవంతీ పరిణామభూత శక-రయేవాచరితమ్, [కర్తుః కృజ్ఞలో
పశ్యేతి ఆచారార్థకృజ్ఞంతాద్భవేక్తిః.] ఆపణస్థ శరగ-రాదే రుప
మానత్వాసమ్భవాదిత్యుసారస్రవంతీ పరిణామభూతైత్యుపమానం వి
శేషణీయ వివక్షితంచ తథా; ఏవంబోధయత్రాపి అభూతోపమా,
ఇత్యుసారస్రవన్త్యాస్తస్వపరిణామభూత శరగ-రాయాశ్చ ఆప్రసీధ్ధే;

రస్రవంత్యైవ యన్ముత్యాశరర-రాయితమ్ ||౧|| విగాహేతీర్థ

అఘాతౌ పమాచా నన్వయాలంకారవదనుపమత్వే పర్యవసృతి- అ
త్రాయం ఫలితార్థః, శ్రీనివాసానుకంపా స్వరూపేణ ఇక్షుసారస్ర
వంతీవభవతి స్వపరిణామత్వేనాధ్యవసిత శ్రీ వేజరటగిరిరూపేణ ఇ
క్షుసారస్రవంతీ పరిణామధూతశరర-రేవ భవతీతి- అస్మిన్పక్షేప్రా
యగ్గప్రపద్య ఇత్యవ్యయః, ప్రాయో-బహుళః, “ ప్రాయోధూ
మ్యుంతగమన ” ఇతి నిఘట్టుః; అస్మిన్దశకే న్యపరేష ప్రతి శ్లోకంద
యాస్తుత్యంతర్భావో ద్రష్టవ్యః, అత్రచాభయత్రాప్యత్యేత్ప్రేక్షాపక్షే
ఉత్ప్రేక్షాద్వయస్య అఙ్గాగ్గభావేన సజరరః, శరర-రాయితమిత్యు
త్ప్రేక్షాయా ఇక్షుసారస్రవంత్యైవేత్యుత్ప్రేక్షాత్థాపితత్వాత్ ; ఇక్షు
సారస్రవంత్యైవేత్యత్ర ఉపమాయా శ్మరర-రాయిత మిత్యత్రోత్ప్రే
క్షాయాశ్చ వివక్షితత్వే ఉపమోత్ప్రేక్షయో రఙ్గాగ్గభావ సంకరః,
ఉపమాయా ఉత్ప్రేక్షాత్థాపకత్వాత్ ; ఉభయత్రోపమాయా అ
అభిప్రేతత్వే సమప్రాధాన్యసంకరః, పరస్పరనిరపేక్షత్వాత్సవ్యరూ
రూపేణైక్షుసారస్రవంతీవ కార్యరూపేణ శరర-రేవేతి సంస్పృష్టితో
విచ్ఛిత్తి విశేష సద్భావాచ్చ, ఏషాంచత్రయాణాం సంకరాణాం స
ద్దేశాసంకరః; కవినందర్చ గౌచరత్వస్య దుష్టేయత్వాదితి || ౧ ||

అథగురుసంతతిప్రణామస్య భగవద్దయాప్రీతినత్వాత్ “భగవద్వంద
నంస్వాద్యం గురువందనపూర్వకం” ఇతిన్వాయేనచ ప్రథమ మష్టభిన్నో
క్తైర్గురుసంతతిం ప్రణంస్యం స్తత్రాద్యశ్లోకేన సర్వేషాం గురూణాం
యుగపన్ననసి సన్నిహిత (పా—త్వేన) త్వాద్యౌగపద్యేనతాన్నమ
స్యతి—(విగాహ) ఇతి—తీర్థబహుళాం శీతశాంగురు సంతతిమేవ
శ్రీనివాసదయామోర్బధిపరీవాహా పరమృతాం విగాహఇత్యన్వయః, తీ
ర్థబహుళామ్- తీర్థైః- నాథయామనయతీర్థ్వర ప్రభృతిభిర్దర్శనస్థా
పక్షైః, పరిపూర్ణాం, “నీపానాగమయోస్తీర్థమృజితజలగురౌ”

బహుళాంశీతలాంగురుసంతతిం । శ్రీనివాసదయామౌఘాధి పరీవా
హపరమ్పరామ్ ॥౨॥ కృతినగ్గకమలావాస కారుణ్యైకాన్తినో

ఇత్యమరః; శీతలాం- శమదమాది గుణసమ్పన్నతేజన సుఖోపసదనా
మిశ్రఫణః, తాదృశీం గురుసంతతిమేవ శ్రీనివాసదయామౌఘాధిపరీవా
హ పరమ్పరాం- శ్రీనివాసదయామౌఘాధి- సముద్ర, యద్వా- తటా
కాదిః, సముద్రస్య పరీవాహప్రసేధేః, తస్యపరీవాహ పరమ్పరామి
తి వ్యస్తరూపకమ్, అనేనపరీవాహపరమ్పరాత్వరూపణేన యథా
జలాశయ దూరవర్తినామపి సస్యానాం పరీవాహ పరమ్పరా సం
జీవనీభవతి ఏవందురంతదురితవశేనభగవద్దయాదూరవర్తినామస్యా
కంగురుపరమ్పరాసంజీవినీతిసూచ్యతే. విగాహే-విశేషేణగాహే, అ
నేనమానసాది నమసాగర త్రితయం వివక్షితమ్. (పరీవాహపత్నే),
తీర్థైః-అవతానైః, బహుళాం-నిబిడామ్, శీతలామ్-నైత్యగుణశోభ
తామ్, విగాహే-అవగాహాఇత్యర్థః, వతఃమాననిదేశేన ఉభయ
త్ర విగాహస్వభోగ్యతాతిశయాదనువృత్తత్వంప్రతీయతే. అత్రచన్ద్రేషా
ది మూలాతిశయో(క్రిస్తజ్జీణో)క్రుత్యాపిహోరూపకాలక్షారః ॥౨॥

అథైవం సర్వసాధారణ్యేనానుష్ఠితయా నమస్యయా తృప్తిమత
భమానగ్గ ప్రత్యేకం ప్రణమతి సప్తభిగ్గ పద్యైః- తత్ర పరాంకుశ
పరకాలాదీక భగవద్దయైక శరణతేజన ఏకరాశీకృత్య నమస్యతి- (కృ
తిన)ఇతి- కమలావాస కారుణ్యైకాన్తినో- ఏకాంత-నియమః, ఏషా
మస్తీత్యైకాన్తినః, కారుణ్యేదయాయా, మేకాన్తినఇతి విషయసప్త
మ్యాస్సప్తమీతి యోగ విభాగాత్సమాసః యద్వా కారుణ్యస్యైకా
న్తినఇతిసమ్బంధసామాన్యశష్ట్యాష్టమీతినమాసః-కరుణైవకారుణ్యమ్.
[స్వాధేవ్యజ్] శ్రీనివాసకరుణైకశరణాఇత్యర్థః(అతఏవ)కృతినః-
కృతకృత్యా, కతవ్యశేషరహితా ఇతియావత్; తాదృశా పరా
ంకుశ పరకాలాదీక, ప్రపన్నాభజ- సేవే, తత్కృతమహూపకా

భాషే | ధత్తైయత్సుక్తిరూపేణ త్రివేదీసర్వయోగ్యతాం || ౩|| ప

రమాహ (ధత్త) ఇత్యాదినా- త్రివేదీ - త్రయాణాం వేదానాం స
మాహారత్రివేదీ, [తద్ధితానోఽత్తరపద సమాహారేద్విగుః] య
త్సుక్తి రూపేణ- ఏషాం-పరాంకుశాదీనాం, సూక్తయః- పరమవై
దిక్తైస్సదానుసంధేయతయాపరిగృహీతాశ్చతుస్సహస్రసంఖ్యాద్రమి
డ గాధాః, తత్సర్వరూపేణ, సర్వయోగ్యతాం- సర్వే చాతుర్వ్యక్త
జాతాత్త్రిపుంసా యోగ్యాయస్యా ఇతి బహువ్రీహిః, సర్వేషాం
యోగ్యా సర్వయోగ్యై తి షష్ఠీతత్పురుషోవా, బహువ్రీహేవధ్యత్పూ
ణామధ్యయన యోగ్యతా సద్భావ ప్రయుక్తాతిశయగ్న ప్రతియతే,
తత్పురుషేతు అధ్యేయస్య సర్వోపజీవ్యత్వ రూపాతిశయః; తస్యా
భావస్సర్వయోగ్యతా, తాం, ధత్తే- పుష్టాతి, అయంభావః- “వేద
వేద్యేపరేపుంసి జాతేదశరధాత్మజే | వేదగ్రస్రాచేతసాదాసీత్సాత్మా
ద్రామాయణాత్మరా|| ” ఇతి న్యాయేన నిత్యసూరిషు చతుర్వర్ణాత్మ
క సంసారిచేతనోజ్జీవీవయిషయా స్వజన్మానుగృహీత చాతుర్వర్ణ్య
షు సత్సు త్రివేద్యపి త్త్రి శూద్రాది జడప్రాయం జగత్స్వ సమృద్ధి
నోజ్జీవయితుం పరాంకుశ పరకాలాది శ్రీమాక్తిరూపేణావతతారే
తి- అత్ర పరాంకుశాది విషయ రతిభావస్య భగవద్దయావిషయ ర
తిభావాంగత్వాత్ “ రసాంగధూతోరసవత్ ” ఇతి రసపదలక్షా
రః. కించ పరాంకుశాదిభజనరూపస్య సమర్థనీయార్థస్య కారుణ్యై
కాన్వితఇతిసమర్థనాత్ “సమర్థనీయస్యార్థస్యకావ్యలింగంసమర్థనమితి”
కావ్యలింగమ్. పరాంకుశాది భజనస్య సమర్థనీయత్వంచాస్యకవే రి
దానీం దయాస్తుతిప్రవృత్తత్యైవ దయాయావీవ భజనీయత్వాత్, ఏవం
చనతి తేషాం దయైకనిష్ఠత్వేన దయా సమృంధా ధృజనీయత్వ ము
పపన్నమితిభావః; అనయోరలంకారయోశ్చాత్రసంస్పృష్టిః|| ౩||

ఏవం శ్రీనివాసదయైకనిష్ఠత్వేన పరాశగది మునిగణాపేక్ష

రాశరముఖావంచే భగీరథనయేస్థితాః | కమలాకాంతకారుణ్య

యా ద యాయా అంతరజ్ఞ భూతానత ఏవ స్వస్యాపుర్యజ్జేష్యత్వై త
 ధా భూతాః పరాంకుశాదీన్ప్రణమ్య అనంతరం వేదోఽబ్రహ్మణ
 పురాణాది ప్రణెత్వత్వైన షర మోపకారకాన్పరాశరాదీన్ప్రణమతి.
 (పరాశరముఖా)నితి—కమలాకాంతకారుణ్యమేవ పావనత్వ శీతలత్వ
 మధురత్వానగళ ప్రవాహత్వాదినాగంగా, తయాస్థావితాః- అభి.
 మెచితాః, మద్విధాః - ప్రాతికూల్యభూయస్తయా భగవద్దయాదూ
 రవర్తినః, అతఏవ “అనన్తేవ” ఇత్యుక్తప్రకారేణాసతలంబయై
 ప్తాః; అతఏవ భగీరథనయేస్థితాః, ఏతదుక్తంభవతి- యథాభ
 గీరథః అతి కుపిత కపిలదృష్టి దహన దగ్ధాః సగర తనయాః
 గంగా ప్రోతసాస్థావయిత్వోద జీవయత్ ; ఏవం పరాశర పృ
 భృతయోపి ప్రాతికూల్య ప్రాచుర్యేణ భగవద్దయా వైదేశికానత ఏ
 వాసతలంబాః మద్విధాను-మలాకాన్త కారుణ్య గంగాస్థావనేనో
 జ్జీవయామానురితి- అత్రవ మత్సదృశోజ్జీవనమేవ మదుజ్జీవనమి త్యభి
 ప్రాయేణమద్విధేత్సక్తిః. యద్వా-మద్విధేత్సాత్మనఏవ నిదేశః, స్వ
 న్యప్రాతికూల్యసదృశాంతరవిరహాత్ “ఇద్దురిద్దురిన శ్రీమా”నిత్యాదివ
 దాత్మనైవసాచ్యశృకథనమ్, తథాచానన్వయాలంకారః, భగీరథపత్నీ
 కమలాకాంత కారుణ్యసదృశగంగాస్థావితా మద్విధామత్తుల్యస్సగ
 రతనయా యేనేత్యధః, సరాశగాదీనాం భగవద్దయా ప్రవతక
 త్వంచ ఉచ్యస్తాజైర్వేదార్థ విశదీకరణముఖేన బ్రహ్మజ్ఞానోత్పాదక
 త్యాదితి మంతవ్యమ్, ఏవం భూతాన్పరాశరముఖాః పరాశర పా
 రాశర్యప్రాచేతస ప్రభృతీః, వంచే- అభివాదయే, సామివా; అ
 త్రవ భగీరథనయేస్థితానిత్యత్ర “పదార్థవృత్తిమశ్యైకేవదన్త్యన్యాం
 నిదర్శనాం” ఇత్యుక్తలక్షణానిదర్శనాలంకారః, తథాహి భగీరథన
 యేస్థితాననివిష్టాం స్తద్వత ఇతి యావత్; అన్యధర్మస్యాన్యత్రాస

గంగాస్థావితమద్విధాన్ ॥౪॥ అశేషవిఘ్నశమన మనీకేశ్వరమాత్ర

స్థువాఙ్మగీరభనయవత్త్వం పరాశరాదిష్వారోఽప్యశే, “త్వస్మైత
యుగశంధత్యై లీలాంఘ్రిలామ్బుజస్థనో” రిత్యాదావివ తద్ధర్మ సమా
న ధర్మవత్వాఙ్మైపాదౌపమ్యై పర్యవసానం, అతా నిదర్శనాలజ్ఞా
రః, కించ-కారుణ్యగంగేత్యత్ర ప్రదర్శిత ప్రకారేణయాపక ముపమా
చ, మద్విధానిత్యత్రోపమా సస్వయాలజ్ఞాగరయోస్సంజేహ సజ్జ
రః; ఉపమానోపమేయ ధర్మయోః కమలాకాంత కారుణ్య గంగా
స్థావిత మద్విధేజ్యేక శబ్దోపాదాన మూలాభేదాధ్యవసానా దతిశ
యోక్తిశ్చ. ప్రదర్శిత నిదర్శనాయా ఏతైరలజ్ఞైరై రనప్రాణిత
త్వాదుభయేసామజ్ఞాగ్నిభావేన సజ్జరశ్చ. ॥౪॥

అధారోహక్రమేణ విష్వక్సేవాదీనాదార్య న్నమసగురోతి
పంచభిః- (అశేష)తి—అశేషవిఘ్నశమనం- ఐహికాముష్మిక పర
మపురుషార్థలక్షణ మోక్షతత్సాధనాది సమృద్ధినాం సమస్తవిఘ్నా
నాం, శమనం- శాంతిరం, [నంద్యాదిత్వాతగుతఃరిభ్యః] ఆచా
ర్యత్వేన తదాశ్రయేకృతే “అనిచ్ఛయాపిసంస్పృహ్యో దహజ్యేవహీ
పావకః” ఇతిన్యాయేన సమస్తవిఘ్నాశమయతీతిభావః; అయమ
స్యాసాధారణాకారఉక్తః, అనన్యసాధారణః మాకారాంతరమప్యా
హ-(శ్రీమత)ఇత్యాది-యద్వా చతుర్వగఃప్రవణ సాధారణముపకా
రకత్వముక్తం-(అశేషవిఘ్నశమన)మిత. ముముక్షూః ప్రత్యసాధార
ణముపకారకత్వమాహ-(శ్రీమత)ఇత్యాదినా- శ్రీమతఇతిపదంకాకా
షిన్యాయేనోఽభయత్రసమృద్ధ్యతే. శ్రీమతోనికేశ్వరం శ్రీమతగి కరుణా
మౌఢావితిచ, శ్రీమతః-శ్రీనివాసస్య, కరుణామౌఢా-కరుణైవామౌఢా
ధిః- సముద్రః, పరిపూణః తటాకాదిర్వా; తస్మిన్ [తస్మిన్ ప్రజ
హరితివదధికరణత్వ వివక్షయా సప్తమీ] ఉత్థితం-తతస్సన్వయమేవ
నిగతం, నతుస్థాపితం; కరుణామౌఢాగ్ని పరిపూణః శ్వేచాంతర్వా

యః | శ్రీమతగ్గకరుణామృతాశీతాశ్రీతభవోత్థితః॥

తుమశక్తం, బహి స్వయమేవ నిస్సృతమిత్యర్థః. యద్వాఙ్మతః-
ఉదితం, ఉదయాధికరణత్వేన కరుణామృతాశీతాశ్రీత సప్తషః. అనేన
విశేషణేన ప్రథమనిర్గతత్వమపి వివక్షితమ్. అన్యథా; కరుణామృతా-
శీతాశ్రీతభవోత్థితత్వవాలం, ఉత్థితమితి వ్యర్థంస్యాత్ తాదృశం శి-
క్షాస్రావణవస్థితం, శిక్షాస్రావణానామ పరిపూర్ణతటాకాదేరంతర-
మాఙ్గ స్వయమేవ నిగతగ్గపరీవాహాః; “స్రోతాంబుసరణంస్వతః”
ఇత్యమరః. సచ “పూర్వోత్పదేతటాకస్య పరీవాహాగ్గప్రతిక్రియా”
ఇతి పరిపూర్ణతటాకాదిరక్షకత్వేనహితత్వాత్, శిక్షాస్రోతః, శిక్షా-
రూపం- హితరూపం, స్రోతః, శిక్షార్థం స్రోత ఇతి మధ్యమపద లో-
పిసమాసోవా, తదివస్థితమిత్యుత్పైక్షా; అత్రచ-విష్వక్సేనస్య గురుప-
రమ్పరాధ్యాం ప్రాశస్త్యా త్పరిపూర్ణ భగవద్దయా ప్రేరితత్వా
ద్భగవద్దయ యా కార్యతగ్గ పరమసాదృశ్యేనతదభిన్నత్వాత్పరిపూర్ణ-
త్వేన భగవత్స మాంత్యాచయాయాగ్గ పరీవాహాన్యాయేన రక్షక-
త్వాత్ శిక్షాస్రోతగ్గపరీవాహపరమ్పరాద్వారా సస్యాదివర్ధకత్వవ-
ద్గురుపరమ్పరాముఖేన సంసారిచేతనోజ్జీవకత్వాచ్చ శిక్షాస్రోత సా-
న్యాద్భగవత్ప్రపామృతాశీతాశ్రీతస్త్వేనోత్పైక్షాకృతా, ఏవం
చసతి తాపత్రయ భిహన్యమాన సంసారిచేతన దుగ్గఖానిరాచిక్షీర్ణ-
స్తీప్రతిక్షణం వర్ధమానత్వేనాపరిచ్ఛిన్నేపి దివ్యాత్మ స్వరూపే అమా-
స్తీ శ్రీనివాస కృపాచేతనోజ్జీవీవయిషయా విష్వక్సేనాత్మనా స్వయ-
మేయ బహిరుత్థితా ఆచార్యక మాచరతి కిమిత్యుత్పైక్షాపర్యవసా-
నమ్, సాహోత్పైక్షా కరుణామృతాశీతాశ్రీత రూపకొత్థాపితేతి త-
యోరఙ్గిభావ సమరః, కించాత్ర విష్వక్సేనాత్రయస్య సమర్థ-
నీయస్య శ్రీమతగ్గకరుణామృతాశీతాశ్రీతాది వాక్యేన సమర్థనా ద్వా-
క్యార్థ హేతుకం కావ్యలింగం; అన్యథోత్పైక్షానుప్రాణితత్వాగన

వాసస్యకరుణామివరూపిణీమ్||౬||వందెవృషగిరిశస్యమహిషీంవిశ్వ

స్యామిత్యభావః; “ప్రీచ్ఛతే లక్ష్మీశ్చపత్యై - అప్రమేయంహిత
తైశోయస్యసాజనకాత్మజా-వేదాంతాస్తత్వచింతాంమురభిదురసి య
త్పదచిహ్నైస్తరంతి - అపాంగా ధూయాంసోయదుపరి పరం బృ
హ్మతదధూ ” దిత్యాదికమనుసంధేయమ్- “మాతృదేవోభవ-పితృ
దేవోభవ-పితృశ్చతగుణంమాతా ” ఇతిచ; [ప్రశస్యశబ్దాద్విచచనవి
భక్త్యోపపదే తదవియసునావతి ద్వయోరేకస్యాతిశయే ఈ యసుక
ప్రత్యయః- ప్రశస్యస్య శ్రీ ఇతి శ్రాదేశః, ప్రకృత్యైకాజితి సూ
త్ర ప్రాప్త టిలోపాభావశ్చ, ఉగితశ్చేతి జీవ] తునగ కీదృశీమిత్య
త్రాహ-(రూపిణీం శ్రీనివాసస్య కరుణామివస్థితా) మితి— శ్రీని
వాసస్యాతిశయో యస్యామాయత్త ప్రాదృశ దయాత్వేన సంభావ
వాహకాయా స్సృజస్తజనన్యాం భగవదపేక్షయా ప్రశస్య తరత్వం
కిముపక్తవ్యమితి ధావః; న్రేయసీమితి కరుణావిశేషణంవా; రూపి
ణీం- రూపం- విగ్రహః, తద్వతీం, [అత ఇని తనావతి ఇని ప్రత్య
యః- ఋస్తేభ్యోజీవితీజీవ] తాదృశీం శ్రీనివాసస్య కరుణామివస్థి
తాం- అనుగ్రహ మయత్వాదజ్ఞాత నిగ్రహత్వా చేయం పద్మాల
యా శ్రీనివాసదయాత్వేనోత్పేక్ష్యతే. సమస్తజననీం-లోకమాతర
మ్, ఇమంచ విశేష్య సమచ్ఛకం పదమ్, శ్రీనివాస వత్సస్థనిలరసికాం
పద్మాలయామ్, వందే- అభివాదయే, సామి. అత్ర రూపకొత్పే
క్షయోస్సంస్మృతిః. ||౬||

అథ “యాభిస్త్యంస్తన బాహుదృష్టిభిరవ స్వాభిగ్రిప్రియం శ్లా
ఘసే ” ఇత్యుక్తప్రక్రియయా లక్ష్మ్యై అవయవ పాయత్వేన త
దంతర్భూతే ధూమినీశాఖ్యైదేవ్యాప్రణమతి శ్లోకద్వయేన - సృషగిరి
శస్య- వేదాంతసతే, మహిషీం, విశ్వధారిణీం- ధూమిం, వందే, తు
మయా-మయాభ్యయా; తుమ్యాభ్యగుణవిశేష ధూతయాచేతి శ్లేషమూ

ధారిణీమ్ | తత్కృపా ప్రతిఘాతానాం తమయా వారసం య
యా || 2 || నిశామయతుమాంశీశా యద్భోగ పటలైర్భువం ।

లాభేదాధ్యవసాయాల్లభ్యతే ; యయా- ధూమ్యా, (కరణ భూత
యా, కర్త్రావా) తత్కృపా ప్రతిఘాతానాం- తస్య- వృషగిరి
శస్యకృపాయాగ్ని ప్రతిఘాతానాం, [హస్తేభావేఘ్నో హన
స్తోచిణ్ణిలోరితి తాదేశః. ఉభయ ప్రాప్తౌ కర్మణీతి నియమా
తర-మణి షష్ఠీ.] తదాజ్ఞాతి లక్ష్మనకృత ప్రతి బంధానాం, వా
రణం - నివారణం, భవతి, అపరాధైరుపజనిత క్రోధోపి భగవాన్
క్షమాగుణసారత్వాత్ మేతి ప్రధితాయః “ తమయాపృథివీసమ ”
ఇతిక్షమావత్వై దృష్టాన్తఘాతాయా స్సర్వం సహాయముఖం నిరీ
క్ష్య తపింగితజ్ఞస్సర్వం తమత ఇతి తాత్పర్యమ్, అనేన స్తోతవ్యత్వే
న ప్రస్తుత దయాసహకారిత్యే నాపి విశ్వభారాత్ప్రవర్తనీయేతి సూ
చ్యతే, ఏవంచ పూర్వార్థ ప్రతి పాద్యస్య సమర్థనీయస్య ఉత్తరా
ధేన సమర్థనాత్ కావ్యలింగమ్ ; “ సమర్థనీయస్యాక్షణ్య కా
వ్యలింగం సమర్థనమ్ ” ఇతి లక్షణాత్, తచ్చక్షమయేతి శ్లేషమూ
లాభేదాతికయోక్త్యుపస్కృతమితి తయోరహ్గజ్గభావసంకరః || 2 ||

(నిశామయ)త్వితి—నీశా, మాం, నిశామయతు-వందమానం
మాం “ మైత్రేణేక్షస్వ చక్షుషా ” ఇత్యుక్తప్రకారేణ వీక్షతామ్,
తత్కృతం కృపాసాహాయ్యమాహ—(యద్భోగపటలై)రిత్యాదినా-
శ్రీనివాసస్య భక్తదోషేష్వదర్శనం, యద్భోగపటలైః - యస్యాః-
నీశాయాః, భోగా-దర్శనస్పృశనసంభాషణాద్వసుభవాః, లెషాం
పరవృరాభిః, యద్వా- భోగావీవ పటలాని- శదీపి, “ నీవేతుప
టలంభవి ” రిత్యమరః. పటలాఖ్య నేత్రదోషోవా, అదశనాపాద
న సామ్యాత్పటలత్వ రూపణమ్, తైః భావితం- జనితమ్, ధృవమి
త్యుత్ప్రేక్షా. అత్రేవ నీశాయావాల్లభ్యాతికయేన తత్ప్రీతయే. కృ

భావితంశ్రీనివాసస్య భక్తదోషేష్వదశకనమ్ || ౯ || కమస్యన

తం శ్రీనివాసస్య భక్తదోషా దశకనం యద్యోగపటలైభావితమి
తి నిరంతర నీశాభోగ పరంపరా హేతుకత్వేనవా తద్భోగాఖ్య నీ
వ్రతిరోధానకృతమితివా తద్భోగరూప నైత్రదోష విశేష జనితమితి
వాత్మేక్యతే, యద్వా- “ అవిజ్ఞాతాసహస్రాంశు ” రిత్యాది సి
ద్ధం భగవతోభక్త దోషాదశికత్వం స్వాభావికమ్ యదస్తి తదత్ర ని
రంతర నీశాభోగ పరమ్పరా పారవశ్యాది హేతుకత్వేనో త్మేక్య
త ఇతి హేతుత్వేత్వా; ఏవంచసతి విషయవిషయభేదేన షడ్విధా
నా ముత్పేత్వాణాం సందేహ సజ్జరః, కించాత్ర నీశాయాదవ్య
స్తరాపేక్షయా భోగ్యతమత్వ మాశ్రితదోష దశకనా సహత్వంచ
స్ఫీర్యతే, విశ్వంభరా భగవతా దృష్టానాశ్రి తాపరాధా త్వామ
యతి, నీశాతుభక్తదోష దశకనమేవనసహత ఇతివిశేషః; ఏవంచ
దయాయా నిరగళస్వాశ్రిత విషయికార సిద్ధ్యతీతి దయా సమ్మ
న్తోఽత్రాపి పురస్కృత ఏవ. ... ||౮||

అథక్రమప్రాప్త ప్రణామం గురుపరమ్పరా కల్పలతామూల
భూతం స్తోతవ్య దయాశ్రయం వృషగిరిపతిం ప్రణమతి-(కమపీ)తి-
అనవధిం- దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేద రహితమ్, ప్రసిద్ధవరుణాలయస్తు
చరిచ్ఛిన్న ఏవేతి తతోప్యాధిక్యోక్తిః, కమపి- అవాఙ్మనసగోచరజ్ఞే
భవమ్, కరుణా వరుణాలయమ్- కరుణాయా వరుణాలయమ్, కరు
ణాపూజకసాగరమ్; తౌకిక సాగరస్తుజలపూజకః, అయంతు కరు
ణాపూజక ఇతి తతో వైలక్షణ్యమ్, అతఏవక మపీత్యుక్తమ్; కరు
ణావరుణాలయ మిత్యనైన కరుణాయా నిరవధికత్వం ప్రతీయతే, అ
నవధికతోయాశ్రయత్వా ద్వరుణాలయస్య; అనైన వరుణాలయత్వా
ధ్యవసానేన శ్రీవేంకటపతే దశకన మాత్రేణ శ్రమ హరత్వాదికం
వ్యజ్యతే; ఏవంభూతం, వందే, వతకమాన నిదేశేన వందనస్య

ధీఃసందేకరుణావరుణాలయమ్ | వృషశైలతటస్థానాంస్వయం
వ్యక్తిమపాగతమ్ || ౯|| అకించననిధింసూతిమపవగఁత్రివగఁ

నిత్యానువృత్తత్వం ప్రతీయతే. ఈదృశం వరుణాలయం కీదృశా ఉ
పజీవంతీతి జిజ్ఞాసాయామాహ- (వృషశైలే) త్యాదినా—వృష
శైలతటస్థానాం- వృషశైలతటే వత్సమానానాం జంగమస్థావరా
ణాం, ఇయం సౌశీల్యస్య పరాకాష్ఠా, స్వయంవ్యక్తిం- అపేక్షానిర
పేక్షమావిర్భావం, “ స్వయంవ్యక్తమకృత్రిమమ్ ” ఇత్యుక్తలక్షణా
కృత్రిమమంగళ విగ్రహవిశిష్ట వేషేణావిభావమితివా- ఉపాగతం-
ప్రాప్తమ్, సముద్రోహశైలమారుహ్య పశ్యతాం వ్యక్తిభవతి- క
రుణా వరుణాలయమిత్యత్ర వరుణాలయమితి నిగీర్యా ధ్యవసానా
దూపకాతిశయోక్తిః, “ రూపకాతిశయోక్తిస్సాన్నిధిగీర్యా ధ్యవ
సానతః ” ఇతిలక్షణాత్; తదనురోధేన కరుణాయాంజలత్వ రూప
ణమనుక్తమపి కల్ప్యతే, ఏకదేశరూపకస్యైవ రూపకాతిశయోక్తేర
పి స్వోపయోగిరూపకకల్పకత్వాత్; తథాచాత్ర రూపకాతి శయో
క్తేలేకదేశ వివక్షారూపకస్య చాఙ్గజ్జీభావసంబంధః, యద్వా- క
రుణావరుణాలయం- కరుణాపూర్ణా వరుణాలయమితి ప్రసిద్ధ వరు
ణాలయా పేక్షయాఽఽధిక్య వర్ణన మితి అధికాభేద రూపకాతిశ
యోక్తిః, ఏవంచాత్రప్రదక్షిణతాలక్ష్ణారయోస్సంబంధానుసంకరః|| ౯||

ఏవమనుష్ఠిత గురుపరమృరాదేశతా ప్రణామశ్చిక్షీషితం ప
తి జానీతే—(అకించననిధి) మితి—అకించననిధిం-అకించనానాం- ప
రిత్యక్తోపాయంతరాణామ్, నిధిమ్- స్వతగ్గళురుపాధకం, పురుషా
ధాకంతరోపాయంచ; నిధిహే- స్వయం ప్రయోజనమ్, “ సర్వ
వర్ధనవతాజితం ” ఇతి ప్రయోజనాంతర సాధనంచ భవతి, అకిం
చనానాం- నిర్ణానానామ్, నిధిమితిచ స్ఫురతి; అకించనాధికారిణా
మేనం భూతామ్, ఉపాయంతరపరాణామపి ముముక్షూణామంత్రవ

యోః । అజ్ఞానాదీశ్వరదయామభిష్యామినిరజ్ఞానమ్ ॥ ౧౦ ॥

గఽప్రవణానాంచ తత్తదభీష్టం దదాతీత్యాహ—(సూతిమపవర్గత్రి
వగఽయో)రితి—అపవగఽః- మోక్షః, త్రివగోఽ- ధర్మార్థ కా
మాః, “త్రివగో ధర్మ కామార్థైశ్చ తు ర్వగఽస్సమోక్షః
త్తైః” ఇత్యమరః, అపవగఽస్య వైలక్ష్యద్యోతనాయప్పథగుక్తిః;
అతఏవాభ్యుపేతత్వాత్పూర్వనిపాతః. తయోస్సూతిమ్, [కర్తృ
కర్మణౌగకృతీ కర్మణి షష్ఠీ] సూయతేనయేతిసూతిః, [స్త్రి
యాంక్తిన్నితి కరణైక్తిక్] సరంజనాం- నిమగ్నమౌ, ఆశ్రితాపరా
ధ దశఽన సోపాధికత్వాదిదోష దూరగామిత్యర్థః; అంజనాదీ
శ్వరదయాం-అంజనాదీశ్వరేతి శ్రీరంగశ్వరాదిదయాతోవ్యావృత్తిః.
అకరోద్భవా రత్నజాతిరివ దంజనాదీశ్వరదయేత్యుక్తే దయాంత
రాదైవలక్ష్యం ప్రతీయతఏవ; అభిష్యామి - అగాధత్వేన అంతర్గ
ప్రవిశ్యస్తోతుం సామగ్ధ్యాభావాదభితస్తౌమి, (యదాప్య) తత్సంబంధీ
శ్రీ వేంకటేశోపిస్తుతౌ భవతీతితాత్పర్యమ్, వతఽమానసామిష్యే వ
తఽమానవన్నిదేశః; అత్ర అకించననిధి మిత్యాది విశేషణాని స్తో
తవ్యత్వోపయిక గుణవిశేషశాలిత్వా భిప్రాయ గర్భాణీతి పరికరా
లకారః, “అలంకారగపరికరస్సాభిప్రాయేవిశేషణే” రితిలక్ష
ణాత్; కించాత్ర అకించననిధిమితి వ్యస్తరూపకమ్, తత్రచ సూతిమ
పవగఽ త్రివగఽయోరితి సాధారణ విశేషణమ్; “సర్వమర్థ వ
తాజిత” మితివ్యాచేన నిధేరపి సర్వపురుషార్థ సాధనత్వాత్, ని
రంజనామిత్యాధిక్యోక్తిః నిధేరంజనసాపేక్ష ప్రకాశత్వేన సాంజన
త్వమియంతు నిరంజనే త్యాధిక్యాదేవంచాత్రాధికాభేదరూపకం, త
చ్చక్షేపభిత్తికాతిశయోక్త్యానుప్రాణితమితి తయోరన్త్యాశ్చి భావ సం
కరః; అస్యచ ప్రదక్షిణత పరికరాలంకారస్యచ ఏకవాచకాను ప్రవే
శసంకరః ॥

అనుచరశక్త్యాదిగుణామగ్రైసరబోధవిరచితాలోకామ్ । స్వాధీన

ఎవం ప్రథమదశకేన ప్రారిస్థితస్యావిఘ్న సమాప్తయే గురుప
రంపరా దేవతా నమస్కారరూపం మంగళ మాచరితమ్, చిక్షిప్వా
తా దయాస్తుతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాతాః; అథ స్తుతిమారభతేః—(అనుచరే)
తి— అత్ర తావద్దయాయా గుణాంతరాపేక్షయా ప్రాధాన్యం గు
ణాంతరాణా మేతత్పరికర భూతత్వం కిం బహునా సాక్షాద్వృషగి
రీశస్యాప్యేతదధీనత్వమతఏవ స్వయం ప్రభూతత్వం సమర్థ్య స్వ
యం ప్రభూతత్వా దేవ స్వాశ్రితసంరక్షణేష్వపర ధీనాం తామేవశ
రణయతి- అనుచరశక్త్యాదిగుణామ్- అనుచరాః - అను వత్కమా
నాః; శక్త్యాదయో- భగవత్కల్యాణగుణాయస్యాస్తామ్, ఆదిశబ్దేన
బౌద్యార్యాదయోగ్యుహ్యై; అనువత్కసీయాహిప్రభవభృతి భావః;
అగ్రైసరబోధ విరచితా లోకాం - అగ్రైసరైః - అగ్రయాయినా,
బోధేన, విరచితః, ఆలోకః- దయనీయవిషయస్య ప్రకాశః, ఆలో
కశబ్దస్య యస్యాస్తామ్; ఆలోకశబ్దవాచినోగ్యైగ్రైసరైః, ఆలోక
తేననేత్యాలోకః, ఆలోకయేత్ శబ్దః [కరణేభ్యో] అత్రేయం
స్థితిః (ప్రథమం దయనీయవిషయం జానాతి తత స్తందయావిషయిక
రోతి తత స్తద్రక్షణాయ శక్త్యాదిగుణానామగ్రైరతి శ్రీరమణ ఇతి)
(స్వాధీనే)తి—స్వాధీనక- స్వాయత్తః, వృషగిరీశోయస్యాస్తామ్;
తస్య దయాపారవశ్యంచ “ వధాహామపికాకుత్స్థస్యకృపయాపర్య
పాలయ ” దిత్వాదిమప్రసిద్ధమ్, (అతః) స్వయన్ప్రభూతామ్- స్వ
యం ప్రసీద్ధి, అత్ర నిహేయ కర్వ-చ దయాయాధ్వన్యతే, ఏవం
భూతాం దయాంప్రమాణయామి- ప్రమాణం కరోమి, [ప్రమాణ
శబ్దాల్లతు-రోతిన్యన్తాల్లట్] స్వయం ప్రభూతత్వా దేవ యథా
మన్యతే తథాకరోత్విశ్వర్థః; షడియ హితాహితప్రాప్తి పరిహారా
దౌ తామేవ శరణత్వేనాధ్యవస్యామితియావత్, అత్ర విశేషణ సా

వృషగీరీశాం స్వయంప్రభూతాం ప్రమాణయామిదయామ్॥౧౧॥

అపినిఖిలభోక సుచరిత ముష్టింధయ దురితమూఢానా దుష్టమ్ ।

రూప్యేణ స్త్రీలింగ మహిమ్నాచ అప్రస్తుత స్వాధీన భర్తృకాఖ్య
నాయికాసమాధౌ గమ్యమానత్వాత్సమాసోక్తిః, “ సమాసోక్తిఃప
రిస్ఫూర్తిఃప్రస్తుతేఽప్రస్తుతస్యచే ” డితి లక్షణాత్॥ ॥౧౧॥

ప్రమాణయామి దయామితినమ్యగవోచకియదపేక్షితం తద్బుద్ధి
హీతి దయాయా ఆకాంక్షాం పరికలయ్యస్వాభీష్టం ప్రార్థయతే
(అపి)తి— అంజనగిరినాథస్య రంజనీ- రంజయతీతి రంజనీ- స్వా
త్సనితస్య రాగముత్పదయత్రీ, [కృత్యల్పబహులమితి కతకరి
ల్పబాహుత్వజీవ భవతి ఉగితశ్చేతి జీవ] నిఖిలేతి- నిఖిలాయే లో
కాస్తేషాం యాని సుచరితాని- సుకృతాని, సన్ని; తేషాం ముష్టింధ
యాని-తానిసర్వాణిముష్ట్యైర్గృహీత్వాధయన్తి విబంతీతి తథోక్తా
ని, [నాడీముష్ట్యైశ్చేతి ఖణ్ ముమాగమశ్చ- సుచరితముష్టింధయేత్వ
త్ర కర్మణి షష్ఠీ సమాసః] సాక్షాద్వాపరంపరయావా స్వగమ్య
జ్ఞేన సర్వ సుకృత నిశ్చేషశోషకాని; తాదృశాని దురితాని - పాపా
ని, బ్రహ్మానిదపచారాదీని “ తిమింకిలే ” తి స్లోకోక్తాని; తేషాం
మూఢానయా- వ్యాప్త్యా, దుష్టమ్-మూఢానారూపదోషయుక్తమి
త్యధః, (యద్వా) దుష్టత్వమ్-శిష్టైర్గ హ్యైత్వమ్, మూఢానా
పదేన దురితానాం భూయస్త్వప్రతీతిః, జుష్టమితి పారే సేవితం,
స్వాచురూపాశ్రయలాభజనిత ప్రీతి విషయాకృతంవా; మూర్ఛనా-
మూర్ఛ- మోహ ఇతివాధః, అశ్రీ చవ్యాప్తి మూర్ఛయోజ్ఞేష
మూలాభదాతిశయోక్తిః, అపి శబ్దేన మూర్ఛిత త్వాదయ పమృత
ప్రాయఇతి వైరాజ్యేన ఉపేక్షానకార్యేతి ప్రత్యాయతే; ఏవం
భూతంమాం అతిపాప స్రసక్త్యామృతకల్పహం సంజీవితశ్చేత్ మ
దసేక్షయాశ్చల్పపాపానా మితరేషాం రక్షణం కైమలి న్యాయ సి

అప్రతిఘమజ్ఞనానాం హస్తాలంబోమదాగసాంమృగ్యః ||౧౩ ||

వత్సేతిపారే హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా, అప్రతిఘమజ్ఞనానాం-
అప్రతిఘం- అప్రతిబంధమ్, మజ్జనం- అవగాహనం, ఉమావిషయా
కృతత్వంచ యేషాం తెషాం; తుంగస్య వృషగిరి నాథస్య మగ్నత్వేన
వైస్సమానాంమదాగసాం మజ్జనం కిముపక్తవ్యమ్, కించ తుంగస్య
వస్తునః అమగ్నత్వే అవలంబనంస్యాదపి, తస్యాపి మగ్నత్వేన అప్రతి
ఘమజ్జనం జాతమితి భావః; ఆగసాం మజ్జనం నామ తత్తత్కర్మఫ
లప్రదస్య శ్రీనివాసస్య దయా వశీకృతస్త్వేన దయయా బలాత్కా
రేన ఉమా విషయాకృతత్వం తస్యచ ప్రతిహతిః ఫలప్రదేన ప
ద్మాపతినానాపార్శ్వవతిః సీభిర్వా భావ్యా, తత్ర ఫలప్రద స్తావద్ద
యా పరవశోజాతః, పార్శ్వవర్తిసిఘ ప్రథమా “కరుణా మితి
రూపిణీ” మితి పూర్వమేవ కరుణాత్వేనోత్ప్రేక్షితా, ద్వితీయా
“తత్కృపాప్రతిఘాతానాం ఉమయా వారణంయయా” ఇతి కృ
పా ప్రతిబంధ నిరాసకత్వేననణితా. తృతీయా నీలాచ “శ్రీనివా
సస్య భక్తదోషై స్వదర్శన” మితిభూతుఃకర్మక్తదోషాదశఙ్కన సహ
త్వేన దణితా. తస్మాత్తేనర్వేకృపాప్రాతిఘాత్యం నాచరేయః, త
స్మాదాగసాం ఉమా విషయాకృతత్వచప్రతిఘమితి మంతవ్యమ్; అ
త్రాపి మగ్నత్వఉమా విషయాకృతత్వయోర్లక్షణామాలాభేదాతి
శయోక్తిర్నిష్టవ్యా, ఏవం భూతానాం మదాగసాం యథా “అం
జరాదీర్వరదయా” మితి దయాంతరాదైవలక్ష్యప్రతీతిరేవంమదా
గసామితి పాపాన్తరాత్కారత్వం వివక్షితమితి ప్రతీయతే; హ
స్తాలంబోమృగ్యః- సర్వోత్తంగస్య వృషగిరినాథస్యాపి మగ్నత్వాత్త
త ఉత్తుంగాధావాచ్చ నకోపిఘనరున్మజ్జనాయ హస్తాలంబన దాతా
లభ్యతే ఇతి భావః, ఆగసాం హస్తాలంబోనామ ఫలప్రదేన ఫలదా
నాయ పునర్వీక్షణం, తన్నుటత్వే, తస్యగయాదాగభూతత్వాత్; అ

కృపణజనకల్పలతికాం కృతాపరాధస్య నిష్క్రియామాద్యాం ।

త్రాపి పునర్విక్షణ హస్తాలంబయో లక్షణామూలాభేదాతికయో
క్తిః; అత్రచ విశేషణ సామ్యబలాద ప్రస్తుత మహానదీ వృత్తాంతస్య
పరిస్థూతేదక్షాయాయాం మహానదీ వృత్తాంత సమారోప రూపా
సమాసోక్తిః, విశేషణ సామ్యంచ సమాప్లుత ఇత్యాది లక్షణా
మూలాభేదాతికయోక్తి నిబంధన మిత్యతి శయోక్తీనాం సమాసోక్తే
శ్చాంఘ్రిభావేన సలకరః. ... ||౧౩||

ఇష్టప్రాప్తై రనిష్టనివృత్తిపూర్వకత్వే నానిష్ట నివర్తకత్వం ద
యాయావణితం ప్రాక్తనపద్యే; అథమోక్షపర్యవైహికాముష్మి
కరూపేష్ట ప్రాప్తకత్వం వణ్యతే; అనిష్టనివర్తకన ప్రకారభేదశ్చ
ప్రదశ్యతే. క్వచిద్విషయే దయనీయ తమత్వే నాధికతమా దయా
భగవత స్తద్దోషాదక్షనమాపాదయతి, క్వచిత్తు నిష్క్రియాస్థాన ని
విష్టాసతీ తద్దోషాక్షపయతీతి తన్నివర్తకన ప్రకార ద్వయమస్తి,
తత్ర పూర్వస్థి పూర్వప్రకారో దశితః, తథాహి; (మదాగసా)
మిత్యత్ర మదిత్యనేనస్వస్య దయనీయతమత్వం దర్శితమ్, (భవత్యా)
మిత్యనేన దయాయా అధికతమత్వం స్ఫోరితమ్, (హస్తా లంబో మ
దాగసాంమృగ్య) ఇత్యత్ర భగవతోదయనీయతమ సంబంధి దోషా
దక్షనం ప్రదర్శితమితి; అత్రాపరాధప్రదశ్యతే—(కృపణజనే)ః—
కృపణజనానాం- ఐహికాముష్మిక రూప తత్తత్ఫలాధీనాం, తద
లాభప్రీయుక్త దైన్యవతాంజనానామ్; కల్పలతికాం- తత్తద్దన్యోర
థపూరణీమ్, కృతాపరాధస్య-కృతాః-ఆరభ్య పరిసమాప్తాః, నత్వా
రథాపరిసమాప్తా ఆరప్స్యమాణావా; అపరాధావిరోధనిర్వక్తుషశ
క్యా మహాభాగవతాపచారాదయోయేనసః, తస్య; తత్రాపరాధా
న్పృతిస్వతంత్రకర్తృత్వం ప్రయోజక కర్తృత్వంచ విషక్షితమ్, తే
న స్వయంకృతాగ్రపరైగికారితాశ్చ అపరాధా లభ్యంతే; రాజ భ

వృషగిరినాథదయేత్వాం విదంతిసంసారతారణింవిబుధాః ॥౧౪॥

పైర్లకృతస్య రాజకృతత్వ వ్యసదేశవతాంతానామపి కృతత్వవ్య
పదేశోయమ్. ఆద్యై-ముఖ్యామ్, నిష్కరియాం - ప్రాయశ్చిత్త
ఘాతామ్, ప్రపద్యమానా భగవద్దయైవ ముఖ్యా నిష్కరియేత్యర్థః,
కృతాపరాధస్యేత్యనేన “ కృతాపరాధస్యహితే నాన్యత్పశ్యాన్య
హంక్షమమ్ । అంతరేణాంజలింబధ్వా లక్ష్మణస్యప్రసాదనాత్ ” ఇ
తిశ్లోకొక్తాంతః, క్షమమ్- యోగ్యం, ముఖ్యమితి యావత్; “ కృతే
పాపేన సుతాపాపే యస్యపుంసగప్రజాయతే । ప్రాయశ్చిత్తంతు
తస్యైకం హరిసంస్మరణంపరమ్ ” ఏకం హరి సంస్మరణం, పరం-
శ్రేష్ఠం ప్రాయశ్చిత్త మిత్యన్వయః, “ ప్రాయశ్చిత్తాన్య శేషాణి త
పగ్గకర్తృత్వకానివై । యానితేషామశేషాణాం కృష్ణాను స్మరణంప
రమ్ ॥ హరిహారతిపాపాని దుష్టచిత్తైరపిస్మృతః । ప్రాయశ్చిత్తా
నిపూర్వాణి నాకాయాపరాజ్ఞుభైః । ననిష్ఠునచ్చరాజేంద్ర సురా
భాండమివాపగాః ” ఇత్యాద్యనుసంధేయమ్, మోక్షస్యానంతస్థిరభ
లత్వేన విహికాముష్మిక వ్యావృత్తత్వాత్తత్ప్రసత్వం సృథజ్ఞివిశతి-
(సంసారతారణి)మితి — తారయతితితారణీ, [తరతేర్ణి జన్తాత్కృత్య
ఽన్యతో బహులమితి కరణరిబ్ధుత్ - కరణాధికరణయో శ్చేలి కరణే
వా] తారయత్యనయంభగవానితితారణీ, సంసార తారణీమితి పా
రే [నిజన్తాదస్మాత్సుప్తజాతౌ నినిసాచ్ఛిల్లగతి తాచ్ఛిల్లే నిసః]
అర్వాచీన ఫలప్రదశ్చైసి తాచ్ఛిల్లేన సరమం ఫలం దదాతీత్యర్థః,
పాఠద్వయేపి [టిత్వాన్నజన్తత్వాచ్చ జీవ్] సంసారస్యతారణీ-సం
సారతారణీ, తామ్; బుధాః- విద్వాంసుః, భగవద్దయావైభవపార
దృశ్యానః; విదన్తి- “ రత్నపర్వతనూరుహ్యా యధారత్నాని మాన
వః । శక్త్యానురూపమాదత్తై తథాకృష్ణాన్మనోరథాః ॥ కిమలభ్యం
భగవతి ప్రసన్నే శ్రీనికేతనః! చతుర్విధాభజనైఃసం జనా న్సుకృతి

వృషగిరిగృహమేధిగుణాబోధబలైశ్చర్యవీర్యశక్తిముఖాః | దోషా

నోర్జన | ఆత్మోజ్జ్వల సురధాః ఫీజ్జ్వలచభరతషః భమ్” ఇత్యా
 దిప్రమాణబలాజ్ఞానంతి, విబుధాస్త్వాం కృపణజన కల్పలతికాంకృ
 తాపరాధస్యావ్యాం నిష్క్రియాం సంసారతారణీంచ జానస్తీతి వా
 క్యత్రయాత్మకమిదం పద్యమ్, సంసారతారణీమిత్యత్ర అధికార్యైర్దే
 శస్సంసార తారకత్వస్య సావరసికత్వద్యోతనాయ తత్రతాపత్రయా
 భిహతిం సహమానాక్ సంసారసాగరంతతుకామాక్ ఉపాసనా
 యై త్వేన స్వాతంత్ర్యైవావాఽనుష్ఠితప్రపత్తికాస్వాశ్రితాక్ సంసారతా
 రణే నానుగృహ్లాంతిమిత్యభిప్రాయః, అత్ర కృపణజన కల్పలతికామి
 తి కల్పలతాత్వయాపణేన తత్సాధర్మ్యస్య గమ్య మానత్వా దుషసు
 లంకారో వ్యజ్యత ఇత్యలంకారే చాలంకారధ్వనిః, కించ దయావి
 షయస్య రతిరూపభావస్య విబుధవిషయరతి భావాంగమితి ప్రేయో
 లంకారః, ఉభయోశ్చ సంస్పృహితి ॥ ౧౪॥

చతుర్వగః ఫలప్రదత్వేనా స్మదాదీక్ ప్రత్యుపజీవ్యాసీతి కిమి
 దమాశ్చర్యమ్, సాయోల్లస్కిరమణ గుణానా మపి మోద్ధుగ్య ప్రభృతీ
 నాం గుణత్వాపాదకత్వేనోపజీవ్యా భవసీతి త్వమేవగుణ సార్వభౌ
 మీ త్యభిసందధాన ఆహ— (వృషగిరి) తి— వృషగిరౌ వతఃమానో
 గృహమేధీ- గృహస్థః, గృహే- దాతై, స్నేహతే- సంగచ్ఛతే, ఇతి
 గృహమేధీ, “దాతేష్వపి గృహ” ఇత్యమరః. “జాయాచ
 గృహిణీ గృహ” ఇతి హాలాయుధచ్ఛ; [మేధు సంగమేతేతి ధా
 నోర్ధినిః] అనైన వృషగిరిపతేః పద్మాలయా పారతన్త్ర్యంపుకటి
 తమ్, తస్యగుణాః, తేచ పృథాన భూతాజ్ఞానశక్త్యాదయ ఇత్యా
 హ—(బోధబలే) తి—వీతే- “పరాన్యశక్తిర్వివిధైశ్చ హ్రుయతే
 స్వాభావిజ్ఞానబలక్రియాచ | జ్ఞానశక్తి బలైశ్చర్య వీర్యతేజాంగ్యశే
 షతః | భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినాహేయై గుణాదిభిః” ఇత్యాదిప్ర

మాణ ప్రసిద్ధాః, త్వయావినా- త్వాం విహాయ, యదినామ- సత్తా
 వంతోయదినామస్యః, దోషాభవేయః - త్వత్సాహచర్యాభావే తే
 షాం స్వసత్త్వేన స్వానర్థకరీతిభావః, పృషగిరిగృహమేధి గుణాదో
 షాభవేయరిత్యనేన వశీకృతవల్లభయా సదావక్షుగ్ధలవాస్తవ్యయా
 పి కమలయా జ్ఞానశక్త్యాదీనాం గుణత్వ ప్రతిష్ఠాపనం నశక్యంకర్తుం
 త్వదసన్నిధానభితి ప్రతార్యతే; తత్ర యుగపత్సర్వసాక్షాత్తారాత్
 కొబోధ ఆశ్రితేష్వపి దోషదశనేన నిగ్రహకాపయికత్వాత్; శ్రమ
 ప్రసంగ రహితం సర్వధారణ సామర్థ్య రూపం ఒలమ్, నిగ్రహ
 ర్థధారణ సంభవాత్; తథా ప్రతిహృతిరాహిత్యేన సర్వనియంత్ర
 త్వరూపమైశ్వర్యమ్, నిగ్రహనియంత్రత్వ సంభవాత్; సర్వోపా
 దానత్వే సర్వధారణేసర్వనియమనేపివికారరాహిత్యరూపవీర్యమ్,
 నిగ్రహాపి వికారాభావాన్నిగ్రహకాపయికత్వ సంభవాత్; సర్వో
 పాదానత్వాత్మకత్వ అఘటితఘటనాసామర్థ్యత్మకత్వ రూప లక్ష
 ణద్వయలక్షితాశక్తిః, నిగ్రహార్థంసృష్టే రఘటితఘటనస్యచ సంభ
 వాత్; పరాధీనసహకార్యంతరనైరపేక్ష్య రూపత్వ పరాభిభవ సా
 మర్థ్యత్మకత్వ రూప లక్షణద్వయ లక్షితంతేజశ్చ, అవిరళం నిగ్ర
 హేఽభిభవేచ హేతుత్వ సంభవాత్; ఉక్తపాద్ధ్యువితతి ధూతా
 మహతో మందై స్సహనీరంధ్రేణ సంశ్లేషః స్వరక్షణీయ తయాఽభి
 మతేషు దోషదశనేన నిరోధినిప్రీతిరిత్యాదిలక్షణ లక్షితాస్సోశీల్య వా
 త్సల్యా దయోపి నిగ్రహా సకరణధూతేషు సీరంధ్రసంశ్లేష రక్ష
 ణీయత్వాభిమత్యాది సంభవాద్దోషా భవేయ రిత్యర్థః, దోషాభ
 వేయరిత్యత్ర [జ్ఞాతుమదోర్లిఖితీ సూత్రేజాతుయదోలక్ష విధా
 నే యదా యద్యో రూపసంఖ్యాన మితి వాతీకృతేన ధూతే లిఖ్,
 తథాహి జామయవ్యదాయది షూపపదేషు ఆనవక్లృప్తా గమ్యమా
 నాయా మమషే వాగమ్యమానే ధాతోలక్ష ప్రత్యయో భవతి

త్రిషుకాలేషు అనవక్ష్మస్త్వమషఁయో రకింవృత్తైః సూత్ర ప్రా
 స్తల్యటాఽపవాదః, అనవక్ష్మస్తి రసంభావనా, అమషఁ - తుమా,
 జాతుతప్రభవాక్ వృషలం యాజయేత్, యత్తప్రభవాక్ వృషలం
 యాజయేత్, యదాభవద్విధఃక్షత్రియం యాజయేత్; యది భావ
 ద్విధగ్గ్రియం యాజయేత్; నసంభావయామి, నమషఁయామివా;
 ఇతి సవార్తిక సూత్రార్థః. ప్రకృతేచ కిం వృత్తై లిజ్ లృటావితి
 సూత్ర ప్రదర్శితే కొనామ వృషలః యంతప్రభవా న్యాజయే దిత్వ
 దాచారణే కిం వృత్తోపపదత్వవత్ యదినామ దయే త్వయా వినా
 భూతా దామా భవేయిరిత్యత్రాపి యదిశబ్ద సోపపదత్వాత్ త్వ
 యావినా భూతాయదినామదోషాభవేయుః. తథాచత్వయా వినా
 భావస్తత్ప్రయుక్త దోషత్వ భవనంచాసంభావిత మిత్యనవక్ష్మస్తేర్గ
 మ్య మానత్వాచ్చ భూతకాలవివక్షాయాం లిజ్, అత్రచ క్రియాతిప
 త్తి సద్భావాద్వో తాపోరితి సూత్రేణ భూతేవాల్పజపి భవతి,భవి
 వ్యత్రాం వివక్షాయాంతలిప్సేమితై లృజ్ క్రియాతిఽత్తావితి సూత్రేణ
 నిత్యం లృజేవ- కుతశ్చిద్వైగుణ్యాత్క్రియాయా అనిశ్చుత్తిః క్రియా
 తిపత్తిః సచాత్ర యది నామదయే త్వయా వినా భూతా భవేయు
 దోషాభవేయు ితి హేతుహేతుమద్భావ సద్భావాత్, హేతు
 హేతుమతోవిజితి విజ స్త్వీతి వాచ్యమ్. తస్యభవిష్యతి విహితత్వా
 దత్రక్రియాతిపత్తైస్సత్వాచ్చ లిజ్ నిమితై లృజ్ క్రియాతిఽత్తావితిభవి
 వ్యతినీత్యం లృజేవస్యాత్ ఏవమేవ సంభావనేలమితిచేత్ సిద్ధా ప్ర
 యోగ ఇత్యాది సూత్రవిధి విహితకాలత్రయలిజో ప్యత్రానవకాశః,
 భూతేభవిష్యతివా కాలేవివక్షితే లిజ్ నిమితై లృజ్ క్రియాతిపత్తౌ
 భూతేచేతి నిత్యేనల్పజా భావ్యమ్, దోషాభవేయిరిత్యత్ర క్రియాతి
 పత్తైస్సద్భావాత్సంభావనేలమితి నేదిత్యాదేరుతావ్యోస్సమషఁయో
 విజితి సూత్రోఽరితనత్వేన వోతాపోరితి వికల్పనవకాశాచ్చ, వ

భవేయురేతేయదినామదయేత్వయావినాభూతాః ॥ ౧౫ ॥

తమానకాల విరతావ ప్రకృతేనాతీవస్వరసాః. తస్మాద్దోషాభవే
యురిత్యత్రవాతాబ్యోతి సూత్ర ప్రాప్తవైకల్పిక భూతాః లృ
ఙ్గావపక్షే జాతు యదోలిఖ్యధానే యదాయద్యో రుపసంఖ్యాన
మిత్రభూతే లిఖ్] అలంకారస్తు “ సంభావనం యదీత్యంస్యా ది
త్యూహనాన్యస్యసిద్ధయే । యదిశేసోభవేద్వక్తాకథితాస్సు గుణా
స్తవః ” ఇత్యుక్తలక్షణం సంభావనమ్, గుణాంతరాణాం దోషత్వసి
ద్ధయే (యదినామదయేత్వయావినాభూతా) ఇత్యుహాత్ ; కిం
చాత్ర శ్లోకే భగవద్గుణాంతరాణాం గుణత్వం త్వదాయత్వమితి ఫలి
తాథః, తథాచానేనా ప్రస్తుత జ్ఞానశక్త్యాది గుణత్వస్య దయా
సాహచర్య కార్యత్వ వణనేన యత్సాహచర్యాత్ జ్ఞాన శక్త్యాదీ
నామపి గుణత్వం తస్యా దయాయా గుణత్వాతిశయో వాచామ గౌ
చర ఇతి ప్రస్తుత దయాగుణత్వోత్పరక్షాస్య జ్ఞాన శక్త్యాది గుణత్వ
కారణభూతస్య ప్రతీయమానత్వాత్ప్రాయ నిబంధనా ప్రస్తుత ప్రశం
సా, సాచ సంభావ నోద్ధాపితేతి తయో రంగంగి భావ సజరః.
అథవా అత్ర దయా సాహచర్యా భావే జ్ఞాన శక్త్యాదయో భగవ
ద్గుణాదోషాభవేయరిత్యావత్యేవాదే కవిసంరంభ శ్చే చుపాత్త
జ్ఞాన శక్త్యాదిదోషత్వసిద్ధయే దయాసంబంధాభావస్య ఊహ ఇతి
సంభావనాలంకారః. “ సంభావనంయదీత్యంస్యా దిత్యూహనాన్య
స్యసిద్ధయే ” ఇత్యుక్తలక్షణ సలభవాత్, యదీచ జ్ఞాన శక్త్యాదీ
నాం దయా సాహచర్యాత్వే భావగ్గి కదాచిదపి న సంభవతి, తత
స్తేషాం దోషత్వమపి దూరోత్సరితమిత్యథః; కషవిరతౌ విషయ
స్తదాజ్ఞానశక్త్యాది దోషత్వం మిథ్యాత్వ సిద్ధ్యర్థం జ్ఞానశక్త్యా
ది ప్రతిసంబంధికదయా సాహచర్యాభావరూపమిథ్యావృత్త కల్పనా
స్మిథ్యాత్వసీతి రలంకారిక, “ కీచ్ఛ్చిథ్యాత్వసిద్ధ్యర్థం మిథ్యావృ

ఆసృష్టిసంతతానామపరాధానాన్నిరోధినింజగతః | పద్మాసహ

రవికల్పనమ్ | మిధ్యాస్యవసతిర్వేత్వాంవశయేభ్యస్త్రజంపహః || " ఇతి
లక్షణాత్; తతశ్చోభయధాపి సంభవా త్సందేహా సంకరః, " వివీ
యేందుస్సాక్షాదమృతరసవాపీయదిభవే " దిత్వత్రేవ; ఏవంచ సతి
శూవక ప్రదశితస్య సంభావనా అప్రస్తుత ప్రశంసయో రంగంగి
భావసంకరస్యాస్యచ సందేహాసంకరః; కవి వివక్షితస్య ద్విజ్ఞేయ
త్వాదితి ||

...

...

...

||౧౫||

ఏవం జ్ఞానశక్త్యాదీనాం భగవద్గుణాంతరాణాం గుణత్వస్యత్వ
య్యాయత్తత్వేనత్వదుపజీవినో జ్ఞానశక్త్యాదయ ఇతి ప్రత్యపాది - అ
థోపజీవితేన త్వనుపకరణభూతైస్తైర్గుణైఃకరణతగిప్రతి సజ్చరా
ద్యుపకారపరమృరాంకరోషీతి ప్రతిపాద్యతే పజ్చభిగపద్యైః - త
త్కార్థక్రమేణదర్శయిష్యమాణేషు జగదుపకారేషు ప్రథమం ప్రతి స
జ్చరగిప్రదర్శ్యతే- తస్యచాసమంజ వ్యాపారసామ్య పరిహారాయ
జగద్భిత్వం విశేషణ ముఖేన ప్రకాశ్యతే-(ఆసృష్టి) తి-హేపద్మా
సహాయకరుణే? పద్మాయాస్సహాయః- జగద్భిత్చింతాయాం సహాయ
భూతః, అనేన జగద్భిత్చింతాయాం పద్మాయాగి ప్రాధాన్యం ప్రతీ
యతే; పద్మాసహాయభూతాయ స్యేతివా పద్మాసహాయః, అన్యథా
దోషాభవేయరితి న్యాయేన జ్ఞానశక్త్యాదయో దోషాస్సురితిభా
వః; అనేనచ కేశ్యం సహాయ సమ్పత్తిదశితా, సృష్టేః ఆ
ఆసృష్టి, సృష్టిమారభ్యేత్యర్థః; [ఆక్షమర్యాదాభివిధ్యోరిత్యాజి ప
జ్చమ్యంతేనాభివిధావవ్యయాభావః, అవ్యయాభావశ్చే త్యవ్యయ
త్వాదవ్యయాదాఘ్నపతి పంచమ్యాలుక్] సంతతానాం-అవిచ్ఛేదే
నవిస్తృతానాం, స్వయంకృతానా మనైర్గి కారితానాంచ; అప
రాధానాం- భగవదాజ్ఞాతిలంఘన రూపాణాం, నిరోధినిం- అప
రాధకరణసాధన భూతకరణ కళేబర విఘటనదూపశ్చైవ తన్నిరోధి

సిం, నిరోధోఽస్యాస్తీతి నిరోధిని; [అత ఇనితనావితి ఇనిప్రత్యయే
 ఋన్నేభ్యఇతి జీవ] ఇదంచ విశేషణం దయాస్వభావ పరామర్శే
 సంహారరూప ప్రతినంచరస్యదయాంప్రతి కేళితోఽక్తిర్నఘటతఇతిశం
 కామపాకతుండతమితి మంతవ్యమ్, తాదృశీం, జగతగిప్రతినఘ
 రకేళిం- ప్రతినంచరరూపాం లీలామ్, ప్రతినఘ్చరస్యప్రజానాంపా
 పకరణనివతకత్వేన సాంసారికదుగిభనివతకత్వేనచ కృపాం ప్ర
 తి లీలారసావహత్యాల్లీలాత్వోక్తిః; ఆచరసి- ప్రతినఘ్చరస్యప్రవా
 హనిత్యత్వ జ్ఞాపనాయ తలమాననిదేశః; అతప్రతినఘ్చరగత
 కృపాకేళిత్వస్య కృపాస్వభావా ననుగుణత్వేన సమర్థనీయస్య అప
 రాధానాం నిరోధినిమితి సమర్థనాత్ కావ్యలింగమ్, “ సమర్థనీయ
 స్యార్థస్య క వ్యలింగంసమర్థన ” మితి లక్షణాత్ కించ సంహ
 రాత్మక ప్రతి సఘ్చరస్య దోషత్వేన ప్రసిద్ధస్యచయాలీలాత్వక్యాఅ
 పరాధానాం నిరోధినిమితి విశేషణేనచ గుణత్వ కల్పనస్య ప్రతీయ
 మానత్వాల్లేశాలచాగరః, “ లేశస్యాద్దోషగుణయో ర్గుణదోషత్వ
 కల్పనమ్ ” ఇతి లక్షణాత్, తయోశ్చాత్ర ఏకవాచకానుప్రవేశసం
 కరః, అత్రచార్థవశసమ్పన్న సమావేశయో రనయోరలచాగర యో
 ర్నాంగాజ్గభావసంకరః, ఏకేనాన్యస్యానతానాత్సావితన్త్ర్యపార
 తన్త్ర్యవిశేషదర్శనాచ్చ; నాపి సమ ప్రాధాన్య సజరః, సమర్థనీ
 యార్థతత్సగుర్థన సమర్పకైరేవ శబ్దైదోషప్రతిపాదనం తస్యగు
 ణత్వ కల్పః ప్రత్యాయనలచ క్రియతఇతి శబ్దభేదాభావా త్సమర్థనీ
 యార్థసమర్థనమేవదోషస్య గుణత్వ కల్పనమితివాక్యాథక భేదా
 భావాచ్చ; తదుభయ భేదనియతత్వా త్సమప్రాధాన్య సజరస్య;
 నాపి సంఘాసజరః, ఏకాలంకారకొట్టా తదన్యాలచాగర కొ
 టి ప్రతిక్షేపాభావా స్మిరక్షీరన్యాయేనాస్ఫుటభేదత్వాచ్చనోభయో
 స్సంసృష్టిః, తస్మాదత్ర ప్రతిపాద్యమానోర్థః “ సమర్థనీయస్యార్థ

యకరుణైప్రతిసంచరశిశుమాచరసి || ౧౬ || అచిదవిశిష్టాస్త్రిశ
యేజంతూనవలోక్యజాతనిర్వేదా | కరణకశేబరయోగం వితర

స్య కావ్యలింగసమర్థనమ్.” ఇతి లక్షణానుసారా తాత్పర్యలిక్షాల
జ్ఞానరూపః “ లేశస్సాన్యద్దోషగుణయోర్గుణదోషత్వకల్పన”మితిల
క్షణాల్లేశాలంకారరూపశ్చేతి తయోచితవాచకానుప్రవేశః || ౧౬ ||

అథాథాక్రమప్రాప్తం సృష్టిరూపం జగదుపకార మాహ—
(అచి)దితి—ప్రళయే- ప్రళయంతేస్మిన్నితిప్రళయః, ప్రళయకాలస్త
స్మిన్; [ఏదజితృధికరణైవ్ప్రత్యయః- భావేవా] తదా ప్రళయేవి
ద్యమాన ఇత్యర్థః, అచిదవిశిష్టా- భగవతాపరమ సామ్యాపత్తి
లక్షణ పరమ పురుషార్థ ప్రాప్తి యోగ్యతాయా మవ్యచితో-చేత
నాదవిశిష్టా, తద్వ్యావతకాదహీనా; జన్తూ-చేతనా, అ
వలోక్య- విచింత్య, జాతనిర్వేదా- (అయంభావః) చేతనానాం శరీ
రిత్వావస్థాయాం తాపత్రయాభిహతిం తద్ధేతుభూతంతైః క్రియ
మాణం దుష్కర్మచద్రష్టుమసహమానాసతీ జగత్ప్రతి సంహృతవతీ
భవతీ, తదనంతరంచ చిన్నపక్ష పక్షీనదృక్షాన్ యాదృచ్ఛికాది య
తిగించిద్రక్షణవ్యాజస్యాపి వైచేశికానచితగల్పాంశ్చ జంతూన్ విచి
న్త్యపూర్వకృత ప్రళయ విషయే జాతనిర్వేదేతి, జ్ఞాన శక్త్యాదయ
స్తు తవ పరికరభూతా ఇతి భావః; కరణకశేబరయోగంవితరసి-ప
రమ పురుషార్థ ప్రతిపిపాదయిషయా తద్వ్యాజ సంపాదనా యేతి
భావః, “ విచిత్రాదేహసంస్పత్తి రీశ్వరాయనివేదితుం | పూర్వమేవ
కృతాబ్రహ్మ హస్తపాదాదిసంయుతా ” ఇత్యనుసంధేయమ్, అ
త్రరాగాదినా అస్వాయత్త శరీరేంద్రియానచితగల్పనాత్మజాన్ వీ
క్ష్యతజ్జననీదయార్ద్రహృదయా తేమామారోగ్యాది సంపాదనేనకర
ణకశేబరాణాం వశ్యతామాపాదయతీతిస్ఫురతి, తతస్సమాసోక్తిః,
ప్రస్తుతే కృపావృత్తాంతే వజ్యమానే జనసి సమాధే రప్రస్తుతస్య

సివ్యవశైలనాథకరుణేత్వం ॥ ౧౭ ॥ అనుగుణదశాపితేనశ్రీధర
కరుణే సమాహితస్నేహః । శమయసితమగ్నప్రజానాం శాస్త్ర

సారూప్యాదినా పరిస్ఫురణాత్ ; “ సమాసోక్తిర్గపరిస్ఫూర్తిర్గప్ర
స్తుతేఽప్రస్తుతస్యచే ” దితి లక్షణాత్ ॥ ॥౧౭॥

అథ కరణ కళేబర వితరణానంతరం వితీర్ణానాం తేషామప
థప్రవృత్తి పరికరీకరణేన ప్రజానామాత్మనాశో భవతీతి శాస్త్రప్ర
దానేన భగవత్స్వరూపరూప గుణవిభూతి విస్తార తత్త్వప్ర
పాయభేదాత్ ఇవగఽఫల తత్సాధన విశేషాంశ్చ విశదతరం ప్రకా
శ్యతదజ్ఞానరూపం ప్రజానాం తమశ్శమయసీ త్యాహ—(అనుగుణే)
తి—సమాహితస్నేహః- సమ్యగపితానురాగా, ప్రజాస్మితి శేషః
(అన్యత్ర) దీపపాత్రే సమ్యగాహితః- సూరితః, స్నేహః - తైలం,
యయాసాతసోక్తాః త్వమ్, అనుగుణ దశాపితేన- అనుకూలోగు
ణ-స్వత్వగుః, యస్యాంసాదశా- ౭వస్థా, (అన్యత్ర) అనుగతాగు
ణా- స్తంతవో, యాసాందశా-వర్తిః, తస్యాందశాయా, మద్భితేన-
ప్రజాసునిషిప్తేన, (అన్యత్ర) వర్తికాయా మారోపితేన, శాస్త్రమ
యేన, [స్వాధేయయత్- వికారాధేయవా] వికార-శ్శాస్త్రజ
న్యంజ్ఞానమ్, స్థిరప్రదీపేన- తైలాదినిరపేక్షత్వేపి తస్య స్థిరత్వేన అ
స్యాపి స్థిరత్వం, ప్రజానాంతమశ్శమయసి- సతు-క్షణే ప్రవృత్తిమ
సతు-ర్గుణానివ త్రించకారయిత కామాసతీ పరోక్షభూతా సదస
త్త్రియారూపసదసన్తాగౌ శాస్త్రరూప్రదీపేన ప్రకాశ్య తదో
చరా జ్ఞానం శమయసీత్యథః, (అన్యత్ర) తమః-అంధకారః, అ
త్రానుగుణదశార్పితేనేత్యాది శ్లేషమూలాభేదాతిశయోక్త్యనుప్రా
ణితంసావయవాధికాభేదరూపకమితి తయో రజ్జాంగిభావ సంకరః,
అత్రచ ప్రస్తుతే శాస్త్రప్రదానేన ప్రజానామజ్ఞాన నిరసనరూపేద
యా వృత్తాంతేవల్క్యకమానే అప్రస్తుతం ప్రసూత ప్రజయాజనన్యా

మయేనస్థిరప్రదీపేన || ౧౮ || రూఢావృషాచలపతేగ్గపాదేము
ఖకాంతిపత్రలచ్చాయా । కరుణేనుఖయసివినతా౯ కటాక్ష విట

ప్రజాదృష్టి నిరోధినోన్యకారస్య దీపారోపణేన నిరసనం విశేషణ
సామ్యాత్సృష్టి ప్రతిపాదక సూర్యశ్లోకొపసాహ-రాచ్చ ప్రతీయత ఇ
తి సమాసోక్తిః, “ విశేషణానాంసామ్యేన యత్రప్రస్తుతవర్తినాం
అప్రస్తుతస్యగమ్యత్వం సాసమాసోక్తిరివ్యత ” ఇతి లక్షణాత్; సా
చరూపకొత్థాపితేతి తయోరంగంగిభావ సహరః. ||౧౮||

శాస్త్ర ప్రదానానంతరం తద్దశితేన మాగౌణ త్వమాశ్రి
తాం స్త్రైవగికాం స్తుత్తదభీష్ట ఫలవితరణేన ప్రియసీ త్యాహ—
(రూఢా) ఇతి-పే కరుణే? వృషాచలపతే-శ్రీవేట-టేశస్య, పా
దే-చరణే, రూఢాప్రాచుర్భూతా, పాదప్రణామా నంతరం ప్రకం
శమానత్వా తత్రరూఢత్వచ్యుతే; పాద సమావ్రణణా త్సూర్యం
విద్యమానాపి చేతనానాం అనాద్యాజ్ఞాతిలంఘనకపితేన ప్రకాశ
తేపాదప్రణామానంతరం విజృంభితఇతి భావః-(అన్యత్ర) వృషాఖ్య
పర్వతశ్రేష్ఠస్య పర్యంతపర్వతే, రూఢా - అఙ్కురితా, ప్రణిపాతా
నంతరమేవ భగవతోహమాన్ముఖవికాసరూపా కాంతిజ్ఞాయతే-
నైవేంద్రసిలప్రభా సదృశీరూఢాయాగ్నికృపాలతాయాబహుపత్రవైశి
ష్ట్యోభాభవతీత్యాహ—(ముఖే)తి—భగవతో ముఖకాంతిరేవపత్ర
లచ్చాయా- పత్రలా- బహుపత్రవిశిష్టా, ఛాయా - శోభా, పత్ర
బాహుశ్యకృతా శోభేతి యావత్; పత్రలస్యపత్ర బాహుశ్యవతో
యా శోభాన్తి సాపత్రలచ్చాయేతివార్థః సాయస్యాస్సాతథోక్తా;
యద్వా- ముఖకాన్త్యాపత్రలా- పత్రవతీ, రుచిరదళచయ శ్యామ
లైః- శస్త్రజాలైరితివద్రూపకమ్, తాదృశీఛాయా- శోభా, యస్యా
స్సేతి, (అశవా) ముఖకాంతిరేవ పత్రలచ్చాయా, పత్రలస్యపత్రా
శ్యస్య, ఛాయా- అనాతపో యస్యాస్సా తథోక్తా, పత్రతే

జైగిరకరాపచేయఫలైః || ౧౯ || నయనే వృషాచలేందో స్తారా

[సిద్ధాదిభ్యశ్చేతి మతుబద్ధైలచ్] కటాక్షవిటపైః- ముఖప్రసాదా
సంతరం ప్రణతేభగవతగిరకటాక్షైః ప్రవతంతే, తత ఆశ్రితానాం
యథేష్టఫల సిద్ధిర్భవతీతి స్థితిః; ఏవంస్థితే భగవతః ప్రణతవిషయ క
టాక్షైః కృపాలతాయా రూఢాయాగి పత్రీలాయాశ్చ విటపత్వేన
రూప్యంతే, కటాక్షా ఏవవిటపాః, తైః, రూపణ ప్రయోజకం సా
ధారణధర్మమాహ— (కరాపచేయఫలై) రితి—కరగ్రాహ్యఫల వి
శిష్టేః, (ఎకత్రీ) ఫలాని-ధర్మార్థకామాః, తేషాంకరాపచేయత్వం
నామ భగవతగిపరిపూణత్వేన స్వారాధనత్వాత్పులభత్వమ్, (అన్య
త్రీ) వామనాః, సుఖయసి- సుఖితాకరోపి, [సుఖవచ్చబద్ధత్తత్త
రోతీతిణిచిన్మతోర్లుగితి మతుపోలుక్ తతగికళలైలట్] అత్రచ ని
రీత్య విద్యున్నయనైగిపయోద ఇత్యత్రీ నయనాన్వయానురోధన ప
యోదేద్రీష్ట పురుషత్వ రూపణవత్ పత్రలచ్చాయా ద్యస్వయాను
సారాద్ధయానాం కల్పలతాత్వరూపణం వివక్షితమితి గమ్యతే, తత
ఏకదేశ వివర్తిరూపకమ్; ఇదచ్చ శ్లేషాది మూలాతిశయోక్త్యనుప్రా
ణితమితి తయోరంగంగిభావః, భగవన్ముఖకాన్త్యాదేగిరకరుణా కా
ర్యత్వేన కరుణాలతాదశత్వాదినా రూపణమితిమంతవ్యమ్|| ౧౯||

అథాపవర్గస్య నిరతిశయ పురుషార్థత్వేన త్రివర్గా జ్వైలక్ష
ణ్యమ్ “ బహునాం జన్మనామనైజ్ఞాన వాన్తాం ప్రపద్యతేవాసు
దేవస్సర్వమితి సమహత్వాసుదుర్లభ ” ఇతి తదధికారిణా దుర్లభ త
మత్వం ప్రతిపాద్య తాదృశం ప్రతిగృహీతారం స్వయమేవ సంపా
ద్యత్వస్మై పరమపురుషార్థ ప్రదాయదయాయా ఔదార్యాతిశయ
ఇచ్చ ప్రకటయితుం పృథక్పద్యమాహ—(నయన)ఇతి— వృషాచలేం
దోః- వృషాచలే వర్తమానస్య ఇందోః; సర్వలోకాహ్లాదకతయా
చంద్రీత్యేగాధ్యవసాయకి, నయనే, విషయే, తారామైత్రీం - తా

మే త్రిందధానయాకరుణే । దృష్టస్వయేవజగమానపవగమ

రా- అష్టగకసేనికా, తారాయామైత్రీ- లోచన విషయా వినాభావ
రూపా, తాం; (యద్వా) తారయాసహమైత్రీం- అవినాభావరూ
పామైత్రీ, తాం; దధానయా, తారావన్నయనే సదాసన్నిహితే
త్యక్షః; కరుణానయనాభి వ్యజ్యమానత్వాదేవం వ్యపదేశః, (అ
థవా) తారామైత్రీనామ పరస్పరం తారకాసమ్మేళనానంతరమేవ
నిర్వాజించెవశాద్యా మైత్రీజాయతే సోచ్యతే, తాం-నిరుపాధి
కాం మైత్రీమిత్యక్షః; దయానయనయోగప్రేర్యప్రేరకభావవ్యం
గ్యవ్యజ్ఞకభావాదిర్మైత్రీ తాం దధానయా- ధారయన్త్యా, ఏతే
న భగవన్నయనస్య విధేయతయా దయాకర్తృకదశాన కరణత్వం
సమ్భవతీతి గమ్యతే, త్వయైవ, (కర్త్యా) దృష్టః; నతు భగవతాత
త్తతగర్భాచుగూఢ ఫలప్రదేన సంసార మోక్ష సాధారణేన, (య
ద్వా) హేతౌ తృతీయా- నయనేతారామైత్రీం దధానయా త్వయై
వదృష్టః- త్వదధిష్ఠితేనైవనయనేన భగవతా దృష్టిత్యక్షః; నతు
కేవలేన, అన్యథా అకృష్టపచ్యాప వర్గానుభవా యోగాదితి భావః;
(అథవా) త్వయాదృష్ట ఏవేత్యన్వయః- జాయమాన కటాక్షాదినాఽ
పవగమయోగ్యతాపాదనమపి త్వదాయత్తమితిభావః; జనిమాన్-ప్ర
శస్తజన్మా, “ జాయమానంహి పురుషంయం పశ్యేన్మధుసూదనః ”
ఇతి నిహేతుక దయాద్రవ మధుసూదన దశాన హేతుభూతం జ
న్మ కిమువత్తవ్యం ప్రశస్తమితి; తాదృశ ఏవహి “ సమసత్తాసుదు
ఁహ ” ఇతి భగవతాప్రశస్యతే, అకృష్టపచ్యమ్- అకృష్టేన్వయ
మేవ సచ్యత ఇత్యకృష్టపచ్యమ్- అయత్నలభ్యం, అపవగమం-పరిపూ
ణ బ్రహ్మానుభవజనిత ప్రీతికారిత తచ్చరణారవింద నిత్యకైజ్జీర్ణ
రస లక్షణమ్, అనుభవతి- జాయమాన కటాక్ష లబ్ధయాఽఽకార్యఖ
త్తయైవానుభవతీత్యగ్గః, అత్రైవ పృషన్వీ వివక్షితః; ఇత రేమామ

కృష్ణపద్యమనుభవతి || ౨౦ || సమయోపనతైస్తవప్రవాహే ర

పవర్గస్య అకృష్ణపద్యత్వా భావాదతి. “ జాయమానంహి పురుషం
యౌపశ్యేన్మధుసూదనః । సాత్వికస్సతువిజ్ఞేయ స్సవై మోక్షార్థచింత
క ” ఇతి శ్లోకొత్తనివృతః, అలంకారస్తుభగవతి జాయమానకటా
ఽకత్వత్వస్య ప్రమాణసిద్ధస్య అపహ్నుతః త్వయైవే త్యేవకారేణ
జ్యోతీకృత ఇతి కైతవాపహ్నుతిః, “ కైతవాపహ్నుతిర్వ్యక్తా వాసి
జాద్యైనిహ్నుతేనైవై ” రితి లక్షణాత్; కించత్వయాదృష్టభ్య
స్య సమభాసీయస్య నయనే వృషాచలేందో రిత్వాదినా సమభాసా
త్తావ్యుపగమ, “ సమర్థసియస్సార్థస్య కావ్యలింగంసమర్థనమ్ ” ఇ
తి లక్షణాత్; తదనుప్రాణితాచ కైతవాపహ్నుతిరితి తయోరంగం
గిభావసంజరః, (అపిచ) వృషాచలేందో రిత్యత్ర విషయనిగరణపూ
వం విషయస్య శ్రీ వేద-టాపతిరిష్టత్వేనాధ్యవసిత ఇతి రూపకా
తిశయోక్తిః, “ రూపకాతిశయోక్తిస్సాన్విగ్నిగ్నిర్వాఛ్యవసానతః ” ఇ
తి లక్షణాత్; అంగంగిభావసంకరస్యాస్యాశ్చ సంస్పృష్టిః || ౨౦ ||

ఉక్తంచయాక్రీకృత జాయమాన కటాక్షబల లబ్ధసహచార్య
సమాశ్రయః మహితమద్వేషాదికంచ ప్రపదనపర్యంత దయాప్రసా
దలభ్యమిత్యాహ—(సమయోపనతై) రితి—సమయోపనతైః-యా
దృచ్ఛికాది తత్తత్సృకృతవిశేషసమయేమానసతైః, (నదీ ప్రవాహప
త్వై) కృష్ణమగుణ సమయేషు ప్రవృత్తైరిత్యర్థః; తవప్రవాహైః-త
వేత్యత్ర నదీత్వరూపం విషయమితిగమ్యతే; ప్రవాహస్వయం
రొధాత్, ప్రవాహైరిత్యత్ర తత్తచ్ఛేతన విషయాకారా శ్చేతలస్య
వేగవత్త్వవినా ప్రవాహ సుసదృశత్వేన నిగరణ పూర్వం ప్రవాహ
త్వైవాధ్యవసితాః, తైఃకృతసంస్థవా, అత్రాపి కృపా విషయాకృతా
నాం ధాత్రిచర్తీచాల శేతనానాం ప్రేమార్ద్రచిత్తస్య సంస్థవత్వే
నాధ్యవసీమితే ; కృత స్సంస్థవ-స్సేకో, యస్యాస్స తథోక్తా;

సుకృతపేక్షాసంస్థాపనార్థం । శరణాగతసన్యమాలిసీయంవృషణై

(శరణాగతే) ౧-—కృపావిషయాకారేణ భగవదనుచిరూప శ్రేష్ఠి
 రుత తమేవ శరణం గచ్ఛన్తితే శరణాగతావ సస్యారో, తన్మాలావ
 రీ, అయ- అద్యాప్య క్షప్రకార విశిష్టతయైవ పరివృన్యమానా ధరి
 త్రి, వృషణై లేనకృషీవలం- వృషణై లేశవప కృషీవలం, తమ్ : కృషి
 త్ర భగవత స్సంసారిచేతనోజ్జీవేవయిషయా శ్రీవైకుంఠం పరివృజ్య
 పురుషకారభూతయా రమయాసహ వృషణై లేనదాగన్మిధిః, స్రసి
 కృషిశ్చ; “మాయావిపరమానంద స్వక్త్యావైకుంఠము త్రయం! సాన్య
 ముపుష్కరిణీతరే రమయాసహ మోదతే ॥” మాయావి- రమయ ప
 చే అనంత గరుడ విష్వక్సేనాది నిత్యమూరి పరివృన్యలోపి ప్రాక్షితము
 తోత్సుకపితృర్భావేన సంసారి చేరనగతచేతాః, పరమానందః సుర
 విశయానందల్యైర సురపేక్షావ; ఉత్తమం- అప్రాకృతల్యైరనిత్యనిరవ
 క్య నిరతిశయభోగ్యమపి, వైకుంఠం- “వైకుంఠేతుపరీహః” ఇత్యా
 ది ప్రమాణప్రసిద్ధమ్, స్వానిమతానురూప విష్వలోకం, ల్యక్త్యావ్యా
 నజ్యవృత్త్యా ఉభయత్ర స్థితిరవ్యనభిమతేతి భావః; స్వామి పుష్కరి
 ణీతీరే- స్వానురూప మత్యమ్భుతం దివ్యప్థానం విహాయ కస్త్యేంభిత్వ
 క్షతవతిః జలాశయతీరే, రమయాసహ మోదతే- సంసరజ్ఞంతు స
 ముజ్జిజీవయిషయేతి భావః; ఉత్తమం వైకుంఠం ల్యక్త్యా స్వామి పు
 స్కరిణీతీరేమోదతశత్యనేన ఉపాయపురుషకారసూతయో దివ్య
 దంపత్యో స్సంసారి చేతన సమాశ్రయణానుగుణా స్వామి పుష్కరి
 ణీతీర వసతిరప్రాకృత స్వాసాధారణ దివ్య నగరాధిష్ఠా నానందా
 దపి సహస్ర గుణాధికమానంద మనుభవతీతి వ్యజ్యతే ; “సురమ్య
 మాసాద్యతుచిత్రకూటం నదీంచతాం మాల్యవతీంసుతీథాఽం । నన
 ద్దహృష్టో మృగవక్షిణుష్టం జపకాచదుఃఖం పురవిస్రవాసాత్ ॥” ఇ
 తివత్, అత్రచ రఘుపరిబృథ స్థితయాసహ శ్రీమదయోధ్యానగధా

లేశకృషీవలంధినోతి || ౨౧ || కలశోదధిసంపదోభవత్సాంకరుణే

ద్వనవాసాయ నిగతస్సురమ్యం చిత్రకూట మాసాద్యతుననంద, జ
నస్థానవాస్తవ్య నిశిచరనిరసన ముఖేన తత్పరిపీడిత మునిజనత్రాణా
నుగుణప్రదేశ ప్రాప్త్యా పితామహాదిప్రాప్త శ్రీమ దయోధ్యానగ
రాధిరాజ్యానందాదపి శతగుణమతిశయితం ఆనంద మవాపేత్యభః,
“ రాజ్యంనా వనవాసోవా వనవాసోమహాదయ ” ఇతిహి రఘు
ధురీణసోక్తిః, పురవిప్రవాసాద్దుఃఖం జపశాచ - తాదృశానందపా
రవశ్యా త్పురవిప్రవాసజ దుగ్ధిఖంచ విసస్థార, నిరతిశయమపి సుఖ
దుగ్ధిఖ మిశ్రం నస్వదత ఇతి భావః; (యద్వా) పురేయద్దుగ్ధిఖమస్తే
అరణ్యవాసీ మునిజనః రక్షోభిగ్ధకథంనుపీడ్వంత ఇతి తదవనాయ పుర
విప్రవాసాజ్జహ విత్సర్గః ; కృషీవలమిత్యత్ర [రజగ్ధకృషీత్యాదినా
మత్త్వ భేదవలచ్యుత్యయః. వల ఇతి దీక్షశ్చ] ధినోతి- ప్రిణయ
తి- త్వయైవాదాయాదృచ్ఛికాది సుకృత కల్పనాదిముఖేన శరణాగతి
యోగ్యతాం సమ్పాద్యశరణాగతించ నిర్వర్త్య తైశ్శరణాగతై స్సు
సమృద్ధాధరిత్రీకృత - తాం దృష్ట్వా వృషణైలేశోనిరతిశయాం మద
మువాహతి తాత్పర్యమ్ ; అత్రరూపకాతిశయోక్త్యనుప్రాణిత మే
కదేశవతి- రూపకమితి తయో రంగాంగి భావేనసంఘటః, అత్ర
చ విస్తరభయా దలంకార చర్చానకృతా||

||౨౧||

“ వైకుణ్ఠేతుపరేలోకే శ్రియాసాధనం జగత్పతిః | ఆస్తేవిష్ణు
రచింత్యాత్మా భక్తైర్భాగవతైస్సహ|| ” ఇత్యుక్త ప్రకారేణ శ్రీవై
కుణ్ఠమధిష్ఠా పరమకారుణికగ పురుషోత్తమస్వచ్ఛరణ కమల పరి
చర్యావి ధురేషు సంసారిచేతనేషు ప్రోషితమనసూతయా స్వాభిమ
తానురూప దివ్య మంగళ విగ్రహ సౌందర్య లావణ్యాదినా తా
వశీకృత్య రక్షితం “ మాయావీపరమానంద ” ఇత్యుక్తరీత్యా తా
దృశం శ్రీవైకుణ్ఠం పరిత్యజ్య స్వామి పుష్కరిణీతీరమధివసతి తదీయ

సోమతిమంథసంస్కృతాయాః । అమృతాంశమవైమి దివ్యదేహం

మనోరథ పరిపూరణేన తం ప్రీతియతి భవతీత్యవది- అత్ర ఉద్వేగక
రణ సాధనభూత దివ్య మంగళ విగ్రహ పరిగ్రహేషి కృషీవలమిత్య
త్ర ప్రస్తుతే త్వమేవ హేతుభూతేత్యుచ్యతే- (కలశోదధి)తి- అజ్ఞ
నాచలేందోః- అంజనాచలే వరదమానస్యేందోః, సకలజన నయన
హృదయానందనతయా చంద్రత్వేనాధ్యవసానమ్; మృతసంజీవనం -
మృతా- భగవద్రుచ్యాది వైభుడ్యేన మృతప్రాయా- సంజీవయ
తి- రుచ్యామృతాద్దనేనోజ్జీవ యత్యనేనేతి మృతసంజీవనమ్, [కర
ణాధికరణయోగ్యేతి కరణేతిబ్యుత్] అనేనచామృతాంశత్వో త్వే
తా నిమిత్త భూతం సాదృశ్యందర్శితం భవతి : సనీధ్ధామృతంతు
మృతజీవన, మిదంతు మృతసంజీవన మితి విశేషః; దివ్య దేహం- అ
త్యద్భుతం సౌందర్య లావణ్యాదినా ప్రతిష్ఠా మేధమానంబ దివ్యమ
క్లగ్నివిగ్రహం, (కలశే) తి-కలశోదధి- క్షీరసాగస్య, సమృద్ధివ స
మృత్- శీతలత్వ మధురత్వ మమాత్వాది సమృద్ధిర్యస్యాస్సాతభోక్తా;
తస్యాగ్నిక్షీరసదృశ్యాకర్తృభావః, ననుమథనాభావే కథ మమృత ప్రా
దుర్భావ స్తత్రాహ- (సంతతిమంథసంస్కృతాయా) క్షతి- సంతి-
దివ్య విగ్రహ పరిగ్రహవాహరా చేతనోజ్జీవన విషయత్వేన తద్భేద
త్వేన వాసమీచీనా, మతి-దివ్యదేహ-పరిగ్రహ-విషయో భగవత్సం
కల్ప, స్సమంధో- మంథాచలభవ, తేన సంస్కృతాయాః- స్వ సం
బంధేన దివ్యదేహమృతో త్వాదనోన్ముఖీ కృతాయాః, (ఆన్యత్ర) మ
ధితాయాః, (యద్వా) సంతి- భక్త్యవస్థాపన్నా, సంతి- సంతి-
స్మృతయో- భక్తాః, తైః- మంథరాయమా- తైః, వి- భో- వి-
పునఃపునఃప్రాక్షానం, మథనం; తయో- త్రా- త్రా-
తేన సంస్కృతాయాః- కార్యోత్పాదనోన్ముఖీ కృతాయాః-
ధాపి పురుషాకారో భక్తానాంత్వంప్రకాశం- త్రా- త్రా- త్రా-

మృతసంసేవనమంజనావలేందోః || ౨౨ || జలధరివ శీతలాదయే

యైవహి దివ్యమంగళ విగ్రహ పరిగ్రహః, (ఏవంవా) సతీ- సూక్ష్మ-
గ్రాహిణీ, మతిః- ఉత్పేక్షకస్య స్వస్యమతిః, సామంధో- మంధా-
సంసేవ సన్నతి మంధః, “ వైశాఖిమన్థమంధాన మంధానో మన్థదండ-
క ” ఇత్యమరః. తేనసంస్కృతాయః- వివేచితసారాసారాయః,
మథితాయాశ్చ; దయాయాస్సారాసార వివేకే క్రియమాణే దివ్యమ-
న్తర విగ్రహా సయాసారాంశత్వేనావసీయతే, దయా సారత్వంచ-
దయాసార కృతత్వేన, ఏవం భూతాయా భవత్వాః, అమృతాంశ-
మన్తేమి. కలశోదధి సమ్మదః-క్షీరాబ్ధిసాదృశ్య పౌష్కల్యవత్ప్యా భవ-
త్వాః, అమృతాంశోప్యావశ్యకఇతి దయాసారభూతో దివ్య మంగళ-
విగ్రహఃకలశోదధి సారభూతామృతాంశత్వేనోత్పేక్షితఇత్యర్థః,
అత్రో పమాతనయోక్త్యుత్పేక్షితాణామంగంధావసజరః, తస్య
చాంజ నావలేందోరితి రూపకాతిశయోక్త్యాసంసృష్టిః || ౨౨ ||

సంసరజ్జుతూనుజ్జీవయితుం తద్వశీకరణానుగుణా దివ్యరూపప-
రిగ్రహాదికం రమారమణేన కృషైక పరతన్త్రేణ క్రియతఇతి ప్రత్య-
పాది- నను ప్రళయవస్థాయాం భగవతః ప్రళయగోచర సజ్జల్ప-
పారవశ్యస్య, సృష్టిదశాయాం ప్రళలాపరాధ హిరణ్యరావణాది వి-
షయ క్రోధపారవశ్యస్యచ, దశానాదయైకశరణానామస్మాకం క-
గుమాశ్వాసో భవిష్యతి ? కృపాదీనాం సమపరీధానత్వాత్? ఇతిశ-
ఙ్గాం పద్యద్వయేన పరిహరతి—(జలధే) రితి—జలధే శీతలేవ,
స్పష్టశైలాధిపతేః, స్వభావభూతాం- సోపభావస్వభావః, అప్రజ-
లధరివ శీతలేత్యనేన తస్మాత్తలేవ భగవతఃక్రోధవత్తాన స్వాభావిక-
తి ధ్వన్యతే, త్వం- గుణసార్వభౌమి భవతీ, ప్రళయో- ప్రళయోమ-
హాప్రళయఏవ, అరభతీ - ఉద్భతస్పృశ్తం తస్మా నటీం ప్రళయాభ్యా-
ద్భతస్పృశ్తైకం నా మిత్యర్థః, తక్షిణం - తస్యవృషశైలపతేః, ప్ర-

త్వం పృషజైలాధిపతేస్సృభావభూతా | ప్రశయాభటిసీతం

శయేపి పరిపాలన సజుల్పరూపజ్ఞానం, ప్రసభం, ఏవం నృత్యంతం
 నటిమవలూక్య కిమనేనార్థత్యేన ప్రయోజనమ్ ? ద్రష్టారసావన్నస
 న్ని ? తేషాం ప్రవీనత్వాత్ ? అంగశైధిల్లచుపిస్యార్ “ సవకాశీన
 రమేత ” ఇతివృషగిరిపతే స్సభానాయకస్యచనపీతిః, జేతనానామచిద
 విశేషితత్వేన తస్యైర్ఘ్యైషుప్రి స్రవణ్యేదిత్యాదిధిర్భిన్నత్వైః సగు
 హ్యైర్భిన్నభావః; ప్రసత్తిలాస్యం- స్రవత్తి- ప్రసాదః, సవలూప్యం-
 ఉక్తవోషమారగంసుపమార నృత్తం గ్రాహయసి, “ బహుస్యామి ” తి
 బహుభవన సుకల్ప రూపాంకరీషీర్భిన్నభావః, ప్రయచరిపాలన స
 జుల్ప స్పష్టిశ్చితి విషయం కారయశ్చితి యావత్ ; భగవతస్సాన్విభా
 వికగుణభూతాత్వం ప్రాణినామపథప్రవృత్తి చర్యనానంతత్వే నౌపా
 ధికం ప్రళయసజుల్పం సృష్ట్యానీలి వాక్యార్థః; ఏవంచ తాదృశ
 సజుల్పస్య చయాని గ్రాహ్యత్వేనసలయో స్సమప్రాభాస్యమితి నో
 క్తశ్చాగ్రావకాశ్చితి ధావః. అత్ర శ్రీనివాసచయాయా జలధితతా
 యాశ్చ నిష్ప్రసరిచింబ భావేనైక్యాన్న బలధి శ్రీనివాస స్వాభావ
 కాకారత్వేన సాదృశ్యవణఃనా దుపమాలపార్శవః, “ ఉపమాయ
 త్రసాగృశ్యలక్ష్మీరుల్లసతద్వయో ” ఇతి లక్షణాత్ ; పంచ దీక్షాయా
 నటరూప విషయ్యభద రూపణా ద్విషయ స్వాధిక్యస్యానతా ను క్తే
 శ్చ అనుభయభేదరూపకమ్, తచ్చ సావయవమ్ ; తదీక్షాకారస్య
 ప్రళయస్య ఆరభటిలోపమారూపణాత్ప్రసతే లాఽస్యత్వ రూప
 ణాచ్చ “ విషయ్యభేదతాద్రూప్య రజ్జునంవిషయస్యయత్ | రూప
 కంత త్రిధాఽధిక్య స్యానత్వానుభయోక్తిః ” ఇతి లక్షణాత్ ; పంచ
 చాత్రోపమా రూపకయో స్సంస్కృష్టిః, కేచిదేతం వ్యాచక్షిన్నం
 భగవత స్సాన్విజ్ఞాతిలక్ష్మి జననిగ్రహ సజుల్ప పారవశ్యం
 దృశ సంకల్ప మేతు భూత క్రోధ విధేయ త్వస్యచ

దీక్షాం ప్రసభం గ్రాహయసి ప్రసక్తిలాస్యమ్ ॥ ౨౩ ॥ పృ

దశానా త్వమిమరాపచారానపి దయైక నిష్ఠానస్మా నుజ్జీవయి
ష్యతి లక్ష్మీనివాసభి విస్రంభానస్యాత్, కొిధాదిపారవశ్యేన ద
ణ్డనస్యాసి ప్రసక్తేరితి శంకాయాం న్యాశ్రితవిషయే నిగ్రహ సంక
ల్పాదికం నిగృహ్యతి, స్వాశ్రిత విరోధి విషయేతు స్వకింకరీ కరణేనా
నుగృహ్యతి కృపేత్యభినద్వామహా శ్లోకద్వయేన (జలధే) రితి—స్వ
భావభూతా- స్వస్యభావః- స్వానుబంధీభావః, యాత్స్యమజహ
ద్భావభితి యావత్ ; (ప్రళయే)తి— ప్రళయఏవ ఆరభటీ - సస
చ్ఛ్చమిన్మత్తమ్, తస్యచటిమ్. తన్నటనోచితాం నటి మిత్యర్థః, అతి
క్రూరత్వేన దుర్నివర్త్యామితి భావః, యద్వా- ప్రళయే-ప్రళయకా
లే, ఆరభటీనటిమ్- ఉద్భవస్మత్తకరినటిమ్- తదాసీమితి ప్రచణ్డ ప్రళ
యకార్యకరత్వా త్తదీక్షాయా ఆరభటీ నటిత్వ రూపణమ్, తదీక్షా
మ్- తస్య- పృషణైలాధిపతేః, ఈక్షాం- నిగ్రాహ్యా నిగ్రహసంకల్ప
రూ పాం ప్రసక్తిలాస్యం- ప్రసాదమేవలాస్యం, సుకుమారన్మత్తం,
ప్రసభం- బలాత్కారేణ, గ్రాహయసి- నిగ్రహ విషయాంతదీక్షాం
వీత్యతానేవ చేతనాపారాధాన్ స్వయముపదాత్వేనోరరీకృత్యప్ర
త్యుతానుగ్రహ విషయాం బలాత్కారయసీతి భావః, నిగ్రహ విష
యాయా స్తదీక్షాయాగి ప్రసాదోనామానుగ్రహవిషయత్వమేవ ; బ
లాత్కారశ్చ అనిచ్ఛన్త్యా అపి తదీక్షాయాం అనుగ్రహ విషయత్వా
పాదనమ్, తచ్చబలవత్స్వాదయాయా సుశకమేవ, అత్ర భగవన్నిగ్ర
హ సంకల్పస్య దయానిగ్రాహ్యత్వోక్త్యా తత్కారణభూత ప్రతిఘా
దేరపివయాని గ్రాహ్యత్వ ము క్తంభవతి, దయానుగ్రహ విషయత్వం
ప్రతిఘాదే రుత్తరశ్లోకే వత్సతి॥ ... ॥౨౩॥

ఏవం ప్రళయపరిపాలన సంకల్పస్య దయా నిగ్రాహ్యత్వేన ద
యాశేషత్వము క్తమ్, అశస్పష్టికాలీనస్య హిరణ్యరావణాది విషయ

ణత ప్రతికూలమూల ఘాతీ ప్రతిఘనకౌపివృషాచలేశ్వరస్య । క

కౌభస్యానుగ్రాహ్యత్యేనదయాశేషతోవ్యతే- (ప్రణతప్రతికూలే)తి-
ప్రణతప్రతికూలానామ్- అశ్రితవిరోధినామ్, మూలమ్- ఉపజీవ్య వ
ర్గమపి, తాచ్ఛీల్యేనహంతీతి తథోక్తిః; ప్రతికూలహననంతు కైము
తికసిద్ధమ్, మూలఘాతేహివృక్షస్య అపునరుద్భవం వినాశో భవతీతి
భావః, ప్రణతప్రతికూలా తన్ములఘాతాంతచ్చ తాచ్ఛీల్యేన హం
తీతివా; (యద్వా) ప్రణతప్రతికూలానాం మూలంపాత్రతికూల్యహే
తుభూతం పాపంహం నై తచ్ఛీల్యతి, ప్రతికూలా ననకూల యతీత్య
థః; [సుప్యజాతాణినిస్తాచ్ఛీల్యతి ణినిః- హూహంలేరితికత్వం
హనస్తోచిణ్ణిలోఽతి తాదేః] కౌపి- “కృష్ణోహన్యాద్గురూనపి”
ఇతి కౌభపరవశ తాకకకోపపిత్వః; “కౌభమాహరయత్త్రివ్రం
కోపస్యపశమేయిదా” ఇత్యాబ్రీత రక్షతార్థ మాహృతత్వేన శ్లా
ఘనీయత్వాత్, వృషాచలేశ్వరస్య ప్రతిఘ- జలధేరుష్ణలే, తివత్ ,
వృషాచలేశ్వరస్య సుప్రసిద్ధిబద్ధైరదాష్ట్యగ్నేహస్త్రైఃసాస్యా ప్యాపా
ధికత్వమేతదీయస్య చ్ఛీల్యతే, తత్రోచసన కిరణ సంసగాఽదిరుపా
ధిః, అత్రోత్పాశ్శీత విషయాపరాధాదిః; కలమే- సగ్యే, యవసా
పచాయసిత్వా- యవసపచయినోఽతి యవసాపచాయః; [కతక
ర్యణితి కతకర్యత్.] తస్యసిత్వా- న్యాయేన, ప్రకారేణే త్యథః;
సచప్రకారస్యస్య పృథ్వి హేతుభూతయవసోన్ములనమ్, తత్తుల్య ప్ర
కారేణేత్యర్థః; సచప్రకార ఆగ్రేతాధిస్థితికరంతత్ప్రతికూలమూ
లహననమ్, తేన ప్రకారేణ; అస్యచ యవసాపచాయసితి తుల్యతా
రక్షణీయవస్తు విరోధిమూలహననరూపత్వేన; తథాచసాదృశ్య నిబ
న్ధనసితి ద్వయా భేదమూలీయం యవసాపచాయసిత్వేన తదీయత్వే
న వ్యవదేశః; తవకింకరతాముపయాతి, ఆయమథః-యథాకలమే
యవసాపచాయ స్సస్యపృథ్వి హేతుభూత యవసోన్ములనేన కవక

కం ప్రతికిఙ్కరతాం భజతే తద్వద్వ్యవగిరిపతేః ప్రతిఘ ఆత్రితాభి
 వృద్ధి క రేణ త త్ప్రతి కూల మూల హ న నే న త వ కిం
 కరతా ముపయాత్తి ; అత్ర యవసో స్కూలన ప్రతికూల మూల
 హననయో ర్బింబ ప్రతిబింబ భావేనైక్వాపత్త్వా యవసో స్కూలనా
 ది ప్రయుక్తకింకరత్వయో సాధారణ ధమతా, తతశ్చయవసోస్తూ
 లనకర్తుః ప్రణత ప్రతికూలమూల ఘాతినః ప్రతిఘస్యచ సస్యవృద్ధి
 హేతుభూత యవసో స్కూలన ప్రయుక్తకిఙ్కరత్వేనాశ్రితాభివృద్ధిక
 రతత్ప్రతికూలమూల హననప్రయుక్త కింకరత్వేన చోపమా నోప
 మేయ భావః, (యద్వా) కలమేయవసాపచాయసీత్యా ప్రణతప్రతి
 కూలమూల ఘాతీత్యన్వయః, యవసాపచాయస్య - యవసో త్థనన
 స్య, [హంతాదానే చేరస్తేయఇతి భావే ఘట్] సీత్యా - న్యాయే
 న, సస్యవృద్ధిఫలకత్వ లక్షణే ; తత్తుల్యన్యాయేనేత్యర్థః, సచ న్యాయ
 ఆశ్రితవృద్ధి ఫలకత్వం, తేన ప్రకారేణ ; ప్రణత ప్రతికూల
 మూలఘాతీ- ప్రణతప్రతికూలమూల హననశీలః, యథా సస్య వర్ధ
 నాయ కలమేయవసాపచాయంకుర్వంతి ఏవమాశ్రితరక్షణాయైతద్వి
 రోధిజన మూలహాసీలఇతి భావః; (అథవా) యవసాపచాయసీ
 త్యా- యవసాపచయస్య- యవసో స్కూలనస్య, సీత్యా-ప్రకారేణ, ర
 త్తణీయ వస్తువృద్ధి హేతుత్వరూపేణ ; సచప్రకారగ్గక్వచిత్సస్యవృద్ధి
 హేతుత్వమన్యత్రాశ్రితాభివృద్ధికరత్వమ్; తేనప్రకారేణ ప్రణత
 ప్రతికూలమూలఘాతీత్యర్థః ; కరణభూతే ప్రతిఘ కర్తృత్వో
 పచారఃకిఙ్కరత్వం వక్తుమ్, కోపి- “ ఆత్మవాక్కోజితక్రోధః - న
 క్రుద్ధ్యత్సభిశబ్దాపి- అరోషణాహ్వాసాదేవః ” ఇతి పరిపూర్ణత్వే
 న సర్వసమత్వేనచ స్వతఃక్రొధాభావేపాస్యశ్రిత విరోధినిరసనార్థ
 మాహృతత్వాతల్పాణగుణేషు ప్రథమగణనీయః, ఏవం భూతగ
 ప్రతిఘస్తవ కింకరతా ముపయాతి, కిఙ్కర తోవీక్వాప్రతిఘస్య

లమేయవసాపచాయనీత్యాకరుణైకింకరతాంతవోపయాతి || ౨౪ ||

దయోపజీవిత్వం దర్శితమ్, తచ్చ దయా సమపితాశ్రిత విరోధిరూప
చ విషయ లాభేన లబ్ధసత్తాకత్వాత్, ఏవంచ శ్రీనివాస కారుణ్యస్య
గుణసార్వభౌమత్వమవికలమ్. (ఏవంవా) యవసాపచాయే త్యత్రక
తేర్యణో ప్రత్యయ ఏవ, యవసాపచాయస్య - యవసోన్ములనక
తుః, నీత్యా- సస్యాభివృద్ధికరయవసోన్ములన న్న్యాయేన, ప్రణత
ప్రతికూలమూలఘాతీ- కృషీవలస్సస్యా భివృద్ధి హేతుత్వేన యవసో
న్ములనమివాశ్రితాభివృద్ధయే తద్విరోధిహననం కరోతీతిభావః. య
వసోన్ములనస్య ప్రతికూలమూలహననస్యచ విచ్ఛ ప్రతివిచ్ఛ భావే
నాభేదా త్సాధారణ ధమతా, అలఙ్కారస్తు, ప్రణత ప్రతి
కూలమూలఘాతీతి విశేషణం కృపా పీతికర కార్య కారిత్యాభి
ప్రాయ గర్భమ్, వక్ష్యమాణ కిఙ్కర త్వోపయోగిత్యాత్; ఏవం
చ “ అలంకారగ్ల పరికర స్సాభిప్రాయ విశేషణై ” రితి పరికరా
లంకారః, తదనుప్రాణితం పదార్థ హేతుకం కావ్య లింగంచ, కృ
పాంప్రతి కింకరత్వస్య సమర్థనీయస్య ప్రతీయమాన దయాభి మత
కార్యకారిత్వోపస్ఫుటేన ప్రణత ప్రతికూల మూలహనన రూప ప
దాధేన సమర్థనాత్; తథాచ తయోరంగాంగిభావేనసంకరః, త
దుత్థాపితాచప్రభమయోజనాయాం కలమేయవసాపచాయనీత్యాకిం
కరతాముపయాతీత్యత్రోపమా, సాచ వాచకలుప్తా; ద్వితీయ తృతీ
య తురీయ యోజనాసు కలమేయవసాపచాయనీత్యా ప్రణతప్రతి
కూలమూలఘాతీత్యత్రోపమా, తత్ర ద్వితీయతృతీయయోర్వాచకో
పమానలుప్తా; తురీయ యోజనాయాంతవాచక లుప్తోపమేతి విశే
షః; కించ పూర్వ ప్రదర్శితస్య పరికరకావ్యలింగయోరంగాంగి భావ
సఙ్కరస్య ద్వితీయాదియోజనాప్రదర్శితోపమాయాశ్చ సమప్రాధా
న్య సఙ్కరః; అత్రచ ప్రథమ యోజనాయాం కిఙ్కరత్వం సాధా

అబహిష్కృత నిగ్రహఃస్వదంతః కమలాకాంతగుణాన్ స్వతంత్ర
తాదీన్ | అవికల్ప్రమనుగ్రహం దుహానాం భవతీమేవ దయే

రణ భవణః; అన్యత్రయవసాపచాయ ప్రతికూలమూలహాననయో
విఘ్నప్రతిబింబ భావేనాభిన్నయోస్సాధారణ ధర్మతేతి వివేకః, ఊ
పమానోపమేయభావస్తు యవసోస్కూలన కతుంగప్రణతప్రతికూల
మూలఘాతినశ్చ సర్వత్ర సమానః, అపిచ ప్రభమయోజనా ప్రదర్శి
తోపమాయాద్వితీయ తృతీయయోజనోపమాయా స్తురీయయోజనో
పమాయాశ్చ సందేహసజరః॥ ... ॥౨౮॥

ఏవ ముక్తరీత్యా సకల గుణ సార్వభౌమమజ్ఞాత నిగ్రహకథా
మనుగ్రహైక రసికాంభవతీమేవ సారాసార వివేచన చతురాగుణా
న్తరాణాం నిగ్రహానుగ్రహ సాధారణ్యంనిచ్చితవ స్తస్సంతగిపరమపు
రుషార్థః ప్రాపకతయాఽధ్యవస్య భజంతీత్వాహ—(అబహిష్కృ
తే)తి—హే దయే? మాతృనామ గ్రహణవద్రస్యతయాప్రతిష్ఠోకం
సమ్బోధనం, రక్షణీయ జన భూయస్తయా వ్యాసంగ సమ్భవన
యాఽభిముఖీ కరణార్థంవా; స్వతంత్రతాదీన్-స్వాతంత్ర్యశక్తిప్ర
ముఖాన్, కమలాకాంతగుణాన్-అబహిష్కృత నిగ్రహాన్-అబహి
ష్కృతః - అంతర్భావితః, నిగ్రహాయైస్తాన్, అబహిష్కృతైశ్చ
నేన బహిష్కృతున్ మహాత్వం ప్రతీయతే, నిగ్రహస్యా ప్యనుగు
ణానిత్యక్షాః; విదంతః-జానంతః, సంతః-సారజ్ఞాగ్నిపురుషాః;అ
వికల్పమ్-కదాచి స్నిగ్రహగికదాచి దనుగ్రహఇతి వికల్ప రహితమ
నుగ్రహమేవ, దుహానామ్ - ఊధసోగురుత్వేన తద్భారమసహమా
నాస్వయమేవ భూమా క్షీరమవసృజంతీధేనురివాపేతా నిరపేక్షంస
ర్వదా సర్వాననుగృహ్లాంతం భవతీమేవ, నతు గుణాంతరాణి గుణి
నంవా; తస్మాపి నిగ్రహానుగ్రహ సాధారణత్వా విశేషాత్; భజ
న్తి-ప్రాపకత్వేన నిరతిశయ భాగ్యతయా ప్రాప్యత్వేనచాధ్యవస్య

భజంతిసంతః || ౨౫ || కమలానిలయ స్వయాదయాశుగ్ధకరుణే

సేవంతే, పరస్మై పదేన క్రియాఫలం కృపాయావేతి ప్రత్యాయ్యతే. అత్ర భవతీమేవ భజన్తితి ప్రతిపాదితస్య గుణాంతరాది భజన పరిత్యాగ విశిష్టస్య దయాభజన రూప సమర్థసియార్థస్య అబహిష్కృత నిగ్రహానితి పదార్థేన అవికల్పమనుగ్రహం దుహానామితివా క్యార్థేనచ మిళితేన సమర్థనా త్పదార్థా వాక్యార్థోభయ మేతుకం కావ్యలిక్ష్మమ్, అబహిష్కృత నిగ్రహానిత్యత్ర వజ్ఞేతర గుణాంతరాణాం నిగ్రహరూపైక ధర్మాన్వయ ప్రదర్శనాత్తుల్యయోగితా, “వజ్ఞానామితరేషాంవా ధర్మైశ్చంతుల్యయోగితే” తిలక్షణాత్; తదుత్థాపితత్వాచ్చ కావ్యలిక్ష్మస్య తయోరక్షాజ్ఞీభావ సంకరః. కించ సంత ఇత్యస్య సారాసారవివేచన కుశలా భిప్రాయగర్భత్వాత్పరికరాలఙ్కారః, “సాభిప్రాయేవిశేష్యేషు భవేత్పరికరాంకురః” ఇతి తిలక్షణాత్; తథాచ తయోస్సంస్పృష్టిః. || ౨౫ ||

“భవతీమేవ దయేభజన్తిసంత” ఇత్యేవకారేణ కమలాకాన్తోపి వ్యావర్తితః, తత్రచ మేతుర్నకణ్ఠాక్తః, తతఃకణ్ఠాక్త్యా తద్వ్యావతేన మత్రస్థిరీకీయతే, కణ్ఠోక్తిశ్చత్వ దేవ భీతిరిత్యేవకారేణ—(కమలానిలయ)ఇతి—హే కరుణే? కమలానిలయ స్వయాదయాశుః—త్వద్రూపదయాయుక్త ఇత్యర్థః, (“స్మరేదయాదయత” ఇతివత్) నిరూపణే క్రియమాణేత్వం నిష్కరుణా, అనవస్థాపునహ్నాదితి భావః; కార్యముఖేనాపి నిష్కరుణత్వం దశయతి—(అతఏవహి)ఇత్యాదినా—తావకాశ్రితానామ్. తావకానామాశ్రితానాం, ఇదంచ దురితానామిత్యనేనసమానాధికరణమ్; తావకానామాశ్రితానామితి కమలధారయశ్చస్ఫురతి; తావకానామాశ్రితానాంసతామ్, దురితానామితి—(స్వాభావికార్థస్తు)తావకానాశ్రితానామితివిశేషణ సమాసః, దురితానామితివ్యధికరణవస్థీ, తావకాశ్రితసమ్మ

నిమగ్నరూపానిరూపణేత్వమ్ | అతఏవహితావకాశ్రితానాం దు

నినాం సతాం దురితానామిత్యర్థః; త్వదేవ భీతిః-“ వ్యాప్యవ్యాప్య
స్యసుతరాం వ్యాప్యత్వాత్ ” ఇతి న్యాయేన స్వాశ్రితాశ్రితానాం
స్వాశ్రితత్వద్వైవ్యాప్తైషాం స్వయమేవ నిమూలసం కరుణా తేశ
వతోపి నోపపద్యత ఇతి భావః; త్వదేవ, నతు తత్త్వత్వాపానుగుణం
ఫలప్రదాన దీక్షితాద్భగవతః; ఆశ్రితసంరక్షణం సమ్యక్కృత మితి
భావః, అనేన కమలానిలయస్య దయాశుత్వం దయాయా నిదాయ
త్వం చేత్యుభయ ముపపాదితం భవతీతి ధ్యేయమ్. కించ కమలాని
లయ స్త్వయాదయాశుః - త్వత్సాహచర్యేణ దయాశుత్వం జాతమి
త్యపి ప్రతీతిః; త్వదుపదేశాద్దయాశు రభూదితి యావత్; హే క
రుణః? నిరూపణే క్రియమాణే, త్వం- పరోపదేశ ప్రవృత్తాత్వం, ని
మగ్నరూప, తతశ్చ పరస్మై భర్తృరుచిముపజనయతస్త్వయం భర్తృ
త్యాగినో డాంభికస్యేవ తవశీల ముపలభ్యత ఇతి భావః; నిరూప
ణ ప్రకారమేవ దశాయతి-(అతఏవహి) ఇత్యాదినా- (యద్వా)
త్వయా దయాశు రిత్యత్ర కాకు రనుసంధేయా, త్వయా దయాశుః
కిమ్, నభవత్త్యేవేత్యర్థః; కుత ఇత్యత్రాహ- (నిమగ్నరూపానిరూపణే
త్వ)మితి—యద్యపి కరుణాయా నిమగ్నరూపత్వేపి కరుణా శ్రయత్వే
న కమలానిలయస్య దయాశుత్వం స్వాదేవ, తథాపి భగవతోల్లా
సగుణత్వేన ప్రసిద్ధ పరదుర్గిణిరా చికిషాది లక్షణ దయా వత్వం
త్వదాయ త్తంనేత్యర్థః; త్వం తాదృశీ దయానేతి యావత్; తత్ర
హేతుర్నిమగ్నరూపణేతి-నిమగ్నరూపత్వ కార్యవత్, నిరూపణే-త్వతా
ర్య పర్యాలోచనాయామ్, నిరూపణమేవ దర్శయతి—(అతఏవహి)
ఇతి— అతఏవ- నిమగ్నరూప కార్యవత్త్వాదేవ, నతు తత్త్వద్దురిత ఫల
ప్రదానోపయికా ద్దుణాంతరా త్తాదృశ ఫలప్రదా ద్దుణినోవేతి, అ
త్రాశ్రితవగ్ం ప్రతిభీతి జనకత్వాదినా నిదాయా సీతి కరుణాన్వ

రితానాం భవతిత్వదేవభీతిః ॥ ౬౬ ॥ అతిలంఘితశాసనే వ్యభీ

యా సహకార్యంతరమనశేష్య స్వాశ్రిత దురిత నిరసనం తవైవో
పపద్యతే నాన్యేషామితి కరుణాస్తుతి ర్వ్యజ్యతే, కించాశ్రితానాం
దురితానామపి తత్తదుచిత ఫల ప్రదానేన ప్రీణనా తు-మలానిలయ
స్య దయాశుత్వం సత్యమేవేతి స్తుత్యా ఆశ్రితానామపి తత్తత్పాపా
నుగుణ క్రూర ఫల ప్రదానేన భేదయసీతికమలానిలయస్య దయా
శుత్వం వన్ధ్యమేవేతి తన్నిందావ్యజ్యతే, తతశ్చభయవిధ వ్యాజస్తు
తిరత్ర శ్లోకే దృష్టవ్యా, కించ దయాశుత్వ నిమగ్నయో స్సమర్థసి
యయో రుత్తరాధేన సమర్థనా తా-వ్యలింగమ్ ; తతశ్చ తయో
రేకవాచకాను ప్రవేశ సంకరః, “ ఉక్తిర్వ్యాజ స్తుత్రిందా స్తుతి
భ్యాంస్తుతినిందయోః । కస్య ధుని వివేకస్తే నయసే పాపినో ది
వమ్ ॥ సాధుదూతిపునస్సాధు కతవ్యంకిమతఃపరం । యన్మదథేం
విలూనాసిదస్తైరపినభైరపి ” ఇతి; సమర్థసియాస్యార్థస్యకావ్యలింగం
సమర్థనమ్ । జితోసిమన్దకందర్ప మచ్చిత్తైస్తిత్రిలోచనః ” ఇతిచ ల
క్యలక్షణ సంగ్రహాత్ ; తతశ్చ తత్త తు-ర్మానుగుణ్యేన నిగ్రా
హకం కమలా కాంత మనాదృత్య భవతి మేవ భజన్తి సంత ఇతి
భావః.

...

...

॥౬౬॥

నన్యేవమాశ్రితానాశ్రితానాదరేణ సర్వనిగ్రాహకత్వే భగవ
తో దయా పారవశ్యం బహుశః ప్రతిపాద్యమానంచస్యాత్, స్వా
ద్వాః తేన క్రియమాణో నిగ్రహా దయానుమత ఇతి చేత్తత్రా
హ- (అతిలఙ్ఘితే)తి—వృషశైలాధిపతిః, అభీక్షం- పానని పున్యేన,
అతి లంఘిత వాసనేషు - ఉల్లంఘిత శ్రుతి స్మృతి రూపాజ్ఞేషు,
“ శ్రుతిస్మృతిర్మమైవాజ్ఞా యస్తాముల్లఘ్యవతత ” ఇత్యుక్తే, స
కృదాజ్ఞాతిలంఘనే భగవతః కోప విజృంభణాభావం సూచయ త్య
భీష్మశబ్దః, అభీష్టమ్-భృశమ్, (విజృంభితోమైతి వాన్వయః) విజృ

క్షణం వృషజైలాధిపతి ర్విజృంభిలోష్ణా | పునరేవదయే తుమాని

మృతోష్ణా- అతి ప్రవృద్ధకొఞో భవతి, గమ్యమానత్వా దప్రయోగః, (విజృమ్భితోష్ణా వృషజైలాధిపతిరితివాన్వయః) సః, భవత్యధీనైః-“భవతీ సమృంధదృష్ట్యై” త్యాది ప్రయోగానుసారా తస్య నామ్నో వృత్తిమాత్రే ఘుజవద్భావః ప్రాయిక ఇతి భావః, త్వదధీనైః- త్వయైవసమ్పాదితైరిత్యర్థః, తుమానిదానైః- తుమాహేతు భూతైర్భక్తి ప్రివత్త్యాది రూపవ్యాజైరిత్యర్థః ; (యద్వా) భవత్యధీనైః - స్వయైవకల్పితైః, తుమానిదానైః - తుమాయా ఆదికారణ భూతైర్భాదృచ్ఛికాది సుకృతైరిత్యర్థః; పునరేవ- భూయోపి, పూర్వతోఽతిశయేనైవేతివా, భవతీమాద్రీయతే- భవత్యా తుమానిదాన కల్పనేన ప్రశాంతకొపో యధాపూర్వ వతిశయేనవా భవతీం బహువన్యత ఇత్యర్థః; (యద్వా) భవత్యధీనైః-భవత్యాకల్పనీయైః, తుమానిదానైరాద్రీయతే-త్వయాతుమానిదానాని కల్పయితుత్వా మాద్రీయత ఇత్యర్థః; ఏతదపి దయాపారవశ్య కార్యమేవ ; అయమాశయః- (చేతనైః పానః ప్రస్థేన క్రియమాణాజ్ఞాతిలంఘన జనితే భగవత స్తద్విషయ క్రొధ విజృమ్భమాణేనతి తదానీం కృపాస్వయమేవ తుమానిదాన పరికల్పనాదినా స్వవల్లభస్య తాదృశం కోధం శిశమయివతి, తతస్తాదృశకోప విజృమ్భణసమయేపి వృషాద్రిపతిదయా పరవశత్వా త్తామేవ విశేషేణాద్రీయతే, తస్మాద్దయా పారవశ్యం లస్యకదాపినాప్రేతీతి.) కించేయం దయాస్వదయితం నిగ్రహప్రవృత్తం బలాన్నివతయితుమపి ప్రభవతి- యథా “ వధాహామపి కాకుఢ్ధనః కృపయాపర్యపాలయత్ ” ఇతి; (అథవా) సకలశాస్త్రేషాం ధ్యుష్యమాణం భగవత స్సమాశ్రయణీయత్వం నస్యాత్తథాచ శాస్త్రాప్రామాణ్యం ప్రసజ్యేదిత్యుతతహ- (అతిలంఘితే) త్యాది- అతిలంఘిత శాసనేషు, అభీష్టమ్ భృశమ్, విజృమ్భితోష్ణా వృష

దానైర్భవతీమాద్రీయతే భవత్యధీనైః ॥ ౨౧ ॥ కరుణేదురితే

జైలాధిపతిః భవత్యధీనైః- భవత్యాకల్పనీయైః, ఉమానిదానైః- ఉ
మయా ఆదికారణభూతై ర్యాపృచ్ఛికావి సుకృతవిశేషైః, భవత్యా
ఉమానిదానాని సమ్పాదయితు మిచ్ఛార్థః, అధ్యయనేన వసతీతి వ
త్ప్రియోజనస్య హేతుత్వమ్, భవతీం పునరేవాద్రీయతే- ద్విగుణమే
వాద్రీయత ఇచ్ఛార్థః; తథాచ మహాపరాధ దర్శన జనిత మహా
క్రోధ దశాయామపి దయాయాం ద్విగుణ మాదరం కరోతీత్యుక్త్యా
భగవతో దయాయామేవం సదాచన వ్యామోహ ప్రదశఃసేన ద
యాం పురస్కృత్యైవ భగవత్సమాశ్రయం శాస్త్రైర్ద్విధీయత ఇతి
సూచ్యతే; “భవతేషేవదయే భజన్తినంత” ఇత్యత్రచనభవత్యాహీ
నం కేవలం భగవంత మిత్యేవకారాధ్యః, నతు భవత్యా పరిపూ
తం నభజంతీతి. అత్ర భగవతస్సాన్నిజ్ఞాతిలంఘి జననిగ్రహశాత్సుక్య
స్య వ్యజ్యమానస్య దయాగోచర పేక్షిన్త్య సందీక్షవేదకాయారూప
దేవతా విషయ రతి భావస్యాంగమితి భావ సుధిరలంకారః, ఏం
చ విజృంభితోష్ణత్వస్య సమర్థసియస్య అతిలంఘిత శాసనేష్వితి ప
దార్థేన సమర్థనాత్పదార్థహేతుకం కావ్యలింగమ్, తయో ర
జ్ఞాజ్ఞీభావ సంకరః; నిగ్రహశాత్సుక్యస్య కావ్యలింగ వ్యజ్ఞితత్వాది
తి, (వా్యాఖ్యాంతరమ్) అతి లంఘిత శాసనేష్విత్వే జనేష్వితి విశే
ష్టపదం వివక్షితమ్, తతశ్చాతిలక్షిత శాసనేష్వితి విశేషణం నిగ్రా
హ్యత్వాభిప్రాయగర్భమ్, ఊష్ణవిజృంభణౌపయికత్వాదితి పరికరా
లజ్ఞాంతరః, తదుత్థాపితత్వాచ్చ తయో ర్జ్ఞాజ్ఞీభావసంకరః॥ ౨౧॥

ఏవమతి లంఘితశాసనేష్విత్వాది శ్లోకే వృషజైలాధిపతి స్సాన్ని
జ్ఞాతి లంఘి జన విషయ తాదృశ ప్రతిఘ విజృమ్భణ సమయే తత్స
మీకరణ సమథాం భవతీమేవ ద్విగుణమాద్రీయతే, నతు ప్రతిఘం
జ్ఞాన శక్త్యానికంవేతి ప్రత్యపాది, పునరేనేత్యేవకారస్య భవతీమేవే

మమమకేషుప్రతికారాంతరదుజయేషుభిన్నః | కవచాయ

త్యన్వయాత్; అథ కరుణే దురితేష్విత్వాద్యనంతర పద్యే అస్మదా
ది దురిత దుజయత్వ ప్రయుక్త నిర్వేదదశాయాం తత్ప్రతికారక్ష
మాం త్వమేవ పురస్కారోతి శాశ్వతే, నజ్ఞానశక్త్యాదీ నకించి తహ
రానితి ప్రతిపాద్యతే, తథాచ పద్యద్వయేన భగవత స్త్వమే వాప
త్యభీత్యుక్తం భవతి—(కరుణే)తి—మమకేషు - స్వరూపవత స్స
జ్ఞస్యాయాచా పరిచ్ఛిన్నేషు, యథా భగవద్గుణా ఏకైకమనవధికాతి
శయా స్సమ్భూయాసంఖ్యయాశ్చ భవంతి ఏవం మదీయదోషా ఏవ
తత్తుల్యాన్వదీయ దోషాభావాత్ప్రత్యేక మపరిచ్ఛిన్నాస్సమ్భూయా
సంఖ్యయాశ్చ భవంతితిభావః; దురితేషు - అనాది కాలాజ్ఞేతేషు
పాపేషు, ప్రతికారాంతర దుజయేషు-అపరిచ్ఛిన్నాసంఖ్యయాత్వా
దేవ ఫలప్రదానాది ప్రతికారాంతరై దుర్జయేషు నిశ్చితేషుసత్సు,
యథోత్తరత్ర వక్ష్యతి- “ అనుభవితమఘాఘం నాలమాగామికా
లః ప్రశమయితుమశేషం నిష్క్రియాభిర్నశక్యమ్” ఇతి, భిన్నః- “వ్య
సనేషుమనుష్యాణాం భృశం భవతిదుఃఖితః ” ఇత్యుక్తపర దుఃఖ
దుఃఖిత్వం ఖేదః, (యద్వా) సంసారిచేతన సంజఘ్నక్షయాహి జగ
త్సృష్ట్యాదికంకృతమ్, తదిదానీం నిష్ఫలంజాతమ్, సంసారిణాం దు
రిత గహన సంవృతత్వేన దుర్గ్రహత్వాద్దురితానాంచ వ్యాజం వి
నా దుర్నిరస్తత్వాదితి నిర్విణ్ణః, శాశ్వతే- ఆభరణకోటి నివిష్ట శా
ఙ్గాది దివ్యాయుధస్సర్వేశ్వరః, తస్యాం దశాయామితఃపరం క్ష
మైవ శరణమితి మన్వానస్సక్ క్షమా వ్యాజం సమ్పాదయితుం, కవ
చాయితయా-హృదయే దురితవేధ నిరోధితేష్వన కవచవ దాచరన్త్యా
త్వయైవోపలక్షితస్సక్; జ్ఞానసత్వాదాసత్వపి తస్యేదానీ మకించితహ
రత్వాదుపేక్ష్యతిభావః, విజయస్థానమ్- శాశ్వతేణి వృషాద్రీ ము
పాశ్చితేనతిసేవీషాణాం జనానా మభిగమనాది క్షమానిదాన సం

తయాత్వయైవ శాశ్వతవిజయస్థాన ముపాశ్రితో వృషాద్రిమ్ ||

భవాద్భగవతో దురిత విజయస్సాదితి విజయస్థానత్వమ్, “వేం
కటాద్రిసమంస్థానం బ్రహ్మజ్ఞేనాస్తికించున” ఇతి ప్రసిద్ధాసాధా
రణవైభవత్వేన స్వాభిగమన గుణకథనాదినా దురిత త్వయ కరత్వా
ద్వాః; వృషాద్రిముపాశ్రితః- ఆస్తాంతే గుణరాశివద్గుణపరి వాహః
త్వనాంజన్తనాం సంఖ్యాభామనికేతనేష్వపికుటీ కుఞ్జాఘరంగేశ్వర ।
అర్చ్యస్సర్వసహిష్ణురచకపరాధీనాఖిలాత్మస్థితిగప్రీణీమేహృదయా
శుభిస్తవతత శ్వేలాజ్జడీభూయతే” ఇతిహృదయాశుభిరభినంద్యమాన
క్షమా వాత్సల్య సాశీల్య సౌలభ్యాది కాష్టా భూతా చావతార
రూపేణ సేవితవాః, అనేన స్వేతర సమస్త సేవనీయస్య భగవ
తశ్శాశ్వతానసేవ్యత్వ కథనేన శ్రీ వేఙ్కటగిరే రష్ట్రాత్తర శత దివ్య
స్థానేషు శ్రేష్ఠం భగవత శ్రీనివాస స్యాప్యేత త్సమ్మం ధాయత్త
వైభవత్వంచ వ్యజ్యతే, త్వయేవేతీత్యం భావేతీయా, భగవతశ్రీ
వేఙ్కట నాథస్య దయైక నిరూపణీయత్వం ప్రకాశ్యతే; అత్ర దు
జయై శ్చత్రుభిరావృతస్య స్థానబలేనైవ తాన్విజేతుం కిञ్చిద్గిరి దు
గంపరైదుఃస్సాధ్య మాశ్రితస్యగృహీత ధన్వనోద్భృత కవచస్య క
స్య చిద్రాజ్ఞోప్రకృతస్య కస్య చిద్వృత్తాన్తస్య ప్రకృతే శాశ్వతే స
మారోప్యతఇతి సమాసోక్తిరలంకారః||

|| ౨ ||

ఏవం మదీయదురిత విజయాయ విజయస్థానం వృషాద్రిము
పాశ్రితగ్గకరుణా సహాయ శ్శాశ్వత్యవాదీత్, అథనూనం మదీయ
మహాపరాధ జాతస్య విజయస్థానేపి దుర్జయత్వా న్తాముపేక్ష్యమి
తవోషానితరాన్విచేతు మారభ్యా భవేదితి కరుణామతి శఙ్కతాం
ప్రత్యాహ—(మయితివృత్తి) ఇతి—అపరాధైరైవ దయాధిక్యవ్యక్తిర్భ
వతి, తతశ్చయత్రాపరాధ భూయస్త్యం సఏవ దయాపోషకః, ఏ
వంచ దుష్కృతామ్. దురితైక నిరూపణీయానామ్, దుష్కృతా మితి

౨౮ || మయితిష్ఠతిదుష్కృతాం ప్రధానే మితదోషానితరాన్వి
చిన్వతీత్వమ్ । అపరాధగణైరపూర్ణకుక్షిఃకమలాకాంత దయే

పారే- ప్రతిక్షణ ముచీయమాన దురితానామ్, ప్రధానే- అగ్రస
రే, మయి, తిష్ఠతి. సులభేనతి, [షష్ఠీచానాదరే ఇతి సప్తమి] మా
మనాదృత్యేత్యర్థః; (యద్వా) ప్రధానే- నిర్వాహకే, కతకారి కార
యితరిచేత్యర్థః; మితదోషా- అల్పదోషా, ఇతరా విచిన్వతీ -
మదితరేనర్హేషి మత్తోమిత దోషావీవ, తేచవిచేయా వీవ; నతుమద్వ
త్సులభా సాదృశామార్గ మాణాః, అపరాధగణైః-సమస్తానాంతే
షాం సమస్తైరపరాధవర్గైః; త్వదుదరపూరణాసమర్థైః; అపూ
ర్ణకుక్షిః- అపూర్ణోదరాసతీ, (అథవా) అపరాధగణైః - మదీ
యా నామపరాధ గణానాం వర్గైః; అయం భగవదపచారవర్గః
అయం భాగవతాపచారవగ్ ఇత్యపరాధానాం బహుశో వగ్
స్సంతి, తేషామప్యపరాధవ దసంఖ్యేయత్వాభిప్రాయేణ బహు వ
చనోక్తిః; అపూర్ణ కుక్షిః - వీవం భూతై స్త్వదుదరం పూరయి
తుం సమర్థైర్మదీయాపరాధ గణైరపూర్ణోదరాసతీ, సన్నిహి
తానపి మదీయాపరాధ గణాననాదృత్యాన్యత్ర గమనాదితి భావః;
కథం భవిత్రీ- కింబహునా; అపూర్ణాహారత్వేన క్రమశఃక్షయే స
తి తవసత్తా దుర్లభా భవేదితి భావః; వీవంసతి మామేవ విషయా
కృత్య సమ్యగభివృద్ధా భవేతి తాత్పర్యమ్, అపూర్ణకుక్షిరిత్యత్రద
యాశేషత్వేన దయావయవ భూతా త్నమా కుక్షిత్యేనాధ్యవసితా,
భూయోభిరపరాధైహిక్షమాయాగిపూర్తిః, యథోక్తం వేదాచా
ర్యభట్టారకైః “అల్పంచేదనవేక్షణీయసరణావారోప్యతాం మతస్కృ
తం కిञ్చిద్భూరిభవేదిదం యది గురూన్ సంప్రీత్యమేత్యజ్యతాం।
యద్వానంత మనంతవైభవజుషా రంగక్షమావల్లభ త్వత్త్వాన్యైగ్గి
లులత్వతా మనుగుణా మానీయతాంత త్వయా” ఇతి ; ఇదంచ

కథంభవిత్రి ||౨౯|| అహమస్త్వపరాధచక్రవర్తిః కరుణైత్వంచ

దయాయాం చేతన సమాధినోచ్యతే- అత్రచ సన్నిహితం పూర్ణా హారం పరిశృజ్యా సన్నిహిత మల్పాహారమన్వేషయసి కి మిదం త వాజ్ఞానమితి నిందయా ధూయో దోషదూషితం తతఏవ (పాతాన్త రమ్- దయనీయతరమ్) నిగ్రాహ్యతమం యం కంచి జ్ఞనం సతరా మను గృహ్లాసి, హంత కీదృశం కియదేవద మాశ్రిత వాత్సల్యం భవ త్యా ఇతి స్తుతిర్వ్యజ్యతే ; తతశ్చ వ్యాజస్తుతి రలంకారః, “ వ్య క్తిర్వ్యాజస్తుతిర్నిదా స్తుతిభ్యాం స్తుతి నిందయోః ” ఇతి లక్షణా త్, అనయావ్యాజస్తుత్యా అనవధికాసంఖ్యే యాపరాధతయా పూ ర్ణపాత్ర భూతంమా మనుగృహ్లాష్వేతి ఫలితోర్థః, తతశ్చాలంకా రేణ వస్తుధ్వనిః|| ... ||౨౯||

అధాభిలషితో నుగ్రహగ కీదృశ ఇతి జిజ్ఞాసాయాం వృషశై లేశ్వర పాదయోర్మాం సమర్పయేత్సముమర్థం దయారంజనాయ స మాసోక్త్యలంకారముఖేనాహ—(అహమస్మి) ఇతి—అహమితి చ క్రీవరిత్వ ప్రయుక్తమహంకారం స్ఫీరయత్యహం శబ్దః, అపరా ధచక్రవర్తిః- అపరాధా ఏవ చక్రమ్, ఏకైకస్య శతకృత్వ స్సహస్ర కృతోవా కరణేన కులాల చక్రవ దావర్తమానత్వాత్; తద్వర్తయ తి-నయతి, తాచ్ఛీత్యేనేతి తథోక్తః; (యద్వా) అపరాధానాం, చ క్రం- మణ్డలం, తన్తధ్యవర్తిత్యర్థః; అత్రోభయత్ర క్లేష మహిమ్నా సార్వభౌమత్వమపి స్ఫురతి, (అథవా) అపరాధానాం చక్రీవర్తి-ని ర్వాహకః, కర్తాకారయితాచ ; అస్మిక్- “ అద్యాపి న హ్యుపరత స్త్రివిధాపరాధా ” దితి న్యాయే నాద్యాప్యేవం భూతోస్మి, ఇ దానీమపి చక్రవర్తి రూపత్వా న్నాపైతీత్యపి ప్రతీయతే. త్వంచ- “ మోక్షయిష్యామిమాశుచ ” ఇతి ప్రతిజ్ఞాతవతీత్వమ్, గుణేషుసా ర్వభౌమీచ-గుణేషుమధ్యే శ్రేష్ఠాచ, జ్ఞానశక్త్యాది సకల గుణ సమ్మ

గుణేషుసార్వభౌమి । విదుషీస్థితమీదృశీంస్వయంమాం వృషశ్చైతే

న్నేత్యర్థః. ఇతి ప్రకృతోర్థః, అయంచ తతో వృషశ్చైతేశ్వర పాదసా తుగుర్వితి ప్రకృతార్థహేతుత్వేన వివక్షితః. అప్రకృతార్థస్తు-
అహం చక్రీతతీత్వంచ సార్వభౌమితి, చస్సముచ్చయార్థః, నహి
లక్ష్మీభూమ్యాదిదేవీ జనేనసహ సముచ్చేతు మహాఽయాస్తవ పర
మ నికృష్టేన మయాసహసముచ్చేతవ్యత్వాల్ పరతోనికమేఽస్మా
త్పర్యమితి, అయంచ వృషశ్చైతేశ్వర పాదసా తుగుర్విత్యత్రా ప్రకృ
తార్థో య స్తద్దేతుత్వేన వివక్షితః, గుణేషు సార్వభౌమిత్వత్రసా
ర్వభౌమి. ఈశ్వరీతి ప్రతీయమానార్థః. ఈదృశీంస్థితం- మదీయ మ
సంఖ్యే యాపరాధత్వం సర్వ పాపేభ్యో మోక్షయిష్యా మీతి భవ
త్యాగి ప్రతిజ్ఞాం కల్యాణగుణేషు శ్రైష్ట్యంచ, అన్యత్ర మామకం చ
క్రవర్తిత్వం తావకం సార్వభౌమిత్వంచ, ద్వైరాజ్యమితి యావల్;
విదుషీ-స్వతస్సిద్ధవైదుష్యా యా స్తవ విజ్ఞాపనీయం నావశిష్యతే, అ
న్యత్ర సహజాత శత్రురూపేషణీయః క్షణమపీతి భావః; త్వం జ్ఞాన
శక్త్యాది పరికరయోగేన బలవతీత్వమ్, మూర్ధ్వబలహీనమ్, స్వయం-
స్వ ప్రయోజనత్వే నాన్యాపేక్షా నిరపేక్షమ్, వృష శ్చైతేశ్వర పాద
సాతుగుర్- వృషశ్చైతేశ్వరస్య భగవతో లక్ష్మీ సఖిస్య పాదసాతుగు
రు, చరణారవింద పరిచర్యా రసికం కుర్విత్యర్థః, [దేయేత్రా
చేతి దేయే తదధినేర్థే సాతి ప్రత్యయః] వృషాఖ్య శైలశ్రేష్ఠస్య ప
ర్యంత పర్వతార్థీనం కుర్విత్యర్థః. [తదా తదధీనవచనఇతి తద
ధీనత్వార్థే సాతి ప్రత్యయః] అత్ర చక్రవర్తిత్వ ద్వయం ప్రసక్తం
చేత్తత్ర బలవానితరం యతిగించి త్వర్వత పర్యంత పర్వతాదానిగ
తాదిభిర్విశ్వలం ప్రతిష్ఠాప్య తస్య రాజత్వం మోచయిత్వైవ స్వ
యం సార్వభౌమో భవతీత్య ప్రస్తుత రాజ వృత్తాంతస్య ప్రతీయ
మానత్వా త్వమాసోక్తిరలజ్జాకరః. “ సమాసోక్తిః పరిఘాతాది

శ్వరపాదసామురుత్వమ్ || 30 || అశిథిలకరణేస్త్రిన్నక్షత శ్వా

ప్రస్తుతేఽప్రస్తుతస్యచేత్ | అయమైంద్రీముఖంపశ్య రక్తశ్చుంబతి చ
స్రమాః " ఇతి లక్షణాత్ ; సాచ శ్లేష మూలానుపాగితేతి త
యోరక్షాంగిభావ సంకరః|| ... || 30 ||

ఏవంత్వరాపారవశ్యా త్వరమప్రాప్యం ప్రాథమ్యమానేసతి-
తద్దేవ శరీరావసానే యథా మనోరథం రమారమణ చరణపరిచర
ణ పరాయణో భవిష్యసి, తావంతం కాలం వృషగిరిప్రభృతి దివ్య
దేశేషు నిస్సంశయ సుఖమాన్వేత్యభయప్రదానం కృతవతీ కృపా,
అథ హంత మహానయమపరాధః త్నమ్యతాం భవత్యా సాక్షాద్దయ
యా; " తృప్తితో జాహ్నువీతీరే కూపంఖనతిదుర్మతిః | కరస్థ ముద
కం తృక్వా ఘనస్థమభివాఞ్చతి" ఇతి న్యాయేన భవత్యాస్సన్నిధా
నాదాదాకా దేవేషువృషగిరికటకేషు నిత్యవాసం నిరతిశయప్రాప్య
భూతమవజ్ఞాయకాలాంతరచేశాంతరభావినం కింఞ్చిత్పురుషార్థమ
భిలషతో మందస్యమమే త్యనుసంధాయ తమేవ వృషగిరికటకవాసం
ప్రాథమ్యతే-(యద్వా) ఏవమభయప్రదానే కృపయా కృతేసతి
యథా మన్యసే తథాకరిష్యసే, ఇదం తావత్ప్రాథమ్యే, "యా
వచ్చరీరపాతమత్రైవ శ్రీరంగేసుఖమాన్వే " తివ ద్వృషగిరి కటకే
షు యావద్దేహపాతం సుఖమాన్వేత్యనుగృహీణ్యై త్వభిసన్దధాన
అహ- (అశిథిలే)తి-అస్త్రిన్వపుషి- అశిథిలకరణేఅక్షతశ్వాసవృత్తై
గమనయోగ్యేచసతి, అశిథిలకరణే - వృద్ధభావమప్రాప్తే, అక్షతశ్వా
సవృత్తై- శ్వాససంఘోర నిరోధరహితే, మరణ రహిత ఇత్యర్థః.
కరణ వైధిల్యాభావేపి ఝడిత్యేవ మరణే తదభావేపివా కరణ వైధి
త్యేజాతేవా సోనలభ్యత ఇత్యుభయ ముక్తమ్, ఉభయస్త్రి సత్య
పి వ్యాధ్యాదినా శరీర దౌర్బల్యేనా నాభీష్ట సిద్ధితి గమన యోగ్య
ఇత్యుక్తమ్, ప్రతీతైః-లోకశాస్త్ర విఖ్యాతైః, వారిధారావిశేషైః-

సవృత్తౌ వపుషి గమనయోగ్యే వాసమాసాదయేయమ్ । వృష
గిరికటకేషువ్యంజయత్సు ప్రతీతైర్ముఢుమథన దయేత్వాం వారి

పాపవినాశ ప్రభృతిభిః, త్వాం వ్యంజయత్సు- నూనమేతే వారిధా
రావిశేషాదయాం ప్రవాహాంతి దయా ప్రవాహాత్వోత్పేక్షా ముపజ
నయత్సు, అతఏవ వృషగిరి కటకేషు నతు దివ్యాయతన సమీపేషు,
వాసమాసాదయేయం- నతతోఽధికం ప్రాప్యమస్తీతిభావః, “ భా
వోనాన్యత్ర గచ్ఛతీ” తివత్; (యద్వా) అస్తిన్యపుషి- ప్రతిక్షణంతీ
యమాణే శరీరే గమనయోగ్యసతి, వపుషోగమన యోగ్యతానపగ
మ ఏవకదావాతదనపగమిత్యతః- (అభిధితే)తి— అభిధిలకరణే
అక్షతశ్వాసవృత్తావితి ప్రథమం జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియాణాం వై
ధిల్యం భవతి, తదనంతరం శ్వాసవృత్తేః, శ్వాసస్సన్యానాధికభావ
రాహిత్యేన వర్తనస్యక్షతిర్భవతి, తతశ్చ వపుషోగమన యోగ్యతా
ఽపగచ్ఛతి, తత్పూర్వమేవేత్యర్థః, అస్తిన్యపుషి అభిధిలకరణే అక్షత
శ్వాసవృత్తౌ అతఏవ గమనయోగ్యసతీత్యన్వయః, తత్రవాసాసాద
న ప్రాథనాయాం హేతుమాహ— (వ్యంజయత్సు) ఇత్యాదినా-
ప్రతీతైః- ఐహికాముష్మిక సకలఫలప్రదత్వేన శాస్త్రేషు విఖ్యాతైః,
వారిధారావిశేషేః-ఆకాశగంగాప్రభృతిభిః, త్వాం, వ్యంజయత్సు-
శీతలత్వ మధురత్వ తాపహరత్వ పాపహరత్వాదినా త్వత్సాదృశ్యా
త్తవస్మారకేష్విత్సర్థః. అత్ర శ్రీవేంకటగిరి విషయరతిభావస్య ద
యా గోచరరతిభావోంగమితి ప్రేయోలంకారః. (యద్వా) అత్ర
శాస్త్రసన్యవాసమాసాదయేయమితి వాసాసాదనప్రాథనా వ్యం
జిత బౌత్సుక్యాఖ్యో వ్యభిచారి భావోఽగమితి ప్రేయో లంకారః,
కించ దివ్యాయతన సమీప వాసప్రాథనం పరిత్యజ్య కటకవాస
ప్రాథనస్య సమర్థనీయస్య త్వాం వ్యంజయత్స్వీతి పదార్థేన
సమర్థనా త్వదార్థే హేతుకంకావ్యలింగమ్, అపిచ వ్యంజయత్స్వి

ధారా విశేషైః ॥ 30 ॥ అవిదిత నిజయోగ డ్మేమ మాత్మా

తి విశేషణం కటకవాస రుచ్యత్వా భిప్రాయగర్భ తత్రార్థనాపయి
కవిశేషణవత్త్వా త్వరికరాలంకారః, తదుత్థాపితత్వాచ్చ కావలింగ
స్య తయో రంగంగిభావేన సంకరః, తత్సాపేక్షత్వాత్ప్రేయోల
జా-రస్య తయోరజ్ఞాజ్ఞిభావేనసంకరశ్చ. త్వాం వ్యంజయన్సివ్యత్య
త్రసాద్యశ్య నిబంధనస్య కృపావిషయ స్మరణస్య నిబంధనాత్ స్మృతి
మదలంకారశ్చ. ॥ 30 ॥

వృషగిరి కటకేషువాసమాసాదయేయ మితి తద్వాసే ప్రా
థితేనతి యస్మిన్ దేశేవససి సపివ శ్రీవేంకటాద్రి సకల దివ్యస్థా
నత శ్చతగుణితాతీతయశాలీ తత్రైవ సహ భగవతా శ్రీనివాసేన
స్వయంవసామితి ప్రతిభాషితం కృపయా, అథతేన వాక్యేన తోషిత
స్మృక్ గుణగణలవలేశ దేశాతిగమ శుభగుణ పర స్సహస్రావృతంచ
మామేవం రిరక్షిషన్త్యాస్త దర్థంచ తత్రార్థ ఫలప్రదాన ప్రవణంవి
రంకుశ స్వతంత్రం భగవంతం వశీకుర్వంత్యా భవత్యా ఆశ్రిత వా
త్సల్య సతివాల్లభ్యాదిగుణ పరవశ లక్ష్మీభూమ్వాది సపత్నీ క్రియ
మాణో బహుమానో మహాన్ భవిష్యతి, నహి సపత్నీ బహుమా
నా దధికో స్తిస్త్రీణా మతిశయ ఇత్యభిసంధాయాహ- (అవిదితనిజ
యోగ డ్మేమ) మితి—యోగః- ఆచార్యసకాశాదపూర్వార్థస్య శ్రీవ
ణమ్, డ్మేమం. శ్రీతస్యాథకస్య ధారణమనుష్ఠానంసత్పాత్రేషు ప్ర
తిపాదనంచ, ప్రథమం తావదాత్మీయ యోగ డ్మేమ స్వరూప జ్ఞాన
మపి నాస్తి, కుతశ్చవణ ధారణానుష్ఠానాదికం, కుతోవా పరకీయ
యోగ డ్మేమ జ్ఞానాధికమితి భావః; అత్తానభిజ్ఞం యోగ డ్మేమ జ్ఞాన
మూలభూత దేహత్వవివేక రహితమ్, గుణలవ రహితం, సాత్త్విక
తా స్తిక్యాదిసమసాత్త్వగుణవిహీనం, అత్తానభిజ్ఞ త్వాదవిదిత నిజయో
గ డ్మేమం గుణలవరహితంచేతి యావత్; (యద్వా) గుణ లవర హి

నభిజ్ఞం గుణలవ రహితం మాం గోవుక్తామాదయేత్వమ్ । ప

తం- రక్షణవ్యాజ మూలభూత యాదృచ్ఛికాది సుకృతలేశరహితమ్,
మాం- “అమర్వాదఃక్షుద్రః” ఇత్యాది ప్రకారేణ సమస్తదోషాకరం
చ, ఏవంభూతం గోవుక్తామా- “మనోరథానామగతిర్నవిద్యత ”
ఇతి న్యాయేన అత్యారూఢోఽభిలాషశ్చక్వాశక్వరూపణం కతుం
నాలమ్ తదిదమాశ్రిత వ్యామోహవిజృంభితం భవత్యాఇత్యాశయః,
(అథవా) అఘటితఘటనాసమర్థే శ్రీవల్లభవిధేయేస్థితేసతి కింనామ
దుర్లభం భవతా త్విభభావః. త్వం-మామిత్యుక్తస్య ప్రతి కోటి
భూతా సమస్త కల్యాణ గుణాఢ్యా దోషకథోష్ఠితాచే త్యర్థః;
శ్రీనివాసే, చతురైః- వశీకరణ సమర్థైః, తేవిభ్రమైః-సుకుమార
తరైః-గద్వ్యాపారైరవ్యేచ్ఛ వా విలాసైః, తేచ “ సతంనిపతి
తంభూమా ఇతి లోకత్రయా పరిభ్రమణ శాస్త్ర్యా భూమా నిపత
నమాత్రేణ శరణాగతత్వమారోప్య మప్రియచీషయా పరిపాలి
తవతస్తవమదేక శరణస్యాస్యజనస్య పరిపాలనేకావా విచారఇత్యా
శయః; “ ఉచితైరుపాయై ” రిత్కుక్తైరపరై విలాసవిశేషైశ్చ,
పరవతి- విభ్రమపారవశ్యం గతేనతీత్యర్థః; (యద్వా) విభ్రమై
ర్వైతుభిస్తత్పరవశ ఇత్యర్థః, వక్షసాసపత్నీం బిభ్రాణవ వురు
షోత్తమే చతురై స్సపత్నీ సమక్షం వల్లభ వశీకరణ దక్షై ర్విలాసై
ర్గుదర్థం వశీకృతేసతీత్యాశయః, శ్రీధరణ్యోః- దివ్యమహిషీషు ప్ర
ధానభూతయోర్లక్ష్మీభూమ్యోస్సపతోఽయోః, [కతేరిషష్ఠీ] అన
పాయాం- నిత్యానువృత్తామ్, బహుమతిం- కియానయమాశ్రిత పక్ష
పాతాతి దేకొస్యాః కియతీవావల్లభ వశీకరణ చాతురీత్యాది లక్ష
ణాం, విద్వసి-లభసే, నాతోఽధికౌ స్తిలాభో మానినీనామితి భావః.
[వతమాన సామీప్యే వతమానవద్వేతి వతమాన సమీపేభ
విష్యతిలబ్] అత్రగుణవశీకృత వల్లభాయా ఆశ్రితజన సంరక్షణప్ర

రవతిచతురైస్తేవిభ్రీమైశ్శీనివాసే బహుమతిమనపాయాం విన్దసి
శ్రీధరణ్యోః॥౩౨॥ ఘలవితరణదక్షంపక్షపాతానభిజ్ఞం ప్రగుణమ

వతాయా అతఏవ సపత్నిభి రపి బహుమన్య మానాయాః కస్త్యాశ్చ
న్నాయికాయా వృత్తాంతోదయాయామారోఽప్యతః సమాసోక్తిః,
కింబదయానా నాయికా సమాధినా సపత్నిభూత శ్రీధరణీబహు
మంతవ్యత్వస్య సమర్థనీయస్య గోవు కామేతి పదార్థేన సరవతీ
త్యాదివాక్యార్థేన సమర్థనా తావ్యలింగమ్, ఇదంచ సమా
సోక్తైరుత్థాపక మితితయోరంగాంగిభావ సంకరః॥ ॥౩౨॥

ఏవం పద్భ్రతయేణ పరమప్రాప్యప్రార్థనాదికం కృతంకవినా,
కృపయాచ తదైవ త్వదభిష్టప్రాపణేన మనోరథం పూర యిష్యామీ
తి తాత్పర్యతః ప్రతిజ్ఞాతమ్, అభవిశ్వస్త స్సక్ ప్రాప్యలభస్య ప్ర
తిబంధక పాపనివృత్తి పూర్వకత్వా త్త్వన్నివతకన ప్రకారం దయ
యా క్రియమాణ మనుసంధత్తై, అత్రచ కృపాదురిత జాతయోర్వా
దిప్రతివాది సమాధిఃప్రదశ్యతే. వాదేహి జయాపజయానుగుణ ఫ
లిప్రదాన చతురమపక్షపాతినం గుణవంతమనువిధేయం రాజాదికం
సభాపతిం లభ్యా మహతి వివృతసమాజేఽనుమానాది ప్రమాణోప
న్యాస పూర్వకం వాద్యుక్తానుగుణ్యేన ప్రతివాదీ ప్రతివదతి, తదేత
దత్రాపి దర్శయతి—(ఫలే)త్వాది—ఘలవితరణే- పుణ్యపాపరూప
తత్తత్కర్మఫల ప్రదానే, దక్షం- చతురమ్, చాతుర్వంశమవైషమ్య
వైఘ్నేయరాహిత్యేనా సాఙ్గర్హ్యేచ ఫలప్రదత్వమ్, (అన్యత్ర)
జయాపజయాది ఫలిప్రదానే నిపుణమ్, తత్తదుచితఫలిప్రదానం య
థావాది ప్రతివాదినౌ పరస్పరంచ జానీత స్తథా తత్త దనుగుణఫల
ప్రద మిత్యర్థః, పక్షపాతానభిజ్ఞం—“ దేవానాందానవానాంచ
సామాన్యమధిదైవత ” మితి సమాశ్రయణీయత్వే పక్షపాత వజ్జి
తమ్, రుచౌసత్త్వం సర్వ సమాశ్రయణీయం, “ యదివా రావణః

సువిధేయం ప్రాప్యపద్ధాసహాయం | మహతిగుణసమాజేనా

స్వయ " మితి హ్యుక్తమ్, స్వేనైవ " రిపూణా మపి వత్సల " ఇతి సమ్బోధితశ్చ శ్రీమతా వైనతేయేన, (అన్యత్ర) పక్షపాతా నామ పక్ష ద్వయే సముద్ధితే తత్తారతమ్యా నాదరేణ స్వత ఏవ కు త్ర చిత్పక్షే ౭భినివేశః, తదనభిజ్ఞం, తత్సర్వరూపమేవనజానాతికుత స్తత్త్వీకారఇతి భావః, ప్రగుణం- ప్రకృష్టజ్ఞానశక్త్యాదిగుణమ్, అను విధేయం- పరిపూర్ణత్వేన స్వారాధ్యమ్, ఇదముభయ మన్యత్రాప సమానమ్, ప్రగుణస్య శ్రేష్ఠస్య, మనోః- మస్త్రరత్నస్య, విధేయం- వశ్యమితిచార్థః, ఏవం భూతంపద్ధాసహాయంసాన్య-వశీకృత్య, (అన్యత్ర) శ్రీమంతం కంచిద్రాజానం సభానాయకీ కృత్యైత్యర్థః, మ హతి- సంఖ్యయాతి శయేనవా పరిచ్ఛిన్నే, గుణసమాజే-గుణానాం జ్ఞానశక్త్యాదీనాం, సమాజే-సమూహే, స్థితేనతి, షష్ఠీ చా నాదర ఇత్యనాదరేన స్తుః; తత్తత్పాపఫల వితరణ జాగరూకా జ్ఞాన శ క్త్యాదీ ననాదృత్యైత్యర్థః; (యద్వా) పరికర భూతజ్ఞానశక్త్యాదిగు ణసమాజేస్థితా సతీత్యర్థః; కేచిత్తు గుణసమాజ ఇతి నిధానరణే సప్తమీ, గుణానామధ్యే, త్వం, మానహూర్వం- మద్విషయాభిమా న పురస్కరం ప్రతివదనీతి వ్యాచక్షతే, (అన్యత్ర) మహతి- పక్ష పాతాది దోషానభిజ్ఞే, గుణసమాజే- నిరూప్యపరిషది, అనేన ప రిషదో నిదోషవత్వ కల్యాణ గుణ విశిష్టత్వం చోక్తమ్, మామకా నాం పాప్యనాం- ఫలప్రదానత్వరయా దయయా సహ వివద మా నామితిశేషః, " భజేహం విష్ణోపాదయో " రితివత్కర్తృణి షష్ఠీ, ఉపసంగవశా దకమకౌనా వదతి ధాతుః, మానంపూర్వం- ప్ర మాణప్రదేశనపూర్వకం, యథాహం. యథా యోగ్యంచ య థాభవతితథా, ప్రతివదనీతి క్రియావిశేషణమ్. ప్రతి వదనంచ ప్ర కృతే భగవ త్త్వమా విషయాకరణ పర్యవసితం కృపయా క్రియమా

నపూర్వందయేత్వం ప్రతివదసి యథాహం పాష్టనాం మామ

ణం పాపనిరసనమ్, ప్రతివదసిరసన యోలక్షణా మూలాభేదాని
 శయోక్త్యా ప్రతివదసీతి వ్యపదేశః ; ప్రమాణ ప్రదక్షిణం చైవమ్,
 అప్రారబ్ధ పూర్వార్థస్య అనభ్యుపగత ప్రారబ్ధస్యచ ఉత్తరాఖే
 ప్యమతికృతస్యచ పూర్వకృత ప్రపత్త్యైవ నిరాస ఇతి నపాష్టనాం
 ఫలప్రదానావకాశః, అభ్యుపగత ప్రారబ్ధ మతి కృతోత్తరాఖేయో
 స్తురాజసు తాపరాధ న్యామేనాల్పియానేవావసర ఇత్వాదిరూపే
 ణైతి- (యద్వా) మానపూర్వం- పక్షానహయముద్దిశ్య శపథపూర్వ
 మ్, తదపి యథాహామిత్వర్థః, తచ్చ మదాశ్రితాపరాధం నక్షమ
 సేచేద్వక్షస్థలోషితాం పక్షాంపరిత్యక్తవానసి కింబహునామ త్వా
 ణానపహృతవానసీత్యాదిరూపమ్, (అథవా) పాపాన్యద్దిశ్య మా
 నపూర్వం-ప్రమాణోపన్యాస పురస్సరమ్, తచ్చయథాహంతా
 ప్రతివదసీత్యర్థః, ప్రమాణోపన్యాస ప్రకారశ్చ దక్షిణతః, అనేన
 చ పాష్టనాం బలాత్కృత్య నిరసీతుం శక్యత్వేపి ప్రమాణోపన్యా
 స పురస్సరం విజయకథనేన కృపాయా మృదు ప్రకృతిత్వం సూచ్య
 తే, (అన్యత్ర) మానపూర్వం ప్రతివాదినం ప్రతిత త్త త్ప్రమాణోప
 న్యాసపురస్సరమ్, (యద్వా) వాద్యక్షార్థస్య తదనువాదేన బహు
 మాన పురస్సరమ్, యథాహం- నిగ్రహస్థానాది దోషరహితమ్,
 ప్రతివదసి- ప్రత్యుక్తిందదాసి. అత్రచ విశేషణ సామ్య నిబంధనా ద
 యాయాం తదాశ్రిత సంబద్ధిపాపేషుచ వాది ప్రతివాది వృత్తాంత స
 మారోపరూపా సమాసోక్తిః, సాచాతిశయోక్త్యుత్థాపితేతి తయో
 రంగాంగి భావసజ్జరః, “ సమాసోక్తిఃపరిస్ఫుటీకాఃప్రస్తుతే2ప్ర
 స్తుతస్యచైత్ | అయమైస్త్రీముఖంపశ్య రక్తశ్చుంబతిచన్ద్రీమాః ” ఇ
 తిలక్యలక్షణసంగ్రహాత్, తత్ర చుంబతి పదస్యేవాత్ర ప్రతివదసీత్య
 స్య ప్రస్తుతాప్రస్తుత సాధారణ్యం ద్రష్టవ్యమ్, తచ్చ లక్షణా మూ

కానామ్ || ౩౩ || అనుభవితుమఘోషం నాలమాగామికాలః

లాతిశయోక్తికృతమ్, (అత్యైవమనుసంధేయమ్) స్థితం తావద్దయా
ప్రేరితోభగవాన్స్వప్నాపరాధానభ్యుపగత పాగ్రభేతరాప్రా
మాదికానుత్తరానపి క్షమత ఇతి. తత్త ఫలప్రదిత్యునాం పాప్తనాం
దయయా సహవాది ప్రతివాది రీత్యా వివాదే ప్రస్తుతే తత్త దుచి
తాభిః ప్రత్యుక్తిభిరాశ్రిత పాపాని నిరాకృతవతీ కృపేతి కవి ప్రా
ధోక్త్యా కవితమితి || || ౩౩ ||

అతంచనాధికారిణ ముద్దిశ్య “ సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యా
మి ” త్యుక్తి సిద్ధం పాగ్రభాపాగ్రబ్ధ తదీయ సర్వ పాప నిరాసక
త్వం దయాయా దర్శితం ఫల వితరణేత్యాది పూర్వ పద్యేన - తచ్చ
ప్రపన్నానాం మాదృశానామనుభవ్యేయ ప్రబల పాపాకాంత త.
యా దయసీయ తమత్వేన తత్ర వాత్సల్యాతిశయా ధృవతీ త్యభిప్రా
యేణోచ్యతే—(అనుభవితు) మిత్యాది—హే దయే? త్వ త్సమ్భం.
ధాదేవహి భగవతశ్చే నివాసస్య చీరతక్షకత్వం జాతమ్, తత్సాక్షా
ద్దయాయా భవత్యాకిము వక్తవ్యమితి భావః ; అఘోషం - కరణ
త్రయ జనితం కాలత్రయసమ్భూతం, ఏతాదృశానాం పాపసమూ
హం సంఖ్యయా స్వరూపతశ్చ పరిచ్ఛిన్నమ్ ; సంఖ్యా తీతత్వాదే
వ ఓసుమిత్యుక్తిః, “ దుర్గితేనో వ్యసనేష్వఘ ” యితి నిఘ్ణః, “ఓ,
ఘోబృందేభసారయ ” ఇతిచ; అనుభవితుం- ఏతైరనుభవితుం,
పాపఫల మనుభవితు మిత్యర్థః; అగామికాలః-అపరిచ్ఛిన్నోపి, నా
లం- నపర్యాప్తః, అఘోషస్యా స్వపరిచ్ఛిన్నత్వా దితిభావః; [ప
ర్యాప్తి వచనే ష్వలమథే- ప్రితి తుమున్నత్రయః], పర్యాప్తి వ.
చనస్యాలముపపదత్వాత్; అతఏవ అశేషం. - కృతస్నమ్, ఏతదీయ
మఘం, నిమిగ్రయాభి- ప్రాయశ్చిత్తైః; ప్రశమయితుమ్- ప్రశాంతం.
కతుమ్, నశక్యం-అఘోషస్య సంఖ్యాదినా ఎపరిచ్ఛిన్నత్వేనా గా

ప్రశమయితుమశేషం నిష్క్రియాభిర్నశక్యం । స్వయమితిహి చ

మికాలస్యా పర్యాప్తత్వాదితి భావః; (యద్వా) యద్వ్యప్యనుభవి
తుమాగామి కాలోనాలమ్, తథాపి సమస్తమన్యథుం గురుతరమితి
కతిపయ ప్రాయశ్చిత్తాపనోద్యం స్యాదిత్యా శఙ్కాయాం తాదృశ
ప్రాయశ్చిత్త కరణ శక్త్యభావా త్తన్నఘటత ఇత్యాహ—(ప్రశమ
యితు)మిత్యాది—తాదృశ ప్రాయశ్చిత్తానుష్ఠాన శక్త్యభావాదితి
భావః; ప్రశమయితు మిత్యత్ర [“ శకద్వషణ్ణాగ్యాఘట రభలభ క్ర
మగమ సహాహాన్త్యధేఽఘ తుమున్ని ”తి శకి ధాతావుపపదేతు
ముః ప్రత్యయః] శక్యమిత్యత్ర [శకి సహాచ్యేతికమణియత్ప్ర
త్యయః] కర్మచాత్రాశేషమితి పదస్యార్థః, పాపసమూహః తస్య
శక్యమితి కృతాభిహితత్వా న్నద్వితీయా కీన్తు ప్రాతిపది కాథేఽ
ప్రథమా, “ శక్యమజ్ఞలిభిగ్ధపాతుం వాతాఃకెతకి గంధినః- శక్యమ
రవిందసురభిగ్ధకణవాహీమాలినితరంగాణాంఽఽఽరసంగతప్తైరవిర
ళమాలింగితుంపవనః॥ కతుంయ త్తత్వబోధాననిశితమతిభిర్నారచా
ద్యేచ్ఛశక్య” మిత్యాది ప్రయోగానుసారాదేవంవివృతమ్; (అథవా)
శక్యమిత్యత్రభావే యత్ప్రత్యయః, నచ శకిధాతో స్సకర్తృకత్వే స
భావే యత్ప్రత్యయో నభవతీతి వాచ్యమ్, “ ధాతో రధాంతరే
వృత్తై ధాత్వధేనోపసంగ్రహేత్ । ప్రసిద్ధేరవివక్షాతగ్గర్తణా
కర్మికాక్రియా” ఇతి వైవక్షికాకర్మకత్వాదస్య ధాతోరితిబ్రూషః,
అస్మిన్ పక్షే అశేష మిత్యుభయత్ర క్రియావిశేషణం, అశేషం య
థాభవతి తథా అఘాఘమనుభవితు మశేషం యథాభవతితథా అ
ఘపౌఘం ప్రశమయితుమితి,నశక్యం- ఏతైర్నశక్యత ఇత్యర్థః; తథా
సతి నూనమేతే స్వరూపానురూప పురుషార్థసీనా భవేయు రితి
భావః; ఇతి ఏవంవిచార్య, గమ్యమానత్వాదస్యా ప్రయోగః, ఎవం
బహువిధాం చింతాం చింతయిత్వే ” తివదష్టాకం హితమాలోచ్యే

యేత్వం స్వీకృతశ్చీనివాసా శిథిలితభవభీతిశ్చేయసే జాయసే

త్యభః, విచారానంతరం కిం కృతవలీత్యతాగ్రహ- (స్వయ)మిష్వాది— స్వయమ్- అస్మాభిరనుక్తా, స్వీకృత శీనివాసాసతీ-“ఉపా
యైర్విస్తార్యస్వజనయసీ”తివత్తదానంతత్తదుపాయై విశేషేణ వి
ధేయీ కృత శ్రీవల్లభాసతీ, శీనివాసేతి దయాయా స్సహాయ సం
పత్తిదృఢితా, శిథిలిత భవభీతిః- భవ మూలఘాత సమస్త పాప
క్షామణేన తద్భీతిం శిథిలయిత్వా, నః-ఉక్తరీత్యానుభవాదినా ౭శ
క్య నిరాసాసంఖ్యేయ పాపాకాంతానామకించనానాంతవచక శర
ణానాం మాదృశానామ్, శ్రేయసే జాయసేహి- క్రమేణ సంసార
మున్నూల్య నిశ్రేయసం కతుం ప్రభవసి, క్రియాథోశుపదస్యక
మణిస్థానిన ఇతి కమణి చతుర్థే, యథాని గళితా రాజ్యా
హాన్వాప్తావసరే నిగళ బంధమున్నుచ్చ రాజ్యే భిషించతి తద్వ
దితిభావః. అత్రచ విశేషణ సామ్యాద్దయాయాం రాజాపరాధదూ
షితం స్వాశ్రితం కంచిజ్ఞనం రాజ వశీకరణముఖేన రక్షన్త్యాః కస్యా
శ్చిద్రాజ హితాయానాయికా యావత్తాన్తగప్రతీయత ఇతి సమా
సోక్తిః, తథాహి ప్రపన్నస్య తావత్, అఘాఘం- పాపసమూహ
మనుభవితు మాగామికాలో నాలమ్, పాపానా మసంఖ్యేయత్వా
త్ప్రత్యేకం మహత్వాచ్చ రాజాపరాధినశ్చఘాఘం - మపరాధ స
మూహ మనుభవితుం కారాగృహ వాసాదినానుభవితు మాగా
మికాలోనాలమ్, అపరాధానాం ధూయస్తాన్వస్సహత్వాచ్చ; ఉభ
యోరపి నిషిక్రియాభిః- ద్వాదశాహది ప్రాయశ్చిత్తైః, అర్థప్రదా
నాచి ప్రతిక్రియాభిశ్చ ప్రశమయతుం నశక్యమ్, స్వీకృత శీనివాసే
త్యత్ర శీనివాస- స్మియగిపతీ రాజాచ, శిథిలిత భవభీతిత్యత్ర శి
థిలితాభవభీతి స్సంసారభీతి యయాదయ యేతి శిథిలితభవా- శిథి
లితసత్తాకా, భీతిః రాజభీతిర్యమేతిచ, శ్రేయసే జాయసఇతిచ య

నః || ౩౪ || అవతరణవిశేషైరాత్మలీలాపద్యై రవమతి మనుకు
పే మండచిత్రైశ్చవిందక | వృషభశిఖరినాథస్తస్త్విదేశేనమానం

ధాహం నేయమ్; విశేషశానాం సామ్యేన యత్ర ప్రస్తుతవతి-
నాం, అప్రస్తుతస్య గమ్యత్వం సాసమాసోక్తిరవ్యతః || ౩౪ ||

ఏవం పద్యద్వయేన ప్రపన్నానాం దయనీయ తమత్వేన తేషాం
ప్రార్థనకల కర్తాణి డమాయాగి పూణాహారి కరోపీతివాస్త
వాకారం ప్రతిపాద్య అథ చాటూక్త్యా దయాం రంజయితుమేవమ
త్ప్రేక్షతే, నూనమాశ్రిత విషయ నిరతిశయ వ్యామోహ ప్రేరిత
యా భవత్వా నియుక్తా భగవాన్ ప్రపన్నానాం ప్రార్థనమూలాత్
జన్మభేదాం స్తదర్థం స్వయం పరిగృహ్యతి- అతఏవ తేషామాత్యంతిక
జన్మోచ్ఛేదః, భగవతస్తు నిత్యానుప్రతోవతారోభవతీతి-(అవతరణే)
తి-వృషభ శిఖరి నాథః- దౌన్దత్యపరాకాష్ఠాం- ప్రాస్తోత్వస్త్వి
దేశేన- ఆశ్రితా జన్మబంధాన్మోచయ, తేషామవజన్మీయ జన్మభే
దాస్సంతిచేతదథం స్వయం పరిగృహ్య తానిత్యేనం రూపత్వ
దాజ్ఞయా, తాదృశౌన్మత్యశాలినం సాక్షాల్లక్ష్మీపరిబృథం యాదృశ
తాదృశ వ్యాపారేష్య ప్యావ్రితార్థం నిమోక్షం ప్రభవసి, కోయం
తవ సౌభాగ్యాతిశయ ఇతి భావః; ఆత్మలీలాపద్యైః- ఆత్మలీలాప
ద్యైః- వ్యాజోయేషాంతైస్తథోక్తైః, స్త్రీపారవశ్య ప్రవాదభియానీ
లాం వ్యాజీకృత్య ప్రవత్యై రిత్యేనః, అవతరణ విశేషైః - మ
త్యకూర్తాద్యవతారభేదైః, మండచిత్రైః- భాగ్యహీనచిత్రైః, “మ
ద్దాల్పపమునిర్భాగ్య” ఇత్యుపరః. భగవదవతారవైభవజ్ఞానహీనే
షు, “జ్ఞానేనహీనగ్గ పశుభిస్సమానః” ఇత్యుక్తిరీత్యా పశుప్రా
యేషు; అవమతి- తేషు జాతామవజ్ఞాం, “అవజానంతిమాంమూ
ధామానుషీం తనుమాశ్రిత మిత్యుక్త ప్రకారేణ రామకృష్ణా ద్యవ
తారేషు అయమపి కంచిత్ర త్రియకుమారకః, గోపాల కుమారక,

భజతి చరణభాజాం భావినో జన్మభేదాత్ || ౩౫ || పరహితమనుకంపే

ఇత్యాదిరూపాం పామరోపక్రమా మవజ్ఞామిత్యర్థః. తత్కృతా మిత్యనుక్తిస్తేషాం చిత్తదాభాగ్య కృతిరియమితి ద్యోతయితుమ్ ; “ మనఏవమనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః ” ఇతిమనస్యైవహి గుణదోషాస్థాపితౌ; విందత్- త్వన్నిదానత్వేనావమతి మప్యలభ్యలాభం నువాసస్సక్, (యచ్ఛా) మందచిత్తైః విషయే ౭వమతిం విందత్, “ అవజానంతిచూంమూఢా ” ఇతిహ్యుక్త రీత్యాతా నవజానంతీత్యర్థః; చరణభాజాం- చరణశబ్ద మంత్రీరత్నస్థ చరణ పద ప్రత్యభిజ్ఞాపకః, ప్రసన్నానామిత్యర్థః; భావినః - అవశ్యానుభావ్యాత్ భవిష్యతః, జన్మభేదాత్-మనుష్యాది జన్మవిశేషాత్, భజతి- జన్మభజనస్యపరార్థత్వేన క్రియాఫలస్య కర్తృగామిత్యాభావాన్నాత్మనేపదమ్, నూనమి త్యుత్పేక్షా వ్యంజకః. అత్రచ భగవతో ౭వతారవివేచా నూనం తేన త్వన్నిదేశ స్వీకృతా ఆశ్రితావశ్యం భావిజన్మ విశేషా ఇతి స్వరూపోత్పేక్షా కవినా వివక్షితావా, అథావతరణ విశేషైశ్చరణభాజాం భావినో జన్మభేదాత్ భజతీతియదస్తీత్యాశ్రిత జన్మభేద భజనం సిద్ధవత్కృత్యతత్త్వన్నిదేశేనేతి హేతూత్పేక్షా వివక్షితావే, తి సందేహః నిశ్చయకా భావాచ్చ తయోస్సందేహ సజురః, సచాత్మశీలాపదజైరితికైత వాపహ్నుత్యనుప్రాణిత ఇతి సజురః. ... || ౩౫ ||

నను భగవతో లక్ష్మీ పరిబృహస్య మదేక పారవశ్య మసకృదావత్యమానం మయా శూరియతే, కథం తహి మత్సపత్నిఫలక్ష్మీ ధూమినీశాసు ఏకాం శ్రీవత్స కౌస్తుభ తులసీ వైజయంత్యాది ధూషిత వక్షస్థల నిధానేనాపరే ద్వేపార్శ్వ ద్వయ పరిమారి కరణాదినాచ ఊనిరహః సహిష్టు ర్భహుమన్యత ఇతి దయాయాహృద్గతామిమామాశఙ్కాం పరికల్ప్య నూనం త్వయా పరమ సామూ

భావయంత్యాంభవత్యాం స్థిరమనుపధిహదం శ్రీనివాసోదధా
 ల్లక్ష్మీ ధూమినిశాసుతత్ ప్రతికృతిత్వ ప్రతిసత్త్వాశ్రీనివాసడక్రకా
 రేణతాచేవీరుపచరతి, నతు తాసుత్వ త్వప్సత్వ ధీరపితస్య నాస్తీ
 త్యుత్పేక్షయాపరిహరతి—(పరహితం) పరహితం-పరేషం-
 ప్రతికూలానాం, హితం- శ్రేయస్సాధనం, అనుకూలానాంతు స్వ
 యమేవహితరూపేతి తచ్చింతనం నకతఃస్యమితిభావః; భావయం
 త్యాం- కథమేతస్మిన్వాహా భవేతి చింతయన్త్యాం, హేతుగర్భ
 మిదమ్, వతఃమాన నిదేశేన భావనాయా నిత్యానువృత్తత్వం గ
 మ్యతే, భవత్యామ్, స్థిరం- పరహితచింతాయా స్థిరత్వేన స్నేహ
 స్యాపిస్థైర్యమ్, అనుపధి-బహిరుపాధిరహితం, హదం-స్నేహం,
 “ప్రేమానాప్రియతాహదం ప్రేమస్నేహాధదోహళ” మిత్యు
 రః, దధానః- ప్రతిక్షణం పుష్టక, అత్రచ భగవతో దయా విషయ
 స్నేహం ప్రతిపరహితభావనా హేతుత్వ విషయాయా తస్య కృపా
 గోచర హదాదపి తాపత్రయ తప్యమాన సంసారిచేతన విషయ
 హదస్య నిరుపధిత్వ లక్షణాతికయోవ్యజ్యతే, ఏవంభూతశ్శ్రీనివా
 సః, లలిత రుచిషు-లలితా- మనోహరా, రుచి- స్సమ్యగనయా చిం
 తితమితి కృపాకృత పరహిత భావనా విషయాయా సాంతాసు, అ
 యం ప్రతిచ్ఛందత్వ బుద్ధౌ హేతుః, (యద్వా) లలితా- మనోజ్ఞా,
 రుచిః-కాన్తిర్యాసాంతాసు, త్వత్ప్రతికృతిరూపత్వా భావే తాసా
 మేతాదృశీకాంతి ర్దులభేతి భావః; లక్ష్మీధూమినిశాసు-ప్రధాన
 భూతాసు దివ్యమహిషీషు, త్వత్ప్రతిచ్ఛందబుద్ధ్యా - త్వత్ప్రతికృతి
 త్వధియా, బహుమానం- ఆశ్రితానాశ్రిత విభాగ మంతరేణ సకలజ
 నహితపరత్వాదినా స్వాత్మనోపాధిక్య బుద్ధి, ముక్తప్రకారేణ వక్ష
 స్థుల పరిమూరికరణాది నోపచరంచ; ప్రళయతి- వర్ధయతి, ప్ర
 కాశయతివా; సూనమిత్యుత్పేక్షితా; (అథవా) స్థిరం-అనాచ్ఛంతం

నః । లలితరుచిషులక్ష్మీ భూమినీశాసు నూనం ప్రథయతి బహు

తత్ర హేతురనుపధీతి, హేతుం- ఆత్మవస్తువిషయ సహజసౌహార్దం,
దధానశ్చీనివాసః, భవత్వాం, పరహితం-పరశబ్దోక్తాచిదపే
క్షయా శ్రేష్ఠభూతాత్మవస్తుపరః, తద్ధితం భావయంత్యాం భగవతా
నీనివాసేన పరమసామ్యాపత్తియోగ్యస్య ఇదానీమసత్కల్పస్య సం
సరవాత్మవస్తునః కీదృశం హితంభవేత్ కథంవాతత్సిద్ధ్యేషి చింత
యంత్యాం సత్త్వాం లలితరుచిషు-లలితా- మనోజ్ఞా, సుఖోదయా
వా; రుచి-స్సమ్యగనయాచి నిత మిత్యనుమోదరూపా, యాసాం
తాసు; లక్ష్మీభూమినీశాసు, త్వత్ప్రతిష్ఠాద్వైత- రూపగుణైరా
త్మగుణైశ్చ త్వత్ప్రతికృతిత్వబుద్ధ్యా, బహుమానం- మహంతం సత్త్వ
రం, ప్రథయతి- సర్వసాక్షికం కరోతీత్యర్థః; అత్ర ప్రతిచ్ఛందబుద్ధే
బహుమానా హేతో హేతుత్వ సంభావనం హేతుత్వేత్తా,
సాచాసిద్ధవిషయా; ప్రతిచ్ఛందబుద్ధేర్లగన కుసుమాయమానత్వాత్;
ఓం చ కృపాగోచరస్య హేదాస్య సమర్థకనీయస్య పరహితం భావ
యంత్యామితి విశేషణేన సమర్థకనాతా-వ్యలింగమ్, అపిచ; ప్రథయ
తి బహుమానమిత్యత్ర కృపాప్రతికృతిత్వేన స్రవిత లక్ష్మ్యేది గోచ
ర బహుమానస్య సమర్థకనీయస్య భవత్వాం హేతుం దధానఇతి
విశేషణేన సమర్థకనాత్ కావ్యలింగమ్, అత్రచ కావ్యలింగయో రు
త్వేత్తాయాశ్చేతి త్రయాదా మలకారాణాం సమప్రాధాన్య స
జురః, పరస్పర స్పర్శిత్యేన సంస్పృష్టి వైషమ్యాత్; తథాహి ప్రథ
మ కావ్యలింగేయ త్వస్థనీయమస్తి భగవతః కృపాగోచర హేదా
వైషమ్య తద్వివేచియస్తిక్ బహుమాన ప్రధాన రూపస్య స
మర్థనీయస్య సమర్థకమ్, హేతుత్వేత్తాయాం యతాగర్వ
మస్తి బహుమాన ప్రధాన లక్షణం తద్వివేచియస్తిక్ కావ్యలిం
గే సమర్థనీయ మితి విశేష సద్భావాత్సజురః, ఉత్తాభ్యోత్తాపక

మానం త్వత్ప్రీతిచ్ఛంద బుద్ధ్యా || ౩౬ || వృషగిరిసవిధేషు వ్యాఙ్మ
జతోవాసభాజాందురితకలుషితానాం దూయమానాదయేత్వం-

భావాభావాచ్చ సమప్రాధాన్యమితి, ద్వితీయ యోజనాయాం స్థిర
మనుషధి సూదౌ దధాన ఇతి శ్రీనివాసస్వాత్మ వస్తు గోచర సహ
జసాహదౌ కథనమాత్మవస్తు హితభావ నానిష్ఠ కృపా గోచర శ్రీ
నివాస సూదౌభిప్రాయ గర్భమ్ ; తత్త్రియమాణ బహుమాన
ప్రధానోపయోగిత్వా తృపా గోచర హృదయేతి పరికరా ల
జాహరః, ఉత్పేక్షియాపరికరయో స్సమప్రాధాన్య సజరత్వమ్ || ౩౬ ||

“పరహితమనుకమ్మే” ఇతి సామాన్యోక్తం విశేష విషయత
యోదాహృత్య దశయితి—(వృషగిరితి)—వృషగిరి సవిధేషు- వృ
షాద్రి పరిసరేషు, వ్యాజతః - గాఢగహనత్వేనాత్ర సర్వై రలక్షి
(పా—తంస్థిత్యా)తాస్యంతు శ్రీ వేంకటాద్రి సేవాభామాగచ్ఛతో
జనస్య సప్రాణం సర్వస్వమహరిష్యామః, వన్యానపి సత్త్వాహ
నిష్యామఇత్యస్య పరతయా, అతఏవ సవిధేష్విత్తుక్తమ్, నతు జనస
జులలే దివ్యాయతన సమీపే వృషగిరౌవా ఇతి, దురిత కలుషితా
నాం- యథాచిక్షేత కరణేనేతి భావః ; ఏవంఘాతానాం చో
రవ్యాధాదీనామ్, [అధిగర్భదయేశాం కర్మణీతి కర్మణిషక్తి] అస్య
చ స్మరయసీత్యనే నాన్వయః, దూయమానా- తదానీమవసరం
భేన దుగ్గిఖ్యంతీత్వమ్, యత్సంబంధేన భగవత శ్రీనివాసస్వాపి
“వ్యసనేషుమనుష్యాణాంభృశంభవతిదుగ్గిఖితః”ఇతి పరదుఃఖదుగ్గిఖి
త్వం, నైవ సాక్షాద్దయా త్వం పరదుగ్గిఖంసహసఇత్యత్ర కిమాశ్చ
ర్యమితిభావః, కరణ విలయకాలే- కరణ విలయోపలక్షిత శరీరవి
యోగకాలే, తదానీం స్మృతి సామగ్రీ విరహ జ్ఞాపనాయ కరణవి
లయేన తదుపలక్షణం కృతమ్, కాంచీకస్మృతీనాంసతా- దూరా
పేత పరస్వహరణ హననాద్యుపాయ చింతానామ్, కాంచీకో -

కరణవిలయకాలే కాండిశకస్త్వతీనాం స్మరయసిబహులీలం మా

భయద్రుతిః , శరీర వియోగ సమయే తేషాం ప్రాతికూల్య నిష్పత్తి మాత్రం వ్యాజీకృత్య దయయా విశేష కటాక్షి విషయాకృతత్వా త్వాపచింతాస్తతపివ భీతాపలాయితా ఇత్యాశయః, బహులీలం- జ గద్వ్యాపారేష్వన్యపరమ్, మాధవమిత్యనేన సహాయ సమ్పత్తి రు క్తా, సావధానా- అవసరం సమ్యగవబుద్ధ్య, స్మరయసి- తపితే భ వద్విషయవాసినః, దురితచింతాచేదానీ మేషాం నవివ్యతే, తతోయం రక్షణావసర ఇత్యవసరప్రతీత్యం శ్రీసహాయం స్థారయసీత్యర్థః. (అ ధాలజ్ఞానః,) బహులీలమిత్యనేన పరాక్త్వముభిప్రేతమ్, తస్మిన్ సత్యేవస్తారణ సాపేక్షత్వాదితి పరికరాలజ్ఞానః, “ అలంకారః పరికరస్సాభిప్రాయేవిశేషణే ” ఇతి లక్షణాత్, కింవ మాధవ మి తి విశేష్యం సహాయ సమ్పత్తిస్థిప్రాయ గర్భమ్, సహాయ సంప త్తా సత్యామేవ స్మారణస్య సుకరత్వాదితి పరికరాజ్ఞానః, “ సాభి ప్రాయే విశేష్యేతు భవేత్పరికరాజ్ఞానః ” ఇతి లక్షణాత్; అపిచ, వ్యాజతోవాసభాజాం స్మరయసీత్యత్ర “ షేతూనామ సమగ్రత్వే కారోత్పత్తిస్తసామతా ” ఇత్యుక్త లక్షణో విభావనాలజ్ఞానః, తేషాం శరీరవియోగకాలీనం మాధవ కర్తృకస్మరణప్రతి మేతో ర్విషయ వాసస్యవ్యాజాంతర కృతత్వేనా సమగ్రత్వాత్, తథాపిచ, దుషకార భూతదయాజ్ఞేభవేన కారోత్పత్తిరితి విరోధ పరిహారః, దురితకలుషితానాం స్మరయసీత్యత్ర “ కారోత్పత్తిస్త్రీతీయాస్యా త్సత్యపిప్రతిబంధక ” ఇత్యుక్తా తృతీయావిభావనా, దురిత కలుషిత త్వ రూపప్రతిబంధకే సత్యపే స్మృతి లక్షణ కారోత్పత్తి కథనాత్ దురిత కలుషితానాం స్మరయసీత్యత్రైవ దురిత దూషిత జన స్థారణస్య సమర్థసియస్య కాండిశక స్త్వతీనాం తదానీం పాప చింతా వి ధురాణామితి సమర్థనా తాగ్రవ్యలింగమ్, “ సమర్థసియస్యార్థస్య కా

ధవం సావధానా ॥ ౩౭ ॥ దిశిదిశిగతివిద్ధిర్దేశికైర్మయమానా

వ్యతింగం సమర్థనమ్ " ఇతి లక్షణాత్; అత్రచైతేషామలక్షాణా-
ణాం సజరః, పరస్పరస్పృశిత్యైవ సంస్పృష్టితో వైషమ్యాదుత్థా
ప్యోత్థాపకభావాభావా తస్మిన్ప్రధాన్యంచ. ॥ ౩౭ ॥

కిం విశిష్టాభిధీయతే, సంసారసాగరపతిత సర్వజన సమత్తా
రణమేవ తవయాత్రైతిపోతపాత్రీతోష్ఠ్యేక్షయా సోఘరయతి- (దిశి
దిశీ)తి-గతివిద్ధిః- ఉపాయతత్వ వేదిభిః, " కరీశతేషామపి తావకీ
దయా తథాత్వ కృత్యైవనతుమే బలంమత " మిత్రదయా వైలక్ష్య
జ్ఞైర్నిత్యభావః, (అథవా) గతివిద్ధిః- దయాస్వభావవేదిభిః, తత్స్వ
భావశ్చ దేశిక విధేయత్వమ్, ఇదంచ తత్రతత్ర నీయమానత్వే శా-
తుః; (అన్యత్ర) గతివిద్ధిః- నామాగ్ విద్ధిః, దేశికైః- ఆచారైః,
ర్నావితైశ్చ, దిశిదిశీనీయమానా- దయాకర్తృక శేతన విషయకర
ణాథం తత్తద్రుచ్యానుగుణ్యేన తత్ర తత్ర నీయమానా, దిశిః
త్వత్త్వ తాదృశ విలక్షణాధికారి ఏకస్యాం దిశ్యేకాల భృతేనవేతి
ప్రతీయతే, (నాపక్ష) తత్తదుద్దేశానుగుణ్యేన తత్ర తత్ర నీయమా-
నా, గుణైః- భగవద్జ్ఞాన శక్త్యాదిభిస్థిరతరం యథాభవతి తథా,
ప్యానలగ్నా- నిబిడ సమృద్ధా, నీరంధ్ర సంశ్లిష్టేతి యావత్; నీరం-
ధ్ర సంశ్లేషశ్చ యావత్కాల తత్వస్థాయీతి స్థిరతరమితి క్రియావి-
శేషణేనలభ్యతే, స్వపరికరీభూత జ్ఞానశక్త్యాది భగవత్కల్యాణగు-
ణైత్యభావః; భగవదభిమతం కించిత్కార్యం దయానభిమతంచే ద్జ్ఞా-
న శక్త్యాదయో దయా మేవానువతంతే నతు భగవంతమితి తరప్ర-
త్యయేన ప్రత్యాయ్యతే, అనేన విశేషణేన దయాయాశ్చికీషిత కా-
ర్య నిర్వాహ సూచితః, (యద్వా) స్థిరతరమితి పార విశేషణమ్,
తాదృశ పారం ప్రాప్తస్య సకదాచిదపి భవ జలధి నిమజ్జన భీతి
త్యాశయః; ఆపేక్షిక స్థిర పారాంత రాపేక్షయాపి స్థిరత్వాత్ స్థిర

స్థిరతరమనుకంపేస్త్యానలగ్నాగుజ్జేస్త్యమ్ । పరిగత వృషశైలం

త్వమ్, (అన్యత్ర) గుణైః-రజ్జుభిః, స్థిరతరం- చిరస్థాయీ యథాభవ తితథా, స్త్యానలగ్నా- నిబిడసమ్పద్యా, పరిగత వృషశైలం- ప్రాప్త వృషాద్రిపారం, “సోఽధ్వనఃపారమాప్నోతి తద్విష్ణోఃపరమంపదమ్ | పారంపరంవిష్య ” రిత్యాద్యుక్త సంసారాబ్ధి పారమత్వన్నత ప్ర దేశగతమ్. అత్ర శ్రీనివాసఃపారత్వేనా ధ్వవసితః, ఆరోప యంతి- ప్రాపయంతి, ప్రసిద్ధపోత పాత్ర్యపేక్షయా-ఽశ్చర్య కరత్వ లక్షణాధిక్య నిదేశోయమ్; ఏవం భూతాత్వం- శ్రీభూనీలాది దివ్యమ హిషీరపి యస్యాగ్ ప్రతి కృతిత్వ భ్రాన్త్యా వల్లభో బహు మన్యతే సాత్వం పోతపాత్రీకృత్య మనుతిష్ఠసి కోయం పర దుగ్ధా సహిష్ణు తా ప్రకార ఇత్యాశయః; భవ జలధి గతానాం జనానాం పోత పాత్రీ- యానపాత్రమ్, “యానపాత్రంతుపోతోబ్ధి భవేత్రిషు సము ద్ధ్రియ ” మిత్యమరః, భవిత్రీ- భవితుమహం, [అహం కుత్స్యత్ర చశ్చేతిత్వశ్చ] గ్రీష్మకాలిన ధన్వాధ్వన్యానాం సలిల ధారేవ భవ జలధౌ నిమజ్జతా మపేక్షితా పోతపాత్రీత్వమేవభవేతు మహాసి, నాన్యేతిభావః; “ సంసారాణాం మగ్నానాం విషయాక్రాంతచే తసాం । విష్ణు పోతంవినానాన్యత్కించిదస్తిపరాయణ ” మిత్యను సంధేయమ్; (అత్రచేయమలంకారచర్చా) శ్లేషభిత్తికాభేదాతిశయో ఘటిత సాదర్శ్యమూలం సావయవాధికా భేదరూపక మలంకారః, గత్యాది శబ్దశ్లేషమూలకార్థద్వయా భేదాతిశయోక్తి సమ్బదితత్వా ద్దేశికైర్నీయమానేత్వాది ప్రతిపాద్య సాధారణ ధర్మస్య భవజల ధిగతానామిత్యత్ర భవస్య జలధిత్యేన రూపణాదత్యున్నత ప్రదేశగ త పారప్రాపకత్వ లక్షణాధిక్య వణనా ఛేదా ప్రతీతేశ్చ; కిం చ దిశిదిశీనియమానత్వస్య సమర్థనీయస్య గతివిచ్ఛిరితి విశేషణేన స మర్థనాతావ్య లింగమ్, పారమారోపయంతీత్యత్ర పారమితి నిగీ

పారమార్పయంతిభవజలధిగళానాం పోతపాత్రీభవిత్రీ॥ ౩౮॥

ర్యాధ్యవసానా ద్రూపకాతిశయోక్తిః, గత్యాది శబ్దశేషాంతికాఽ
భదాతిశయోక్తిశ్చ; తత్ర తావత్తేషాతిశయోక్త్యో రక్షాక్షభావ స
జరః, తస్యరూపక నిబంధసిభూత సాధర్మ్య ఘటక త్వేనరూపకో
ద్ధాపక త్వాత్తయోరంగాంగిభావ సజరః, కావ్యలింగస్యచ సమర్థ
సీమార్థ సమర్థన రూపస్య దిశదిశ దేశకైనియమానత్వ లక్షణ
సాధారణ ధర్మదృఢీకారక త్వేన రూపకొత్థాపక త్వా త్తదంగత్వమ్,
రూపకాతిశయోక్తైరపి పరిగత వృషజైలం స్థిరతరం పారమార్పయంతీతి శ్రీ వేఙ్కట పతేల పార త్వేనాధ్యవసాన రూపాయా ఆధి
క్య వణ నోపయోగిత్వేన రూపకోపసాగరక త్వా త్తయోరకాం
గి భావఇతి; వస్తు తస్మాక్త రూప వినిష్ఠాత్వం భవజలధి గళానాం
పోత పాత్రీభవితుమహేతి స్వరూపాప్రేక్షా, రూపక త్వేతుభ
విస్తీర్ణ్యతి రిచ్యతే-“ దూరేత్యేవ దేవదత్తోభవితు మహాతి ” త్యా
దౌసంభావనాయామప్యే తాదృశ ప్రయోగ దశనాచ్చేతి. ॥ ౩౮॥

కింబహునా యద్రఫల ప్రవచనాం యద్రదాతామపి జనానాం
భగవద్విషయ వైలక్ష్య ప్రదశనేన రుచి ముత్పాద్యతానుజ్ఞేవయ
సీత్యాహ—(పరిమితే)౩— ప్రతిపద్యం సమ్యాధనం స్తోమిషయం
ద్యోతయితుం కృపానామ్నాం రసనామృతాయమానత్వాచ్చక్రియ
తే, హే అనుక ఘ్న? కింపచానాః- మితంపచాః, యద్రదాతృభవః;
“ కదర్ద్యేకృపణయద్ర కింపచానమితంపచా ” ఇత్యమరః; అన్యత్రా
పి సమానమిదమ్, అత ఏవ పరిమిత ఫలసంగతో - అల్పాస్థిరైహి
కాముష్మిక ఫలాసక్తైః, యద్రత్వాచేవ యద్ర ఫలాసక్తిరితి భావః;
(అన్యత్ర)శాకాద్యల్పఫలా సంగతో, నిగమ విపణిమధ్యే-నిగమాః-
చేదావీవ, విపణి- పణ్యవీధికా, త త్రదధికారిభ్యః, త త్రైఫల ప్రద
శకం సామ్యాన్యగమానాం విపణిత్వ రూపమ్, తన్మధ్యే అవతి

పరిమితఫలసంగా త్ప్రాణినః కింపచానా నిగమవిపణిమధ్యైశ్చ

కా- ఇతి శేషః, ఐహికాముష్మిక ఫలసాధన నిర్ణయాథ- నిగమ-
 స- యథా-ధికారమంతర్గత ప్రవిష్టా ఇత్యర్థః; (అన్యత్ర) స- మో-
 నగరమ్, త్వోపణిమధ్యై క్రయాదినా సావభీష్టం లబ్ధం ప్రవిష్టాఇత్య-
 థా; “స్వాస్త్రీపురీనగర్యావా పత్తనం ఖటభదనం | స్థానియం
 నిగమ” ఇత్యమరః, తాదృశాగ ప్రాణిన అర్వాచీన ఫల సజ్జీ-
 నః, తేషాం దుర్లభ మానుషదేహసమ్బంధేపి భగవద్జ్ఞాన వైధు-
 శ్చైవా పశుపాత్ర్యా త్వా త్ప్రాణినః ఇతి లఘూకృత్యవ్యపదేశః; (ఇంద్ర-
 నీలపక్షే) ప్రాణినో-పణిజాదయః, ప్రసదనం ప్రాప్తవత్త్వా- కేనచి-
 ద్వాప్యజేన ప్రసన్నయా, తచ్చ వ్యాజ మిదమేవ నిగమావతరణ రూ-
 పమాస్తిక్యకార్యమ్, భవత్ప్రా- యాదృచ్ఛికాదికం దృష్ట్వాపి ప్రసీద-
 త్వా స్తవ ఏతావదాస్తిక్యం దృష్టుంచే తిగ్రముప క్తవ్య మితి భావః,
 వ్యంజితం- “భక్త్యాశాస్త్రాద్వేన్నిజనాదన” మిత్యుక్త భక్తిసాధ-
 నే స్వయం స్థిత్యా అనిచ్ఛతోపి కింపచానాన్ప్రాణినః స్రతి తస్మిన్
 నిగమ విపణిమధ్యై వ్యక్తికృతమ్, నహి భగవత్కృపాంవినాత త్వా-
 థా-ప్రకాశస్సంభవతీతి భావః; (ఇంద్రనీలపక్షేపి సమానమిదమ్) స-
 ర్వస్య భగవద్దయాకార్యత్వాత్, తత్ర సుహృదాది ముఖేన వ్యక్తిక-
 రణం ప్రసదన వ్యాజశ్చ యతిగించిదన్యర్థవతు; ప్రకృతేత్వాచార్య-
 ముఖేన పరమపురుషార్థా స్ఫుటికరణం ప్రసదనవ్యాజస్తు ప్రదర్శి-
 తవషేతి విశేషః; కీచృశమ్? నిత్యముక్తానుషక్తమ్- నిత్యైర్ముక్తైశ్చ-
 నుషక్తమ్, పరమసామ్య వివక్షయా-నుషక్తమిత్యుక్తమ్, నతు సేవి-
 తమతి సీల రత్నంచ నిత్యం ముక్తామణిభిరనుషక్తం భవతి, పరమ-
 భాగాధాం పణిజస్తథామర్షవృత్తి భావః; తాదృశం, వృషగిరీహ-
 రినిల- హరిశేవహరినిలం, ఇంద్రనీలమ్, వృషగిరి సమ్భవం హరినీ-
 లమ్, అత్రనీలశబ్దో హరిశబ్ద సమభివ్యాహార స్వాసస్వా చింద్రనీల

ముక్తామృతమ్ । ప్రసదనమనుకమ్ప్రప్తవత్స
భవత్యా వృషగిరిహరిసీలం వ్యంజితం నిర్విశంతి ॥౩౯॥

పరః, నామాంతరేనాపి హరికీర్తనంహి సంభవతి నచాత్ర నిగీ
ర్యాశ్చవసానం వివక్షితమ్, తథాసతి హరిశబ్దస్వారస్యం భజ్యేత,
ఇంద్రసీలమిత్యాది ప్రయోగస్యాపి సంభవాత్; తస్మాద్ధరిమేవ హ
రిసీలమితిరూపకమ్; హరిం హరిసీలమివేత్స్యపమావా; అత్రచహరిశ
బ్ద సమభివ్యాహర స్వారస్వాదింద్రసీలమితి సిద్ధ్యతి, అన్యథా వృష
గిరిపతి సీల మిత్యాద్యపిస్యాత్, హరిపదస్య సీల పదేనైవ సమాసః,
వృషగిరేహారిసీలం- వృషగిరి సముచ్ఛతం హరిసీలమితి పర్యవసితో
భః, (అన్యత్ర) హరిసీలం- ఇంద్రసీలమ్, వృషగిరి హరిసీలమిత్యనేన
అకరోద్భవత్వా దనఘ్నమితి వ్యజ్యతే, నిర్విశంతి- నివేశో- భో
గః, “నిర్వేశోభృతిధోగయో ” రి త్యనుశాసనాత్; సాధనాను
ష్ఠాన మారభ్య విషయ వైలక్షణ్యేనభోగరూపత్వా నిర్విశంతీత్యు
క్తమ్, అత్రచ నిర్వేశఃప్రకాశానంతరభావి యధాధికారం సాధ
నానుష్ఠానమ్, అత్రశ్చ భగవదనుభవో దేశవిశేష ప్రాప్తిస్తత్ర ప
రిపూర్ణ బ్రహ్మసంభవ జనిత ప్రీతికారితకైశ్చర్య లాభశ్చ; వతా
మాన నిదేశేన తస్య నిత్యచుష్పత్రివక్షితా, (ఇంద్రసీలపతే)య
ధాధికారం క్రయాదినా స్వీకృత్వ చిరకాలం భోగోనిర్వేశః, (అ
త్రాయమాశయః) పరిమితఫలలిప్సయా తత్సాధన నిశ్చయాయవే
దాక్షా విచారే ప్రవృత్తాః పురుషాష్టశ్చ అవసర స్రుతితా భవతి
తమేవావసరం విభాష్య పరమ పురుషార్థం తత్సాధనంచ వేదే వి
శదతరం ప్రకాశ్య నిత్య కైశ్చర్య పర్యంతాం భోగ పరమపరాం
ప్రాపయ్య తానుజ్ఞీవయతితయ మాత్రతానాశ్రిత విభాగా నాదరే
ణ పరప్రయోజనైక వ్యసనితా భవత్యా ఇతి; (ఏవంవా యోజ
నా) పరిమిత ఫల సక్లాతింపచానా స్తధాత్వేన జ్ఞాతాః ప్రాణి

నోపి ప్రసదనం ప్రాప్తవత్సా దయనీయతమత్వేన ప్రసన్నయా భ
వత్సా నిగమ విపణి మధ్యే వ్యంజితం, తేషాం నిగమ విపణిసమ్మన్త
శ్చ దయా ప్రసాద లబ్ధిఇతి భావః, నిత్య ముక్తానుషక్తం వృషగిరి
హరిసీలం నిర్విశంతీతి, పరిమిత ఫలసంగాద్వృషగిరి హరిసీలం నిర్వి
శంతీతివాన్వయః, తేషాం మనోరథః అల్పాస్థిరగోచరః భవతీ పున
రనంత స్థిర ఫలం ప్రాప్తవతీ కిమిద మాశ్చర్యమిత్యాశయః; అత్ర
చ రూపకాలఙ్కారః, సచ నిత్య ముక్తానుషక్తమితి శ్లేషమూలాతి
శయోక్త్యనుప్రాణితః, కింఞ్చిత్ యథాకేచన ఊద్రవణిజ శ్వాకా
ద్యల్పఫల లిప్సయా విపణింగతా స్తత్రాదృష్ట వశాదింద్రసీలం మహా
ఘోరం క్రయాదినా లభ్యాచిరకాలం నిర్విశంతీత్యుపమా గమ్యా, అ
పిచ వాఙ్మితాత్పరిమిత ఫలలాభాదధికస్య వృషగిరి హరిసీల లాభస్య
సంసిద్ధివణానా త్వప్రమాక్షణాలంకారః, “వాఙ్మితాధికాభా
స్య సంసిద్ధిశ్చ ప్రమాక్షణమ్” ఇతి, “చచ్చరూపకోససంకరమితి త
యోరక్లాగ్నిభావః. (కోశాంతరే- అత్రోపమారూపకయో స్సందే
హ సజరః, కవిహృదయస్య దుశ్శ్లేకయత్వాత్ ; వాంఛితాత్పరి
మితఫలలాభాదధికస్య వృషగిరి హరిసీల లాభస్య సంసిద్ధి వణానా
త్వప్రమాక్షణాలంకారః, అస్యచ సందేహ సంకరా సుప్రాణిత
త్వాదుభయో రంగాంగిభావ సంకరః, ఉక్త సందేహ సంకరస్యని
త్యముక్తానుషక్తమితి శ్లేషమూలాతిశయో క్తుత్థాపితశ్వా త్తయో
రంగాంగిభావ సజరశ్చేతి.) ... || ౩౯ ||

శ్రీమతేనిగమాంత మహాదేవికాయనమః.

ఏవం జడసుతవత్సల జననిన్యాయేనసంసరచ్ఛేతనేషు నిర్వాన్య
జ వత్సలాంస్వయమేవ రక్షణ వ్యాజంసమ్పాద్య రక్షంతీం నిరతిశయ
పురుషార్థ భూతాంచభవతీముపేక్ష్య యఃకశ్చిద్భాగ్యహీనో గత్వం
తర ప్రవణో భవతిచేత్సతః దృష్ట్వాంతశూన్యో జన ఇత్యభిప్రాయే

త్వయిబహుమతి హీనశ్శ్రీనివాసానుకమ్పే జగతిగతిమహాన్యాం
దేవిసమ్మన్యతేయః | సఖిబువిబుధసింధౌ సన్నికషేఽవహన్త్యాం

తాహ—(త్వయా)తి—అత్రచయే పునర్భగవద్దయామపురస్కృత్య
ముక్తయే కేవల కర్మామ్యపాయా నాద్రియంతే తానుసా లభతే,
హే శ్రీనివాసానుకమ్పే? పణ్డీత పామర సాధారణ్యేన సర్వజన వి
దితవైభవే, త్వత్ప్రభావమపి జగతికచ్ఛిన్నజానాతీతి మహాదిద మా
శ్చర్యమితి భావః, దేవి- యథా “ సాక్షాద్దేవగిపురాణోసా ” వి
తి భగవతశ్శ్రీనివాసస్యైవ సాక్షాద్దేవత్వ మేవం భవత్త్వా ఏవసా
క్షాద్దేవీత్వమితి భావః, జగద్వా పారే లీలారసికస్యాస్య దేవస్య
సహ ధర్మచరీయం దేవీతిచ భావః, యః-యగికచ్ఛిద్భాగ్యహీనోజ
నః, త్వయి- జ్ఞానశక్త్యాఽపి జైకల్యేన ప్రతిబంధకధూయస్తయాచదు
ష్టాప్రిపప్రాపకాంతర ప్రాప్తం చతురాయామ్, అత్ర “ అనాద్య
త్యతుయేవిష్టాగ కృపామన్యమపాసతే । తేకరస్థాంశ్చియం త్యక్త్వా
భిక్షామిచ్ఛంతియాచితు ” మిత్వా ద్యనుసంధేయమ్, బహుమతిహీ
నః- బహుమత్త్వాహీనః, త్వత్పురస్కార హీనగతియావత్; భాగ్య
హీనగతి వదయంవ్యవచేశః, ఇహ- జగతి, త్వదేకయా నిర్వాహ్యే
ఽస్మిక్ సంసార మండలే, త్వాం వినోచ్ఛ్వసితుం నిశ్వసితు మప్య
క్షమగతి యావత్; అన్యాం-త్వత్పురస్కారహీనామ్, అంగభూత
త్వత్ప్రపదన వికలామితి యావత్. సుకరస్వరూపానురూప త్వత్ప్ర
పదనాత్సవ్యత ప్రాదత్యంత పృథగ్భూతాంచ, గతిమ్- ఉపాయమ్, క
మజ్ఞానాదికం, సమ్మన్యతే- స్వాభీష్టసాధనత్వేన సమ్మన్యతే, అగ్నే
కరోతి; సః- త్వామనాదృత్య కేవలకర్మజ్ఞానాది ప్రవణః, విబుధసి
న్దౌ- మనుష్యలోక దులభాభాయాం తాపత్రీయ ప్రశమనేపి సమ
ధాఽయామ్, కింపునగిపిపాసోపశమనే, సన్నికషేఽవహన్త్యామ్- స
మీపేప్రవహన్త్యామ్, నతుతాముదిశ్య దేశాంతరంగంతవ్యమితిభావః.

శమయతి మృగత్వష్టా వీచికాభిగ్ని పిపాసామ్ || ౪౦ ||

[షష్ఠీచానాదర ఇత్యనాదరే సప్తమీ] తా మనూష్య త్యేత్య
 భః, అనేన సన్నికర్షేవహన్త్యా మితి విశేషణేన భగవద్దయా
 యా స్సదా సర్వత్ర సర్వాక్ ప్రతిసన్నిహితత్వం సూచితమ్, సుర
 నద్యాస్తుసన్నిధానం ప్రాదేశికం కాదాచిత్రం కతిసయాక్ ప్రతి
 చేతి తతోస్యా భగవద్దయాయావిశేషః; పిపాసాం శమయతిఖలు,
 కిమన్యేన తీర్థజలేనేత్యాకాంతాయామాహ—(మృగత్వష్టావీచికాభి)
 రితి—గ్రీష్మకాలీన మధ్యాహ్న మరీచికా వీచిభి జాఙ్మల్యమానా
 భిః, కేయమస్యాఽఘటితఘటనా చామరీతి భావః, శమయతి
 ఖలు - తాదృశంగత్యంతరం సమ్యన్యమాన ఏవమపి కరోతి, నతత్ర
 వివాద ఇతి భావః; మృగత్వష్టా వీచికాభిరిత్యనేన దుఃఖ నివర్తక
 త్వేనాభి మతంగత్యంతరం నదుగ్గిఖ నివర్తకానా సమధికమాత్రమ్,
 ప్రత్యుత దుగ్గిఖ వధకం చేతి సూచ్యతే, అత్ర చాన్యంగతిం
 సమ్యన్యమానోమృగత్వష్టా వీచికాభిగ్ని పిపాసాశామక ఇత్యుభయో
 రభేదప్రతిపాద్యమానే తస్య బాధితత్వాత్ సమ్యన్యమానః పిపా
 సాశామక సదృశ ఇత్యర్థోఽవివక్షితస్సాన్సృత్, మృగ త్వష్టావీ
 చికాభిగ్నిపిపాసాశామకస్యచ గగన కుసుమాయమానత్వా త్తాదృశో
 దృష్టాంత శూన్యఇతి పర్యవస్యతి, అసత్తమఇతివా; అత్రచ యస్య
 వ్యన్యతే సశమయతుమిచ్ఛతీతి వివక్షయా దృష్టాంతదాష్టాంతిక
 యోరాసురూప్యంస్యాదితి ధ్యేయమ్. అస్తివ్యధ్యే నిదశకానా లుకా
 రః, సన్నికృష్టాంతవ్యమనాదృత్య స్వాభీష్ట సిద్ధయే గత్యంతరం స
 మ్యన్యమాన సన్నిహితాం సురనదీమనాదృత్య మృగత్వష్టా వీచికా
 భిఃపిపాసాశామక ఇతి వాక్యార్థయో సదృశయోరైక్యారోపాత్,
 “వాక్యార్థయో సదృశయోరైక్యారోపోనిదర్శనా | యద్దాతు
 స్సామ్యతాసేయం పూణేందోరకళంకతా” ఇతిలక్షణాత్; చం

వి స్వగ్ సాధన సుకృతవిశేష సిద్ధిశ్చానిచ్ఛతోపి భవతీతి సూచి
తమ్, ఏవమేవ భగవద్దయాం దృష్టార్థమాశ్రయతో జనస్య దృష్టసి
ద్ధి రదృష్టార్థమాశ్రయతోఽదృష్టసిద్ధిశ్చ భవతీతిచసూచితమితి మ
త్తవ్యమ్; ఉభయోద్దృష్టాంత దాష్టాంతిక భావాదితి, సన్నికర్తే
వహంత్యామ్- కోయ మవివేకాతిరేక ఇతిభావః, మృగత్వప్లావీచి
కాభిః- మృగత్వప్లావీచికా ఇవేత్యుపమితసమాసః, తాభి గ్గపిపా
సాం శమయతి ఖలు, యథా మృగత్వప్లావీచికాభి గ్గపిపాసాశమ
నమత్వంతా సంభావితం తద్వద్గత్యంతరం సమన్వమానస్వఫలప్రా
ప్తిరసంభావ్యేతిభావః, (యద్వా) దాద్వాంతికానురోధేన శమ
యతీత్యత్ర శమయితుమిచ్ఛతీతి వివక్షితమ్, తథాచ యస్సమన్వతే
సశమయితు మిచ్ఛతీతి దృష్టాంత దాద్వాన్తికయో రానురూప్యమ్.
(అథవా) దృష్టాంతానుగుణ్యేన సమన్వత ఇత్యత్ర రక్షణ పర్యంతం
వివక్షితమ్, అన్యైరోక్త మోక్ష ప్రదానేన రక్ష్యతే సమృగత్వప్లావీ
చికాభిగ్గపిపాసాం శమయతీతి, తథాచమృగత్వప్లావీచికాభిగ్గపిపా
సాశమనవదస్య కృత రక్షణమపి గగన కుసుమకల్పమితిభావః. (ఏవం
వా) ప్రాప్త్యాంతర ప్రవణాః పరిహసతి- (త్వయా) త్వాది- త్వ
యి- స్వరూపానురూప నిరతిశయ పురుషార్థ భూతాయాం త్వ
యివిషయే, బహుమతిహీనః-స్వరూపానురూప నిరతిశయ ప్రాప్త్య
భూతేయమితి బహుమత్యాహీనస్స, ఇహ- జగతి, దుగ్గిభూయ
మ్యే; అన్యాయ గతి- అల్పస్థిరత్వాదిదోషదుష్టా మైహికాముష్మి
కరూపామ్, సమన్వతే, (ప్రాప్తిమితిశేషః) సః- త్సుద్రపురుషార్థ
ప్రవణః, సురసింధౌ అమృతాయమానతీర్థ సలిల పరి పూర్ణాయాం
దేవాపగాయాం, తాదృశం వస్తు దుర్లభంచేతి-ంకరిష్యామిఇత్యత
అహ- (సన్నికర్షేవహంత్యా) మితి- [అనాదరే సప్తమి] మృ
గత్వప్లావీచికాభిగ్గపిపాసాం శమయతి- శమయితు మిచ్ఛతీత్యర్థః,

అజ్ఞాం ఖ్యాతిం ధన మనుచరా నాధిరాజ్యాదికంవా
కాలే దృష్ట్వా కమలవసతే రప్యకించితగురాణి ।

అతోన దృష్ట్వాంతదార్హ్యాంతికవైరూప్యమ్. అత్రచకవేర్భగవద్దయా
గోచరరతిభావస్య సురనదీవిషయరతిభావోక్తమితి ప్రేయోలక్ష్యారః,
“వాక్యార్థయోస్సదృశయో నైక్యారోపోనదర్శనే” త్సుక్తలక్షణో
నిదశకనాలఙ్కారశ్చ, తయోరేకవాచకానుప్రవేశసఙ్కరః. ॥౮౦॥

ఏవం ప్రాప్తకాంతరపరాక్ ప్రాప్త్యాంతర ప్రవణాంశ్చేపా
లభ్య స్వరూపానురూప సంతతియ ప్రాప్త్య ప్రాపకఘాత దయైక
నిష్ఠాక్ ప్రశంసతి—(అజ్ఞా)మితి—అత్రేవ బ్రహ్మపదపర్యంతామై
శ్వర్య వితతి మంతిమాయాం విపది రక్షణాసమధాకం నిశ్చిత్త్య త
త్ర వైరాగ్యాత్పరమ పురుషార్థః లక్షణ మోక్షేచ్ఛయా త్వాం భ
జంతేసారాభిజ్ఞాః, లేచజగతి భాగ్యవిశేషవంతి ఇతి ప్రశంసాప్రకా
రః, జగతి సారాభిజ్ఞాః - ఉపాయోపేయ విషయసారాసార వివే
చన చతురాః, కృతినః- సుకృత విశేషవంతః, జగతీత్యస్య పార్శ్వ
ద్వయేపి సమృంధః, సప్తమీచ నిధాకరణే, జగతిసారాభిజ్ఞాస్సంక్ర
యంతే లేచ జగతి కృతిన ఇతి వాక్య ద్వయంవా; కమలవసతేరపి-
కింపునరన్యేషామితి భాషః, అజ్ఞాం- అసతిబంధునీయశాసనమ్, ఖ్యా
తిం- తత్తాత్పర వైభవఇతి సర్వత్ర ప్రసిద్ధిమ్, ధనం-స్లాఘనీయ వివి
ధవస్త్ర ఘాషణాధావ సమృద్ధిమ్, అనుచరాక్ - చతురంగబలా
దీక్, ఆధిరాజ్యాదికంవా- ఆధిరాజ్యం- రాజాధిరాజత్వం, ఆదిశబ్దేన
రూపగుణాత్మగుణాది పూర్తిర్గ్రహ్యతే, కాలే- కాల విశేషే, త
త్తత్పుణ్యఫలావసాన సమయఇతి యావత్; అకించితగురాణి-కించి
దపికతుః మశక్నువంతి, ప్రత్యుత విపరీతకార్యకరాణిచే త్యభిప్రే
తమ్; తథాహి యేపునగపూర్వమాజ్ఞాం శిరసా ప్రత్యగృహ్ణంత ఏవ
పాప తాడనాదినా ప్రత్యాదిశన్తి ఖ్యాతేశ్చ ధనవత్తాది ప్రధా రూ

పద్మాకాంతం ప్రణిహితవతీం పాలనేనస్య సాధ్యే
సారాభిజ్ఞాజగతికృతినస్సంశ్రయస్తేదయేత్వాం॥౪౧॥

పాయా స్సమయవిశేష నిరోధమేతుత్వేన విపరీత కార్యకరత్వమ్,
ఖ్యాతిమాత్రస్య తథాత్వేసాక్షాద్ధనస్య కాలవైపరీత్యేన బంధనమే
తుత్వం కైముఖిక సిద్ధమ్, అనుచరాస్తు తాదృశసమయే ప్రాప్తే స్వ
యమేవ ప్రభుం బద్ధంతి రాజాధిరాజసంతం లభావసరా స్సర్వే
రాజానస్సమేత్వనిఘ్నంతీత్యాధిరాజ మప్యనథః కరమేవేత్వాచిద్ర
వ్వవ్యమ్ ; అకించితగరాణీత్యత్ర నపుంసకమ్, [అనపుంసకేనైక వ
చ్చాస్యాన్యతరస్యామితి నపుంసకశేషతా] దృష్ట్వా-విశదంవిభావ్య,
(తాన్యనాదృత్యేతిశేషః) పద్మాకాంతమ్, అనస్య సాధ్యేపాలనే-మో
క్షప్రదానలక్షణరక్షణై, తస్య తదేకసాధ్యత్వాదితిభావః, (యద్వా)
“ సహి పాలనసమర్థమృతేనర్వేశ్వరం హరిమ్ ” ఇత్యుక్తప్రకా
రేణ తదేక సాధ్యపాలనే- తత్తదభీష్టప్రదానేన రక్షణై, ప్రణిహిత
వతీమ్- నియుక్తవతీం, తథాచ త్వత్సమాశ్రయణే శ్రీనివాసస్వయ
మేవ మోక్షం దాస్యతీతి తేషాం హృదయమితి భావః; పద్మాకాంత
మిత్యనేన పురుషకారోపి దయయా సన్నిధాపిత ఇతి స్రవీయతే,
త్వాం సంశ్రయంతే- ప్రాప్యత్వేనచ భజస్తే, ఫలానుక్త్యా సంశ్రయ
ణస్య స్వతగ్గురుమాథత్వం వ్యజ్యతే, సహి క్షీర పానం కషాయ
పానవత్ప్రయోజనాంతర సాపేక్షమితి. అత్ర అజ్ఞానీనామప్రకృతా
నా మకించితురత్వరూపైక ధర్మాన్వయస్తుల్యయోగితా, “వణ్యా
నామితరేషాంవా ధర్మైశ్చంతుల్యయోగితా ” ఇతి లక్షణాత్,
కించ సంశ్రయంతే దయేత్వా మిత్యుక్తస్య దయా సంశ్రయణీయ
స్య సమర్థసీయస్య పద్మాకాంతం ప్రణిహితవతీ మిత్యనేన సమర్థ
నాతాగ్రవ్యలిక్ష్ణమ్, “ సమర్థసీయస్యాథాన్య కావ్యలిక్ష్ణం సమర్థ
నమ్ ” ఇతి, అపిచ- పద్మాకాంతమితి విశేష్యం పాలనాయుక్త పురుష

ప్రాజాపత్యప్రభృతివిభవం ప్రేక్ష్యపర్యాయ దుఃఖం

కార సాన్నిధ్యాభిప్రాయ గర్భమితి పరికరాఙ్గురః, “సాభిప్రాయేవిశేష్యేతు భవేత్పరికరాఙ్గురః” ఇతి లక్షణాత్, అప్రీతైతేషా మలఙ్కారాణాం సంస్పృష్టిః. ... ||౪౧||

“ఆజ్ఞాంఖ్యాతి” మిత్యాది ప్రాక్తనపద్యే సారాభిజ్ఞాఃపురుషాబ్రహ్మపదోత్తరా మైశ్వర్య సమృద్ధిమల్పా స్థి గామనాదృత్యనిరతిశయ స్థిరానన్ద లిప్సయా త్వాం భజన్త ఇత్యుక్తమ్, అత్ర తు శీలగుణ పరిశీలనపరాః కేచన మహాన్త సాదృశ మైశ్వర్యం నిరతిశయ పురుషార్థః లక్షణం మోక్షంచోపేక్ష్యత్వద్విసార్థ రూపశీలగుణ ప్రకాశనశీలే శ్రీమతి వృషణైలే పద్మా పరిబృథ శీలగుణాను బుధూషయా స్థావరజగ్గమేషు జన్త ప్రాథితవన్త ఇతి ప్రతిపాద్యతే—(ప్రాజాపత్యే) తి—కతిచన- పూర్వపద్య ప్రకృతాః పురుషాస్సారాభిజ్ఞాః కృతిన ఇతి చ విశేషితాః, అత్ర తు ప్రస్తుతా ౭వాఙ్మనస గోచర వైభవత్వాత్రాతీయ సేత్యుచ్యన్తే; విశిష్య నిర్వక్తు మశక్త్యా ఇత్యాశయః; తేచ శ్రీకులశేఖర ప్రభృతయః, ప్రాజాపత్య ప్రభృతి-ప్రాజాపత్యాదికమ్, విభవమ్-విశ్వర్యమ్, పర్యాయదుఃఖమ్—పర్యాయేణ - ఆవృత్త్యా, భూయోభూయ ఆపలితానీతి యావత్ ; తాదృశానిదుఃఖాని యస్మిన్; (యద్యా) పర్యాయోనామ ఆన్తర దుఃఖమ్, దుఃఖశబ్దో యస్యైవ; దుఃఖాపరపర్యాయ మిత్యర్థః, (అథవా) ‘సుఖస్యైవన్తరమదుగ్ధిఖం దుఃఖస్యాన్తరంసుఖ’ మితి ప్రదర్శిత పర్యాయేణ దుగ్ధిఖం యస్మిన్ తత్పర్యాయదుగ్ధిః; (ఏవంవా) పర్యాయధూతం సుఖసదృశధూతందుఃఖం యస్యైవచితి; పర్యాయ-మావృత్తం దుగ్ధిఖమితి విశేషణ సమాసోవా; దుగ్ధిఖమేవపునరావృత్తమితివక్తుమహామిత్యర్థః, “ఏవైవైనిరయాన్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః” ఇతివత్, తాదృశం ప్రేక్ష్య - సమ్యక్సీరూప్య, తదనాదృత్యై

జన్మాకాక్షన్యప్రగిరివనే జగ్గుహంతస్థహంవా | ఆశాసానాః
కతిచనవిభోత్వత్పరిష్వక్లగ్ధవైస్యరక్తీకారం తుణమపిదయే హృదః

తి శేషః; వృషగిరివనే- వనశబ్దోత్ర తన్త్రేణ సలిలస్యాపి వాచకః,
జగ్గుహం- జక్లమానామ్, తస్థహమ్- స్థావరాణామ్, జక్లమత్వేదే
శాస్త్రగమనమపి సమ్భవతీత్య స్యావస్యాత్తస్థహం వేత్తుక్తమ్; జ
న్మాకాక్షణ- ప్రాజాపత్యాది విభవం దుఃఖ మయత్వాద దల్పస్థిర
త్వాద ప్రాప్తత్వా చ్చానాదృత్య విషయవాసస్య ప్రాప్తత్వా ద్రక్ష
ణ హేతుత్వేన శుభోదరగత్వా చ్చీలాదిగుణ పరిశీలనాను గుణత్వే
న నిత్యసూరిభి రప్యాదరణీయత్వాచ్చ శ్రీమతివృషా ద్రాదయావితతి
భూతశీల గుణానుబుధూషయా జన్మాకాక్షణ, ఆకాంతౌ విషయ సి
ద్ధిర్భవిష్యతివా నవేత్యవిచార్య చాపలాతిశయాదైచ్చక, 'సుగ్రీవంనా
థ మిచ్చతి' ఇతివత్; పర్యాయదుఃఖం పేక్ష్యవృషగిరివనే జన్మాకా
క్షణి (కోశాస్తరే- త్యుక్త్యా మోక్షాపేక్షా ప్యర్థసిద్ధాభవతీతి మన్త
వ్యమ్.) త్యుక్తిభక్త్యా మోక్షోప్యపేక్షితభిగమ్యతభి మన్తవ్యమ్, య
ద్యపి శీలగుణపరిశీలన లోలుపానామిదమేవ జక్లమస్థావర జన్మపర్యా
ప్తమాశాస్యమ్, తథాప్యాశాస్యాస్తర సమ్భవనా ప్యస్తీతి తదా
శంసయా ప్యాకాంత నిత్యాహ- (ఆశాసానా) ఇతి-త్వత్పరిష్వ
క్ల గ్ధవైస్య- త్వత్పరిష్వక్లః-త్వత్క-త్వకం పరితడపగూహనమ్, సా
ర్వత్రిక నిబిడ సమ్బంధః, తేన ధవైస్య-స్వరూపతః కార్యతశ్చ శోభ
వైః, అన్యథా నిగ్రహాయస్య రిత్వాశయః; అపాక్షానా మన్తర్వ
తిదయా ప్రకాశకత్వాదేవ ముక్తిః, హర్షతుక్తైః- స్నేహపుష్క
లైః, స్నేహ ప్రకాశకైరితి యావత్; విభోరపాక్షైః- విశ్వర్యా
భివృజ్జకై స్త్రీనివాసకటాక్షైః, కర్తృభిః; తుణమప్యక్తీకారమ్-స్వా
త్సమామితిశేషః, [ఉభయప్రాప్తా కమణీతి నియమాత్ కతకరి
తిషష్ఠీ,]-ఆశాసానాస్సన్తః- అపినావన విహారాయ వినిగతశ్శ్రీని

తుక్తై రపాక్తైః ॥ ౪౨ ॥

వాసో దయాశీతలైః స్నేహగర్భై రపాక్తైః స్పృహచ్ఛయే దితి మ
 నోరథపరవశాస్సంతః, ' సకృత్త్వదాకారవిలోకనాశయా తృణీకృ
 తాను త్రమభుక్తిముక్తిభిః । మహాత్మభి ' రిత్యుక్తమహత్తాన ఏతే, త
 త్ర సేవ్యవిషయ సకృదవలోకనం ప్రాథితమ్, అత్ర సేవ్య కర్తృక
 కాపాక్తి విషయాకారగి తుణమాత్ర భావీ ఆశాస్యతే, ఉభయ ము
 భయత్ర వివక్షితమ్, 'యశ్చరామం నపశ్యేత్తు యంచ రామో నప
 శ్యతీ ' త్యుభయో రప్యాశాస్యత్వాత్; భోగమోక్షానాదరస్తూభ
 యత్ర సమానః, ఏతేచ మహత్తానగి తుణమాత్రాగ్గీకార తృప్తాః, స
 తు 'క్షణేపితేయద్విరహాతి దుస్సహః' ఇతి తుణమాత్ర విరహః స
 హిషణ్ణః, ఆశాసానాస్సంత ఆకాంక్ష నిత్యన్వయః. (అథవా) సారా
 భిజ్ఞాగిపురుషా బ్రహ్మపద పర్యంతామైశ్వర్య సమృద్ధిం కాలవిశేషే కిం
 చిదపి కతుఃమక్షమా మనాదృత్య నిరతిశయ స్థిరానందరూప మోక్ష
 సామ్రాజ్య మభిలషంతప్రాప్తం భజంత ఇత్యుక్త మాజ్ఞాంఖ్యాతిమిత్యా
 ద్యుక్తోకే, అత్రతు తాదృశ మైశ్వర్యంనిరతిశయ పురుషార్థలక్షణం
 మోక్షంచోపేత్యత్వ తృప్త్యంత సురభితై స్థిికాంతాపాక్తై గతుణమా
 త్రమప్యగ్గీకార మాశాసానాస్సంతో వృషాద్రావిర్యక్లావరాణామపి
 జన్తాకాంక్షనగతిచన మసంత ఇతి ప్రతిపాద్యతే—(ప్రాజాపత్యే),
 త్యాది= విమృత ప్రాయం ప్రాగేవ, నను బ్రహ్మద్యైశ్వర్యం పరమ
 పురుషార్థం మోక్షంచతిరస్కృత్యాతిదుష్కరమ= ఫలం తిర్యక్లావర
 జన్త కిమథం ప్రార్థితమిత్యతాహ— (ఆశాసానా) ఇత్యాది= అర్థ
 స్తూక్తః, అత్ర తిర్యక్లావర జన్త ప్రాప్తిరూప దోషా భృపగమే
 హేతుగుణ ఉత్తరాధే దశితః, సచతుణమాత్ర భావీ కమలా
 కాంతకటాక్షలాభః, తతశ్చ సుజ్ఞాలక్ష్యారః, " దోషస్యాభ్యర్థ
 నానుజ్ఞాతత్రైవి గుణదశనాత్ । విపదస్సన్తునశ్యన్వ ద్యానుసజ్జీ

నాభీపద్మస్ఫురణసుభగా నవ్యనీలోత్పలాభా క్రీడానైలం
కమపి కరుణే వృణ్వతీ వేజుటాఖ్యమ్ | శీతా నిత్యం

త్యేతేహరిః” ఇతి, కించ జగ్గమ స్థావర జన్మ ప్రాథమికస్య సమ
థానీయస్య ఆశాసానా ఇత్యాదినా సమర్థనాద్వాక్యాథా హేతు
కం కావ్యలిక్ష్మమ్, తయోరేక వాచకానుప్రవేశ సజురశ్చ॥౪౨॥

ఏవం కతిచన పురుషాః కృపాయాః క్రీడా నైలే వృషాద్రా
చమ్పకాశోకాది రూపేణ శుక శారికాదిరూపేణచ కృపాయాఃక్రీ
డాపరికరతాంప్రాప్య వనవిహారాయ వినిగతస్యపురస్కృతదయ
స్య విభోరపాంక్షైః కృపామయైః తుణమప్యజ్గీకారం ప్రాప్తమభి
లషన్తస్సంతో వృషాద్రీవనేతత్తదాకారేణజన్తాకాంక్ష నిత్యుక్తమ్,
అథకిమిదమాశ్చర్యమ్, సాక్షాత్పరవాసుదేవోసోపి శ్రీవేజుటగిరి మ
వతీణాం త్వామనుసరన్ భవత్పాఠి క్రీడానైలే శ్రీవేజుటనామ్ని
క్రీడాపరికరతాం ప్రాప్త స్సర్వోత్కృష్టేణ వతేత ఇత్యుచ్యతే—
(నాభీపద్మే) తి= నాభీపద్మస్య స్ఫురణేన- చతుర్దశ భువన నిర్మా
తృ చతుర్ముఖోన్వాదకత్వ లక్షణ లౌకిక పద్మ చైలక్షణ్యకృత తేజో
విశేషేణ, సుభగా- తత్కృత సౌభాగ్యశాలినీ, నప్యేతాదృశంసౌ
భాగ్యం పజ్జోత్పన్న పద్మ వికాస సుభగానాం ప్రసిద్ధ దీప్తికా
నామితి భావః; నవ్యేతి - సద్యో వికసితే ద్వివరాణా మాభేవాభా
యస్యాస్యాః (యద్వా) నవ్యానాం- అపూర్వాణామ్, ప్రసిద్ధనీలో
త్పలానాముపమానత్వ పౌషుల్యాభావాన్మనసా పరికల్పితానా మి
త్యథాః, నిత్యంశీతా- కల్యాణతమై దివాత్మ స్వరూప గుణైర్వా
త్సల్య సౌశీల్యాదిభి దివ్యమజ్జళ విగ్రహ గుణైశ్చ నీలమేఘ శ్యామల
త్వాదిభి స్సకలతాపహరత్వేన శీతేత్యుక్తిః, నిత్యం ప్రసదనవతీ- (ని
త్యశబ్దో మధ్యవతీక పార్శ్వద్వయేపి సమ్బద్భ్యతే), పరిపూర్ణ త్వేన
నిత్యంప్రసన్నా, ప్రసాదశ్చ నిరుపాధికా సర్వ భూతానుగ్రహ శీల

ప్రసదనవతి శ్రద్ధధానావగాహ్యో వివాకాచిజ్జయతిమహాతీ దీర్ఘి

తా; శ్రద్ధధానావగాహ్య- శ్రద్ధధానైః- వివాస శాలిభిః, అవగా
హ్య- వ్రాహ్మత్యేనచ స్వీకతుఃమహా, తథా స్వీకారశ్చ ప్రపద
నమేవ, తస్య మహా వివాస సూర్యకత్యేన శ్రద్ధధానేత్యుక్తిః, (య
ద్వా) అవగాహనమ్- పరమవ్యోమభావీ పరిపూర్ణ బ్రహ్మనుభవః,
సతు ఇహత్యైస్సద్ధధానై రేవ తత్రానుభావ్యత్వా చ్ఛ్రద్ధధానా
వగాహ్యేత్యుక్త్యతే, లోకీకీ దీర్ఘికాతాపార్తై స్సామతుకామైశ్చ
వగాహ్య భవతి, ఇయంతు శ్రద్ధధానైరధికారి విశేషైరిత్యాధికో
క్తిః, దివ్యా- దివి- పరమాకాశే భవా; మహతీ- త్రివిధ పరిచ్ఛేదర
హితా, కాచిత్. అపూర్వా, అదృష్టవిసజాతీయేతి యాపత్ ; తా
వకీనా- త్వద్ద్రాపామృతరస పరిపూర్ణా, త్వద్విహారాధేతివా ;
దీర్ఘికా- వాపీ, “వేతంత్రపల్వలంచాల్ప సుహృద్వాపీతుదీర్ఘికా”
ఇత్యమరః, అత్ర పరమపదనాథో దీర్ఘికా త్వేనా ధ్యవసీయతే,
వేజుటాఖ్యం కమపి దీర్ఘికావద్దివ్యం క్రీడానైలం, (తవేతిశేషః,
వృత్వతీ సతీ - నైత్య సౌగంధ్యాదిభి నైలమావృత్వతీసతీ, శ్రయ
స్తీతివాదః ; యథా మృగయాది రసికేన రాజ్ఞా సింహసనాద్యు
పకరణం సహైవ సీయతే ఏవం సంసరచ్ఛేతన మృగ జిఘృక్షయా
భువమవతరన్త్యాదయయా క్రీడాపరికరభూతా దీర్ఘికా క్రీడా నై
లావవతారితా విత్వాశయః, ఏవం భూతాజయతి- సర్వోత్కమే
ణవతతే, శ్రీవైద్య వాసాదప్యతిశయేన వతత ఇత్యుధః, కుతఞ్చ
తిశేత్తాపత్రయా తురైరత్రత్యై రప్యవగాహ్యమానత్వా దితి ఋ
మః, కించ వాత్సల్యసౌశీల్యాది కల్యాణ గుణాగాధాన్ధకారాగారా
రోపితదీపా ఇవాత్రైవ ప్రకాశంత ఇతి పరమ వ్యోమాదివాసాద
వృత్కషః, (యద్వా) వాపికాన్తరేభ్యో ఉత్కషణ వతతఇ
త్యుధః, ఉత్కషశ్చ నాభీ పద్మేత్యాదినా దశితః ; తత్తచ న

కాతావకీనా॥౪౩॥యస్మిన్దృష్టేతదితరసుఖైర్గమ్యతేగోష్పదత్వం

వ్యసీలోత్పలాభేత్యత్ర తాకికదీఘికా పక్షే , నవ్యా సీలోత్పలాభా
యస్యామిత్యథఃస్య వక్తవ్యత్వా స్మవ్యత్వస్యచ కాదాచిత-త్వేన
విశేషణత్వా సమ్భవాన్నవ్య సీలోత్పలాభేత్వేతదపి తాకిక దీఘికా
వ్యావతఃకమేవ, అస్య చాథోఽవణిఃతః, (యద్వా) నవ్య సీలో
త్పలాభత్వం దివ్య దీఘికాయాస్సదాతనమ్, తాకిక దీఘికానాం
తు కాదాచిత-మితి, వైరూప్యప్రసక్తాత్; ఏతదపి వణానీయ దివ్య
దీఘికాయా అసాధారణాకార సమర్పకమేవ; శీతానిత్యం ప్రస
దనవతీత్యత్రచ దీఘికాంతరాణాం వైత్యప్రసాదా కాదాచితౌ,
ఇయంతు సత్యశీతా నిత్యప్రసన్నాచే త్యాధిక్య వణానమితి, దివ్య
త్వమపరిచ్ఛిన్నత్వంచ దీఘికాంతరాణాం సుదుర్లభమేవేతి. అత్ర
'రూపకాతిశయోక్తిస్సాన్య స్నిగీర్యా ధ్యవసానతః' ఇత్యుక్త లక్ష
ణయోగా న్నాభీపద్యేత్యాదినా విషయస్వాధిక్యవణానా ద్భేద ప్ర
తీతేశ్చాధిక తాద్రూప్య రూపకాతిశయోక్తిః. ॥౪౩॥

ఏవం కృపాంప్రతి భగవతః క్రిడాపరికరత్వ వణానేన తత్త్వా
రతస్త్వం ఫలితమ్, అతైవమత్యంత పరతస్త్వభూతం పరమ వ్యో
మ్ని సు ప్రతిష్ఠితం శ్రీ సహాయ మంజనాద్రావవతార్య దేశ విశేష
ప్రాప్త్యనంతర భావినం నిత్యసూరి సులభం పరిపూర్ణం తదీయ
భోగమితైవ స్వాశ్రితేభ్యో దదాసీత్యధీయతే-(యస్మిన్) ఇతి-“ఆ
నందో బ్రహ్మ కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మే” త్యుక్త ప్రకారేణాపరిచ్ఛి
న్నానంత స్వరూపే యస్మిన్ పరస్మిన్ పుంసిదృష్టే సత్త్వ తదితర సు
ఖైః నిరతిశయానన్త రూప బ్రహ్మ స్వరూపేతనైస్సుఖైః, అనుకూ
లవస్తుభి స్సమస్తైః, గోష్పదత్వం గమ్యతే. అనవధి కాతిశయ పర
మపురుష స్వరూపా నందాపేక్షయా సుఖాంతరాణి సమస్తాన్యపి ఫ
ల్లానిశ్చీయంత ఇత్యథః, (యద్వా) యస్మిన్దృష్టే - నిరతిశ

సత్యంజ్ఞానం త్రిభిరవధిభిర్ముక్తమానందసిద్ధమ్ ।

యానంద స్వరూపే యస్మిన్ పరమ పురుషే దృష్టే సతి, తదితరసు
ఖైః-నిరవధికానంద పరమ పురుష దశా నేతరైస్సుఖై శ్చతుర్ముఖాదీ
నా మానందై గోఽష్టదత్వం గమ్యతే, అతిప్రభూతే పరిపూర్ణ
బ్రహ్మనుభవరూప సుఖే జీవాత్మనో ముక్తస్య జాతేసతి తదపేక్ష
యా చతుర్ముఖాది సుఖానా మత్యల్పత్వం తేన జ్ఞాయత ఇతి భావః,
(కుత ఇత్యాకాంతాయాం సత్య జ్ఞానాదివాక్య లబ్ధం నిర్వికారత్వా
దికమాహ—(సత్య) మిత్యాది=నిర్వికారత్వా త్వయం ప్రకాశత్వా
ద్దేశ కాల వస్తుభి రపరిచ్ఛిన్నత్వా చేతిభావః; ఇతిచ కోకాంతరే)
ఏవం నిరతిశయానందరూపత్వేన స్వేతర సమస్తవైలక్షణ్యం బ్రహ్మణ
ఉక్తమ్, అథ నిర్వికారత్వాదినా చేతన వ్యావృత్తత్వముచ్యతే; (స
త్య) మిత్యాదినా= (నన్వానందరూపత్వేపి వికారాస్పదత్వే కాదా
చితర-మానందత్వంస్యా దిత్వత్ ' సత్యం జ్ఞాన ' మిత్యాది శ్రుతిసి
ద్ధం నిర్వికారత్వమాహ—(సత్యంజ్ఞాన) మితి= యస్మిన్ దృష్ట ఇతిప్ర
థమపాదే “ ఆనందోబ్రహ్మ- కం బ్రహ్మ- ఖం బ్రహ్మ ” తి శ్రుత్య
నుసారేణాపరిచ్ఛిన్నం బ్రహ్మస్వరూపం కారేన్య నానందరూపమి
త్యభిహితమ్, అథశ్రోత మనస్త పదమనుసృత్య అపరిచ్ఛిన్నత్వ మా
హ—(త్రిభి)రితి = ఇతి శ్రీకోకాంతరగతై తద్వ్యాఖ్యా*) సత్యం-
సతతైకరూపమ్, నిర్వికార మిత్యర్థః, అనేన వికారాస్పద త్రివి
ధా చేతనవ్యావృత్తిః, జ్ఞానం- అజడమ్, స్వయంప్రకాశమిత్యర్థః,
అనేన జడ వ్యావృత్తిః, త్రిభిరితి- త్రిభిః- దేశకాల వస్తురూపైః, ఆ
వధిభిర్ముక్తమ్- దేశతఃకాలతో వస్తుతశ్చాపరిచ్ఛిన్న మిత్యర్థః, స
ర్వత్రైవిధ భవతీతి దేశాదిచ్ఛేదః, సర్వదైవ భవతీతి కాలాపరిచ్ఛే
దః, సర్వంచ భవతీతి వస్తవపరిచ్ఛేదః, అనేనచ త్రివిధా చేతన
వ్యావృత్తిః, యద్యపి త్రిభిరవధిభిర్ముక్తమిత్యనేనైవ స్వేతర సమస్త

త్వస్త్వీకారాత్తమిహకృతినస్సూరిబృద్ధానుభావ్యం

వాప్యత్తత్వం సిద్ధ్యతి, తథాపి సత్యత్వదినాపి తత్తద్దైవలక్షణ్యం
ప్రకాశయితుం సత్యమిత్యాద్యక్తిః, స్వణఃపుష్ప సుగంధయోగద్యా
యేన తాదృశ చివ్యాత్సస్వరూప మానందగుణాలకృత మిత్యాహ-
(అనన్ద సిద్ధి) మితి = సిద్ధత్వ రూపజేనానందస్యా పరిచ్ఛిన్నత్వం
వ్యజ్యతే, అపరిచ్ఛిన్నత్వంచానంద వల్ల్యం, 'తేయే శతం ప్రజాపతే
రానందాః- సవీకోబ్రహ్మణ ఆనంద ' ఇతి పూర్వపక్షం కృత్వా 'య
తోవాచోనివతః- అప్రాప్యమనసాసహ-ఆనందబ్రహ్మణోవిద్వాన్'
ఇత్యానందగుణస్యావాఙ్మనస గోచరత్వేన సిద్ధాంతితత్వాత్; యథా
హుర్భగవద్గుణానా మపరిచ్ఛిన్నత్వం వివక్షంతో భగవ ద్యామునా
చార్యాః; " ఉపయ్యుపర్యబ్జభవోపి పూరుషా స్పృకిల్ప్యతేయేశత
మిత్యనుక్రమాత్ । గిర స్త్వచేకైకగుణావధీస్సయాసదాస్థితానోద్య
మతోద్యశేరతే ' ఇతి. ఆనంద సిద్ధి మిత్యత్యానంద సిద్ధిమితి జల పూ
ణకా ప్రసిద్ధసిద్ధి వ్యాప్యత్తి వివక్షాయా మధికతాద్రావ్యరూపకమ్,
ఆనందస్య సలిలత్వరూపం వివక్షితంచేదేకదేశ వివత్క రూపకమి
తి తయోస్సద్దేహ సహారః, సూరిబృద్ధానుభావ్యమ్ - దేశవిశేషే ని
త్యసూరిబృద్ధై, రనుభావ్య- మనుభవిత మహమ్, నల్పేకైకేన;
సహాయ సాపేక్షానుభవత్వా త్త్వవిషయస్య; తచ్చ స్వరూపరూప
గుణ విభూతిభిరప్యపరిచ్ఛిన్నత్వాత్; 'బృద్ధంబృద్ధమయోధ్యాయా '
మితివత్, తత్రాపి " బహవోనృప కల్యాణగుణాః పుత్రస్య సన్తి
తే " ఇతి రామగుణానామానన్త్యేన నిరతిశయ భోగ్యతయాచ త
దనుభవకీతనాదే స్సహాయ సాపేక్షత్వాత్ బృద్ధంబృద్ధం సమేత్య
పరస్పరం బోధయన్తస్సన్తో రామగుణానను బధూపురిత్యభిప్రాయే
ణ ' బృద్ధంబృద్ధం మయోధ్యాయా ' మిత్యభిహిత స్పష్టతాః [సూ
రిబృద్ధానుభావ్యమిత్యత్ర అహేక కృత్యత్వచ శ్చేత్యహేకధేయత్వం]

నిత్యపూర్వం నిధిమివ దయేన్విశం త్యంజనాద్రా||౪౪||

నత్వహత్వై రనుభవతుం శక్యమిత్వభి ప్రాయః, నిత్య పూ
ర్వం - నిత్యనూతనమ్, సర్వదాను భూయమానమపి సౌందర్యసౌగ
ంధ్య సౌకుమార్య లావణ్యాదిభి^{జ్ఞ} దీప్యమశ్లే విగ్రహగుణై స్సౌ
శీల్య వాత్సల్యాది ర్దివ్యాత్మ స్వరూపగుణైశ్చ నిరతిశయ భో
గై రపూర్వవదాశ్చర్య మావహంతమ్; హ్రాయేహి, “అ
యాతయామాహి దేవానాం ప్రజాపతి” రితి, దేవానాం మధ్యేప్ర
జాపతి, రయా తయా మా-నిత్య నూతనాదేవతా, అత్ర ప్రజాపతి
శబ్దప్రజానాం నిరుపాధికస్వామినం పురుషోత్తమమభి దధాతి, సర్వ
ప్రకార రమణీయతయా తస్యైవ సదాదర్శనేష్య పూర్వవదాశ్చర్యక
రత్వే నాయాత యామత్వాత్; తమ్- అపరిచ్ఛిన్నానంద స్వరూపమ్,
తత ఉపరి నిరతిశయానందగుణ సురభితం షాడ్గుణ్య సౌశీల్యాది దివ్యా
త్మగుణై స్సౌందర్య సౌకుమార్యాది దీప్యరూప గుణైశ్చ సదాపశ్యతా
మష్య తృప్తికర సేవారసం భగవంతం త్రియం ప్రతిమ్; త్వస్త్వీకారా
త్ - త్వత్క-త్వకాత్స్వీకారాత్, త్వర్కకాద్యః ఇహ - అస్మిన్
సంసారమణ్డలే ఆశ్రితానాం దేశవిశేష ప్రాప్తివిశంబమసహమానా
సతీపరమవ్యోమ్మి లక్ష్మ్యై సహసుప్రతిష్ఠితం సూరిభోగ్యభువతం
పరవస్తుస్వయ మిహానీయస్వా శ్రితసాతక-రోషి ? కియానా శ్రితపక్ష
పాతాతరేకో భవత్యాః ? కియతీవా పరమస్యపుంసౌభవతీం ప్రతి
పారతన్యై కాష్టా ? కియద్వాత్వత్సమాశ్రయణ రాజకుల మాహా
త్మ్యమ్ ? ఇతిహ శబ్దస్యభావః; అజ్ఞానాద్రా - నూనం తత్రత్యక్రీడా
పర్వత వతీనం శ్రీవైకుంఠనాథంతేన సహౌవస్వాశ్రితానుగ్రహార్థ
మవాతీతరద్భవతీ, చిత్రలేఖావత్; చిత్రలేఖా ఖిలూషయా స్వోద్భ
వ్త మసిరుద్ధ ముపాశ్రిత్య తదిచ్ఛయా సపర్యజు-మేవతం పురుషముషా
సమీపమానీతవతీతి పౌరాణికీకథా ; నిధిమివ - ఇయత్రానవచ్ఛి
భోగ్యతయా స్వతల్లపురుషార్థత్వ ద్యోతనాయాత్మయ్యత్వ ప్రకాశ

నాయచ నిధిత్వేనోపమయతే,—శ్రుత్యాచ “తద్యథా హిరణ్యనిధి”
 మిత్యాదినా నిధిరేవ పరబ్రహ్మణోప మానీక్రియతే; తత్ర శ్రుతిస్తు
 దుర్లభం పరంబ్రహ్మహ, తాదృశం బ్రహ్మసర్వ సులభదర్శనం భవ
 త్యాక్రియత ఇతిభావః; నిర్విశ స్తి - భుజ్జతే, స్వయం ప్రయోజనస్య
 భోగోనామ సదానుభవ స్తజ్జనిత ప్రీతికారిత కైజుర్యవృత్తిశ్చ; నిర్వి
 శ స్తీత్యుక్తమ్, తేక ఇత్యాకాంతాయా మాహ (కృతిన) ఇతి- కృత
 కృత్యాః, నిత్యసూరి సులభా భాగ ఇహైవ లభ్యేతిం కృత్యమవ
 శిష్యతే, దేశవిశేష గమనాదికమపి నాపేక్షిత మితిభావః; యథో
 క్తం వరదరాజపంచాశతి “త్వంచేత్ప్రసీదసి తవాస్మి సమీపతశ్చే
 త్వయ్యస్తి భక్తిగనఘాయదిహ స్తినాథ! సంస్మజ్యతేయదిచ దాసజ
 న స్త్వదీయస్సంసారపష భగవన్నపవగఽపవ” ఇతి; అజ్ఞానాద్రా నిధి
 మివ నిర్విశ స్తీత్యనేన అజ్ఞాన సమృద్ధిహేనిధిర్గద్రకాశత ఇతిస్ఫురతి, అ
 త్రప్రథమపాదే ఆనందరూపే పరస్మిన్ బ్రహ్మణి వణఁనీ యత్వేనప్ర
 స్తుతే తదితర సుఖానా మప్రస్తుతానామత్యల్పత్వ మభిహితమ్, తేనచ
 బ్రహ్మణో ౭ పరిచ్ఛిన్నానంద స్వరూపత్వం ప్రతీయత ఇత్యప్రస్తుత
 ప్రశంసా, “అప్రస్తుత ప్రశంసాస్యాత్సాయత్ర ప్రస్తుతాశ్రయా”
 ఇతిలక్షణాత్; సాచకార్య నిబన్ధనా, అప్రస్తుతార్థఽస్య ప్రస్తుతార్థఽ
 కార్యత్వే కార్యనిబన్ధనత్వమ్, తచ్చ ప్రస్తుతా ప్రస్తుతార్థయోరివ
 తద్జ్ఞానయోగికార్య కారణభావేపి నహీయతే, తథాచాత్ర బ్రహ్మ
 స్వరూపానందదర్శన కార్యత్వాత్సుఖాన్తరాల్పత్వ ప్రతీతేగికార్యనిబన్ధ
 నేయ మప్రస్తుత ప్రశంసా, కించ ఆనందసిన్ధు మిత్యత్రాధి కతామ్రా
 ప్యరూపకైక దేశవివర్తి రూపకయో స్సందేహసజురగ్గపూర్వమేవ
 ప్రదర్శితః, నిధిమివేత్యుప మాచేత్యే తేషాంత్రయాణాం సంస్పృష్టిః
 (ఏవంవాయోజనా) యస్మిన్నానందసిన్ధౌ దృష్టేతదితరఖ సుఖైగోఽ
 వృదత్వం గమ్యతే తమానందసిన్ధుం నిర్విశ స్తితి, ఆనందపవ సిన్ధురానంద
 సిన్ధుః, ఆనందత్వంచ స్వరూపతోగుణ తశ్చవివక్షితమితి॥ ౪౪॥

సారంలభ్యాకమపిమహతస్త్రినివాసాంబురాశేగికాలే
కాలేఘనరసవతీకాళికెవానుకంపే | వ్యక్తోస్తేషామ్య
గపతిగిరావిశ్వమాప్యాయయస్తీలోషజ్ఞంతురతి

పరమవ్యోమ్ని నిత్యసూరిభోగ్యం నిత్యాపూర్వం మహానిధి మి
హావతార్యస్వాశ్రితాన్ని ర్వేషయనీతి పురస్కృతాశ్రితపక్షపాతం
మహానిధిదాన మభిహితంప్రాప్యద్యే, అస్మింస్త్యా శ్రితానా శ్రితవిభా
గానాదరేకృతో (పా - కృపామహానిధిదానప్రకారః) మహానిధే
ధూళీదాన ప్రకారప్రతిపాద్యతే - (సారమి) త్యాది - ఘనరస
వతీ - దయనీయేషు సంసరచ్ఛేతనేషు, ఘనరసః - గాఢస్నేహః, తద్వ
తీ; (యద్వా) ఘనా - నిదిదా, రసవతీ - స్నేహావతీచ, భవతీ,
శ్రీనివాసాంబురాశేః - శ్రీనివాసః - పరమవ్యోమవతీః - త్రియగ్గపతిః,
అంబురాశిరవేత్స్య పమిత సమాసః, యోదయా సఖిత్వేన తత్స
మృద్ధగే పురస్కృతః, అమృరాశి సావ్యంచమహత్త్వగామ్భిర్యాది
నా సీలమేఘశ్యామల కోమలేన దృష్టజనతా సంతాపహర సందర్శనేన
దివ్యమగ్గళ విగ్రహ సాభాగ్యేనచ; కిమపి - అనవధికాతశయమ్, సా
రం - గుణేషు సారభూతం, సౌశీల్య సౌలభ్య వాత్సల్య దార్యాది
కమ్; లభ్యా - ఉద్భావ్య, కార్యోన్ముఖే కృత్యేతియావత్; మృగప
తిగిరా - (శ్రీవేంకటాద్రి), వ్యక్తోస్తేషా - తత్రభగవత్సన్నిధాసనా
దినా ప్రకాశితోదయా, సూరిసేవితం శ్రీవైకుంఠంవిహాయమృగపతి
భిరధ్యషితం కంచిద్దిరిం శ్రీసహాయేన సహవతీణవతీ కేయంని
ర్వాజవత్సలతాభవత్వా ఇతిభావః, విశ్వమాప్యాయ యస్తీసతీ -
తాపత్రయాతురగ విశ్వం తాపాపాకరణేనో జ్ఞేవయితుకామా
సతీ, [లక్షణహేతోర్వృక్రియాయాఇతి శత్రుప్రత్యయే ఋషేభ్యోజీ
బితి జీవ] శీలోషజ్ఞమ్ - ఉపజ్ఞాయత ఇత్యుపజ్ఞా, శీలస్యోపజ్ఞాశీ
లోపజ్ఞమ్, శీలేన ప్రథమంజ్ఞాత మిత్యథః; వాత్సల్యా దేశ్వలగుణ

వితతిత్వాత్తేనా దౌజ్ఞాతత్వముచ్యతే, చేతన సమాధి నావాఽయంవ్య
పదేశః; (యద్వా) శీలం - స్వభావః, శీలస్య - స్వభావస్య, ఉపజ్ఞా
శీలోపజ్ఞమ్, తేనాదౌజ్ఞాతం, స్వాభావిక మిత్యర్థః; పర్యవస్యతి
శీలేచేతన సమాధిరుభయత్రసమానః; కమపీత్య నవధికాతిశయత్వము
క్తమ్, శీలోపజ్ఞమితి స్వాభావికత్వమ్, ఏతచ్చ “స్వాభావికా నవ
ధికాతిశయే”తి గద్యానుసారాదితిధ్యేయమ్, పక్షద్వయేవ్య పక్షోప
క్రమమ్, [త్రదాద్యాచిఖ్యా సాయామితి నపుంసకతాః] (అథవా)
శీలస్యోపజ్ఞా - ప్రథమజ్ఞానం యస్మిన్ సద్గుణౌఘ తం తథోక్తమ్;
“ఉపజ్ఞాజ్ఞానమాద్యంస్యా” దిత్వమరః, కల్యాణగుణేషు మధ్యేశీలగు
ణస్య శీలనియ తమత్వేన ప్రథమజ్ఞేయత్వమ్, శీలముఖ్య మిత్యర్థః,
శీలం - సౌశీల్యమ్, ఉపజ్ఞా - ప్రథమజ్ఞేయం యస్మిన్నితి సమానాధిక
రణ బహువ్రీహిరేవవా; శీతలమ్ - మహతోమనైస్సహనీరధ్ధీణ సం
జ్ఞేషాది లక్షణస్య సౌశీల్యాదేస్సత్తరణ మాత్రైతాపి సకలశ్రమ హర
త్వాన్నిరతిశయ సుఖావహత్వాచ్చ శీతలమితి నిదేశః, ఏవంధూతం
భగవత స్సద్గుణౌఘం - సద్గుణాః - సౌశీల్యాదయః, ఓఘ ఇవతంత
థోక్తమ్, అత్రచసద్గుణానాం ప్రత్యేకమోఘసామ్యం, వివక్షితమ్,
సౌశీల్యానాం ప్రత్యేకం మహాప్రవాహావ ద్దుస్తరత్వాద్దురవ గాహ
త్వాచ్చేతి మన్తవ్యమ్, కాలేకాలే - రక్షణోచిత కాలేషు, రత్యుర
స్తున అపత్యాలేష్విశ్యర్థః; త్సరతి - వషఽతి, జలస్థల విభాగానా
నాదరేణ సర్వత్రత త్తతగ్ల్యాగుణ కార్యప్రదర్శన ముఖేన తాన్వ
కాశయతీత్యర్థః; త్సరతీత్య సన భూరిదాన న్యాయాత్పరీత్యాని రపే
క్షం సర్వానసుభావయతీ తివ్యజ్యతే; అతోపమా మాహ-(కాలికే)
వేతి - కాలికా - మేఘపక్షిః, (తత్రత్వేవమర్థః,) కాలేకాలే -
ప్రతిపాద్యసి, శ్రీనివాస సదృశాదంబురాశేరితి మన్యమ పదలోపెన
మానః, కమపీసారమ్ - అన్యైర శక్యవిభాగం సారాంశమ్, లవ

భీమేనిత్యంభవజనిదౌషజ్జతాం మానవానామఃలం

ఋషీనం సలిలమిత్యథః, లభ్యా - వీత్వా, ఘనరసవతీ - ఘనఉచ్చైః
స్వరః, రసో - గజితమ్, తద్వతీ; మృగపతిగిరౌ - సిహస్రదిభిరధి
ష్ఠితేగిరౌ, వ్యక్తోన్మేషా - స్పష్టోచ్ఛ్రియా, విశ్వమాప్యాయయన్తి-
సస్యాదివధఃనేన విపాసోపశమనాదినాచ జగదాప్యాయయితుమ్,
[లక్షణహేతోర్విరితితా] శీతలం సద్గుణౌఘం-సద్గుణసదృశమౌఘమ్,
ప్రవాహమ్, శీలోఽజ్ఞంతురతి - ఉపజ్ఞాయతఇత్యుపజ్ఞా శీల
స్యో పజ్ఞాశీలో పజ్ఞమితి క్రియావిశేషణమ్. శీలం స్వభావః శీలకృ
తం యథాభవతి తథాతురతి - ప్రత్యుపకార నిరపేక్షం వషఃస్వ
థః, వషధారాభిరోఘ సమ్భవాదోఘం తురతిత్యుక్తమ్; అత్ర
శ్రీనివాసామ్బురాశేరితి సద్గుణౌఘమితిచ సమాసోక్తి రుపమోత్థా
పితా - ఘనరసవతీతి శ్లేషమూలాతిశయోక్త్యను ప్రాణితాచ వాక్యో
క్తా పూర్ణోపమా, కింవసారలాభాదే సద్గుణౌఘ తురగసదృశ
స్య సమథానీయస్యాథాస్య ఘనరసవతీతి సమథానాత్పదాథా హే
తుకం కావ్యలిక్తమ్, ఏవం చాత్రసమాసోక్త్యుపమాద్వయస్య శ్లేష
మూలాభేదాతిశయోక్తేర్వాక్యోక్తోపమాయాశ్చక్షాణ్ణిభావసజ్జరః,
కావ్యలిక్తస్య వాక్యోక్తోప మాయాశ్చసమ ప్రాధాన్యసజ్జరః॥ ౮౫॥

ఏవం సంసరన్తిషుప్రజాసు నిర్వ్యాజవత్సలాభవతీ “వైకుం
ఠేతు పరేలోకే శ్రియాసాధకం జగత్పతిః| ఆస్తేవిష్ణు రచింత్యాత్మా
భక్తైర్భాగవతైస్సహ” ఇతి ప్రతిపాదితం పరవస్తు శ్రీవేంకటా
ద్రావానీయ “సోఘ్నతే సర్వానామాన్సహ బ్రహ్మణావిపశ్చితా”
ఇత్యుక్తప్రకారేణ ముక్తభోగ్యభూతం సమస్త కల్యాణ గుణవిశిష్టం
తాదృశంవస్తు సమస్త సంసారిసాత్కరోతి తదస్మయాచిత మేవేత్య
భిధాయ “సారంలభ్యే” తిపూర్వకోకే, అత్రతునేద మాన్వేన్ద్రా
నం భవతి, ఆదౌసృష్ట్యనంతరం శాస్త్రప్రదానాదికం కేనయాచి

బార్థంవృషగిరిపతి స్తవస్తిదేశాత్పత్రియ క్షే - ప్రజ్ఞా

తాకృతవతి తస్మాదస్తానుభవత్యా నిరుపాధికవత్సలతా ప్రభావాయ
 మచి స్తనీయ ఇత్యాశయేనాభిధీయతే - అత్రచ భాగద్వయాత్మకస్య
 వేదస్య కృతస్సస్య భగవత్పాత్రితావేవ తాత్పర్య మిత్యభి ప్రేత్యభ
 వాద్ధి గతానామాలం బాయశాస్త్రపాణిం త్వస్తిదేశేన దేహాదీశతీ
 త్యాహ - (భీమ) ఇతి - భీమే- కామకోధాది యాదోభిర్భయజ్గురే,
 భవజలనిధౌ - భవఏవ జలనిధౌ మజ్జనాన్వయాను రోధేన మయూర
 వ్యం సకాదీనమానుః, సంసారస్య దుస్తరత్వా పారత్వాదినా జల
 నిధిసామ్యమ్, నిత్యంమజ్జతామ్ - నతుమధ్యే విచ్ఛిత్త్యవకాశఇతిభా
 వః; మజ్జతామిత్యనేన జలేమజ్జతాంయవాణాసంసరతామపీతి ద్యోతి
 తమ్, మానవానామాలం బార్థం- ఆలంబాయేదమాలంబార్థమ్,
 అర్థేన నిత్యసమానుః, సర్వలిక్ష్ణతా చవక్తవ్యేతినిత్యసమానుః, శా
 స్త్రపాణి విశేషణం ప్రయుక్తు ఇతిక్రియా విశేషణంవా; ప్రజ్ఞాసా
 రమ్ - ప్రజ్ఞా-పరావరతత్వ కృత్యా కృత్యవివేకాది శాస్త్రజన్యా, సై
 వసాగో - బలం, యస్యతమ్; పాణిస్తావద్భుతేన సముద్ధరణక్షమః,
 శాస్త్రంతు స్వజన్య ప్రజ్ఞయేతి, సముద్ధరణౌ పయికత్వేన ప్రజ్ఞాబల
 యోసా సుమ్; ప్రకృతిమహతా - ప్రకృత్యా - స్వప్రకృతి భూతా
 కారేణ, మహతా - శ్రేష్ఠ్యయ క్తేన, స్వప్రకృతి భూతస్యా కా
 రస్య రక్షకత్వాది గుణవిశిష్ట భగవత్ప్రతిపాదక తయామహత్త్వమ్,
 తద్యోగాత్సవస్య మహత్త్వమ్, ఏవంభూతేన మూలభాగేన - ఆ
 ద్యాంశేన, “యద్వేదాదాస్వరగ్భోక్తౌ వేదాన్తేవ ప్రతిష్ఠితః” ఇతి
 శ్శుత్యాప్రణవస్య వేదమూలకత్వం సిద్ధమ్; అస్య వేదాన్తర్భూత
 త్వద్భాగత్వ వ్యవదేశః; (యద్వా) మూలభాగేన-మూలమన్త్రాం
 శేన ప్రణవాత్మకేన, జుష్టం - సేవితమ్, త్రయాణాం వేదానాం
 ప్రణవాన్తగతవర్ణత్రయస్థానత్వాత్తత్సేవితత్వమ్; శాస్త్రస్య-త్రవే

సారంప్రకృతిమహతామూలభాగేన జుష్టంశాఖాభేదై
స్సుభగమనఘంశాశ్వతంశాస్త్రపాణిమ్॥ ర౬॥

దిలక్షణస్య, (యద్వా) “యద్వేదాదా స్వరగ్గ్రహోక్తా వేదాంతేన ప్రతిష్ఠిత” ఇతి వేదాద్యంతయోగి ప్రణవస్య ప్రతిష్ఠితత్వేన శాస్త్రస్య తిజ్జుష్టత్వమ్, శాస్త్రరత్నం ప్రణవసంఘటేన సురక్షితమితిభావః; రక్షణంచ భగవదనన్య పరేణ ప్రణవేన “విభేద్యబ్రతుతా ద్వేదో మామయంప్రతరిష్యతీ”త్యల్ప శ్రుతజనితభయ నివతానమ్; శాఖాభేదైస్సుభగమ్ - “సహస్రం సామశాఖా” ఇత్యాది ప్రసిద్ధ శాఖాభేదై భగవత్స్వరూపగుణ విభూత్యాదిష్యభ్యాసాదిభి రాద రాతిశయద్యోత నాత్స్వ తాత్పర్యవిషయస్య సుఖప్రతపాదనేన సా భాగ్యయుక్తమ్, అనఘమ్-భ్రమవిప్రలిప్సాదోష ప్రసక్తవిధురమ్, తత్రహేతు శ్యాశ్వతమితి - నిత్యమిత్యర్థః, (పాణిపక్షేన)ప్రకృతిమహతా - స్వభావతస్థితేన, మూలభాగేన - భుజశిఖరాదినా, జుష్టమ్ - సేవితమ్, స్వానురూపేణ భుజశిఖరాదినా యుక్తమిత్యర్థః, శాఖాః - అస్థిలయః, “పశ్చాశాఖశ్చయగ్గిపాణి” రిత్యమరః; తద్భేదైః - కనిష్ఠాఙ్గుస్తాద్యఙ్గులి విశేషై రిత్యర్థః; సుభగమ్- ఔచిత్యశాలిభి రఙ్గులిభి ర్విశిష్ట మిత్యర్థః, అనఘమ్ - భంగాదిదోష రహితమ్, అత ఏవశాశ్వతం - స్థిరమ్- ఏవం భూతం శాస్త్రపాణిం - శాస్త్రమేవపాణిమ్, శాస్త్రం - వేదః, తస్యైవ నిరుపాధిక శాస్త్రత్వాత్; ఇతరస్యతు తదుపజీవనేనైవహి శాస్త్రత్వమ్; సముద్ధరణసాధనత్వాదినా శాస్త్రస్య పాణినామ్యమ్, త్వన్నిదేశాత్ - త్వదాజ్ఞయా; అనతిక్రమణీయత్వ ద్యోతనాయ నిదేశాదీనిదేశః. దయోక్త్యతి క్రమేహిద యాయాభగవంతం ప్రతివైముఖ్యం స్యాత్తత శ్చజ్ఞాన శక్త్యాదయోదోషకౌట్యను ప్రవిష్టాస్సుభిః, “దోషాభవే యురేతే యదినామదయేత్వయా వినాభూతా” ఇత్యుక్తరీత్యా, తథాచ సతికార్యప్రధానం ప్రభుమిష శ్రీసహాయంన కచ్చిదప్యపసీ చే

విద్వత్సేవా కతక నికషైర్విత పఞ్గాశయానాం

దితి విహువ్యాకులీస్యాత్, స్రయుక్తై - స్రహిణోతి, “యోబ్ర
హ్మణం విదధాతిపూర్వం యోవై వేదాంశ్చ స్రహిణోతితస్మై” ఇ
త్యాద్యను సన్ధేయమ్. అత్ర శ్లేషభిజ్జికాభేదాతిశయోక్త్యను ప్రాణితం
సావయవానుభయాభేదరూపక మిత్యతిశయోక్తరూపకయోరణ్యోక్తి
భావసజరః॥ ౪౬॥

ఉక్తశ్చాస్త్రప్రదానప్రకారః, తత్ప్రసక్తాత్తదుప బ్రహ్మ
ణం శ్రీపాఞ్చరాత్రశాస్త్రం వేదవైదిక విరోధిభూతానురాది దణ్డ
నాయమోహశాస్త్రాణిచివత్వప్రీతయే ప్రణయతి శ్రీకాన్త ఇతివర్ణ్య
తే - (విద్వ) దితి - వేదయే? పద్మాకాన్తః - త్వన్మఖోల్లాస దిదృక్షు
యాతస్య సర్వప్రయతోద్భవ్యతే, తథాపినామమాత్రేణ పద్మాకా
న్త ఇతివ్యపచివ్యతే, (అథవా) త్వదనుకూలవృత్త్యా శ్రీయగ్గత్యో
జాతఇతిభావః; “కరుణామివరూపిణీ”మితిత్వదభిన్నత్వేనహి శ్రీర్వ్య
వహ్నియతే, తేదర్పణం - దర్పణత్వరూపణేన భగవచ్ఛక్తిక్రీపా
వైభవస్య విశదతరం స్రుతిపాదనం వ్యజ్యతే, తేదర్పణం - స్వసౌభా
గ్యాతిశయస్తత్ర ప్రేక్షణీయ ఇతిభావః, స్వశాస్త్రం - భగవచ్ఛక్తి
స్త్రం, శ్రీపాఞ్చరాత్ర శాస్త్రమిత్యర్థః; విద్వత్సేవాకతకనికషైః
కతకస్యనికషాః - ఘృషణాని, విద్వత్సేవాకతకనికషా ఇవేత్యుపమి
తసమాసః, విద్వత్సేవైవకతకనికషా ఇతిమయూర వ్యంసకాచిన
మాసశ్చవివక్షితః; వీతపఞ్గాశయానామితి ప్రకృతాప్రకృతాథా
న్వయాను రోధాత్తత్రప్రకృతే పాపమనసీ, అప్రకృతౌకదఃమ జలా
శయా, విద్వత్సేవాయాగ్నికతకనికషస్యచ పఞ్గాపాకరణమేతు
త్వేనసాదృశ్యాద్యూపకముపమాచ, తైః; వీతపఞ్గాశయానాం -
విగతపాపహృదయానాం, విగతకర్మమజలాశయమిత్య ప్రకృతా
ర్థః, సాత్త్వికసేవానిరస్తదురితానామేవ హృదయాయ భగవచ్ఛక్తి
స్త్రప్రామాణ్యాదికం స్వదత ఇతిభావః, తాదృశానాం పురుషా

పద్మాకాంతః ప్రణయతిదయేదర్పాంతే స్వశాస్త్రమ్ ।

వీలాదతాంతస్య దనవసరేలాలయ స్విప్రలిప్సాంమాయా

తామ్, సమృద్ధి సామాన్యేషష్ఠీ, జ్ఞాన్యజ్ఞానక భావాది సమృద్ధి విశేషే పర్యవస్యతి, ప్రణయతి - రచయతి, భగవచ్ఛాస్త్ర ప్రణయనా దేః ప్రతికల్పం కర్తవ్యత్వే నాపరిసమాప్తత్వా ద్వర్తమాననిర్దేశః, పూర్వశ్లోకేపి “యోవైవేదాంతస్య ప్రహీణోతత్సైన్యై” ఇతి శ్రుతి చ్ఛాయయాహిప్రయుక్తం ఇతివర్తమానప్రయోగః, త్వదనవసరే - భాగవత విద్యేషాదిర్దయాయా అనవసరః, తస్మిన్; ప్రణయరోషా దినా త్వయ్య ప్రసన్నాయామితచ ప్రతీతిః, వీలాదతామ్ - “శబ్దాదీ నిష్కయాన్సు) దర్శ్యవిభవం విస్తార్యదాసాన్తక్తకం వైష్ణవ్యా గుణ మాయయాత్మ సవహస్విష్టావ్య పూర్వకప్రమాణ । పుంసాపణ్యవ ధూవిదమ్భివపుషా ధూర్తా నివాయాసయన్ శ్రీరక్తేష్వరి కల్పతేతవప రీవాహత్తనేకేశయ” ఇత్యాదివీలాసుచతురామ్, విప్రలిప్సామ్ - వి ప్రమేభిచ్ఛామ్, లాలయన్ - లాలయితుమ్, లక్షణహేతోఽఽక్రియా యా ఇతి హేతాశతా,] మహిష్యనవసరే వారవనితామివ, సా పివీలాదతా-విలాసచతురాభవతి, త్వత్ప్రసన్నప్రతీపాన్ త్వదాశ్రిత విరోధినః, దమయితు - ముపధ్యచిత్త సేనదగ్ధయితుమ్, “ఏషఏవా సాధుకర్త కారయతియమధోనిశితీ” తి; మాయాశాస్త్రణ్యపి, ఆ దా స్వయంప్రవర్తిత వేదవిరుద్ధాన్యపి, హస్తకిమిదం త్వత్ప్రసన్నగో చరాపచార క్రూర్యమ్; భగవదపచారకరూరః, భాగవతాపచారః క్రూరతరః, భాగవతా శ్రితగోచరా పచారకరూరతమః; ప్రణయ తి - బుద్ధాదిరూపేణరచయతి, తదపిత్యప్రీతయ ఇతిభావః. అల జ్ఞానరస్తు, వీతపజ్ఞానశయా నామిత్యత్రప్రకృతా ప్రకృతశ్లేషః, త త్ప్రకృతే పాపమనసీ, అప్రకృతా కర్దమజలాశయా; సవిద్యత్వే వాకతకసికమైరిత్యత్ర వివక్షిత సమానద్వయోక్త రూపకోపమ్మాను

శాస్త్రాగ్ర్య పిదమయితం త్వత్ప్రపన్నప్రతిపాఁ ||౪౨||

దైవాత్పాప్తేవృషగిరితటంచేహినిత్వన్నిదానాత్స్వామిఁ

ప్రాణితగతి తయోస్తస్య చాక్షాణ్ణిభావసజరః, దర్పణంతేస్వశా
స్త్రమిశ్యత్ర వ్యస్తరూపకమ్, తస్యచసంస్పృష్టిః, లీలాదత్తాంత్యదన
వసరే లాలయన్వి ప్రలిప్సామిత్యత్ర దయాయామహిషీ వృత్తాస్త
స్య విప్రలిప్సాయాంవారవనతావృత్తాస్తస్య క్షీవాసేత దుభయాస
క్తరాజాది వృత్తాస్తస్యచ ప్రతియమానత్వాత్సమాసోక్తిః, అపిచ
మాయాశాస్త్ర ప్రణయనస్య సమర్థసియస్య త్వత్ప్రపన్నప్రతిపాఁ
దమయిత మితిసమర్థ నాత్కావ్యలిక్తమ్, లక్షణానితు దదర్శితాని;
(యద్వా) విద్వత్సేవాకతని కమైరిత్యత్ర ప్రకృతాన్వయాను రోధే
నో పమితసమాసః, అప్రకృతాన్వయానురోధేన విద్వత్సేవా సద్వశక
తక నికమైరితి మధ్యమపదలోపి సమాసః, సమాసద్వయేన చోప
మానోపమేయవ్యత్యాగేనోపమాద్వయంవివక్షితమితి. || ౪౨ ||

ఏవం వేదప్రదానాది ముఖేన రక్షా స్రకారః ప్రదర్శితః, అథహతా
దేవ యంకంచిద్దేహినం విషయాకృత్య తవ్రక్షణాయ దేవో నియు
జ్యత ఇత్యాహ- (దైవా) దితి= త్వన్నిదానాత్- దైవా-దైవమ్, భా
గ్యమ్, యాదృచ్ఛిక సుకృతాది; తస్మాత్, త్వన్ని దానాత్ - త్వ
యైవావ సరేసమ్పాదితాత్, (యద్వా) నిదానాత్ - సర్వశ్రే
యో మూలధూతాత్, త్వత్ - భవతీరూపాత్, దైవాత్ - ప్రాణి
భాగ్యాత్, వృషగిరి తటంప్రాప్తే దేహిని - మనుష్య తిర్యగ్వభాగా
నా దరేణ శరీరమాత్మే, తిర్యత్వపి తాదృశావశపచనస్య కృపాకా
రితస్య సమ్భవాత్; పరాయత్తవచనత్వస్యో భయత్రాపి సమా
నత్వా దితిభావః; స్వామిఁ పాహీత్య వశవచనే - (అత్రాపి దైవాది
త్యనుషజ్యతే) అవశంవచనమ్ - ఉత్స్వన్న పదమనగు-మ్, స్వామిఁ
పాహీతి వచోయస్య తస్మిన్; అ స్త్యం స్వాపమ్- మరణమ్, విదృతి-

పాపీత్యవశవచనే విద్రుతిస్వాపమన్త్యమ్ । దేవస్మి ॥
మాకాదిశతకరుణే దృష్టిమిచ్ఛక్ త్వదీయాముద్ధాతేన శ్రుతి

ప్రాప్నువశిసతి, అస్తిన్నవసరేదేవ స్మిమాననియక్తోపి భవత్యాలభా
వసరస్సక్, త్వదీయాం దృష్టిమిచ్ఛక్- (ఏతచ్చ దయాయాం స్త్రీస
మాధి మవలమోచ్యక్తమ్) అనయాతావ దేతావత్ప్రయతితమః ఏత
స్తిన్నస్తరేమయాఽభిముఖ్యం దీయతే శేదియం మాంశేతళయా
నిరతిశయానంద సద్దోహదాయిన్యా చృశాసకృదశ్యవలోక యేదితిత్వ
దీయ కటాక్ష మాశాసానస్సక్, శ్రీమాకా దృష్టి మిచ్ఛన్నిత్యనేన
లక్ష్మీదృష్టేర్బరసి దయాదృష్టే సాస్విభాగ్యాతి శయోవ్యజ్యలే; శ్రుతిప
రిషదా ముద్ధాతేన - ఉపోద్ధాత ఛూతేన, ఓమిత్యాత్మ నోస్తరేణ-
“ఓంసాద్వృత్త్యా నుజ్ఞాన” ఇతినిఖిల్లుః, ఆభిముఖ్యందిశతి- తథా
కరోమిత్యభి ముఖభావంభజలే, ఓమిత్యనుచ్ఛార్య శ్రుత్యు పక్రమా
యోగాత్తస్య తదపోద్ధాతత్వమ్. (అత్రాయమలజ్ఞా-రోధారప్ర
కారః) తత్రతా వత్పరమ పురుషార్థ ప్రదానేన రక్షణానుమతిదా
నరూప మహాఫలం ప్రత్యబుద్ధిపూర్వ శబ్దోచ్ఛారణమాత్రస్యా సమ
గ్రహే తుత్వాత్ “హేతూనా మసమగ్రత్వే కార్యోత్పత్తిశ్చ సా
మతా । అస్మైరతిష్ఠకరినైర్జ గజ్జయతి మన్నథః” ఇత్యుక్తలక్షణో
విభావనాలజ్ఞా-రః, దయావైశవ కృతత్వేనచ విరోధ పరిహారః,
కించ ఉద్ధాతేన శ్రుతిపరిషదామిత్యత్ర పర్యాయో క్తమ్, “పర్యా
యో క్తంతు గమ్యస్యవచోఽగ్గ్యస్త గాత్రయమ్ । సమస్తస్మైకృతౌ
యేన ముధారాహువధూకుచా” ఇతిలక్షణాత్; అత్రచప్రణవస్య
స్వాసాధారణాకారేణ గమ్యస్యశ్రుతిపరిషదాముద్ధాతత్వ లక్షణా
కారాస్తరేణ స్వస్వరూపాదపిచారుతరేణాభి ధానాత్; అస్యచన్
దర్శితవిభావ నాయాశ్చసమప్రాధానసంహారః; అపిచ, ఆభిముఖ్యం
దిశతీత్యస్య సమర్థనీయస్యదృష్టి మిచ్ఛం స్త్వదీయామితి వాక్యాధ్వేన

పరిషదా ము త్తరేణాభి ముఖ్యమ్॥

॥౪౮॥

శ్రేయస్సుతిం సకృదపిదయే సమ్మతాం యస్సఖీంతే

సమర్థనాద్వ్యాకృత్య హేతుకం కావ్యలిక్ష్ణమ్, అస్యతుపూర్వవత్సమ
పాదాన్యసజరః, ఉష్ణుతేనిశ్చుతిపరిషదామితి పర్యాయోక్తస్యా
భయోపసాగరకత్వా దుభయోస్సమానకాలో దయత్వాచ్చ; కించా
త్రశ్రీనివాసే స్వాధీనభర్తృకాఖ్య నాయకాసక్తనాయక వృత్తాంత
స్య ప్రతీయమానత్వా త్వమాసోక్తిః, అస్యానిపూర్వప్రదర్శిత సమ
పాదాన్య సజరస్య చైకవాచకాను ప్రవేశసజరః. అధికంతు
విస్తరభయాన్నలిఖ్యతే॥

॥౪౮॥

భగవతాకృతం హతాతకస్య చిత్సంరక్షణం త్వమపకృష్ట
మిత్యక్తమ్, జాయమానకటాక్షోపి త్వయపసృత ఏవేత్యుచ్యతే,
(అభవా)యదిదం శాస్త్రప్రదానంయాయం హతాత్తారేణకస్య చిద్వి
షయాకారో యశ్చజాయమాన కటాక్షస్సర్వోప్యయం సముజ్జీవన
ప్రకారో భగవతా క్రియమాణస్తద్దాయ త్త ఏవేతిదర్శయితుకామ
శ్లోకస్వయేన శాస్త్రప్రదాన హతాద్విషయాకారోతదాయత్తేద
ర్శయిత్వా జాయమాన కటాక్షం దయాశీతలితం దర్శయతి = (శ్రే
యస్సుతి) మిశి= శ్రేయస్సుతిమ- శ్రేయసామ్ - సదాచార్యసమా
శ్రయణాదీనామ్, సూతిమ్- ఉత్పత్తిఃసూతిమ్, [అధికరణేపాదానే
వాస్త్రీయాం క్తి ఇతి సూత్రేణ క్తి] సకృదపి - సత్వసకృదితనియ
మః, తేసమ్మతాం సఖీమ్ - త్వయా బహుమన్య మానాంసఖీమ్, అ
ర్వాచీర పురుషార్థసాధనభూతాయాఅపి భగవద్దృష్టేదయాసాపే
క్షత్వేన తత్సఖిత్వ మవజన్నియమ్, ఇయంతు పరమ పురుషార్థనిదా
నభూతా సమ్మతాసఖీతిభావః, [మతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చేతి వర్తమా
నేక్తః - క్తస్యదవర్తమాన ఇతికర్తరివస్థిత] శీతోదారామ్ - అత
ఏవత్వ త్వమ్మన్వాచ్ఛితాముదారావ, అనాదికాలతా పత్రీయాభి త

శీతోదా రామలభతజన స్థీనివాసస్యదృష్టిమ్ । దేవాదీ
నామయ మన్యతాం దేహవత్స్వేషిన్ద్రైః బద్ధాన్తుకైః

ప్రస్యజనస్య ధారాసలిలపాతాయమానాం జాయమానశ్చాయా
మశేతా నిరపేక్షం పరమపురుషార్థ ప్రదానేనోద్దీపయితుం విష
యాకారేణ పరమోదారాంచ, “ యద్దాతుస్సోస్య తానేయం
పూర్ణేన్ద్రోకకళజుతా ” ఇతి పరస్పరవిరుద్ధం శీతలశ్చ మోదార్యం
చతత్సమ్బద్ధ మహిమాన్విత్యుక్త విరోధమితిభావః, అలభతేతస్సతగతు
రుషార్థప్రతితిః, జనః - నతుచాగ్రహణ్యానిర్బంధః, శ్రీనివాసస్యేతి
పురుషకార పాపకల్మషమ్, శ్రీనివాసస్య దృష్టిమితి దృష్టిసాభాగ్యాతి
శయకప్రత్యాయ్యతే, తద్వివృత్యయాహి లక్ష్మీర్వక్ష్య స్థలమధివసతీత్యా
దికనూహ్యమ్, ఏవంసామగ్నీదర్శితా, అభిఫలం హృదర్యతే, తత్ర
భగవత్ప్రప్త్యాచికం పరమఫలం తావత్తివృతు - అనాదికాలాను
వృత్త మస్యజనస్య దేవాదీన్ద్రైః కిఞ్చిత్త్వం ఋణిత్యం చోన్ముల్య
ప్రత్యుత దేవాదీనస్య కిఞ్చిత్కరోషి, ఇదమేవ తావత్ప్రప్త్యాస్తమిత్య
భి ప్రేత్య తదేవఫలమాహ- (దేవాదీనా) మితి - అయంజనోదేహ
వత్స్వేషి-“ త్రిభీముణవాజాయతే బ్రహ్మచర్యేణ ఋషిభ్యో యజ్ఞేన
దేవేభ్యో ని ప్రజయా పితృభ్య ” ఇతిఋణిత్య ప్రయోజక దేహాస
మ్బద్ధే విద్యమానేషి, దేవాదీనామ్- అపిశబ్దేన మనుష్యాది పరిగ్రహః;
అన్యతామ్ - తత్ప్రతి సమ్బద్ధి కాన్యతాత్వమ్, కృపాపరివర్జిత
జాయమాన కటాక్షవైభవా దితిభావః, “దేవషిః ధూతాత్మన్పు
ణాం పితౄణాం నకిఞ్చరోనాయ మృణీచరాజః । సర్వాత్మనాయ
శ్వరణం శరణ్యం నారాయణం లోకగురుం ప్రపన్న ” ఇత్యాద్యను
సంధేయమ్, విద్వత్ - విద్వత్సత్, అనేనాపై వ్యవ పరమలాభత్వం సోఽ
ర్యతే; బద్ధాన్తుక్తః- సంసారబద్ధాన్తుక్తః, తత్ప్రయుక్తైః- ఆర్చిరా
దిగతా వైర్దేవాదిభిః ప్రయుక్తైః, అనఘైః - నిరుపాధిక్తైః, ప్రేమ

బలిభిరనఘైః పూర్వతేత తత్ప్రియుక్తైః || ౪౯ ||

కాంతై రిత్యర్థః; బలిభిః - ఉపహారైః, “సర్వేస్మైదేవా బలిమావహాన్తి” తిశ్రుత్యను సారాదేవముచ్యతే; పూర్వతే - పూరితోభవతి, ప్రేమపూర్వకత్వా దేవవృణితోభవతీత్యర్థః; [వర్తమానసామీప్య ఇతిభవిష్యతిలట్] (అయంభావః) దయాద్వికృతజాయమానకటాక్షలా భవానయంజనశృరీరే విద్యమానఏవ దేవాదీనామనృణస్సృజకరీరపాతానస్తరమర్చిరాఽగతాంతైరే వార్చ్యతఇతి. (అభవైవంయోజనా) అయమ్-త్వత్సభీభూతశీనివాస దృష్టివీక్షితోజనః, బన్ధాన్తుక్తస్సృజ-బన్ధాన్గోక్షమాకాఙ్క్ష మాగాస్సృజ, [అనంసాయాంభూతవచ్చేతిభవిష్యతిక్తః] కదాముక్తిర్భవిష్యతీతి ముక్తిం ప్రతిక్షమాణ ఇత్యర్థః; దేహవత్త్వేపి - ఋణిత్యాది ప్రయోజక దేహసమ్బంధే విద్యమానేపి, అనృణతాం విదృక్ - త్వదుపసృత జాయమాన కటాక్షమాహత్వేన నానృణతాం ప్రాప్నువత్, పృత్యత, తత్ప్రియుక్తైః రిహేవతైర్దేవాదిభిః పుయుక్తైః, “సర్వేస్మైదేవాబలిమావహాన్తి” తిశ్రుతేః; అనఘైః - అస్మిన్విషయే కిచ్చిత్రగ్రత్య స్వరూపలాభం ప్రాప్స్యిష్యతిమిథ్యా ప్రీత్యాచప్రియుక్తత్వేన శ్లాఘనీయైః, అఘమ్-నిద్యతా, తద్రహితైరిత్యర్థః; బలిభి - రుపహారైః, “కరోపహారియోగి పుంసిబలిగి ప్రాప్యోజ్ఞ జేప్రియామ్” ఇత్యమరః; పూర్వతే - పూరితోభవతి, కాఙ్క్షాధికం వషణాత్పరీవాహ సాపేక్షో భవతీతిభావః. అత్యసక్పద్బుష్టి లాభమాప్రేణ పరమపురుషార్థ సిద్ధివర్ణనాల్లోకచృష్టిరీత్యా హేతోరసమగ్రీత్యాచ్చ “హేతూనా మసమగ్రీత్వేకార్యోపేత్తిశ్చసామతా” ఇత్యుక్తలక్షణో విభావనాలజ్ఞాంరః, భగవద్బుష్టిమాహత్త్వానితి విరోధపరిహారః; దేహవత్త్వేపి నృణతాం విద్యన్నిత్యత్ర ఋణిత్వం ప్రాప్నువత్ కారణేదేహవత్త్వే సత్యపి ఋణిత్యా భావవర్షణాత్ “క ర్యాజ్యర్పణేషోక్తిస్సతీపుషకలకా

దివ్యాపాఙ్గం దిశసికరుణే యేషునద్దేకా త్వాసీష్యం
ప్రాప్తా వృషగిరిసతిం శత్రుబన్ధావయస్తే । విశ్వాచా

రణ" ఇత్యుక్తావిశేషోక్తిః, అత్రాపి భగవత్కటాక్ష వైభవాదితి పరిహారః; అనయోశ్చ విశేషోక్తి విభావనయోగ్యమప్రాధాన్యసంబంధం, అపిచోత్త రార్థస్య సమర్థసియగ్గళ పూర్వాన్ధేన సమర్థ నాద్యా కార్యే హేతుకంకావ్యలింగమ్, అగ్గళప్రదర్శిత విభావనయా ఏకవాచకాను ప్రవేశసంబంధః, కావ్యలింగస్యవిశేషోక్త్యా సమప్రాధాన్యసంబంధః. ||౪౯||

దయాసమృద్ధపీఠ్య వత్తరీకృతేన జాయమాన కటాక్షేణ చేతనోజ్జీవనప్రకారః ప్రతిపాదితః, అథ భగవత్కృతజాయమాన కటాక్షాపేక్షయాఽఽచార్యాత్తనా వర్ణితదయాకటాక్షస్య శీఘ్రఫలప్రదత్వరూపాశీశయః ప్రతిపాద్యతే - (దివ్యాపాఙ్గ) మితి = అత్రీచత్వరీయ కటాక్ష ఏవషీ ప్రప్రాప్తిహేతురీతిమ వర్ణనన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంబద్ధయతి, సద్దేశికాత్మా - సచ్ఛదేన సచ్ఛస్మదాయసిద్ధ్యాదికంఏవషీతమ్, సద్దేశికత్వాన్వరూపంయస్యాస్యా, "అచార్యస్సహరిస్సాత్మాచ్ఛరరూపీనసంశయ" ఇత్యాదిప్రమాణాన సారేణాచార్యేభగవదధిష్ఠాన విశేషసద్భావాత్తస్యచదయామూలకత్వా జేవమవ్యతే, భగవద్దయా పరినాహరూపత్వాద్వా; తాదృశీత్యమ్, యేషుభాగవతాపచారాదినా సత్తాహీనేషు పాఽస్థాగ్రే సరేషు శత్రుబన్ధాదిషు శుశ్రూక్షువగ్రగణ్యేషు పుష్కరీకాదుచ, దివ్యాపాఙ్గమ్ - దివ్యః-తాదృశాకటాక్షబద్ధపుష్కరీకప్రభృతీం సత్తారతమ్నానాదరేణ సద్యోవిశోధ్య నిత్యకైజుర్యప్రాప్త్యుహతాపాదన సామర్థ్యాల్లోకోత్తరః, తాదృశమపాఙ్గమపాఙ్గవ్యాపారమ్, కటాక్షమితియాచల్; దిశసి - నిదధాసి, (యద్వా) అపాఙ్గమ్ - నేత్రప్రాప్తమ్, దిశసి-ప్రేరయసి, [దిశసీత్యశ్చ] వర్తమాన సామీప్యేవర్తమానవద్వచ్ఛేతి వర్తమానస

స్వాధిశివ ముఖాస్సాస్వాధికారోపరుద్ధామస్వేమాతాజః
ఇవసులే వత్సలామాప్యశేత్వమ్॥

॥౫౦॥

మీపేఘాలేలట్.] వర్తమానకాలశ్చ ప్రాప్తియోసమయః, అనేనవ
వర్తమానవత్ప్రయోగేన వత్సమాణ విధిశివాద్యశేతుయాఽతి క్షీప్ర
ప్రాప్తిర్లభ్యతే; (అథవా) [“ధాతుసమ్మన్థే ప్యయో” ఇతిసూ
త్రేణ దిశసీతి వర్తమాన వన్నిర్దేశస్సాధుః, యేషుదిశసితే ప్రాప్తా
ఇతిధాతు ద్వయస్య యథాకథంబి ద్విశేషణ విశేష్యభావ సమ్మన్దన
ద్భావా ద్విశేషణస్య విశేష్యాను విధాయిత్యాచ్చ దిశసీత్యత్రధూతే
లట్.] తేక్షత్రాధ్వాదయః- త్తత్రబద్ధు ఫుణ్డరీక ప్రభృతయః, వృష
గిరిపతిమ్- ఏతదవతార మూలధూతం శ్రీవైసణ్ణనాథమ్, “మాయా
వీపరమానందస్యత్వా వైసణ్ణముత్తమమ్। స్వామిపుష్కరిణీతీరే రమ
యాసహమోదత, ఇతిహిపురాణగ్లోకః, క్షీప్రంప్రాప్తాః - కతిప
యై రేవదితైః ప్రాప్తాః, ప్రాప్తిరత్ర పరిపూర్ణతదను భవజనిత ప్రీ
తికారితనత్య కైజుర్యలాభః; అత్ర “పాపిష్ఠఃత్తత్రబద్ధుశ్చ ఫుణ్డరీక
శ్చ ఫుణ్డకృత్ । ఆచార్యవత్తయముక్తా తస్మాదాచార్య వాస్థవే”
దిత్యాద్యనుసంధేయమ్; ఏవమన్వయంప్రదర్శ్య వ్యతిరేకం దర్శయతి-
(విశ్వేతి)= విశ్వాచార్యాః- విశ్వాచార్యత్వేన విఖ్యాతాః, త్వదీయ
దివ్యకటాక్ష విశేషాలాభే విశ్వాచార్య త్వాదిక మపివ్యర్థమితిభావః;
విధిశివముఖాః - విధిశివసనకాచార్యాః, “విధిశివసనకాద్యై” రితిహ్యు
క్తమ్, స్వాధికారోపరుద్ధాః - స్వాధికారేణ - జగత్సృష్టౌచినా,
ఉపరుద్ధాః - ప్రాప్తి ప్రతిబద్ధవన్తః, తదుపరోధశ్చత్వదీయ దివ్యకటా
క్షాభావాదితిభావః. (యద్వా) త్వదీయకటాక్షలాభే సత్యత్యన్త
పాపినోపి క్షీప్రం పాప్నువన్తీతిను మర్థముదాహృత్యదర్శయతి -
(చివ్యే) త్యాది = సద్దేశికాత్మా, యేషు - భాగవతాప చారాదినా
సత్త్వానానేషు, దివ్యాపాణ్డమ్ - అతిపాపప్రసక్తానామ పినద్యోవిశో

అతికృపణోపిజన్తు రధిగమ్యదయేభవతీ మశిథిలధర్మ సేతు

ధనేనపరమపురుషార్థ ప్రాప్త్యహతాపాదనాదత్యచ్ఛత దైభవమ
పాజ్ఞమ్, దిశసి, ప్రదర్శిత పృకారేణ భూతేలట్] లేక్షితబద్ధా
దయః - పాపిష్ఠాగిక్షితబద్ధ ఘట్టాకర్మ ప్రభృతయః, వృషగిరిపతిం
క్షిప్రంప్రాప్తాః, ఏవంకృపాకటాక్ష విశేషలాభేఽత్యన్త పాపినామ
పిక్షిప్రప్రాప్తి ముదాహృత్యతదలాభేఽతిమహతామపిక్షిప్రప్రాప్త్య
భావముదాహరతి - (విశ్వే) త్యాదినా తస్మాదేవంమన్యే, మాతా,
జతే- అసమర్థేసుత ఇవ, మాదృశేజనేత్వం వత్సలేః, “ఉపమానమ
శేషాణాం సాధూరాం యస్సదాభవే” దీక్షిత దసాధూనామశేషా
ణాముపమానత్వేన ప్రసిద్ధమాత్మానంమన్యతే, మాదృశఇత్యక్తే పర
మనీచఇతి ప్రతియతే, పుసిద్ధిప్రాచుర్యాదితి కవరభిమానః, శేషివిష
యేస్తుతేవైచ్యాయ సద్ధానమేవహి మహాత్మరాం స్వభావః, య
థా “అమర్యాదగిక్షుద్ర” ఇత్యాది. అత్రక్షత్ర బద్ధాద్దీనాం క్షిప్ర
ప్రాప్తింకృతవతీతి ప్రస్తుతస్యవిశేషస్య సవర్థవాయ మాదృశేత్వం
వత్సలేతి సామాన్యంవిన్యస్య తత్సవర్థవాయ పునరపిమాతాజళ ఇవ
సుతఇతి విశేషాన్తరస్యసనాద్వి కస్యకాలజూరః, “యస్మిన్విశేష
సామాన్యవిశేషాస్సవికస్వరాః । సనజిగ్యేచహన్తోహి దుర్ధమా
స్సాగరాభవే” తిలక్షణాత్; సచోపమానజీర్నః, సజీరశ్చ స
మప్రాధాన్యేన॥

॥౫౦॥

కృపాకృతమాచార్యాత్తనా రక్షణప్రకారముదాహృత్య తథా
క్రియమాణంస్వస్వరూపేణరక్షణప్రకారం వర్ణయతి-(అతికృపణోపి)
తి- అత్రచ “స్వకైర్దుతైస్సైన్విశ్చరితై స్వవేదనాద్భజన్తి యేత్వాన్
త్వయిభక్తితోఽభవాకరిశతేషామపితావకీదయాతథాత్వకృత్తై నివతు
మేబలంమత” మిత్యుక్తప్రకారేణా కిచ్చనాధికారిణస్సంసారతరణా
దాత్వమేవబలమిత్యాహ-అతికృపణోపి భక్తితదుపాయసమ్యక్జ్ఞానత

పదవీం రుచిరామచిరాత్ | అమితమహోర్విజాలమతి
 దుపాయసమీచినక్రియాతదనుగుణసాత్ప్వకతాస్తిక్యాదినమస్తాత్మగుణ
 విహీనోపి, (అన్యత్ర) అచిదరిద్రోపి, అపినావృషాచలేశ పదపత్రననిత్య
 భనీభవతీత్యత్రవిరోధోవివక్షితః, త్వదాశ్రయగుణమహిష్మేతిపరిహారః,
 అన్యత్రచసేతుపదవీప్రాప్తిబలాదితః; జన్మో-యగికస్పిచ్ఛేతనః, భవతీమ్-
 కృపణజనకల్ప లతికాంభవతీమేద, అశిథిలధర్మసేతుపదవీమ్ - అశి
 థిలా-దృఢా, స్వాత్రితంకదాప్య పరిత్యజన్తి పదవీ ధర్మసేతుపదవీ,
 సంసారసాగర సన్తరణ సాధనత్వేన దయాయా సేతుపదవీత్వేన
 రూపణమ్, ధర్మార్థం కృతాసేతుపదవీ ధర్మసేతుపదవీ, అనేన భగ
 వద్దయానిహేతుకత్వం నిష్ఠితమ్, (యద్వా) ధర్మ - శ్చీగ్ని
 వాగః, అలౌకికశ్రేయస్సాధనత్వాత్; తథాచోక్తమ్ “రామోవిగ్ర
 హవాక్ ధర్మః - కృష్ణంధర్మం సనాతనమ్” మిత్యాది. ప్రసిద్ధోరామ
 సేతుశ్చ దర్శనమాత్రేణ ధర్మజనకత్వాద్ధర్మసేతుర్భవతి, తామ్,
 రుచిరామ్ - ఆచార్యరుచిరగృహీతామ్, తత్రచ “దయ సీయస్తవనా
 థ దుర్లభః - సైరతుమేబు” మిత్యాదికం ప్రమాణమ్; (సేతుప
 తే) నావాదితరణసాధనాన్తరాపేక్షయా మనోజ్ఞామ్, అధిగమ్య-
 శరణత్వేన ప్రపద్య, సేతుపదవ్యాఅధిగమః - అధిరోహః, అనేనద
 యాయాఆశ్రితభవ్యతాతిరేకో వ్యజ్యతే, అమితమహోర్విజాలమ్-అ
 మితాని- అసంఖ్యేయాని, అపరిచ్ఛేద్యానివా; మహోర్విజామ్ - అశ
 వాయాదీనాంషణ్ణామ్, జాలానియన్తింస్తమ్; ఊర్విణాంషత్వేషిప్ర
 త్యేకమవాన్తరభేదానా మసంఖ్యేయత్వా దమితత్వోక్తిః, ఊర్వి
 ణాంమహత్వంచ స్వయత్నతోఽ- లఙ్ఘనీయత్వమ్, (అన్యత్ర) అస
 ఖ్యేయమహావీచినయాహమ్, భవామ్బునిధిమ్ - భవమేవామ్బునిధిమ్,
 సంసారసాగరమ్; అచిరాదతిలఙ్ఘ్య, ఆర్తచ్ఛేద సన్తరక్షణే దృష్ట
 శ్చేతదేహావసానే, (అన్యత్ర) తరణసాధనస్య సేతుపదవీత్వాదే

లక్ష్మ్యభవామ్యుద్ధిభవతివృషాచలేశపదపత్తననిత్యధనీ॥౫౧॥

వాచిరాదతలక్ష్మనమ్, నావాదికం తరణసాధనం పదసు కూలవాతాది
సాపేక్షత్వాద్విలంబేభవతి, అలవశేతు పదపత్తేనరూపణం కృ
తమ్, నతునాక్వాదిసా, వృషాచలేశ పదపత్తనస్య ధనీభవతి, వృ
షాచలేశస్య - శ్రీనివాసస్య, పదమ్ - స్థానమ్, యత్పత్తనంతస్త్రిక్;
అయోధ్యేత్యపరాజితేతి చవిడితే, నిత్యధనీ - అత్రనిత్యకైః జుర్యం
నిత్యధన త్వేవాధ్యవసీయతే, (యద్వా) వృషాచలేశపదమ్ - తదీయ
చరణారవిందమ్, తదేవపత్తనమ్, సర్వపరుషార్థస్థానత్వాత్; తత్ర
విద్యయానం యన్నిత్యధనమ్ - నిత్యపరిచరణమ్, తద్వాక్ భవతీత్య
ర్థః; అత్రాపనిగీర్యాశ్చవసానమ్, (అన్బిత్ర) వృషాచలస్య - వృషా
శ్చివస్వతస్య, ఈశః - అధిపః, స్వీపాస్తరీయశకశ్చీద్రాజాది, స్త
స్యపదమ్ - స్థానమ్, యత్పత్తనంతత్ర, ఇదంచ సస్ఫువాభిప్రాయే
ణోక్తమ్, నిత్యధనీ - నిత్యధరాధ్యోభవతి. అత్రచసావయవరూపక
మలజ్జగరః, సహమిత మహోర్విజాలమితి శ్లేషమూలాభేదాతిశ
యోక్త్యానిత్యధనీత రూపకాతి శయోక్త్యానోపసృత ఇతి తయో
స్తస్యచాక్షాజ్ఞాభావసజరః. * అత్రచయథా కచ్చిన్నిర్ధనోధనేచ్ఛు
ర్వణిజాది స్సేతు పదవ్యాసము - సుఖేనాతలక్ష్మ్యద్వీపాస్తరీయం
కచ్చిత్పురవరంప్రాప్య తత్రతత్రబహుధనసంపన్నః కాలం మోద
తేతద్వ దితు్యసమాప్యజ్యతే.॥

౫౧॥

* అత్రచకృపణోజయ- రూపాయస్త రహీనాముముక్షుర్నిర్ధనోధ
నేచ్ఛుర్వణిజాదిశ్చ, తద్గదయైకశరణత్వేన సక్తితస్య మఃముఖోర
ప్రకృత్య వణిజాద్య శ్లేషః, సక్రతయోరుభయోర్వాశ్లేషః, సవ
భవతమేరాశిలధర్మ సేతు పదవీమితి భవామ్యునిధిమితచ రూపణేణ
నిత్యధనీత రూపకా రూపక్త్యా ను ప్రాప్యతితయోశ్లేషస్య చా
క్షాజ్ఞాభావసజర ఇతిశ్రీకోశాస్తరే.॥

౫౧॥

అభిముఖభావ సమ్మదభి సమ్మలినాం భవినాం క్వచిదుప
అక్షితా క్వచిదభజ్గురగూఢగతిః | విమలరసావహా వృష

ఏవమత్యంతాశ్చిన్తోపి జనస్త్యవదాయశ్రయణమహిమ్నాసంసారమతీత్య పరమపురుషార్థం పాస్వీతీత్యభిహితం ప్రాకృద్యే, అత్యంతాభిముఖ్యప్రగ్గమాత్మేణ సంసారహేతు భూతసమస్తపాప వినిర్ముక్తా భవన్తి సంసారిణ ఇతిప్రతిపాద్యతే . (అభిముఖే)తి - విమలరసావహా- సంసారిణువిమలమ్- అకృత్రిమమ్, రసమ్-స్నేహమ్, ఆహూతి-విదధాతీతివా;విమలమ్-దుఃఖామిశ్రమ్,రస- మానంద, మావహూతి-తేభ్యోదదాతీతివాఽర్థః, (సరస్వతీపక్షే) రసో-జలమ్, సరస్వతీజలస్యాన్తర్వాహితయాపజ్జీల సలిలసమ్మన్ధాద్య భావేనవిమలత్వమ్, తదావహ-తదుపసేత్రి, క్వచిదుపలక్షితా- క్వచిద్విషయే, స్వకార్యభూతసాత్వికతాస్త్విక్యాదినమస్తాత్మగుణశ్చాత్తిదర్శనేనవ్యర్జితా, క్వచిద్విషయే అభజ్గురగూఢగతిః- అభజ్గురా-సుద్భూతసాత్వికతాదిస్వకార్యాదర్శనేనగూఢా-అవ్యక్తావ, గతిః-ప్రవృత్తి, ర్యస్యాస్యాభగవద్దయాతావత్సాత్త్వికీ, సాచక్వచిత్స్వకార్యప్రదర్శనేనప్రకటాభవత్త్వికత్వచిత్తుతదప్రదర్శనేనాప్రకటా, స్వకార్యప్రదర్శనాప్రదర్శనేచశేతనానామాభిముఖ్యాని సద్భావాఽసద్భావాభ్యామితిదం దయాయాస్వభావకీర్తనమ్, [భజ్గురేత్యత్ర “భజ్జుభాసమిదోపురజి” దితికర్తృకర్తరిఘురఃప్రసంగః] (సరస్వతీపక్షేతు) క్వచి-ద్దేశేనియతకాలేషా, పలక్షితా- జనైర్ద్వస్తా, క్వచి-ద్దేశాన్తరే, అభజ్గురా- అనుస్మృత్యా, దృఢా - గూఢా - ప్రచ్ఛన్నావ, గతిర్యస్యాస్సేతి; ఏవంఘాతాభవతీ, ఏవంఘాతాసరస్వతీచ; అభిముఖభావ సమ్మదభిసమ్మలినాంభవినామ్ - అభిముఖానాంభావ అభిముఖభావక, అభిముఖ్యమ్; తదేవ సమ్మత్ - దయావిషయికార రూప్రేయో నిదానత్వాత్తామభిముఖ్యే, సమ్మత - ఉత్పత్తి, స్తద్వత్తామ్; భగవద్దయాద్దేశేనతస్మిన్

గీరిశచయేభవతీసపదిసరస్వతీవశమయత్యఘమప్రతిఘమ్||౫౨||

జన్మని భవిష్యన్తీ యాస్వేషామభిముఖభావసమ్మ త్తావభిముఖీకృత్య
జాతానామిత్యర్థః; “మాశుచస్సమ్మదం దైవీమభిజాతోసి పాణ్డవే”
తివల్; (అన్యత్ర) అభిముఖభావ సమ్మదః - అభిముఖ్యసమ్మదః, అ
భిసమ్భవ-స్సమ్మత్తి; తద్వ తామిత్యర్థః; “అతఃశనా” విశిష్యపితృ
యః] సరస్వతీహిగాఢ ప్రవాహాత్వేన ప్రవాహసమ్మత్తా భావేష్య
భిముఖాగమనగుణ కీర్తనాదినా భవినాం పాపంహరతి, తాదృశాం
భవినామ్- సంసారిణామ్, అప్రతిఘమ్ - ప్రకారాంతరేణ ప్రతిహతి
రహితమ్, యథోక్తమ్ “అనుభవితమఘాఘునాలమాగామికాలి”
ఇత్యాది, అప్రతిఘమితిక్రియావిశేషణంవా; త త్తతూర్మఫల ప్రదాన
వ్యసనినా నిరఙు-శస్వతస్త్రేణ భగవతాశ్చశక్యప్రతిబంధం యథా
భవతితథా అఘంసపది శమయతీత్యర్థః; అఘమ్ - త్వత్సమాశ్రయ
ణ ప్రతిబంధకపాపమ్, సపది-అభిముఖ్యప్రసక్తవీవ, శమయతి, (య
ద్వా) భగవత్ప్రాప్తి ప్రతిబంధకే భూతసమస్త సుకృత దుష్కృత
రూపోఘశబ్దార్థః, తాదృశమఘమ్, సపది - తస్మిన్నేవజన్మని, శమ
యతి - సదాచార్య ప్రాప్తాదిముఖేనేతిభావః; (అన్యత్ర) అఘమ్-
దుష్కృతజాతమ్, సపది - అభిముఖ్యానంతరమేవ. అస్మిన్నుపమాల
జ్జగ్రరస్సుస్ఫటిః, సచవిమలరసావహేతి శ్లేషమూలాభేదాతిశయో
క్త్యను ప్రాణితభితితయోరహ్గజ్జి భావసఙ్కరః, కిచ్చాభిముఖ్య
మాత్రేణ పరమపురుషార్థలక్షణమోక్షప్రదానవర్తనాత్ “హేతూ
నామసమగ్రత్వే కార్యోత్పత్తిశ్చసామతే” త్యుక్తలక్షణావిభావనా,
ఉపమావిభావనయోస్తు సమప్రాధాన్య సఙ్కరః, అపిచ-శమయత్వే
ఘమప్రతిఘమితి సంసారహేతు సమస్తపాపశామకత్వస్య సవర్ధనీ.
యస్య విచులరసావహేతి సమర్థనాత్పదార్థ హేతుకంకావ్యక్తిమ్,
ఇదంచ సమప్రాధాన్యోపమా సఙ్కరమితి.

అపికరుణే జనస్యతరుణేస్తు విభూషణతామపి కషలాసనః
త్వమపిధామ వృషాద్రీపతేః । తరతమతావశేన తనుతే

నన్వేతావతా మోక్షస్య దయాయ తత్త్వం ప్రపచ్ఛితమ్, మోక్షార్థీచ “సమహిత్యా సుదుర్లభ” ఇత్యుక్తిరీత్యా దుర్లభతరః, ఐశ్వర్యార్థినస్తులోకే బహువః, నతేదయామాసీదేయః, ప్రయోజనాభావాలే; తతశ్చకృపాయా అశ్రయితారోదుర్లభాఇతి శజ్ఞానాయం పరమపురుషార్థ ప్రదానసమర్థాయా అర్వాచీనఫలప్రదానశక్తికై ముతికన్యాయసిద్ధేశ్వభిన్నధాయ బ్రహ్మపదపర్యస్తాఐశ్వర్యవిలతయోపి పరమపురుషార్థ లక్షణవద్దయాయామాయతస్త ఇత్యాహ-(అపి)తి- పరహితవర్షణా-పరహితాకారేణ, వర్షణద్వందేహపరః, “వర్షణదేహప్రమాణయో” రితినిఘ్ణః, హితమ్-శుభోదర్శమ్, పరిపచ్ఛేమకేళిమతీ-పరిపచ్ఛేమా- స్వయమేవపచ్చమానా, కేళిర్గీలా, తద్వతీ; దయాయాస్సరోష్విపిన్ద్రాపారః పరహితరూపఇత్యర్థః; [పచ్ఛేకర్తకర్తరికేళిమత్ప్రత్యయః] తాదృశీతేవితతి - ర్విసార్థః, తరతమతావశేన- స్వతారతమ్యానుగుణ్యేన, తారతమ్యం చాత్రస్వస్యా మహత్త్వం మహత్తరత్వం మహత్తమత్వంచ, (యద్వా) జనస్య తరతమతావశేన - పాత్రతారతవ్య సర్వలోచనయేత్యర్థః, తత్తదిచ్ఛాతారమ్యాను గుణ్యేనేతివార్థః, జనస్య - ఆశ్రితజనస్య, తరుణేస్తువిభూషణతామపితనుతే - యదాతేవితతిర్మహతీతదారుద్రత్వ మపితనుతే, అపిశబ్దస్సర్వత్ర ఫలస్యదౌర్లభ్యమాచకః, కషలాసనత్వమపితనుతే - మహత్తరత్వే బ్రహ్మపదమపి ప్రయచ్ఛతి, వృషాద్రీపతేర్ధామపితనుతే - స్వస్యామహత్తమత్వే పరమపదమపి ప్రాప్యతిస్వర్థః, (యద్వా) ధామ - జ్యోతిః, గుణాష్టకరూపమ్, (అభవా) వృషాద్రీపతేర్ధామ - పదమ్, తచ్చసశ్వేత్వరత్వమ్, భగవత ఆశ్రితపరతన్త్రీత్వాత్తదపి సమృద్ధవర్త్యేవేదిభావః, ఏవంసతి ప్రకరణానుగుణ్యం భవతి,

ననుతే వితతిః పరహితవష్టకాపరిపక్షేణిమ కేళిమతి॥

ధృతభువనాదయే త్రివిధగన్యనకూలతరా త్రివిధి -

తరుణేస్తువిసూహణతాం కమలాననత్వ మిలహ్యైర్మేఘసూర్యార్థోఽ-
త్రవృషాచీ ఁలేర్థామాపితసుత ఇతై ముత్సద్యోనిన యః, పరమ
పురుషార్థప్రాపణి పుణాయాఃకుచ ప్రుషార్థస్యదాసే శక్తిరస్తీ
తి కిమువ క్తవ్యమితి. అత్రతరుణేస్తు విసూహణతామిత్యా దేర్దుష్టభ
త్వదుష్టభతరత్వదుష్టభ తమత్వాభిప్రాయ గర్భత్వాత్పరిక రాజ్ఞురః”
“సాభిప్రాయేవిశేష్యేభవేత్పరిక రాజ్ఞురః । చక్షుర్ధాంపురుషార్థా
నాం దాతాదేవచ్ఛత్యుజ” ఇతి లక్ష్యలక్షణగజ్యోతాల్; తరుణేస్తు
విభూషణతామిల్యాదౌ ఊత్తరోత్తరముతకావకన్య ప్రతీయమాన
త్వా తస్మిన్సాలజ్ఞాంరః, “ఊత్తరోత్తరముతకావకా స్సారథ్యభేదీ
యతే । మధురంమధుమీయాపం లోపూత్తస్మాంకామృతః” ఇతి లక్ష
ణాల్; అన్యచ పరిక రాజ్ఞురత్రయస్య సంచాలజ్ఞాం రేణైకవాచ
కాను ప్రవేశనకరః, అపిచ అపిధాం పృషాచీ ఁలేరిప్యత్రకిము
తార్యాచీన పురుషార్థమితి కై ముత్యగ్న్య ప్రసేయ మాసత్వ తాక
వ్యాధాప త్తిర్వ్యజ్ఞుతే, పరహితవష్టకాపరిపక్షేణిమ కేళిమతీత్వ
త్రహేతు హేతుమతో రైక్యస్య ప్రతిపాదనాభేత్వ లక్షాంరః, “హే
తు హేతుమతో రైక్యం హేతుకేచిచ్ఛ్రియతే, ఇతి లక్షణాల్॥౫౩॥

అన్యచవ్యవహిత పూర్వగ్లోకేనసజ్జతః, తత్రహితయాయా
స్సరస్వతీసాప్య మనుసంహితమ్, తస్మిన్సజ్జాప్యవ్యప్యయేనగజ్ఞా
సాదృశ్యమనుసన్ధీయతే - (ధృతభువనైతి - ధృతభువనా - రక్షితలో
కా, (అన్యత్ర) ఊధజలా, త్రివిధగన్యనకూలతరా- త్రివిధాయాః-
ఇత్వైర్వైకైవల్య భగవల్లానరూపాయాః, ఁలేక- పాప్యగన్య, అనుకూ
లతరా- తేదానుకూల్యమ్ - తత్ప్రద నప్రాహన్యమ్, యద్యపిక్షేణివా
సోపిదయా పారపశ్యాత్త్రివిధః తి కామానన్వేషణాతి తస్యాపిత

ధపాదపరిరమ్భవతీభవతీ|అవిదితవైభవాపిసురసిస్థురివాత
నుతే సకృదవగాహమాన మపతాపమపాపమపి || ౫౪ ||

దాసుకూల్బునిస్తీ, తథాపికర్తాను గుణఫలప్రదాన స్వభావత్వేనక
దాచిన్నిగ్రహేపి ప్రవర్తతే, ఇయంత్యజ్ఞాతనిగ్రహా, తస్మాదను
కూలతరేత్సుకై, (అన్యత్ర) త్రివిధయా - త్రిలోకగతయా ప్రోతో
నుగత్యా, అనుకూలతరా - నద్యన్తరాపేక్షయాఽతి శయేనలోకోప
కారకరీ, (యద్వా) కూలశ్చతిశయేనాను వర్తమానాఅనుకూలతరా,
ఉత్కూల స్వే లోకస్య సలిసిషజ్జవప్రసజ్గాదితిభావః, వృషగిరినాథ
పాదపరిరమ్భవతీ-వృషగిరినాథస్యపాదయోఃపరిరమ్భఃపరివృజ్ఞఃతద్వ
తీ; పాదప్రణామేనదయాసన్ధి షీతాభవతీతిపాదపరిరమ్భవతీత్వక్తిః,
“రూఢావృషాచలపతేఃపాద” ఇత్యభిహితమథస్తాదపి; పాదపరిరమ్భ
వతీత్యనేనవక్షుప్తలపరిరమ్భవతీలక్ష్మీః, ఇయంతుపాద పరిరమ్భవతీతిల
క్ష్మ్యైనశ్చస్థలః ద్వయాయావృషగిరినాథపాదపజ్జ-జమంతతఃప్రాప్త
మితిస్ఫురతి, (అన్యత్ర) పాదాద్వినిర్గతత్వా త్వాదపరి వృజ్జవతీ,
ఏవంభూతాభవతీ ఏవంభూతాసురసిస్థురివ, అవిదితవైభవాపి - అ
జ్ఞాతసకృత్ప్రసన్న కలార్తిపుశామకత్వ శక్తిరపి, (అన్యత్ర) వైభ
వమ్- తాపనిహారణాదిశక్తిః, “హరిహారతి పాపానిదుష్టచిత్తై
రపిస్తృతః| చంద్రచ్ఛయాపి సంస్పృష్టోదహత్వేవహిపావక” ఇతి
న్యాయోఽనుసంధేయః, సకృదవగాహమానమ్-సకృత్, ఆచార్యాదిభి
స్త్యైషయాక్రియమాణం, జనమ్, అపతాపమ్ - అపగతతాపత్ర
యమ్, అపాపమపి - తాపత్రయ మూలభూత పాపరహితమపి,
అన్యత్రస్పృష్టః ఆతనుతే - తత్సమ్బన్ధినోపి తథాతనుత ఇత్యర్థః,
“ఆసన్ధిటయన్తి పితరశ్చన్యత్యన్తి పితామహః| వైష్ణవోనగతులేజా
తస్సనస్సన్తారయిష్యతీ”తి. అత్యధృతభువనేత్యాది శ్లేషమూలాభే
దాతిశయోక్త్యనుప్రాణితాశూర్యోపమా||

నిగమసమాశ్రితా నిఖిలలోక సమృద్ధికరీ భజదఘకూలము

ఏవంకృపాక్ష యోస్సాధర్మ్యవర్ణ సేనో పమాంప్రదర్శ్యతద్వ
ర్ణ సేననిదర్శనాం దర్శయతి - (నిగమే) త్యాదినా=నిగమసమాశ్రితా-
నిగమై - స్వేదైః, సమాశ్రితా- సమ్యక్సేవితా, సేవాచాత్రతద్వైభవ
ప్రతిపాదనమ్, భగవతోజగత్సృష్ట్యాది వ్యాపారస్యకృపాకార్య
త్వేనసృష్ట్యాదిజగద్వ్యాపార ప్రతిపాదకవాక్యానితస్యభోగమో
క్షప్రదత్వప్రతిపాదనపరాణిచవాక్యానిదయామాక్షిపన్తి, “సవకాశీ
నరమేతే” త్యపితస్యకారుణికత్వ ఏవఘటత ఇతిదయామైభవప్రతిపా
నదవీవతస్యచతాత్పర్య మిత్యాశయః, నిగమైస్సమాశ్రితేత్వక్ర్యావీత
త్ప్రతిపాదనేనిగమానాం స్వరూపలాభసప్రతీయతే, యథాహుః
“అమ్నాయానామసీమ్నామపిహరివిభవే వషాబిన్దోరివాబ్ధా సమృ
ద్ధాత్సాన్విత్తలాభ” ఇతి. (అన్యత్రచ) నిగమైః - “ఇమంమేగక్ష”
ఇత్యాదిభిర్భగవత్పదామ్బుజ సలిసమృద్ధేనస్వాత్మ శుద్ధిమాకాక్ష
మాణేరివ, ఆశ్రితా - ప్రతిపాద్యా, నిఖిలలోక సమృద్ధికరీ - నిఖి
లా, లోకా-జనాః, “ఆర్తోజిజ్ఞాసురర్థార్థిజ్ఞానీచే”త్యుక్తచతుర్విధా
ధికారిణః, తేషాంతదభిలషితప్రదానేనసమృద్ధికరీ, (యద్వా)నిఖిలలో
కాః- విభూతిద్వయమ్, తత్సమృద్ధికరీ - సత్సవిభూతేస్సమృద్ధికరత్వం
సంసరద్భిర్ముక్షు దశాంక్రమేణముక్తించపాప్రేతైశ్చేతనైః పరిపూ
రణేన; లీలావిభూతేస్తు “ఉదారాస్సర్వవీవ్రత” ఇతిభగవతైవస్వాభిమ
తత్వేన పరిగణితైర్భగవద్భక్తైర్నరస్తరీకరణేన; గజ్గా చలోకత్రయ
స్యాపి కుల్యాదిభిరైహిక ఫలసమృద్ధిం స్నానాదినాఽఽముష్మికఫలస
మృద్ధిమపికరోతి, భజదఘకూలముద్రుజగతిః- భజతామ్మఘైః కూలము
దుర్జాభజదఘాన్యేవకూలముద్రుజతీత్యర్థః; “తరలైరుత్తరజ్గేతురజ్గే
రితివద్రూపకమ్; (యద్వా) భజదఘానామ్ - కూలముదుర్జా - పీ
డావహా, గతి - ర్భిషయికారో, యస్యాస్సాతతోక్తా; (గజ్గాప

ద్రుజగతినిపరితప్తహితా । ప్రకటితహంస మత్స్యకమ

తే) భజదఘానామ్ సానాదినానే వమానసమ్నన్ధిపాపానామ్, హరణేకూలముద్రజగతి- స్త్రీప్రవేగా, సావభావిక స్త్రీప్రవేగో భజదఘాపహరణార్థత్వేనోత్ప్రేక్షితఇత్యుత్ప్రేక్షాగర్భమిదమ్, మశకార్థోధూమ ఇత్యుత్ప్రేమశకశబ్దస్య తస్మిన్పత్తిపరత్వవద్భజదఘశబ్దస్య తద్ధరణరత్వమ్, (అథవా) భజదఘత్వాదివిశేషణంనోభయసాధారణమ్, కూలముదురజగతిత్వస్యగజ్గాయాం ప్రసిద్ధత్వాత్తత్రతనోష్ఠీక్తమ్, దయా యాంతద్యోగముపపాదయతి- (భజదఘ) త్యాదినా-పరితప్తహితా-తాపత్రయాభిహ్వానాంహితా, అనిష్టనివృత్తిపూర్వకేష్టప్రాప్తికారిణీ, (అన్యత్ర) ఆతప్తానామ్-తాపత్రయతప్తానాంచహితా, ఇష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారకరీ; ప్రకటితహంసమత్స్యకమతాద్యవతారశతా-హంసావతారో మత్స్యావతారణి, కమఠః - కూర్వావతారశ్చ, ఆదిశబ్దేనవరాహనారసింహుద్యవతారాగృహ్యనే; లేషాంశతమ్-అపరిమితమిత్యర్థః; అనంతావతారత్వాద్భగవతః; “ శతంసహస్రమయంతంసర్వమానన్త్యవాచక, మిత్యుక్తేశ్చ; ప్రకటితమ్ - భగవతోహంసమత్స్యకమతాద్యవతారాణాం శతంయయాసా, సర్వావతారాణాం కృపాకార్యత్వాత్కృపా ప్రకటితత్వమ్; (అన్యత్ర) ప్రకటితా-స్వచ్ఛత్వాత్ప్రకాశితా, హంసమత్స్యకమతాదయోయేన తత్తథోక్తమ్, ఆదిశబ్దేనగ్రాహణయోజలచరపక్షిణశ్చేచ్యుక్తే, తాదృశమవతారశతమ్- తీర్థశతమ్, యస్యాంసా; తస్మాద్విబుధసరిచ్ఛ్రియంవహసి, వీవంశ్లోకద్యయేన దయాయావిబుధ సరితాపూర్ణసాదృశ్యంవర్ణితమ్, అనేనపూర్ణసాదృశ్యవర్ణనేన “ యమోవైవస్వతోరాజాయన్తవైషహృదిస్థితః । తేనచేదవివాదస్తేమాగజ్గాంమాకురూన్గమ ” ఇత్యుక్తప్రకారేణ శ్రీనివాసదయైవ శ్రేయోర్దిభి స్సమాశ్రయణీయేతిఫలతి, సర్వత్రసన్నిహితేయం సర్వసమాశ్రయణీయా భవతి, గజ్గాతుత

తాద్యవతారశతా విబుధ సరిచ్ఛ్రియం వృషగిరీశదయే
వహాసి॥౧౫॥ జగతిమితం పచాత్వదిత రాతు దయేతరశా

త్తీరవ ర్తిహామేవసులభేతిభావః - అత్రవృషగిరీశదయాయాం విబుధ
సరిచ్ఛ్రిపదార్థారోపరూపో నిదర్శనాలంకారక, “పదార్థవృత్తిమ
ప్యేకేవదన్త్యన్యోనిదర్శనామ్ । త్వన్నేత్రయుగళం ధత్తేవీలాం
సీలామ్ముజన్తనో” రితిలక్షణాత్॥

॥౧౫॥

ననుదయాస్తరం వాసమాశ్రయ్యణీయం కింనస్యాదిత్యత్ర దయా
స్తరస్యా సమాశ్రయ్యణీయే శ్రీనివాసదయాయా స్సమాశ్రయ్యణీ
యత్వేచహేతుమాహ - (జగతి) త్యాదినా - త్వదితరా - త్వత్తే
౭త్యస్తభిన్నాః త్వత్సద్భవశ్యలేశోపినాస్తీత్యర్థకః జగతిదయాతు-లో
కేపరిదృశ్యమానాదయాత్మ బ్రహ్మాదీనాంరాజాదీనాం వేత్యర్థః
తుశబ్దోభగవద్దయాతోవైధర్మ్యద్యోతకక, వైధర్మ్యమేవాహ - (మి
తంపచే) త్యాదినా = మితంపచా - అల్పమేవఫలమిత్యర్థః, (యద్వా)
అల్పశక్తిరిత్యర్థః [“మితనఖేచే” తిఖశ్చ్రయః] తరశా-ఫలప్ర
దానాత్పరస్వమేవ ఆశ్రయనాశాద్వావిరోధిగుణో దయాద్వానాశ
సమ్భవాత్ఫలఫలప్రదత్వమపిననియతమితిభావః; తదేవాహ - (ఫల
నియమోఽస్తి తే)తి- తరశత్వాదేవఫలనియమోనాస్తీత్యర్థః, (అథవా)
బ్రహ్మాదీనాంశక్త్యాదిపాషర-ల్యా భావేతద్దయాసత్తాకాలేపి ఫలవితర
ణా భావసమ్భవాత్తస్మి యమోనాస్తీత్యర్థః, భవతిసన్తపనాయపు
నకి- యత్రఫలం దాతుంశక్నోతి తత్రఫలాభావమాత్ర మేవత్యేతదపి
నాస్తీ, ప్రత్యుతారాధకస్య సన్తపనాయభవతి, ధూపే౭పరాధో
దీపే౭పరాధ ఇతిస్వల్పపరాధేపి నిగ్రహసమ్భవాత్ఫలా భావాత్క
శ్చిత్సంతాపో౭స్తి, తతడపరిదం సంతాపాస్తరమిత్యభిప్రాయేణపునశ్చ
బ్ధః, కేచిత్తు, తద్దత్తస్యఫలస్యాపి మారూఙ్ణే యాయుర్నాయేన
దుఃఖావహత్యమిత్యభిప్రేత్యాహ - (భవతిసన్తపనాయపున) రితి-

ఫలనియమోఽస్థితాభవతి సత్తపనాయపునః । త్వమిహనిర

ప్రత్యుత్తేత్యర్థే పునరిత్యవ్యయమ్, అవ్యయానామనే కార్థత్వాత్;
(యద్వా) పునశ్చబ్దో విశేషద్యోతనార్థః, ఉత్తరశేషస్త్వంపునరితీ
తివ్యాచఖ్యుకి. ఉక్తదోషప్రతిభటకల్యాణగుణ పరిష్కృతత్వమాహ-
(నిరజుగ-శే)తి = నిరజుగ-శా - అప్రతిహతా, ప్రశకనమ్ - ప్రకృష్టా
శక్తిః, అదిశదైన “ప్రకృష్టం విజ్ఞానంబలమతులమైశ్వర్యమఖిలం విమ
ర్యాదంవీర్యం వరదపరమాశక్తిరపివ । పరంతేజశ్చే ” త్యుక్తాజ్ఞాన
బలాదయస్తద్వితతిరూపాస్సోశీల్యాదయశ్చ గృహ్యంతే, నిరజుగ-
శాప్రశకనాదిరూపావిధూతి - రైశ్వర్యంతద్వతి; “అనుచరశక్త్యాది
గుణా ” మితిలేహంతదనుచరత్వాదితిభావః; (అన్యేతు) అప్రతిహ
తశక్తితత్కార్య భూతఫలదాననియమస్థిరత్వాదిమహిమవతీ, శక్తేర్ద
యాసహకారిత్యా ద్దయాయాస్తద్వత్స్వపచార ఇతివివపుః, తాదృ
శీత్వమ్, ఇహ-అస్తికజగతి, నతు దేశవిశేషే, దేహీనాందేహవత్త్వే
విద్యమానఏవ, నిరవధిమ్ - త్రివిధఃరిచ్ఛేదవిధురమ్, వృషశైలనిధిమ్-
వృషశైలేసురతీతంనిధిం శ్రీనివాసాఖ్యమ్, వితరసి, తస్మాత్త్వమేవస
మాశ్రయణీయేతిభావః; అత్ర “తద్యథాహిరణ్యనిధి ” మితి “నిధిరి
వవిధనానా ” మితిచనిధినోపమిత శ్రీనివాసోనిధిత్వే నాధ్యవసీయతే,
అనేననిరతిశయభోగ్యత్వం సర్వైస్సదాఇజ్యమానత్వేపి త్తయప్రస
క్లరాహిత్యమిత్యాదిశంవ్యజ్యతే, వితరసి - అనుభావయసీతియావ
త్; వితరసీత్యనేనవిధేయా కరణంవ్యజ్ఞోతమ్, అయంచనిరవధినిధి
ర్లక్ష్మీభూమ్యాది దివ్యమహిషీణాం శేషశేషాశనాది నిత్యసూరి
ణాంముక్తానామత్రశ్చదేహీనాం చసామాన్యభోగ్యుకతి, దేహీనాం
సమ్ప్రదానత్వాభావాన్నచతుర్థి; తస్మాత్త్వమేవసమాశ్రయణీయా,
నదయాస్తరమితితాత్పర్యమ్. అత్రీచార్థద్వయేన దయాస్తరభగవద్ద
యయోర్థయాత్వే నోపమానోపమేయయోర్విశేషవర్ణనా ద్వ్యతిరే

శకనాదివిధూతిమతీ వితరసిదేహీనాం నిరవధిం వృష
శైలనిధిమ్ ॥ ౫౬ ॥ సకరుణతౌకిక ప్రభుపరిగ్రహ

కాలజ్ఞా-రః, “వృత్తిరేకోవిశేషశ్చేదుపమానోపమేయయో” రితి
లక్షణాత్; సహోపమేయాధిక్యపర్యవసాయా, అపిచవృషశైలనిధింవి
తరసీత్యస్య సమర్థనీయస్య నిరఘ్నప్రశకనాదివిధూతి మతీత్యనేనస
మర్థనాతా-వృత్తిజ్ఞమ్, వృషశైలనిధిమిత్యత్ర నిగ్రహ్యధ్యవ సానా
ద్రూపకాతి శయోక్తిః, ఏతేషాంత్రయాణామేకవాచకాను ప్రవేశ
సజు-రః. (క్షోకోశాంతరే - వృత్తిరేకాలజ్ఞా-రస్య ఏతదుభయాను
ప్రాణితత్వాత్త్రయాణామజ్ఞాన్లభావసజు-రః॥) ॥౫౬॥

నన్వేవంనిరతిశయ వైభవాశ్రీనివాసకృపాఽస్తానతిత్సుద్రానా
శ్రితాసపిసతకకథముగ్రహిష్యతీతి శజు-మానాః కైముతికన్యాయ
ప్రదర్శనేన విస్రమ్భయతి - (సకరుణే) త్యాదినా = ఉపాధీత్యాది -
ఉపాధిః - ప్రయోజకః, అనుగ్రహూపాధిరాసుకూల్యలేశక, నిగ్ర
హూపాధిర్త్వహంపరాధః, ఉపాధిశ్చక్రమివేత్సృపమితసమాసః, చ
క్రవదావర్తమాన త్వాత్తత్సామ్యముపాధేః; తస్యపరివృత్తిః- పరివ
ర్తనమ్, కదాచిదేకస్యకదాచిదన్యస్య పరివృత్తిరిత్యర్థః, తస్యాగప
రమ్పరయా - సంతత్యా, పానగిపున్యేనేతియావత్; (యద్వా) పరి
వృత్తి - రావృత్తిః, పునఃకరణమ్; తస్యాపరమ్పరయా - సంత
త్యా, అనేనప్రయోజకాకారేణ సజ్జ్ఞాతాంసకరుణతౌకిక ప్రభుపరి
గ్రహనిగ్రహయోర్నియతిమ్ - సకరుణస్య - దయాళోః, తౌకికప్ర
భోః - నరదేవస్య, పరిగ్రహనిగ్రహయోః - అగ్నేకారదణ్డయోః,
నియతిమ్ - నియమమ్, (అయమత్రపర్యవసితార్థః) యదాయదాఽ
ల్పమప్యాసుకూల్యం భవతితదాతదాపరిగ్రహ ఇతినియతిమ్, యదా
యదామహత్పాత్రికూల్యంభవతి తదాతదానిగ్రహ ఇతినియతింశే
తినిగ్రహానుగ్రహూపాధిపరమ్పరయా - నిగ్రహానుగ్రహపరమ్పరయే

నిగ్రహయోర్నియతిముపాధివక్రపరివృత్తిపరమ్యరయాః

తియావత్; అల్పానుకూల్యదర్శనేనానుగ్రహవ దల్పాపరాధేన నిగ్రహాశ్చేద్దురుపసదస్సాన్వయితి శబ్దాంతపరిహర్తుం నిగ్రహస్య మహాపరాధోపాధికత్వం వివక్షితమ్, తత్ర హేతుస్య కరుణేతి విశేషః, తాదృశీనియతిమ్ - నియమమ్, వితరక్తయతామ్ - ప్రత్యక్షాదినానిశ్చిన్వతాం ప్రామాణి కానామ్, సంశయస్య కోటిద్వయావగాహిత్యేన తరక్తవచ్చు ఇల త్వాత్తరక్తశబ్దేన సంశయోవ్యపదిశ్యతే; వితరక్తాన్నిసన్వద్యేహ నుగ్రహతామిత్యర్థః, [వితరక్త శబ్దాత్తత్రాఠో తిణ్యంతాల్లటశ్చత్రాదేశః,] త్వయి-వృషభమహీధరేశ సమ్బద్ధిన్యామ్, త్వదాశ్రితపక్షపాతస్య సర్వజనప్రసీద్ధత్వాదితిభావః, విశయః - ఆభిముఖ్యాది మాత్రవతోఽస్తాన్పాలయిష్యతివానవేతి సద్దేహః, కథం భవితా - నకథంచిదపిత్యర్థః, యాదృశతాదృశా అపితాకికసకరుణ ప్రభవః ప్రభూతదోషవ త్యేష్యల్పానుకూల్యమాత్రేణ స్వీయత్యేన పరిగృహ్యంతి, ఆనుకూల్యలేశవర్జిత ప్రాతికూల్యవచనిగృహ్యంతి, వీవం సతినరవధేర్భగవద్దయాయా ఆభిముఖ్యాదిమద్రీక్షణే కస్యదేహ ఇతి తాత్పర్యార్థః, ననుభగవద్దయాయా స్సకరుణలౌకిక ప్రభుదుర్లభతాదృశమహిమ సద్భావేసతికైముతికన్యాయో త్రావతరే త్తత్రచనకిచ్చిత్పరమాణ ముపలభామహ ఇత్యతః - (శ్రుతిమితసమ్పదీ) తిశ్రుతిమితా - శ్రుతిప్రమితా, సమ్ప - త్వమ్పద్ధిః, సర్వప్రకారేణ సర్వోత్కరాదీనాన్వాసాన్; అత్రభగవతః పరత్వోపయికజగతాంతరత్వాది ప్రతిపాదికాశ్చుక్రితయోయాస్సంతి, యాశ్చసౌలభ్యోపయుక్తాఽఽశ్రితవాత్సల్యాది ప్రతిపాదనపరాః, యాశ్చతస్యస్వాపరాధత్వ సకలఫలప్రదత్వాది ప్రతిపాదనశీలాస్తాస్సర్వా భగవద్దయా మహిమ్ని ప్రమాణత్యేన వివక్షితాః; దయాంవినాజగతాంతరణత్వాదేరనుత్థానాత్తత్ప్రతిపాదక శ్రుతీనాందయావైభవ ప్రతిపాదనపర్య

శ్చష్టభమహీనశరీరకరుణేవితరక్లయతాంశుక్రిమితసమ్మది

వసానాదితి. అత్రకావ్యాధౌపత్తిరలజ్జాకరః, సకరుణేత్సుద్రప్రభౌ
విస్రమ్భవతాం సర్వధానర్వాతశాయిన్యాం నిర్వ్యజవత్సలాయాం
సాక్షాద్వృషగీశవయాయాం త్వయివిస్రమ్భాభవతీతి కిమువక్తవ్య
మితికైముత్యేన విస్రమ్భరూపార్థస్యసంసిద్ధిః; కించకథంభవితా విశ
య ఇతివిశయాసమ్భవ్యతాయాపస్య సమర్థసీయార్థస్య శ్రుతిమిత
సమ్మదీత్యనేన సమర్థనాతాపవ్యలిక్ష్మమ్, తచ్చకావ్యాధౌపత్తేరక్లమ్,
తదుత్థాపకత్వాత్; అన్యధాకావ్యలిక్ష్ణభావే కైముత్యంసస్యల్;
తౌకికప్రభౌవిస్రమ్భాఽస్తు, భగవద్దయాయాంమాభవతువిస్రమ్భఇతి
శజ్జాసమ్భవాత్తస్మిరాసాయ శ్రుతిమితసమ్మదీతి - తథాచత్సుద్ర
ప్రభౌవిస్రమ్భవతాం శ్రుతిప్రసిద్ధసకలగుణసమ్మది శ్రీవేంకటపతిద
యాయాం విస్రమ్భాభవతీతికిమువక్తవ్యమితి కింపునర్మాయస్సుగ
మరి, ఏవంతహి - శ్రుతిమితసమ్మదీత్యనేనైవ భగవద్దయాగోచరవిస్ర
మ్భస్యసమర్థనాతైః - ముత్యేన కింకార్యమితిచేన్న, కైముత్యేనైవార్థ
సంసిద్ధిః, శ్రుతిమితసమ్మదీతివిశేషణంతు తత్సహకారీతిబ్రూహః, ల
క్షణంతు “కైముత్యేనార్థసంసిద్ధికావ్యాధౌపత్తిరవ్యతే! సజితస్త
న్ముఖేనేంద్రఃకావార్తారసీరుహః” మితి, “సమర్థసీయస్యార్థస్య కా
వ్యలిక్ష్మంసమర్థనమ్! జితోసిమద్దకన్దర్పమచ్చితైఃస్త్రిత్రీలోచన” ఇతిచ.
(యద్వా) త్తోదక్షమానుద్దిశ్యయోజనాన్తరం లిఖ్యతే, భగవద్దయా
యాం మహేందారతాదినా తౌకికదయాతో విలక్షణత్వాత్సైవస
మాశ్రయణీయేత్సుక్తమ్, ఏవంనిరతిశయవైభవాసాఽస్తాసతిత్సుద్రా
ననుగృహీవ్యతీత్యత్రకింమాన? మిత్యపేక్షాయాం శ్రుత్యనుమానేమా
నమిత్యాహ - (సకరుణే) తి - సకరుణస్య - దయాళోః, తౌకికప్ర
భోః - సరదేవస్య, పరిగ్రహనిగ్రహయోః - అగ్నేకారదణ్డయోః, క్వ
చిత్పరిగ్రహా క్రియతే, క్వచిద్దణ్డశ్చనిపాత్యతే, తయో - రగ్నిమత్త్వ

త్వయికథంభవితావిశయః॥

॥౫౭॥

స్థానీయయోః, నియతిమ్ - వహ్నినిరూపితవ్యాప్తిమ్, ధూమధూయ
స్సాహచర్యేణ నిశ్చిన్వతామితివ దయంవ్యపదేశః, ఉపాధిచక్ర
పరివృత్తిపరమ్మయేతి వ్యాప్తిగ్రాహకప్రదర్శనమ్, హేతాత్మతీయా;
ఉపాధిఃప్రయోజకః;పరిగ్రహేఉపాధిరానుకూల్యమ్,నిగ్రహేమహాప
రాధకి, సచక్రమివ-చక్రవదావర్తమానత్వాత్తత్సామ్యమ్, తస్యపరి
వృత్తి-రావృత్తిః,పునఃకరణమితియావత్;తస్యాగిపరమ్పరయా-పానః
పున్యేన,తథాచయదాయదాఽఽనుకూల్యప్రాతికూల్యేతదాతదాఽ
నుగ్రహనిగ్రహవితివ్యాసకీ ధూతానుగ్రహనిగ్రహభ్యాంసహజ్ఞాతయే
త్యర్థః;పర్యవస్యతీసాధ్యసాధనయోర్భూయస్సహచారదర్శనేనేతియా
వత్;వ్యాప్తిశ్చకాలికీవివక్షితా,దైశికీవ్యాప్తిర్వా;యత్రయత్రానుకూ
ల్యంతత్రతత్రానుగ్రాహ్యత్వం యత్రయత్రప్రాతికూల్యంతత్రతత్రని
గ్రాహ్యత్వమితి;వితరక్తయతామ్-అనుగ్రహనిగ్రహహేతాపాధిధూతాను
కూల్యప్రాతికూల్యగతత్వేననిశ్చిన్వతామిత్యర్థః, అత్రచాపేక్షితార్థో
ఽర్థాలభ్యతే, (యద్వా) ఉపాధిచక్రపరివృత్తి పరమ్పరయా సజ్ఞా
తాం సకరుణతాకికప్రభుపరిగ్రహ నిగ్రహయోర్నియతిమ్ - తన్నిరూ
పితాంవ్యాప్తిమ్, వితరక్తయతామ్ - ధూయోదర్శనాదినాపరిగ్రహ
నిగ్రహహేతాపాధిధూతానుకూల్య ప్రాతికూల్యప్రాచుర్యగతత్వేన నిశ్చి
న్వతామిత్యేవార్థః, కథంభవితావిశయః - విశయవిరోధినిశ్చయస్యా
నుమానేన జాతత్వాదితిభావః, అనుమానంచేదమ్, వయంభగవద్ద
యానుగ్రాహ్యకి, తాంప్రత్యానుకూల్యలేశవత్వాత్, యస్సకరుణం
శక్తంప్రత్యానుకూల్యలేశవాంతస్సతదను గ్రాహ్యోద్వష్టభితిః ఏవమ
నుమానే సాధారణేభిరేవ భగవద్దయావైభవాసాధారణ ప్రమా
ణధూతానిత్యనిర్దోషాశ్రుతిరప్యస్తీత్యాహ - (శ్రుతిమితసమ్పదీ) తి-
శ్రుతిమితా - శ్రుతిప్రమితా, ఆశ్రితవాత్సల్యాదిగుణ సమ్పద్యస్యాస్త

స్వామి; శ్రుతిశబ్దేనదయాప్రేరిత భాగవత్పుణస్మష్టి స్థిత్యాదిజగదు-
 పకారప్రతిపాదన పరాశ్శుభ్రతయో వివక్షితాః, తాసాందయామ
 హిమప్రతిపాదన పర్వపసానాత్; త్వయి - వృషభమహీధరేశకరు
 ణాయామ్, తదీయసౌశీల్యవాత్సల్యాదార్యాదివైభవస్యవిశ్వజనవిదిత-
 త్వేన నప్రమాణాంతరమన్వేషణీయమితిభావః, కథంభవితావిశయః-
 నకథంచదిత్యర్థః, వ్యాప్తిబలేన శ్రుత్యాప్రత్యక్షేణచ స్వారాధత్వా
 శ్రితానుగ్రహశీలత్వాదికల్యాణగుణాలబ్ధితేయమితి నిశ్చయేజాగ్ర-
 తిసంశయహేతుగవేషణాదుర్ధ్వతేతిభావః, అత్రచాల్యానుకూల్యేష్య
 నుగృహ్యంతి, సాగ్రతికూల్యప్రాచుర్యవీవ నిగృహ్యంతీతిజ్ఞాపయితుంపరి-
 గ్రహనిగ్రహయోరితినిగ్రహేత్క్రితద్వైపనంచనకరుణేతివిశేషణేన.
 అస్యాంయోజనాయామనుమానాలజ్ఞాంరః, తస్యచక్రతి మితసమ్మ-
 దీతికావ్యలిక్షేనసంస్పృష్టిః, అపిచాత్రకవేర్దయా గోచరరతిభావంప్ర-
 తిప్రభువిషయ రతిభావస్యాక్లత్యేన ప్రతీయమానత్వా త్వేయోఽల-
 జ్ఞాంరః, సచానుమానాలజ్ఞాంరేణకావ్యలిక్షేన చోత్థాపితభృతిత-
 యోస్తస్యచాజ్ఞాజ్ఞీ భావసజ్జరః. (అథవా) ఏవంప్రేనివాసదయా-
 యాలౌకికదయాతోఽతి విలక్షణత్వాత్సైవసమాశ్రయణీయా, సాచ
 వృషజైలనిధిప్రదానేనా పశ్యమనుగ్రహిష్యతీత్యుక్తమ్, ననుచలోకే
 హియత్రయతానుగృహస్తత్ర తత్రనిగ్రహేపాపిదృష్ట స్సకరుణేష్వపి
 రాజాదిభి, తస్మాదస్తదపరాధానామనల్పత్వేన నిగ్రహేపాపిసమ్భవ-
 తీతిశజ్ఞాంయూమాహ - (సకరుణే) = ఉపాధీత్వాది- ఉపాధిః- (ప-
 యోజకః, పరిగ్రహేపాధి - రాసుకూల్యలేశః, నిగ్రహేపాధి-
 రాసుకూల్యలేశవర్జితం పాగ్రతికూల్యప్రాచుర్యమ్, స,చక్రమివ - చ-
 క్రవదావర్తమానత్వాచ్చక్రసామ్యమ్, తస్యపరివృత్తిః- పరివర్తనమ్,
 కదాచిదానుకూల్యలేశస్య కదాచిత్తచ్ఛర్జితపాగ్రతికూల్యప్రాచుర్య-
 సృష్టికారభివృద్ధి, తస్మాదపరమృతయా - అనువృత్త్యా, ఏవంప్ర-

వృషగిరికృష్ణమేఘజనితాం జనితాపహరాం త్వదభిమతిం

యోజకస్వరూపము క్తమ్, ప్రయోజ్యస్వరూపమాహ - (సకరుణతా
కికప్రభుపరిగ్రహనిగ్రహయోర్నియతి) మితి=సకరుణస్వ-దయాశోః,
తాకికప్రభో - ర్నరదేవస్యసమ్పన్నినోః, పరిగ్రహనిగ్రహయో - రజ్జీ
కారదణ్డయోః, నియః - పృథగ్భితోపాధిప్రయుక్తాం యత్రీయత్ర
పరిగ్రహస్తత్రతత్రనిగ్రహ ఇతివ్యాప్తిమిత్యర్థః, వితరక్తయతామ్-
ఇయంవ్యాప్తిఃపరిగ్రహనిగ్రహేన పాధిభూతానుకూల్యలేశతద్వర్జిత
పాత్రీకూల్యప్రాచుర్యాను వృత్తిప్రయుక్తా నస్వాభావికీతినిశ్చిన్న
తామానుకూల్యలేశవతామిత్యర్థః; అయమేవనిశ్చయస్సంశయం ఛేత్తుం
ప్రభవతి, ఇతడపరితాదృశసంశయచ్ఛేద సమర్థాభగవద్దయావైభవా
సాధారణప్రమాణభూతా శ్రుతిరప్యస్తీత్యాహ- (శ్రుతిమితసమ్పదీ)
తి = శ్రుతిప్రమితాశ్రితవాత్సల్యాది కల్యాణగుణసమ్పన్నాయాంతస్వ
యః, ఆశ్రితనిగ్రహకథామప్యజానన్త్యామ్; కతంభవితావిశయకః ఆ
నుకూల్య లేశమాలోక్యాను గ్రహిష్యతివాపాత్రీకూల్య ప్రాచుర్యం
విచార్యనిగ్రహిష్యవేతి విశయఃకథంభవితా, సకథంచిదపి, లోకద్వ
ష్టిరీత్యాశ్రుత్యాచ జనతేతాదృశసంశయవిరోధినిశ్చయేజాగృతిన
తివిశయోనోదేతుమహాత్మిభావః. అత్రీచకవేర్దయాగోచర రితిభా
వంప్రతిలోకికప్రభునివయరతి భావోఽజ్ఞమితిభావాలజ్ఞానరః. ||౫౭||

యతఏవమత ఏవకేచిత్కృతినశ్చాతకామేఘామ్బు నీవత్వయ్యే
కాన్త్యంనముచ్చస్తీత్యాహ - (వృషగిరి) తి=హేదయే? వత్సలతయా
స్వత ఏవస్తుతిశ్రవణకుతూహలాద్దత్తావధానాయామపి దయాయాంత
న్నామగ్రహణస్యకర్పూర గుళికావదాహ్లాదకరత్వాత్ప్రీతి పద్యమా
వృత్తిః, జగతికృతినః- [జగతీత్యత్ర'యతశ్చనిర్ధారణ'మితినిర్ధారణేన
ప్రమీ,] కృతినః - సారాసారవివేచనచతురాగిపురుషాః, (యద్వా)

సువృష్టిముపజీవ్యనివృత్తత్యమ్! బహుజలాశయేషుబహు

మానమపోహ్యదయే నజహతిసత్పథంజగతిచాతకవత్కృ

భాగ్యవస్తోః, కృతకృత్యావా; వృషగిరికృష్ణమేఘజనితామ్- వృషగిరౌ
యశ్చకృష్ణమేఘః - కృష్ణఏవకృష్ణమేఘః - కాశమేఘః, తజ్జనితామ్,
అనేనచేతనంవిషయాకుర్యన్త్యాందయాయాం భగవతగీశురుషకార
త్వంస్ఫురతి, అప్రాధాన్యమితియావత్; జనితాహరామ్ - జని- ర్జ
ననమ్, సంసారకి; తేనయస్తాపః - ఆధ్యాత్మికాది, స్తంహరతీతితథో
క్తామ్; సువృష్టిరాతపాది జనితతామత్రచరతి, ఇయంతుతావ
త్రయమితి విశేషోక్తిః, త్వదభిమతిమ్ - తవాభిమతి - రభిమానః,
మదీయోఽయమిచ్ఛ్యక్తికారః; తామేవసువృష్టిమ్-శోభనామమృతసజ్జీ
వసీంవృష్టిమ్, ఉపజీవ్య - స్వీకృత్య, (అన్యత్ర) నిపీయ, నివృత్తత్య
వస్సన్తకి - “పరమాత్మనియోగక్తో విరక్తోఽపరమాత్మసి” తినివృత్తై
హకాముష్మికభోగేచ్ఛాస్సన్తః, (అన్యత్ర) నివృత్తపాసాకి, అతఏవ
బహుమ - బహువిధేషు, జలాశయేషు - జడమతిమగిచ్ఛిజ్ఞేషు బ్ర
హ్మరుద్రాదిషు, (అన్యత్ర) జలాశయాః-జలాధారా స్తటాకాదయః, తే
షు; బహుమానమపోహ్య-స్వామిత్యాభిమానంవిహాయ, త్సుద్రప్రయో
జనాన్తరేభోన్యివృత్తతయాత్సుద్రదేవతాముఖమనవలోకయన్త్యత్య
ర్థః, (అన్యత్ర) తటాకాదినలక్ష్మీకృత్య, సత్పథమ్- గతామ్ - దయైకశ
రణానామ్, పథానమ్- ఆచారమాజ్ఞాకైః జుర్యాదిలక్షణమ్, త్వయ్యే
కాన్త్యంచ; నజహతి- నపరిత్యజన్తి, “ఆజ్ఞాకైః జుర్యపృత్తిష్వనఘ
గురుజన ప్రక్రియాసేమివృత్తి” రిత్పుక్తప్రకారేణ సేవన్త్యత్యర్థః,
సదాచారాణాం కార్యేనానుష్ఠేయత్వజ్ఞాపనాయనజహతీతివ్యతి
రేకనిషేధకృతః, (అన్యత్ర) సత్పథమ్- నడుత్రపథమాకాశమ్, నజహ
తి-తృణివృత్త్యర్థమాకాశంపరిత్యజ్యాన్యతోనయాన్తిత్యర్థః, చాతకవ-
చ్ఛాతకేనతుల్యమ్, “పృషన్నశ్చాతకోయద్వ” దితిప్రపన్నస్యతేనోపమి

తనః || ౫౮ || త్వదుదయతూలికాభిరముచావృతశైల
జుషాస్థిరచరశిల్పినైవ పరికల్పితచిత్రధియః | యశిపతి

తత్వాదితి. అత్రోపమానాంతరః, సచజనితాపహరామిత్యాధికోఽ
క్తేరధికాభేదయాపకేణ శ్లేషమూలాతిశయోక్త్యాఽసంభార్యః. || ౫౮ ||

త్వదాశ్రయణమేవహిత మిత్యర్థోనస్వకపోలకల్పితః, కింతుత్వ
దభిమతైః పూర్వపురుషై రేవస్థాపితఇత్యాహ - (త్వదుదయతూలికా
భి) రిత్యాదినా - అమనా - సకలజనదృశ్యమానేన, వృషశైలజుషా-
తదర్థంవృషశైలం సేవమానేన, స్థిరచరశిల్పినైవ - స్థిరచరయోశ్శిల్పినా,
శిల్పిమ్ - విచిత్రనిర్మాణమ్, తద్వతాః శిల్పినేతిచిత్రపరికల్పనచాతుర్య
ప్రకటనమ్, తేనైవ, నతుశిల్ప్యంత రాపేక్షేతిభావః, త్వదుదయతూలి
కాభిః - త్వదుదయై - స్వదుస్సేషై, స్తులికాభిరవేత్త్యసమితసమా
నసి, పరికల్పిత చిత్రధియః - పరికల్పితాచిత్రధి - శ్చిత్రసదృశీధీ, ర్భ్య
షాంతే; చిత్రధిఃత్యత్రమధ్యమపదలోపసమాసః, చిత్రసాదృశ్యంచా
శ్చ ర్యాపహత్వేన, (యద్వా) వృషశైలజుషాఅమునైవ స్థిరచరశిల్పి
నేతివ్యస్తరూపకమ్, స్థిరచరచిత్రశిల్పినా - చిత్రకారేణ, అత్రస్థిర
చరయోశ్చిత్రత్వరూపణ మనుక్తమపిగమ్యమభ్యుపగమ్యతే, శిల్పినేతిశి
ల్పితరూపణాత్; త్వదుదయతూలికాభిః - త్వదుస్సేషై రేవకూ
ర్చికాభిః, పరికల్పితచిత్రధియః - పరికల్పితా, చిత్రా - అద్భుతా,
ధీర్భ్యేషాంతే; సంసారమణ్డలేతాదృశ్యాధియోసమ్భావి తత్వాదద్భుత
త్వమ్, (యద్వా) చిత్రా - మాత్మనామ్, త్రాయకత్వాచ్చిత్రత్వమ్,
అత్రాద్భుతాలేఖ్యస్యచపికశబ్దోపాదానేనాభేదాధ్యవసానంకృతమ్,
అతపవాలేఖ్యస్య శిల్పితూలికాసాపేక్ష త్వాశ్చిరచరశిల్పినేతి త్వదుద
యతూలికాభిరతివ తదుభయరూపణంకృతమ్. అత్రజైకదేశవివర్తి
వ్యస్తరూపకోత్థాపితాయా శ్లేషభిత్తికాతిశయోక్తేర్వాచక లుప్తోప
మాయాశ్చసందేహాసంహరః, ఉభయథాపిసన్న్యాదిభిః తాదృశాయతి

యామునప్రభృతయః ప్రభవ మిదంచ జగతిహితం న స్రవ్య
యభరన్యసనాదధికమ్ ॥ ౫౯ ॥ మృదుహృదయేదయే

పతియామునప్రభృతయః - ప్రభృతీశ్చ ద్వేననాథాదయోవివక్షితాః; త్వ
య - సామర్థ్యసామర్థ్యజ్ఞసహజసామర్థ్యాదిగుణవత్త్వాం భవత్త్వమ్,
భరన్యసనాత్ - భరసమర్పణాత్, అధిక-ముత్కృష్టమ్, నకి- అస్తా
సమ్, హిత-మిష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారసాధనమ్, జగతివేతి- సర్వలో
కపరిమార్గణేషినాస్తీతి, ప్రథయన్తి- ప్రకాశయన్తి, (అథవా) నకి-
అకించనానామనన్యగతీనామస్తాకమ్, త్వయిభరన్యసనాదధికంహితమ్,
జగతి - అస్తిన్తోకే, నప్రథయన్తి, యద్యన్తిప్రథయేయః, అస్తిన్
జగతహితమప్రకాశనాయహితేషాం మహాపురుషాణామవతార
ఇతిభావః; అతస్సిద్ధంత్యమేవనశ్చరణమితీతాత్పర్యమ్, ప్రథయన్తి
త్యత్రస్తీయప్రబద్ధైరితి వివక్షితమ్, అతోవర్తమానగైశోపపత్తిః. అ
స్తిన్సద్యేభావాలజ్ఞానశ్చ, కషేర్తయగోచరరతిభావం ప్రతియతి
పతి ప్రభృతివిషయరతిభావస్యాజ్ఞత్వప్రకారేణ; అపిచహితప్రకాశన
సామర్థ్యన్యసమర్థసియస్య పరికల్పితచిత్రధి యథితివిశేషణేన సమర్థ
నాతావ్యలిక్ష్మమ్, అనేనచభావాలజ్ఞానస్యాను పాణితత్వాత్ ॥
యోరజ్ఞాగ్గిభావనజరః. ॥౫౯॥

ఏవమాచార్యరుచిపరిగృహీతోపాయభూతాయాంకృపణజనక
ల్పలతికాయాం త్వయిన్యస్తభరంమాం సంసారోన్మూలనేనోజ్జీవయే
తిస్వాభీష్టం ప్రార్థయతే- (మృదుహృదయే) ఇతి - ఏభిస్సమైభిఃసప
దైస్తాముషణ్ణోక్యగ్ధత ఏవప్రీతామపిభూయః ప్రీతయతి, అత్రస్వల్ప
స్యాపిపరదుఃఖిస్యాసహిష్టుత్వం మృదుత్వమ్, మృదుహృదయం య
స్యాస్సాతథోక్తా; చేతనసమాధినాయం వ్యపదేశః, మృదితకామ
హితే - మృదితః - నిరస్తః, కామః - ఐహికాముష్మికభోగేచ్ఛా,
యైస్తేభ్యోహితే, యద్యపిసర్వేభ్యోహితత్వం-చయాయావిద్యతఏవ,

మృతకామహితేమహితే ధృతవిబుధేబుధే మువితతాత్మ
 ధురేమధురే । వృషగిరిసార్యభామదయితే మయితేమహ

తథాపిమృదిత కాషేభ్యోవిశిష్యసీతత్వం ధర్మయితంపుథక్కృత్యో
 క్తిః, “స్వజనస్యచరక్షితే” తివల్; మహితే - సర్వసాధారణత్వే
 నాధిక్యతాధికారో పాయాస్తరేభ్యోఽభ్యహితే; ధృతవిబుధే-
 విశేషేణబుధావిబుధాః, అత్యస్తపరతంత్రాత్మ స్వరూపజ్ఞాః, అత
 ఏవోపాయాస్తరే స్వసాధికర్వస్త, స్తేషుతాః - పరగతస్వీకారేణ
 సజ్జీవితాయయాసాః; బుధేషు - విద్యత్సుడేశికరూపేషు, వితతా,
 ఆత్మనః - స్వస్వాః; ధూ - ర్భారో, యయాసాతథోక్తాః;
 త్వత్తోఽప్యధికమేవ తైరాత్మజ్జీవనం కారయసీతి వితతశబ్దస్యభా
 వః, అతఏవ, మధురే - ఏవంసద్వారకమద్వారకంచ నిహే-
 తుకమేవ నిఖిలోజ్జీవనాత్స్వప్రసజ్జీవవాహ్లాదకారిణీత్యర్థః, (య
 ద్వా) ఆశయణదశాయామపి గోక్షీరవత్స్వాదుభూతే ఫలదశా
 యాం మాధుర్యంకిమయితేతిభావః, వృషగిరిసార్యభామస్యదయితే -
 గుణాస్తరేభ్యోఽప్యభిమతే, సార్యభామస్యప్రధానమహిషీత్య పివ్య
 జ్యతే, అతఏవ, భవుకనిధే - భాగ్యనిధే, ఇదంచచేతన సమాధినా,
 వస్తుతస్తుకృపాయా శ్శ్రీవేంకటేశాధాయకల్పేన తదీయభాగ్య
 రాశిత్యేనవ్యపదేశోభవుకనిధఇతి, తే - ఏవంప్రభావాయాస్తవ, భ
 వమూలహరామ్ - భవస్యమూలాని- హేతుధూతానిపాపాని, హ
 రతీతితథోక్తమ్; [హరతేరనుద్యమనే జిత్యచోప్రత్యయః] వృక్షాది
 మూలహరలౌకిక ప్రవాహదాధికోక్తిరియమ్, మహతీమ్ - మత్పా
 పహరణయోగ్యామ్, లహరీమ్ - అనర్గళత్వేనశీతలత్వాదిపాచ మ
 హాప్రవాహసామ్యాద్దయాకృత విషయీకారోలహరీత్వేనా ధృవసి
 తః, తచ్చాధృవసానంనిగరణపూర్వకమితిరూపకాతిశయోక్తిః, మయి-
 త్వయిన్యస్తభరే, నిధేహి - యథాసంసారవిషవృక్షస్య పాపరూప

తీం భవుకనిధేనిధేహిభవమూలహారాంలహరీమ్ || ౬౦||

అకూపారై రేకోదక సమయవైతణ్ణికజవైరనిర్వాప్యాం

మూగోచ్ఛేదస్యై త్తథాదృఢంప్రేరయ. అత్రచవిశేషణసామ్యనిబ
ద్ధనాదయాయాం శ్రీవేదర-తేశదివ్యమహిషీ వ్యవహారసమారోపయా
పాసమారోక్తిః, అస్యాశ్చరూపకాతిశయోక్త్యాసంసృష్టిః || ౬౦ ||

ఏవం“భవమూలహారాం లహరీ”మితిసంసారమూలభూతావి
ద్యాకర్తవాసనాం నివర్తయేతిప్రార్థితమ్, నన్వనాదికాలానువృత్తాం
మహాతీంప్రళయసమయేష్యనాశ్యాంత్వదీయా మవిద్యాంకథంత్యపయ
తుంశక్నుయామితిశబ్దాగ్రయామాహ- (అకూపారై)రితి-(ఏకోదక)
తి- ఏకోదకస్య- ఏకీభూతస్యజలస్య, ప్రళయేహినప్తసముద్రజలానా
మన్యోన్యంమిశ్రీభావక, తస్యసమయఇతివా, ఏక-మేకీభూత, ముదకం
యన్తిన్నితినమయవిశేషణమ్, తాదృశస్యమయగప్రళయకాలః, తత్ర
వైతణ్ణికః- కిచ్చిదప్యనవస్థాపయన్ ప్రవర్తమానః, నాస్యవైతణ్ణికస్య
స్థాప్యపక్షోఽస్తీతివైతణ్ణికత్వవ్యవచేశః, తాదృశోజవాదేషాంతై, ర
కూపారైః-సప్తభిస్సముదైః, అనిర్వాప్యామ్ - నిర్వాపయితుమశ
క్యామ్, బడబానలస్య జలేన్ధనత్వాత్ప్రత్యుతతై రేధనీయామితిభావః,
బడబాముఖానలస్యాగ్ని త్వేనాకూపారాణాం జలత్వేనచ నిర్వాప్య
నిర్వాపకభావః ప్రసక్తః పృతిషిధ్యతే, వైతణ్ణికజవత్వా దేవావి
నాశకమపిప్రసక్తమితిధ్యేయమ్, తాదృశీమవిద్యాఖ్యబడబామ్ - అవి
ద్యేత్యాఖ్యానస్యాస్తామ్; అవిద్యా - అజ్ఞానమ్, కర్మరూపావి
ద్యావా; బడబామ్ - బడబాగ్నిమ్, అజ్ఞానస్యస్వాశ్రయభూతస్వరూ
పనాశకత్వేన బడబానలసామ్యమ్, బడబానలోహిణలిలేన్ధనత్వాజ్జల
స్వరూపం నాశయతి, క్షిప్రమ్ - తుణమాత్రేణ, తుపయితుమ్, నా
శయితుమ్, ప్రభవసి - సమర్థాఽసి, బడబాగ్నిరపిహిప్రళయసాగ
రైరనిర్వాప్యః, పుష్కలావర్తకాదిమేఘ వహబిద్ధభిద్ధావ్యతీతిభా

క్షీప్రం త్వమయితమవిద్యాఖ్యబడబామ్ । కృతేత్వంతత్తా
దృక్పృథిమవృషపృథ్వీధరపతిస్వరూపదైవగుణ్యంద్విగుణ
నిజబిందుఃప్రభవసి॥౬౮॥

వశి, ఏవంసామధ్యేనత్యపికిమర్థం విలమ్పనఇత్యాశయః, కీదృశీప్రభవసీ
తత్రాహ-(తత్తాదృగ్) తి = తత్తాదృక్ - అవాఙ్మననగోచరః, పృథి
మా- పృథుత్వంయస్యతదితి స్వరూపవిశేషణమ్, తాదృశంవృషపృథ్వీ
ధరపతేర్యద్వివ్యాత్తస్వరూపమ్, తస్య, దైవగుణ్యమ్ - ద్విగుణత్వమ్,
తస్యద్విగుణస్తదపేక్షయాద్వగుణాయస్యతథోక్తః, (యద్వా)
[దైవగుణ్యేతిస్వాధ్యేష్యక్] తథాచస్వరూపదైవగుణ్యస్య-స్వరూప
ద్విగుణస్య, ద్విగుణిత్యర్థః, ఉభయధాపి స్వరూపచతుర్థణిత్యర్థః,
పర్యవస్యతి పూర్వస్థిసూత్రేదైవగుణ్యస్య ద్వావిత్యన్వయః, ఉత్తర
త్రతుదైవగుణ్యస్యద్విగుణిత్యన్వయః, తాదృశోనిజబిందుః - నిజైకదే
శోయస్యాసాన్; భగవత్స్వరూపాచ్చతుర్థానిజైకదేశిత్యర్థః, ఇదం
చాపరిచ్ఛిన్న భగవత్స్వరూపాదపిదయాయా ఆధిక్యవర్ణనం భగవ
త్స్వరూపం దయానతివృత్తితాత్పర్యగర్భమ్. ఆత్రచాయమలక్షా
రోద్ధారప్రకారః, త్వమయితమవిద్యాఖ్య బడబామిత్యత్రబడబానల
రూపస్య విషయిణోదయాకర్తృకక్షపణ కర్తృత్వమవిద్యారూపవిష
యాత్మ వైవఘటతఇతిపరిణామాలంకారః, “పరిణామకక్రియాత్మ
శ్చే ద్విషయావిషయాత్మనా । ప్రసన్నేనదృగజ్జేన విక్షలేషదితేక్షణే,
తి-లక్షణాత్; (యద్వా) అవిద్యాయాం బడబాత్వరూపతాను గు
ణ్యేనదయాయామఘాఘత్వరూపణంవిషక్షితమ్, అతఏవద్విగుణ నిజబి
న్దు రిక్త్యుక్తమ్, ఏవంసత్యేకదేశవివర్తిరూపకమ్, తథాచోభయధా౭
పినభావాత్పద్దేహసంకరః, ఉత్తరాధేచ తిపృథులభగవత్స్వరూప
రూపాధారాద్దయా రూపస్యాధేయస్యాధిక్యవర్ణనాదధికాలంకా
రః, “అధికంప్రధుశాధారాదాధేయాధిక్యవర్ణనమ్, ఇతి. . ॥౬౯॥

వివిత్సావేతాళీ విగమపరిశుద్ధేషి హృదయేపటుప్రత్యా

అథాతపివసారాసారవివేచన చతురాశికేవన మహాస్తగిరిత్య
క్తసాధనాస్తరాస్తామేవసంసార హేతుభూతసకలదురితహరణ
సమర్థాం ప్రతిపద్యనిర్బాధము తరకాలం నయ స్తీత్యాహ- (వివిత్సా
వేతాళీ) త్యాదినా=వివిత్సా-ప్రవిణాదిలాభేచ్ఛా, సైవవేతాళీ-పురుష
మిత స్తతోభామయతీతివేతాళీత్యుచ్యతే, తస్యావిగమేనా-పగమేన
పరిశుద్ధేనిర్మలేఽపి, అర్థకామాదిభిరనుపహతేనత్యపీతియావత్; హృద
యే, ఏవమధికారిద్యయసాధారణాకారయోగఉక్తిః, అథోపాసకాసా
ధారణాకారరాహిత్యముచ్యతే, (పటుప్రత్యాహారే) తి=పటుత్వమ్ -
దుర్జయత్వమ్, వశీకర్తుమశక్యత్వమ్; (యద్వా) ప్రత్యాహారాదేగప
టుత్వంయోగశాస్త్రోక్తాశేష ప్రకారవిశేషవిశిష్టత్వమ్, ప్రత్యా
హారస్యవిషయేభ్య ఇన్ద్రియ నివర్తనరూపస్యాతి దుష్కరత్వాత్ ॥
త్యాహారప్రభృతీత్యుక్తమ్, ప్రత్యాహారప్రభృతిరేవత దనుష్ఠాతుర
త్యస్త క్లేశావహత్వాత్పుటపాక, స్తస్మాత్ప్రచకితాః - అత్యస్తభీ
తాః, త్వమ్, నమస్తః- ప్రపద్యమానాః, (యద్వా) విశిష్టేత్యాది
నా ఉపాసనసామగ్రిపాషుల్యముక్తమ్, ఏవం సత్యామపిసామ
గ్రాంత్యత్వార్థవ్యోచితే తివ్యావర్తకాకారోక్తి ఫలితముపాయా
స్తరస్య భగవత్స్వరతన్త్రోచితత్వమనుసంధాయతతో భీతాఇత్యా
హ- (పటుప్రత్యాహారే) త్యాదినా=పటు-ర్భాగవతపారతన్త్ర్యో
ప్రతిభటి, ప్రత్యాహారప్రభృతిరేవపుటపాకః, పారతన్త్ర్యోవిరు
ద్ధత్వాదత్యంతా సహ్యతాదృశపుటపాకాత్ప్రచకితాః - తతోభీతాః
పలాయితాఇత్యర్థః, పుటపాకత్వరూపణేన యథాపుటపాక అస్త
ర్ముఖజ్వాలత్వేన బహిరప్రకాశజ్వాలః అధికతరదాహకో భయాతి
శయ హేతుశ్చభవతి తద్వదుపాయాస్తరమపిభగవత్స్వరతన్త్ర్యోనా
చిత్యస్యసూక్ష్మదృష్టిగ్రాహ్యత్వేన గూఢస్వరూపవిరోధకం“స్వరూ

హారప్రభృతిపుటపాకప్రచకితాః । నమస్తస్మాం హారా
యణశిఖరికూటస్థకరుణే నిరుద్ధత్వద్దోహాన్యపతిసుతనీతిం

చనాశకత్వేనవర్తతేమేమహద్భయమ్” మిత్త్యుక్తప్రకారేణమహాభయ
జనకశ్చ భవతీతిస్ఫురతి, ఏవంపరిత్యక్తోపాయాః పారతన్యోగ్రిచితంశీ
ఘృణలప్రదమధికకలంకుకరంచోపాయంపరిగృహ్యసుఖమేధస్తగత్యా
హ-“(నమస్తస్మాం)మిత్యాదిప్రపద్యమానా ఇత్యుక్తేఃప్రపత్యేర్హ
విశ్వానగర్భత్వేనదుపగరత్వశంకాస్వాదితినమస్తగత్యాక్తమ్; అత్యశి
రోనమనంమనగప్రవీభావోవాచిక రత్నాపేతేత్వేతేవ్యసృజమః
త్యుగహేతుత్వేనాపేక్షితమతిభావః, తతఏవనిరుద్ధత్వద్దోహాః- నిరు
ద్ధ- స్త్వయైవప్రతిపిద్ధః, త్వద్దోహాః- “శ్రుతిస్త్యుతర్కమైవాజ్ఞాయ
స్తాముల్లంఘ్యవర్తతే । అజ్ఞాచ్ఛేదీమమద్రోహీమద్భక్తోఽనైవైష్టవమ్”
ఇత్యుక్తభగవదాజ్ఞాతిలంఘనరూపి, యేషాంతేతథోక్తాః; భగవదా
జ్ఞామనువర్తమానాఇత్యర్థః, (యద్వా) నిరుద్ధశబ్దోఽత్యప్రతిష్ఠాశ్లిష్ట
నాచి - ప్రతిష్ఠాశ్లిష్ట పూర్వోత్తరాఘాఇత్యర్థః; (అథవా) త్వద్దో
హేనానామత్వామనాదృత్య ప్రాసకాస్తరపరిగ్రహాః, నిరుద్ధోయేస్తే
తథోక్తాః; ప్రాసకాస్తరపరిగ్రహేఽపిలేషామల్పవదబద్ధిత్యాహ- (స్వపతి)
తి - యథారాజపుత్రాణాం మపరాధభూయస్తేవ్యల్ప ఏవదబద్ధస్త
తైషామపిత్వర్థః, ఆశ్రితేషురాజపుత్రసయస్య ప్రాయశత్వనిష్కేధా
యనజహతీతివృతిరేకఫలమేధఃకృతః, అయముపాయాస్తరేభ్యోఽతిశ
యాః, నారాయణశిఖరితి - నారాయణశిఖరి - వృషగిరి, తేతుగ
టమ్- శృంగమ్, తత్యిష్టతీతకూటస్థః, (యద్వా) కూటవత్తిష్టతీతి
కూటస్థః, వృషశిఖరిణివర్తమానః కూటస్థోవృషశిఖరికూటస్థః, స్వ
యమవికృతస్సన్యస్తేషాంవికారయితా - కారణభూతఇతియావత్;
(అథవా) కూటస్థో-నిర్వాహకఃవృషగిరిపరిత్యక్తః* ||౬౮||
త్వదాశ్రితానామాశ్రయణోత్తరకాలం ప్రాతికూల్యవర్జనాదిక

నజహతి || ౬౧ || అనన్యాధీనస్సన్భవతి పరతన్త్రీకృపా-

ణమతాందయే సర్వద్రష్టాగణయతి నతేషామపకృతిమ్ |

మపిత్వయ్యయత్తమితిపూర్వముత్వా, ఇదానీం పాత్రికీకూల్యప్రస
క్తావపిదణ్డయితా శ్రీనివాస స్త్వయైవా శ్రితపరతన్త్రీకృతః, తద
పరాధేష్వజ్ఞశ్చ, తథాసత్యపరాధజ్ఞానాభావాత్సత్త్వాభా
వాచ్ఛకథం దణ్డధరోభవేదీత్యభి ప్రాయేణాహ - (అనన్యాధీనస్స)
న్నిత్యాదినా= వృషట్కొధరపతిః- “పతింవిశ్వస్యే” త్యాదిశ్రుతిప్రసిద్ధః
స్సర్వస్వామీ, వృషట్కొధరపతిత్వమపిత్వత్పారార్థకృతమితిభావః,
అనన్యాధీనస్సక - “నతస్యేకేశ్చనే” త్యాదిభిరనన్యాధీనత్వసిద్ధిః,
నహిస్వాభావికమనన్యాధీనత్వ మైచ్చికపారతన్త్ర్యాదపీతీతిభావః,
ప్రణమతామ్ - ‘సమన్తస్త్వా’ మిత్యుక్తప్రకారేణ ప్రణామవిశేష
వతామ్, పరతన్త్రోభవతి-పరతన్త్రస్సకభవతి, ఆశ్రితపారతన్త్ర్యా
నన్తరమాత్మానం లబ్ధసత్తాకంమన్యత ఇత్యాశయః, “అస్తీబ్రహ్మేతి
చేద్యేదసన్తమేనంతతోవిదురితీ” శ్వరపారతన్త్ర్యజ్ఞానా నన్తర
మాశ్రితస్య సత్తాలాభవదీశ్వరస్యా ప్యాశ్రితపారతన్త్ర్యానన్తరం
స్వస్వసత్తాలాభిభూమాన ఇతిభావః, ఇదంచత్వత్పారతన్త్ర్యవి
జృంభితమితిభావః, సర్వద్రష్టా - సర్వజ్ఞస్సన్నేవ, నహివాత్సల్య
ప్రాయుక్తాశ్రితాపరాధాగణనయా “స్వాభావికజ్ఞానబలక్రియా” చేత్యు
క్తసార్వజ్ఞస్యహానికః, తేషామ్ - ప్రణమతామ్, అపకృతిమ్-తత్సం
తాపకారమ్, నగణయతి - నవిచారయతి, అత్ర “నన్తరత్యవకా
రాణాం శతమప్యాత్సవత్తయే”తి శ్రీమద్రామాయణవాక్యంకవిహ్వా
దయగతమ్, అపరాధసహసేష్యేకమపి నగణయతిత్యభిప్రాయేణో
కవచనత్వోక్తిః, అపకృతిమితి సామాన్యనిర్దేశోభాగవతాపచారాది
సర్వాపకారాసజ్జగహార్థమ్, నగణయతిత్యనేన తాన్త్ర్యర్థమపిచా
దోనాస్తీత్యుక్తంభవతి, ఏతదపిత్వత్పారతన్త్ర్యవిలసిత మేవేతిభా

పరిష్కృతాపారథ్యం ప్రథయతివృషత్కృతం పరిష్కృతం
 స్థాంవైయాత్యాదితి విఘటయన్తీవిహరసి || ౬౨ ||
 అపాంపత్య శ్చత్రానసహనమునే ధర్మనిగళంకృతే.

హః, ఏవంత్యత్పారత స్త్ర్యమ్, ప్రథయతి - త్వత్పారథ్యస్వత్వదీయ
 పర్యస్తీకరణేనత్యదా శ్రితాపరాధాదర్శిత్యేనచ సర్వేభ్యఃప్రకాశయ
 తీత్యర్థః, ఇతి - అనేనప్రకారేణ, వ్యవస్థామ్ - పారతన్త్ర్యాభావ
 వ్యవస్థామజ్ఞత్వా భావవ్యవస్థాంత, వ్యవస్థా - నియమః, వైయా
 త్యాత్ - ధార్మ్యాత్, పతివాల్లభ్యాదితీయావత్; విఘటయన్తీ-త్వ
 దీయ పర్యస్తపరతన్త్రీకృతవల్లభత్వాదాశ్రితాపరాధ విషయేపత్య
 రజ్ఞత్వాపాదనాచ్చ నిరాకుర్వతీ, విహరసి - లీలారసమనుభవసి, ఆ
 శ్రితవ్యామోహేన నిరఙు-శస్వతన్త్రీస్య స్వతస్సర్వజ్ఞస్య భగవ
 తస్సవిభావం బలాదన్యధాకరోషి. నైవకాచిల్లీలాభవతి, కింనామే
 దంవాల్లభ్యం భవత్వాఇతిభావః. అత్రచక్రేనివాసదయాయాం స్వా
 దీనభర్తృకాఖ్యనాయకా వ్యవహారసమారోప గూఢాసమాసోక్తి
 రలఙ్కార స్సచవిశేషసాహచర్యబద్ధనః. || ౬౨ ||

భగవత స్వయైవాశ్రితపరతన్త్రీకృతత్వాద్దురీకృతతదపరాధ
 చిన్తనత్వాచ్చదన్దం నసమ్భవతీత్యుక్తంపాక్, ఇదాసంక్ష్వచితత్వా
 చిత్సమ్భవదపిశిక్షణ మనాశ్రితేష్వపిరక్షణ పర్యవసాయాత్పూర్వతే-
 (అపాంపత్య) రిత్యాది= వృషగిరిపతి, స్తత్రహేతుద్దేవః - లీలాపర
 వశత్వాద్వృషగిరా వపతీర్ణ ఇతిభావః, త్వద్విహృతిభిః - అపరాధగ
 ణమవిగణయ్య నిహేతుకవిషయాకార కరణకళేబరదాన శాస్త్ర
 ప్రదానాదిభిరసంఖ్యయైరవాఙ్మనస గోచరైశ్చతవవిహరైః, ఆశ్రి
 తపారతన్త్ర్యం స్వాతన్త్ర్యసహమిత్యుక్తమనన్యాధీనస్సన్నితాద
 యాపారతన్త్ర్యంతు తద్గన్ధమపినసహత ఇత్యుచ్యతేవీనస్వాత
 న్త్ర్యిఇతి, తథాధూతస్సృ, అపాంపత్య-స్సముద్రీరాజస్య, శత్రూ

కాకస్యైకమహితమితిహిన స్తిస్యనయనమ్ । విలీనస్వా:

హిన స్తిస్త్వ - “ సాగరంశోషయిష్యామి ” త్యాది ప్రకారేణ తన్నిగ్రహప్రవృత్తౌపితస్యపురస్థినితిమాత్రే ప్రశాంతకోపస్తమద్ది శ్యప్రయుక్తేన బ్రహ్మస్త్రేణోత్తర సాగరాంతరపరివరితస్తస్యశత్రూన్ సజ్జహారేత్యర్థః, అనహనమునేకి - జామదగ్న్యస్య, అనహనమునేరిత్యనేన నిర్మిబద్ధనభగవద్వైభవాసహిష్టుత్వ రూపాపరాధస్సూచితః, ఏవమపరాధిత్యేన గతిప్రతిరోధస్యైవప్రాప్తత్యేపిదయాపారవశ్యేన జామదగ్న్యనుమత్యనురోధేనైవ స్వర్గాదిసాధనవిమోచనంకృతమ్, తదేవాహ - ధర్మనిగళమితి = భగవత్పద గమనప్రతిబద్ధకత్వాద్ధర్మస్య నిగళత్వమ్, అత్రధర్మశబ్దస్సవర్గాది సాధనపరః, తమేవనిగళంహితమితిహిన స్తిస్త్వ - హితమిత్యభిసంధాయహిన స్తిస్త్వ, గమ్యమానత్వాదప్రయోగః, హితంహితమిత్యపేక్షాయాం సన్నిహితత్వా వ్యోగ్యత్వాచ్చహింసనమితి సిద్ధ్యతీతి, (యద్వా) ఇతిహేతౌ, హింసనస్యహితత్వాదిత్యర్థః, హింసనస్యేతిలభ్యతే, కాకస్యైకమితి = ఏకంనయనం హితమితిహితత్వాద్ధిన స్తిస్త్వ, హింసనస్యేతి సామర్థ్యాత్సన్నిహితత్వాచ్చలభ్యతే, (అయంభావః), “వధాహామపికాకత్సనికృపయా పర్యపాలయత్” ఇత్యుక్తప్రకారేణాస్తః పురద్రోహిణోవాసవసూనోః కాకస్యప్రాణహరణే ప్రాప్తేపిదయాకింకరేణరఘుపరి బృథరూపిణావృషాద్రిపతినాతన్నకృతమ్, సర్వభాదజ్ఞనాభావేచద్రోగః కాకస్యనరకపాతనమేవస్యాత్; నేత్రీద్వయపీడనేశ్యతే తస్యదేహయాత్రామర్షటాస్యాత్తదుభయం పరిహారాయఏకమేవనయనం, పీడితంహితబుద్ధ్యా, ఏవంచవాసవసూనుర్వాయనకి “రాజభిర్ధృతదణ్డాస్త్ర” ఇత్యుక్తప్రకారేణాపాప విమోచనేన ప్రాణప్రదానేనచ పాలితోవృషాద్రి పతినాకృపాప్రీణనకృతే, ఏవమిత్యుక్తప్రకారేణ, జనితసుగతిమ్ - ఉత్పాదితశోభనకలమ్, గమ్య

తస్మాత్ పృథగ్విరిపతిస్తద్విద్విహృతిభి ర్దిశత్యేపం దేవో.
జలతసుగతిం దణ్డనగతిమ్ || ౬౩ || నిషాదానాం సేతా

తత్పరిగతిః:- ఫలమ్, సాగరస్య తావచ్ఛత్రుహననరూపమభీష్టఫలంజని-
తమ్, జామదగ్న్యస్యాప్యైహికా ముష్మికభోగవిరక్తస్య తత్సాధ-
నఘాత ధర్మనిగళవిమోచనేన తదిష్టఫలముత్పాదితమ్, మహాపరా-
ధగికాకోపియతి-ఇద్దణ్డనేననరకపాతాత్పాతాం పహరభయచ్ఛ-
రశీతఇతి మహాఫలప్రాప్తిః, దణ్డనగతిమ్ - సముద్రరాజేకాకేఽబ్ర-
హ్మస్తుప్రయోగాద్దణ్డనమారబ్ధమ్, జామదగ్న్యోద్దేశేన తదానీతే-
వైష్ణవేధనుషి శరసన్ధానాత్తన్నిగ్రహణ ప్రస్తుతః, దిశతి --దదాతి, ది-
శతిత్యనేనదణ్డనగతేః పురుషార్థపర్యవసాయిత్వేన పురుషార్థత్వంనూ-
ఛ్యతే, సముద్రరాజాదాపినాన్మృతాపి తత్రోత్తత్రజనితసుగతిం దణ్డన-
గతిందిశతితి వర్తమాననిర్దేశస్యభావః. అత్రదణ్డనగతిరూపస్యదోష-
స్యాభ్యర్థ సియ్యంకమ్యతే, కుతః స్తత్రైవజనిత సుగతిత్వరూపగు-
ణోక్తే, స్తతోఽనుజ్ఞాలజ్ఞానరః, “దోషస్యాభ్యర్థనానుజ్ఞాతత్రై-
వగుణదర్శనాత్ । విపదస్సన్తనశ్శశ్వద్వాసునఙ్గీర్త్యతేహరి” రితి-
లక్షణాత్; యథానా “శాపోశ్చర్పష్టతనయాననపద్మభోధ” ఇత్యా-
ది. అత్రశాపరూపస్య దోషస్యాభ్యర్థనాగమ్యా, సానుగ్రహతో-
క్తే; “విపదస్సన్తనశ్శశ్వది” త్యత్రవాచ్యేతిభేదః. || ౬౩ ||

మహాపరాధకృతకోపకార్యం శిక్షణంరక్షణవర్యవసాయికృతం
త్వయావశీకృతపల్లభయత్పుత్రాత్పత్నీతిమూలగుణకార్యంవిఫలయ-
సీత్యుక్తంభవతి, తత్ప్రసజ్గాత్త్వదనుకూల శీలగుణకార్యం మహ-
తోమనైస్సహ నీరధైగ్రాసంశ్లేషరూపంమహతోమద్దానాంచ సమీ-
కరణేన ఘటయసీత్యభిసన్ధాయాహ - (నిషాదానా) మిత్యాదినా-
నిషాదా - శుభరా, సేతాంసేతా - అకృత్యేమ పువర్తయితా, గు-
హాభివృద్ధిః అత్రనేతృశబ్దేన స్రవర్తకవాచినాం సర్వేషామపినిషాదా-

కపికులపతిగికాపి శబరీకుచేలగుబ్బాసావ్రజయువతయో

మాల్యకృదితి । అమీషానిష్పత్వం వృషగిరిపతేరున్నతి

నామేతత్ప్రవర్త్యతయాలైస్సరైస్కీయమాణస్యదుఃితస్యవితదధీన
తయాఽస్యాతితోదీయస్త్వంసూచితమ్, కపికులస్యపతి - స్సుగ్రీవః,
పతిశబ్దేనకపిత్వప్రయుక్తచాపల్యాదిదోషాణాం ప్రత్యేకమాధిక్యం
వ్యజ్ఞితమ్, కాపేశబరీ - గుహస్యనిషాదత్వేవిభురుషత్వాద్రాజభావా
చ్చతత్ప్రయుక్తగుణలేశస్సమృద్ధి, శబర్యాస్తుతదుభయాభావాద్దో
షమాత్రబాహుళ్యమ్, కాపీత్యనేన తత్రాప్యతియదేతస్సురితమ్, (కు
చేల) ఇతి = కుచేలశబ్దేనవాససోమాలిన్యేనకన్ధాత్మకత్వాత్పాతిగ
న్ధవిశేషాచ్చ సమీషగమనమప్యశక్యమితిసూచితమ్, కుబ్బాసా -
సా - విరోధినశ్చేటి, తత్రాపి కుబ్బాత్వేనజగుష్ఠితతరా, (వ్రజ
యువతయ) ఇతి = వ్రజశబ్దేనతాసాం జాత్యాదిహీనత్వం గమ్య
తే, మాల్యకృదితి నీచవృత్తిర్వమ్, ఇతిశబ్దః ప్రకారచచనకి, ఏవం
ప్రకారసర మాంసాద్యాహారగృధ్రరాజాది పరిగ్రహార్థః, అమీ
షామ్ - పూమాన్ప్రియేత్యేకశేషః, నిష్పత్వమ్ - సర్వతోనికృష్టత్వ
మ్, నీచైస్త్వంచ, వృషగిరిపతే - శ్రీనివాసస్య, వృషాఖ్యగిరిశ్రేష్ఠ
స్యేత్యపిధ్వనిః, ఉన్నతిమ్ - సర్వస్మత్పరత్వమ్, ఉచ్చైస్త్వంచ, ప్ర
భూతై - రతికూతైః, సోతోభిః - సహస్రముఖం ప్రవృత్తైఃప్రవా
హైః, ప్రసభమ్ - బలాత్కారస్య, అత్యున్నతాతీనీచయోస్సమీకరణవి
బలాత్కారం విరానఘటతభావః, సమయసి - నీరధేజసంక్లేష
హేతుభూతామ్ "సమమాత్మసమస్సఖే" త్యాదికీమేణసామ్యబుద్ధిం
భగవతోజనయసీత్యర్థః, అత్యవిశేషణసామ్యాన్మహాప్రదసైకతా
దినిమ్నాన్నతస్థలసమీకరణదూషస్య నదీప్రత్యాస్తస్యా ప్రకృతస్య
పరిస్ఫుర్తేస్సమాసోక్తిః, విశేషణసామ్యంచసోతోభిరితి నిగీర్వాణ్య
చసానకృతమిత తదుత్థాపితేయం సమాసోక్తిః, నిగీర్వాణ్యవసాన

మవిప్రభూతైస్సోత్తోభిఃప్రసభమనుకంపేనమయసి॥౬౮॥

త్వయాదృష్టస్తుష్టింభజతి పరమేష్ఠీనిజపదేవహాకమాత్రి

రహావిహరతి మృడానీపరిబృథః । విభర్తిస్వా రాజ్యం

నామవిషయనిగరణపూర్వకం విషయస్యవిషయిత్యేనాధ్యవసానమ్,
ప్రకృతేచకృపాకృతతత్త్వ ద్విషయీకారరూప విషయస్యసోత్తో
రూపవిషయిత్యే నాధ్యవసానాత్తయోగి ప్రస్తుతాప్రస్తుత విశేషణ
యోరైక్యమాయాతమితి. “సమాసోక్తిగిపరిస్ఫూర్తిః ప్రస్తుతేప్ర
స్తుతస్యచేత్” అయమైంద్రిముఖంపశ్యర క్తశ్చుమ్మశిచన్ద్రమా, ఇతి॥౬౮॥

శిలగుణకార్యం నీరథేగ్రిణసంశ్లేషం మహతాంమన్ద సమీకరణేన
సుఘటితం కరోషీత్యుక్తమ్, తత్ప్రసజ్గాధ్యగవదాదార్యకార్యం
మతుర్ముఖాదేఃపరమేష్ఠ్యాద్యైశ్చర్యముత్తరోత్తరాభి వర్ధనేనపరిపా
లయసీత్యాహ- (త్వయాదృష్ట) ఇత్యాదినా- పరమేష్ఠీ - భగవత్ప్ర
సాదలబ్ధపారమేష్ఠ్యశ్చతుర్ముఖి, త్వయాదృష్టః - విషయీకృతస్సక్,
నిజపదేతుష్టిమ్ - నిజపద విషయమానందమ్, భజతి - నిరస్తరమనుభ
వతి, పారమేష్ఠ్యప్రదానమాత్రమాదార్యకృతమ్, తత్పరిపాలనంతు
దయాయా మాయుత్తమితివర్తమాన నిర్దేశస్యభావః, మృడానీపరిబృ
థో - రుద్రః - త్వయాదృష్టస్సక్, అష్టామూర్తిః - పంచమహాభూ
తచన్ద్రగ్రిసూర్యయజమానాత్మకశరీరభేదాః, వహన్విహరతి - మృ
డాన్యాసహేతిద్రష్టవ్యమ్, మృడానీపరిబృథఇత్యుక్తేః; విహరతితివ
ర్తమాననిర్దేశేన విహరన్యచిరస్థాయిత్వంద్యోత్యతే, ఇదమేవమిత
వైశ్చర్యమ్, అష్టమూర్తిధారణం మృడాన్యా సహవిహరణంచ త
స్యభగవదాదార్యగుణకృతస్యచిరస్థాయిత్వంద్యోత్యతాత్మమహిమే
తిభావః, వృషేతి - వృషశిఖరిణశ్చృజ్గరస్య - అలజ్గార భూత
స్య, కరుణే- ఆభరణస్యాభరణభూతే, శునాసీరః- ఇన్ద్రః, త్వయా
దృష్టస్సక్, దేవాసురసమరస్య, నాసీరే - శిరసి, సుభటః - సుయో

వృషశిఖరి శృంగారకరుణేశునాసీనో దేవాసురసమరనా

సీరసుభటః || ౬౬ || దయేదద్ధోదన్వద్వ్యతియతసుధా

ధాగ్రయాయా, ప్రహర్తాచేత్యర్థః, తథాభూతస్సక్, స్వారాజ్యం
స్వః - స్వర్గస్య, రాజా, స్వారాజా, తస్యభావస్సారాజ్యమ్, స్వ
గ్రాధిపత్యమ్, బిభర్తి - త్వతగతాతోప బృంహితస్సన్నిపాట్టకమ
ద్యాపి పరిపాలయతి. అత్రభగవద్దయా గోచర రతిభావస్య పర
మేష్ట్యాదివిషయరతిభావాఽజ్ఞామిత్యేయోఽజ్ఞాగరః || ౬౬ ||

భగవత్సోల్యా దార్శ్నయోన్వదుపజీవసేనైవ ప్రాణనమిత్యు
క్తమ్, కింబహునానర్వేగుణాన్వత్సమ్మన్మహిమైర్మన గుణ్యస్త ఇతి
గుణాఇత్యుత్పాదనప్రకారేణ రస్యాభవన్తి, అన్యథా “దోషాభ
వేయిరేతేయదినామదయే త్వయావినాభూతా” ఇత్యుక్తరీత్యాదో
షాస్సురిత్యభిసన్దధానఆహ - (దయే) ఇత్యాదినా = “వృషగిగృ
హమేధిగుణా” ఇ) శ్లోకేభగవద్గుణాన్తరాణాం దయానహవా
సాభావేదోషత్వం స్యాదిత్యుక్తమ్, అత్రతుదయాసమ్మన్ధాతీతయేనర
న్యతాఽతిరేకోవర్ణ్యతే, దద్ధోదన్వతా-క్షీరసాగరేణ, వ్యత్యయతా-
నీరన్ధ్రంసమ్మిన్నా, యథైకతత్త్వమితిప్రతీయేత తథాగాఢతరంస
మ్మన్తేత్యర్థః, సుధాసిన్ధు - రమ్మతనదీ, సుధాసాగరోవా; తస్మాన
యతః - నీతితః, తన్నయేనజాతాదిత్యర్థః, (యద్వా) తాదృశసు
ధాసిన్ధోర్మయ ఇవనయోయస్యసతాదృశ స్సుధాసిన్ధునయన్తస్మాది
త్యాజ్ఞేషవిశేషకమ్, [పచ్చన్యధేతసిః,] తాదృశాత్త్వదాజ్ఞేషాల్-దు
ద్ధోదధిసుధాసిన్ధువ్యతియతి సదృశాత్, త్వతగర్తృకగుణాజ్ఞేషాది
త్యర్థః, ఆజ్ఞేషో - నివిడసమ్మన్తః, గుణాన్తరాణాం దద్ధోదన్వతశ్చ
పరిచ్ఛిన్నత్వభోగ్యాన్వదినాసాచ్యమ్, దయానాస్సుధా సిన్ధుసాగృ
శ్యంతమృతసజ్జీవనకరశ్వేన నిరక్షయరస్యేయా పున్వోక్తాకారే
ణివ సుధాసిన్ధుశ్చ కమిమద్ధాకల్పితః, నివృత్తస్య వద్భిస్థస్య పా

సిద్ధునయత స్త్వదా శ్చేషాన్నిత్యం జనితమృత సజ్జీవనద

‘స్వప్నయేషిసమృద్ధికి, నిత్యంస్వదంత ఇతివాఽన్వయః, “మమసా ధర్మమాగతః” ఇతి ప్రత్యయయం గుణాంతరాణాం దయాసమృద్ధినసా ధర్మాపత్తిమాహ = జనితేత్వాది శ్లోకశేషేణ = జనితాదయయాకర్త్యాస్వసమృద్ధమాత్రేణోత్పాదితా, మృతసజ్జీవనదశామృతానామ్ - భగవద్జ్ఞానవైధుర్వేణ భాగవతాపచారాది నాచమృతకల్పాత్ స్వరూపాణామ్, సజ్జీవనమ్ - సమ్యగ్జీవనమ్, తదీయపర్యంతశేషత్వజ్ఞానోత్పాదనాది ముఖేననిరతశయానంతప్రాపణమ్; తద్దశా- తత్సామర్థ్యమ్, యేషాంతేతథోక్తాః; [సమూర్వాజ్ఞీవప్రాణధారణ ఇతి ధాతోష్టేతు మణ్ణిజన్తాద్భ్యవేల్యుట్] (యద్వా) [నన్త్యాదిత్వాతోర్తరిల్యః] మృతసజ్జీవనా, దశా- అవస్థా, యేషామిత్యమృతాయమాన దయాసమృద్ధేన తేషాంమృత సజ్జీవనదశాజాతేతిభావః, దుగ్ధోవన్వన్వృతియంతసుధాసిద్ధునయతోజనితమృతసజ్జీవనదశా ఇతివాఽన్వయః, యథాసుధాసిద్ధున్వనమృద్ధేనదుగ్ధసాగరస్యమృతసజ్జీవన దశాజనయేత్, తథాదయాచభగవద్గుణాంతరాణాం స్వసమృద్ధేన మృతసజ్జీవనదశామజ్జీవనదిత్యర్థః, శ్రుతివదిన కర్పూరగుళికా- స్త్రీజ్ఞమహిమ్నా శ్రుతీనాం స్త్రీత్వప్రతీతిః, స్త్రీత్వాదేవతాసాం యానివదనాని సంతికవిమతి కల్పితాని భగవద్గుణ మృతికారణ భూతానాం తేషాంకర్పూర గుళికా ఇతి వ్యస్తరూపకమ్, (యద్వా) ఉపనిషద్భాగస్కృతి వదనత్వేనాధ్యవసీయతే, ఉపరితనత్వప్రతిపాదకత్వాదిసామ్యతో, తథాచరూపకాతి శయోక్తిః, విమన్వస్త్రబ్జితమ్ - విషయభూత స్వసౌఖ్యజేన చిత్రందృశీకృత్య నిష్పీడయస్తో, [“మజ్జీవన” ఇతి ధాతోర్లటశ్శతాదేశః, ఆదేశప్రత్యయయో” ఎకస్మాత్ప్రపా” ప్రస్యవత్ప్రస్య “సాత్పదాద్యో” రితి నిషేధేన పసర్గాత్సునోతితి ప్రసప్రసవ సద్భావాత్తత్వమ్, విగన్వస్తఇతిపారే

శా! స్వరస్తేవాస్తేభ్యశ్చుత్తివదనకర్పూరగుళికావిమల్యః

“షడ్ బద్ధవ ఇతి ధాతుః] చిత్తంస్వవిషయే బద్ధస్తః - చిత్తస్య విషయాంతరగతిం నిరుభ్యస్వవిషయ ఏవాసక్తింకారయంత ఇత్యర్థః. [అనుపరినివిభ్యస్సేవసతసయేతి స్రుతిప్రసవస్య వ్యవస్థితవిషయత్వా న్మహత్వమ్, సితసయేతి క్తాంతస్యాజస్తస్యచ షిజోగ్రహణమ్] ఏవం భూతావృషభిఖరివిశ్వం భరగుణాః - వృషభిఖరిణేవ ర్తమానస్య సు-
 ర్వరక్షకస్య శ్రీనివాసస్య, గుణాస్సర్వరక్షణౌపయికజ్ఞానశక్త్యాదయః, విశ్వంబిభ ర్తీతి విశ్వంభరక, [సంజ్ఞాయాంబ త్రేయజరి సహితపద ఇతి ఖదజస్తస్య ముమితివిశ్వ శబ్దస్యముమాగమశ్చ, దాస్తేభ్యః-జితే-
 న్నిమేభ్యః, యద్యపిసర్వస్మైజనాయ స్వదంతఏవ, తథాపి ‘పర మాత్మాయోరకోవిరకోఽపరమాత్మసి’ ఇతిపరమాత్మగుణసాగరా వర్తిత్వానాం సర్వేషాం విషయాంతరనివృత్తిర్భవతీతి జ్ఞాపయితుండా-
 స్తేభ్యఇత్యుక్తిః, [రుచ్యర్థానాంప్రీయమాణ ఇతి సమ్ప్రదానత్వా-
 చ్చతుర్థి] స్వదస్తేః అమృతపానవత్స్వాదు తరాభవంతి, విషంస్త-
 శ్చిత్తమితిధ్యానేనరస్యతా, స్వదస్త ఇతికీర్తనేనరస్యతోచ్యతే, రస్య-
 తాయానానోస్తీతి వర్తమానోక్తేర్భావః. అలజ్జాగరస్తు శ్రుతివ-
 దన కర్పూరగుళికా ఇత్యత్ర శ్రుతౌ నాయికావ్యవహార సమాగోప-
 రూపసమాసోక్తేరూపకస్యచసమప్రాధాన్యసజరక, ఉభయోస్సమా-
 నకాలోదయత్వా త్పరస్పరాపేక్షయా చారుత్వసమున్నేషశ్చ, ఉభ-
 యోస్తుల్య ఇతి వినిగమనా విరహాత్సమప్రాభాన్యమ్, కించశ్రుతివద-
 న క ర్పూర గుళికా ఇ త్య నే న ఏతాచ్చశ కర్పూర గుళికా-
 వీవ శ్రుతివదనాల్లా ఇతి పరస్పరానురూప్యస్య ప్ర-
 తీయమానత్వాత్ “ సమంస్యాద్వర్త్యతేయత్రీ ద్వయోరప్యనురూప-
 యో” రిత్యుక్తసమాలజ్జాగరక, అవచశుశ్రీనాం భగవద్గుణానాం-
 చపరస్పరోపకారస్య వ్యజ్యమానత్వా దనోన్యాయ లజ్జాగరోవ్య-
 జ్ఞః, అత్యవయద్యపి కర్పూరగుళికాత్వరూపణేన భగవద్గుణ రూ-

(విసన్వ)స్తస్మి త్తంవృషశిఖరివిశ్వంభరగుణాః॥౬౭॥ జగజ్జన్మ

ప ప్రతిపాద్యానామేవ స్వప్రతిపాదక శ్రుత్వశయాధాయకత్వం
వ్యజ్యతే, నతుశ్రుతిప్రతిపాద్యత్వేన కచ్ఛిదతిశయోగుణానాం ప్రత్యా
య్యతే, నచశ్రుతిప్రతిపాద్యత్వేన కల్యాణగుణానాంకచ్ఛిదతిశయోఽ
స్తి, పుత్యత “అహ్మయానా మసీహ్మమవిహరి విభవేవమభి
వోద్ధిరివాబోధసమృద్ధాత్స్విత్తలాభ” “ఇతిశ్రుతిహమేవ స్వరూపలా
భస్యాభి యుక్తైరభిహితత్వాత్; తథాప్యనుభవేతు రభావేకర్పూర
గుళికానాం వ్రాతస్యాప్రకాశ వచ్చుగ్రహేపాద్యత్వాభావేభగ
వద్గుణానాం ప్రాశస్త్యాప్రకాశాత్ప్రాశస్త్యప్రతిపాదకశ్రుతీనాం
తదతిశయావమాత్వమస్త్యేవ; తచ్చప్రతీయతే, శ్రుతిపదనకర్పూరగుళి
కా ఇక్యక్తేహితితత్ప్రతిపాద్యత్వమభివ్యజ్యతే, తతశ్చ “అన్యో
న్యంనామయత్రస్యాదుపకారకపరస్పర” మితిలక్షణాను సారేణాన్యో
న్యాలజ్ఞాగరః, సచవ్యక్త్యః, ఏవంచసతి సమాన్యోన్యా లజ్ఞాగర
యోరేకవాచకానుప్రవేశసజ్జరధ్వనిః, అత్రకవేర్దయాగోచరరతిభా
వస్యగుణా న్తరవిషయరతిభావోఽ జ్ఞమితిప్రేయోఽలక్షారశ్చ॥౬౮॥

జ్ఞానశక్త్యాదీని కమలాకాంత గుణాంతరాణిత్వత్పరికర భూత
త్వాదేవశ్రుతి స్తుత్యాభవస్తీత్యుక్తమ్, త్వదాశ్లేషాచ్చ్యుతి వదన
కర్పూరగుళికాఇతి తత్త్వేతత్, సాక్షాద్భగవానపి శ్రీ వేదగటనాథ
స్తవదభిమత జగత్సృష్ట్యాది కర్తృత్వేన ముముక్షుణాణాం మోక్ష
సప్రదాన దీప్తి తత్వే చ త్వతిగజగరత్వాదేవ
శ్రుతీనాం స్తుతిపదం భవతీత్యుచ్యతే, (అథవా) జ్ఞానశక్త్యాదయః క
ల్యాణగుణాస్తవత్సమృద్ధ మహిమైవ గృహస్త ఇత్యభిహితమ్, నై
తచ్చిత్తమ్, సాక్షాదపి శ్రీరమణస్తవదభిమత కార్యకరత్వేనైవ శ్రుతి
భ్యస్సత్వదత ఇత్యభిసన్ధాయాభిధీమతే (జగజ్జన్మ) త్యాదినాఽజగత్స
మృద్ధిరాం జన్మస్థేమప్రళయానా-ముత్పత్తిభిశ్చవినా-శానామ్, గచనా-
జన్మానీనాం బైచిత్యాగ్రిహిప్రాయేణ రచనేత్యుక్తిః, సైవకళి, స్త

స్థేమప్రళయరచనా కేళిరసికోవిముక్తైక ద్వారంవిఘటిత
కవాటం ప్రజయినామ్ | ఇతిత్వయ్యాయ త్తంద్వితయము

త్రరసికోరసవాక్, [“అతఇతితనా” వితిరక్] రసో - రాగః, ప్రీతి
రితియావత్; ఏలాత్వేన సంసరచ్ఛేతనోజ్జీవనార్థతయాచ తద్విషయ
ప్రీతియుక్తః, ముమక్షులిప్సయాహి పరమకారుణికస్య భగవతో జ
గత్సృష్ట్యాదిపీలాత్వకథనేనా నాయాససాధ్యత్వం వ్యజ్యతే, సజ్జ
హమాత్రేణహి జగత్సృష్ట్యాది, జగత్సృష్ట్యాది ఫలమాహ (వి
ముక్తీ) త్యాదినా = ప్రణయినామ్ - రుచిరూపభక్తిమతాం ముము
క్షూహామ్, విఘటితకవాటమ్. విఘటితమ్ - స్వేనైవసరస్తమ్, కవా
టమ్ - స్వాశ్రయణప్రతిబద్ధకీధూతం ముమక్షూణాం పాపజాతం
యేనతత్తథోక్తమితివా; విఘటితమ్ - పురుషకారముఖేనాపాస్తమ్,
కవాటమ్ - స్వాశ్రయణ పరివర్తితూతం చేతనస్యస్వాపరాధాను స
న్ధానజనితభయం యేనతదితివాఽర్థః, ఆత్రచాశ్రయణ ప్రతిబద్ధకాప
రాధజాతం స్వాపరాధాను సన్ధానజనిత భయంవాకవాటత్వేనాధ్య
వసితమ్, తచ్చవిషయనిగరణ పూర్వకమితి రూపకాతిశయోక్తిః, విష
య విషయిణోస్సామ్యంచ ప్రవేశప్రతిబద్ధకత్వేన విఘటితకవాట మి
త్యత్రవివృతారరమిత్యపి వివక్షితమ్, చారుత్వరూపణానురోధా,దనే
న ద్వారస్యనుప్రవేశత్వం గమ్యతే, అనేనచభగవతఃకమలాకాముక్త
స్య ఆభిముఖ్యనూత్రవశ్యత్వ మభిముఖజనా నేషితం సన్నహ్యర్థ
డితి ఫలప్రదత్వమిత్యా దివ్యజ్యతే, తాదృశం విముక్తైక ద్వారమ్ -
విముక్తైర్ముఖ్యోపాయ భూతమిత్యర్థః, ముఖ్యత్వంచపారతన్త్ర్య
చిత్యాదినా - (యద్వా) అహమద్వితీయ ఇతి సహాయస్తర వైరపే
క్ష్యముక్తమ్, (అథవా) “వాన్యకపన్థా” ఇత్యాద్యనుసారేణాయమే
కపవమోక్షహేతురిత్యర్థః, ఇతి- త్తప్రకారేణ, త్వయ్యాయ త్తమ్ -
దయాప్రేరితేభగవతా కృతత్వాద్దయాయ త్తత్వమ్, గృహ్యేచ్ఛేర్తో

పధీకృత్యకరుణేవిశుద్ధానాఽవాచాంవృషశిఖరినాథస్తుతి

క్షుప్తదానస్వచ, ద్వితయమ్ - సృష్ట్యానికంతథల ధూతమోక్షపు
దానంచ, త్వదుపక్రమ, ముపధీకృత్య - ఉపాధీకృత్యః ప్రయోజకీకృ
త్యేతియావత్; విశుద్ధానా - మపారుషేయత్వేన స్వతశ్శుద్ధానామ్,
వాచామ్ - శ్రుతీనామ్, స్తుతిపదమ్ - స్తుతివిషయోభవతి, త్వతిర్జ్ఞా
రత్వాదేవ వృషశిఖరినాథమ్ “సర్వేవేదాయత్పదమామనస్తీ” త్యు
క్తప్రకారేణరస్యతాతిశయేన పునఃపునస్తుననస్తీతితాత్పర్యమ్, [వా
చామితికర్తరిషష్టి] ఉపధీకరణస్య స్తుతిక్రియాపేక్షయాసమానకర్తృ
కత్వమ్, వృషభశిఖరి నాథోజగజ్జన్తస్థే మప్రళయరచనా కేళిరసి
కోవిముక్తైక్యకద్వారం చేతిత్వయ్యాయితం ద్వితయముపధీ కృత్యవి
శుద్ధానాం వాచాంస్తుతిపదం భవతీత్య న్వయః, (యద్వా) జగజ్జన్తే
త్యాది- విముక్తైక్యకద్వారంవృషశిఖరినాథ ఇతి పూర్వోక్తప్రకారం
త్వయ్యాయితం ద్వితయముపధీకృత్యేతి, అత్రాతిశయోక్త్యనుప్రా
ణితోరూపకాలజాగరక, కార్యనిబంధనా ప్రస్తుతప్రశంసాచ, య
త్సచ్చిన్తాస్థగవతః కమలాకాంతస్యాపి శ్రుతిపాద్య త్వరూపాతి
శయస్తస్యాః కరుణాయా మహిమావాచామగోచర ఇతికారణోత్త
మఃస్య ప్రతియమానత్వాదస్యాశ్చ రూపకేణ సంస్పృష్టిః కేచిత్తుకా
రణత్వమోక్ష ప్రదత్వాభ్యాం శ్రుత్యాచ భగవతస్తుతిస్తయో స్త్వ
య్యాభుత్తత్వాత్త్వదధీనైవేత్యాహ- (జగజ్జన్తే) త్యాదినా- వృష
శిఖరి నాథో జగజ్జన్తస్థేమప్రళయరచనా కేళిరసికః ప్రణయినాం వి
ఘటితకవాఙ్మి విముక్తైక్యకద్వారమిత్యనేన ప్రకారేణత్వదాయితం
ద్వితయంకారణత్వ- మోక్షప్రదత్వే ఉపధీకృత్యఉపధానేన తద్విశే
షణకతయేతియావత్; అనేనప్రకారేణోపధీకృత్యేతివా; అనేనప్ర
కారేణస్తుతిపదం భవతీతివాఽర్థః, వేదాంతవాక్యై స్సర్వైరపికార
ణత్వమోక్ష ప్రదాతృత్వముభేదైవ భగవాం స్తూయతే, కేచిద్ద

పదమ్||౬౦|| కలితోభోస్మీలతి చికలుష కూలంతపఃపైర

విచ్ఛేదై రేతైరవటతటవైషమ్యరహితైః | ప్రవాహైస్తే

యంవా త్వదాయ త్రమిత్యత్సచ్చిన్ద్ర సిద్ధంమేవ భగవతో వేదాస్త
స్తుశ్చత్వమితభావ ఇతి వ్యాచఖ్యః. ||౬౦||

ఏవం దయాకృతతత్త జ్ఞగురుకారప్రశంసా ముఖేన కృపాం
స్తుత్వా ఇదాసీం స్వరూపవర్ణననతాఢాంతి - (కలి) త్యాదినా= క
లినాతోభో - కృత్యాకృత్య వివేకాయ చిత్తతారూపసి, తేనోస్మీల
తి- చికనతి, ప్రతిదినంవర్ధమాన ఇతి యావత్; షీతికలుషేవిషయే,
షీతిశబ్దగీషీతితలవాసిజనపరసి, తస్యకలుషే - పాపే, (యద్వా) క
లితోభో- కలికాలవిజృమ్భమాణ మ్లేచ్ఛాదికృతదేశోపద్రవశి, తేనో
స్మీలతి - పృథివీమేధమానే, షీతికలుషే - తద్వాసిజన దుఃఖేవిష
యే, కూలఙ్కషజవైః - కూలఙ్కష-పరిపూర్ణ, జవ-త్రైపుర్యమ్,
యేషాంత్రైస్తథోక్తైః; షీతికలుషంనిశ్శేషమహా రద్ధిరిత్యర్థః, ఏతే
నకలియుగస్య కృపణజనభూయిష్టత్వేన దయాసీయత్వ ప్రచురత్వా
తూలౌభగవద్దయాయాఃకూలఙ్కష జవత్వమేవనిర్ఘోర సాధారణధ
ర్మః, షీతికాలుష్యహేత్వా కాఙ్క్షాయాం కలితోభోస్మీలతిప్రస్తు
తమ్, (నిర్ఘోరపక్షేతు) షీతికాలుష్యస్య ప్రసిద్ధత్వన్న హేత్వాకా
ఙ్క్షాదయః, తత్రషీతికలుషవిషయే - షీతిమాలిన్యవిషయే, కూలఙ్కష
జవాః - వేగతీతయేనమాలిన్య మపాకుర్వంత్యిత్యర్థః, (అథవా)
కలితోభేత్యాదికమేవ సాధారణధర్మః, శ్రీవేటూగిరినిర్ఘోరణాం
తాదృశపాపహరణసమర్థత్వా తస్యత్రవిభక్తిరణామేన నిర్ఘోరావి
శేషణీయాః, అవిచ్ఛేదైః - దేశతఃకాలతో విషయతశ్చవిచ్ఛిన్నైః;
అవటతటవైషమ్యరహితైః - అవటశబ్దేన నిమ్నదేశవాచినా జన్మవృ
త్తాదిహీనావిషయితాశి, తటశబ్దేనతడుతృప్తా, స్తేషవిషయే, వైష
మ్యరహితైః - ఉత్కృష్టాన్యథా విషయోక్త్యంతి తథానికృష్టానపిద

పద్మాసహచరపరిపాగరిణి కృషేవికల్పస్తేనలపావృష

యా, ప్రత్యుత నికృష్టానా మేవనితరాంఽయసీయత్వాత్తానేవ పూర్ణ
పాత్రంకరోతి, తథాచవైషమ్యంఽచేతి తద్విపరీతమేవతిభావః, (ని
ర్ఘరపక్షేఽమోన్నత స్థలవిభాగానాదరేణప్రవాహ సత్తత్కర్థః, తే;
ప్రవాహైః- ప్రవాహశబ్దేన శీతలత్వతాపహరత్వా నివ ర్త్యత్వాచినా
యథోక్త భర్తే శ్చ ప్రవాహేణపరమసామ్యాద్విషయాకారావ్యపది
శ్యస్తే, తేషాంప్రవాహత్వే నాధ్యవసితత్వా ద్విషయవాచిశబ్దాప్ర
యోగాచ్చరూపకాతిశయోక్తిః, ఏతాదృశప్రవాహసద్భావేకిమాన
మిత్యతః - (ఏతై) రితి = ప్రత్యక్షవ దాభాసమానైరిత్యర్థః,
“రూపమేవాస్మైతన్నహిమానం వ్యాచష్ట” ఇతి ప్రకారేణ శ్రిశ్చ
టరాభ దివ్యమజ్జళవిగ్రహ సేవయైవ తాదృశదయాప్రవాహహస్త
నిర్దేశార్హ మనుభూయస్త ఇతేతిభావః, పద్మాసహ చరపరిపాగరి
ణి - పద్మాసహచరమ్ - లక్ష్మీసహచరంవస్తు, తాచ్ఛిల్లేన పరిపా
గోతీతితథోక్తాః విశేష్యధూతా శ్రీనివాసా శ్రితాదయా విశేషణ
ధూతాం శ్రియంకథం పరిపాగోతీతిచే చ్ఛ్రియోహి పురుషకార
త్వం స్వరూపమలజాగరశ్చ, తచ్చశ్రీనివాసస్య దయాశుత్వేజీవతి
నాన్యధేతి తత్పరిపాగరికాభవతిదయా, దివ్యాత్మ స్వరూపధూతా
నాం జ్ఞానశక్త్యాఽికల్యాణ గుణానాం దివ్యమజ్జళవిగ్రహ ధూమా
ధూతానాం దివ్యకిరీటాచీనాం దివ్యాయుధానాంచ ధూషణత్వం
దయానివృత్త్య ఏవసస్పృహతి, అన్యధాభీషణత్వ మేవేతి తేషావప్యల
జాగరత్వం కృపాయ త్తమితీయమేవ పద్మాసహచరం పరిపాగో
తీతిభావః, అసల్పాక - స్వరూపతస్సజ్ఞయీవమహాస్తః, వృషశిఖరి
ణోనిర్ఘరగుణాఽః శ్రీనివాసద యేత్యుక్తా దయాస్త రాద్వైలక్ష
ణ్యవద్వృషశిఖరిణ ఇతి నిర్ఘరాస్తరేభ్యోఽతిశయోవ్యజ్యతే, విక
ల్పస్తే - ఉపమీయస్త ఇత్యర్థః, కిమేతద్దయా ప్రవాహఇతిసమ్భావనా

శిఖరిణోన్యై రగుణాః || ౬౯ || ఖిలంచతోవృత్తేః కిమిద

విషయాక్రియ స్తద్విదా, (యద్వా) తాపత్రయాద్యనిష్ఠనివృత్తి కా
మైరైహికా ముష్మికాశీష్టప్రాప్తిమభిలషద్భిశ్చ దయాప్రవాహావా
నిర్మురగుణావా సమాశ్రయణీయాఇతితదుభయ మాహుత్వ నివిధి
ర్మహుత్వ భిర్తయాప్రవాహేస్సహ వికల్పస్తాత్పర్యం, వికల్పస్యసాదృ
శ్యవిబంధనత్వాత్కార్యముఖేనసాదృశ్యం దర్శితమ్, (యద్వా)నిర్ముర
మస్వసామ్యలేశ మసహమానైర్దయా ప్రవాహేఃకర్తృభిః, నిర్ము
రగుణావికల్పనే - కథంవికల్పః ఇతిచే దాశ్రితసంరక్షణాది కా
ర్త్యస్వప్రాప్తిజిత్య యుష్మాభిర్వాఽత్ర శ్రీవేంకటగిరా స్థాతవ్యమ్,
యుష్మాన్విజత్యాస్మాభిర్వాః సతూభయేషావత్య స్థితీర్భవిష్య కీత్యా
దిరూప మీర్భ్యాకృతమ్, (అథనా) వికల్పస్త ఇతిపాతః, నిర్మురగు
ణాస్తేప్రవాహైస్సహవికల్పస్తాత్పర్యం, సాదృశ్యవిబంధనగ్నేహేనాఽ
ప్యస్తీతిస్నేహమూలోఽయంవికల్పః, ఆశ్రితసంరక్షణాదాధురన్ధరై
ర్ముష్మాభిరస్మాభిర్వాఽత్య స్వామినస్సేవాకర్తవ్యాఽన్యతరైస్తత్ర వి
శ్రమంకర్తుంశక్యమిత్యత్రవికల్పేనోపమావ్యవ్యతఇతివస్తువాదలజ్ఞా
రఘ్వినిః. || ౬౯ ||

ఏవం స్వరూపతో గుణతత్త్వ నిరతిశయందయావైభవంప్రశస్య
తస్యాః కేనచిదాశ్రితవ్యామోహవిలసితేనస్వయం వ్యాముహ్యదశకం
నిగమయతి- (ఖిల)మిత్యాదినా = కేతోవృత్తేః- మనోవ్యాపారాత్,
ఖిలమ్ - తదవిషయాధూతమిత్యర్థః, ఏవం ప్రకారమితి వైశ్చిదుత్పే
క్షితమప్యశక్యమితియావత్; మనోవిషయత్వ నిషేధేఽపిషయత్వ
మపినిషిద్ధ ప్రాయమ్, మనగళూర్వక త్వాద్వాచకః; అవాఙ్మానసగోచ
ర స్వభావమిత్యర్థః, కిమిదమితి విస్మేభువనమ్ - కిమిదమితి విస్మ
యానుకారక, ఇతిశబ్దఃప్రకారవచనం, ఇదంకేమ్? కింరూపమ్? కింప్ర
కారమ్? కింమూలమ్? క్వత్రాదృశవైగవా ప్రేనివాసదయా? క్వవైలే

మితిసిస్సోగ భువనంకృపేసిహ్మత్సాభృతగృతముఖచమతాగర
 పృథగ్జ్వాః? క్వవాతానుద్దిశ్యప్రతిప్రప్తానమితి, విస్మేరమ్ - విస్త
 యావిష్టమ్, భువనమ్. ఎణ్ణితపామరసాధారణ్యేనతద్వాసినోయస్త్రిన్
 తథోక్తమ్, సిహ్మత్సాభృత్ - శ్రీవేంకటగిరిః, తత్రవర్తమానః;కృత
 ముఖః- విద్యాక, తస్యచమతాగరః. ఆశ్చర్యమ్,తస్యకరణమ్- [“కర
 ణాధికరణయోశ్చే”] కరణేబ్యుక్త] కర్తృత్వమ్, కృపాయాః “వి
 ద్యానేవవిజానాతి విద్యజ్ఞనపరిశ్రమ”మితిన్యామేనా శ్రితవాత్సల్యర
 గజ్ఞ శ్రీనివాస ఏవతాదృశందయాయా ఆశ్రితవాత్సల్యముద్వీత్య విస్త
 యత ఇతిభావః, ఖలంచేతోవృత్తేరిత్యాదికృపాగుణవిధ్య కపేర
 సు భవప్రకారః, (భరన్యాసే)తి= భరన్యాసేనచన్నమ్, బ్రహ-మతి
 మాత్రమ్,ప్రజినమేవ, పాభృత-ముఽహరమ్,తచ్చిభ్రాంతితథోక్తాః;
 పాభృతశ్చన్నమేవ రాజాచేయపాచేయం భవతితద్వద్వృజిన మపి
 భరన్యాసచ్చన్నమేవదయాఉపాచేయం భవతీతిభావః, లేయామ్,
 [కర్తృణిషష్ఠీ,] పృతిప్రీహానమ్- శ్రీవేంకటగిరి ముద్దిశ్యస్వదేశతఃప్రస్థి
 తాకప్రతిస్వయం ప్రత్యుద్గమనమ్, (శ్శుతినర లే)తి = నానాపురుషా
 గ్ధమణ్ణితత్వసామ్యాబ్బృతిరేవనగరమ్,తస్యశృజ్గాటక- శృతుష్పథిః,
 అతఃశ్శుతినాం శిరోభాగశ్శృజ్గాటకత్వేనాధ్యవసితః, శృజ్గాటక
 స్య చతుర్థార్థమూర్ధాయమానత్వాత్; ఉపనిషదశ్చతుర్వేదమూర్ధా
 యమానత్వాత్ యోధర్మయోర్బిష్టప్రతిదిష్టభావే నైక్యాత్సాధా
 రణ భర్తృతా, తథాచోపనిషదశ్శృజ్గాటక సాదృశ్యాత్తేనాధ్య
 వసాయః, తజ్జుషః - పృతిపాద్యతేన తద్భాజః, తే - ఏవంధూతా
 యాస్తవ, [కర్తరిషష్ఠీ, “ఉభయపాప్రేక్షకర్మణీ”] త్వినియమస్యమ
 తభేదనవైభాషికత్వాదుభయత్రీషష్ఠీ] శ్శుతినగర శృజ్గాటక బుష
 స్తే భరన్యాసేత్యాదిపాభృతభృతాం పృతిప్రసాదానం చేతోవృత్తేఃఖ
 లుకేమిదమితి విస్మేరభువనం సిహ్మత్సాభృతగృతముఖచమతాగర

కరణమ్ । భరన్యసచ్చన్న ప్రబలవృద్ధినప్రాభృత భృ
తాం సృజ్యస్థానంతేత్రునిగరశృక్లాటకజుషః॥ ౭౦ ॥
ప్రవిధచిదచిత్సత్తాస్థేమప్రవృత్తిరియామికావృషగిరివిభో

కరణం భవతిశ్యన్వయః, న స్వే తా దృ శే ద యా ప్ర తి ప్ర
స్థానే కింమానమితిచేద్దయా స్వభావతత్త్వ విదాం మహాత్మనాం మ
నవీవమానమితిబ్రూహి, తేషాంమనసీతథోదయాల్; “భవన్తిలీలా
విధయశ్చవైకా స్తదీయగమ్భీర మనోనుసారిణి” ఇతిశాస్త్రాగ్రహియ
న్మనోనుసారీణిభవన్తి తేషాంమహాత్మనాంమనోమానవితికిమువ క్త
వ్యమ్, వస్తుతస్తుతాదృశవృజిన ప్రాభృతభృతాం స్వదేశనిర్గమనా
నస్తరభావిదయాకృత విషయకారవిశేషః పృతిసృష్టానత్వేనాద్యవ
సీయతే. అత్రచక్రతిగర శృక్లాటకజుషతి శృక్లాట కాన్వయాను
రోధాత్పృతి ప్రస్థానాన్వయానురోధాచ్చ శ్రీరామాన దయాయాం
ప్రభుత్వరూపం గమ్యత ఇత్యేకదేశవివర్తిరూపకమ్, “నిరీత్యవి
ద్యుష్మయనైఃపయోదోముఖం నిశాయావభిసారికాయా” ఇత్యౌ
దావివ; తచ్చరూపకాతిశయోక్త్యుక్తాపితత్వాత్సఖీర్ణమ్. ॥౭౦॥

అస్తాంతావజ్జగదుపకార పరమ్పరా భవదీయా, అత్రినవయం
విస్తయామహే, ఇదంతభవత్యాస్సాహసంవిస్మాసయతితరామ్, య
ద్దుర్వచమరిత సహస్రమాషిత మహతపాస్మరాఽపిగదతాపాప
స్పర్శభయాత్పరిత్యక్తమిచుంజనమవలోకితవశేభవతిత్యాహ-(ప్రవిధ)
త్యానినా=త్రివిధానామ్-నిత్యము క్తబద్ధభేదేనశుద్ధసత్త్వదుష్ప్రసత్త్వ
శూన్యభేదేనత్రిప్రకారాణామ్, చిదచి తామ్-చేతనాచేతనానామ్, సత్తా
స్థేమప్రవృయః-సత్తా-నిత్యాదీనాంత తత్త్వరూపసద్భావః, శుద్ధస
త్వాదీనాంత తత్త్వరూపసద్భావశ్చ, స్థేమ- స్థితత్వమ్, అనుప్రతత్త్వ
మితియావత్, ప్రవృత్తి- ర్యథాగచ్ఛవమిష్టా నిష్టప్రాప్తిరహారా
ర్థోత్పాదకో వైదికశ్చ వ్యవహారః, అచితాంతపువృత్తయగిపరిణా

రిచ్చాసాత్వం పరైపరాహతా|కృపణభరభృతిః॥౧౬॥
 ప్రభూతగుణాస్తరావహానికరుణేవైచక్షణ్యంమదీత్యసాహ
 సే॥౧॥ప్రవగిరిపతేర్హృద్యాశ్చైవతారసహాయీక్షపితనిఖి

మవిశేషాదయః, తన్నియామికా-తరతమభావేన స్థితానాం భగవద
 ధీనానాం సత్తాస్థేమప్రవృత్తిభేదానామ్, నియామికా - వ్యవసాద్ధిపి
 కా, భగవదిచ్చైవతారతమ్య నియామికేతిభావః, పరై- ర్భగవది
 తతే, రపరాహతా - తస్యసర్వాధికత్వేనా ప్రతిసతేచ్ఛత్వాదితిభా
 వః, సా- తథాధూతత్వేన ప్రమాణసిద్ధా, వృషగిరిభోరిచ్చత్వమ్-
 భగవదిచ్చాయానికరుణాయ త్తత్వేనా భేదోపచారాత్సామానాధికర
 ణ్యనిర్దేశః, సవవక్ష్యమాణ విలక్షణసాహస వైచక్షిణ్యపయికత్వేనః
 కథమవ్యాహత భగవదిచ్చాయాపాయా, స్తవసర్వంఘటతఇతి: (య
 ద్వా) త్రివిధేత్యాదివిశేషణం దయాయాస్తతత్త్రివిధచిద చిత్సత్తాస్థే
 మప్రవృత్తిమనియామికా-సర్వేశ్వరనియోజయతీత్యర్థః, కృపణభర
 భృత్ - కృపణానా- మాకిచ్చన్యాయ క్తదేశ్యవిశేషవతామ్, భరమ్-
 యోగక్షేమాది విషయం భరంబిభర్తీతితద్భృత్, కార్పణ్యశూత్రీద
 ర్శనేనతేషాం ధరన్ధరాభవసీతిభావః, కింకుర్వాణాని - కింకరాణి,
 ప్రభూతాని-సమర్థాని జ్ఞానశక్త్యాది గుణాస్తరాణి, యస్యాస్సా
 తథోక్తాః ఏతావతాసాహసకరణ సామగ్రీసమ్పదితా, అథసాహస
 ముచ్యతే, వహసీత్యాదినా= “ససాహసమనామహ్య నరోభద్రాణి
 పశ్యతీ” తిన్యామేన మదుజ్జీవన కీర్తిలాభలోభా దేతావత్కృపి సా
 హసేప్రవృత్తానీతిభావః. ॥౧౭॥

సాక్షోల్లక్ష్యోపరమసామ్యాపన్నాయాస్తవాయ మూలైతసం
 రక్షణాభివేశోయుజ్యత ఏవేత్యాశయేనాహ- (వృషగిరిపతే) రిత్వా
 దినా= అత్రలక్షీసమాధిరప్యనుసన్ధియతే, తథాచైవం పదగమని
 కా, వృషగిరిపతేర్హృద్యా- గుణాస్తరభోమనోహరిణీ(అన్యత్ర)

లావ ద్యాచేవీక్షమాదినిషేవితా । భువనజనసీత్రంసాంభో
గాపవర్గవిధాయినీ వితమసిపదేవ్యక్తిం నిత్యాంభిభర్షి ద

వక్షస్థస్థులరసికా, [“ శరీరావయవాద్యది ” తిహృచ్ఛబ్దాధితాథేయ
త్పూర్వయః,] విశ్వావతారసహాయినీ- విశ్వేష్వవతారేషుకారణత్వేన
సహాయభూతా, (అన్యత్ర) సర్వావతారసహచారిణీ, సహవీరితన
హాయినీ, [ఇణస్తాచ్చీల్యేణికి] క్షపితనిఖిలావద్యా - క్షపితా- న్యపా
కృతాని, నిఖిలావద్యాని - నిఖిలానా - మీశ్వరప్రభృతీనామ్ , అవ
ద్యాని- దోషా, యయాసాతథోక్తా; భగవతస్తావచ్ఛేతనగుణానపే
క్ష్యురక్షణంవోషః, చేతనస్య పాపమేషదోషకి, జ్ఞానాదేశ్వరదయా
సహచారాభావోవోషః, తత్సర్వమనయాక్షపితమితి, (అన్యత్ర) రావ
ణస్య కారాగృహేషణ్డాసాక్ స్వయముపిత్వా జన్మీకృతదేవ స్త్రీవి
మోచనేన భర్తరాశ్రిత సంరక్షణాకరణ రూపావద్యం పరిహృతవ
తీ, ఏకాక్ష్యేకకర్తృస్యభృతిరాక్షసీర్జిహ్వాం సంతంహనూమన్తమ్ “రా
జసంశ్రియవశ్యానాం కుర్వస్తీనాం పరాజ్ఞయా। విధేయానాంచదా
సీనాంకంకుప్యేద్వానరోత్తమ “సకశ్చిన్నపరాధ్యతీ” త్యాద్యపదే
శేనతద్వధోద్యోగాన్నివృత్త్యతాసామార్ద్రాపరాధాక్షపితవతి, పు
రుషకారణ్యేన చేతనదోషాక్ గుణయతిత్యాద్యనుసంధేయమ్, దేవీ-
జగద్రక్షణ రూపక్రీడా సక్తప్రధాన మహిషీ, (పక్షాన్తరే) క్షమా
దినిషేవితా- క్షమాదిభిర్గుణైర్నిషేవితే, తి జగద్రక్షణక్రీడా సహాయన
మృత్తిరుచ్యతే, (అన్యత్ర) క్షమాదిభి- ర్బృమినీశాదిభి, ర్నిషేవితేతి
ప్రాధాన్యముపపాదితమ్, భువనజనసీ - భువనానాంజనసీ, [“కర
ణాధికరణయోశ్చే” తి కరణేబ్యుత్] అఖిల భువనజన్మ సాధకతమ
భూతేత్యర్థః, (అన్యత్ర) లోకమాతా, పుంసాం భోగావర్గ విధా
యినీ - చేతనానాం తత్తద్రుచ్యను గుణభోగమపవర్గంచ విదధాతీ
తి ; (సమానమన్యత్ర) వితమసి - తవవిషయాకారాత్తమోగుణరహి

నేస్వయమ్ || ౭౨ || స్వయముదయినస్సిద్ధాద్యావిశ్చ
తాశ్చశుభాలయావివిధవిభవప్రసాదానాంపదం

తే, పదే- విషయే, నిత్యా- మభిజ్ఞురామ్, వ్యక్తిమ్, విభిన్న - పా
పన్నీషి, త్వన్విషయాకారాత్తమోగుణరహితే జనేప్రత్యహంసత్వ
గుణకార్యశమాది పూర్త్యావిశదాభవసీత్యర్థః. స్వయమితిన్వేషకత్వ
మోచ్యతే, (యద్వా) వితమసి- “తమసఃపరస్మా” దితితమోరహితే,
పదే-స్థానే, నిత్యామ్ - సదాతసిమ్, వ్యక్తి - మభివ్యక్తిమ్, తత్ప్రద
యాకార్యవైవిధ్యదర్శనాద భివ్యక్తాభవసీతి, (లక్ష్మీపక్షే) వితమసివ
నే- శ్రీమతివైకుణ్ఠే, నిత్యామ్ - సతతైకరూపామ్, వ్యక్తిమ్ - దివ్య
మజ్జళవిగ్రహమ్, స్వయంబిభషిణ - ఇచ్ఛయైవభిభషిణ, అనేనదివ్య
మజ్జళవిగ్రహస్యా కర్మకృతత్వమభిమతత్వ మనురూపస్వరూప సిద్ధి
తి- అత్రవిశేషణ సామ్యారప్రస్తుతస్యలక్ష్మీపృతాన్తస్య ప్రతీయమా
నత్వాత్సమాసోక్తిః, “సమాసోక్తిగపరిచ్ఛర్దిన్ప్రతేతప్రస్తుతస్య
చే” దితి లక్షణాత్. || ౭౨ ||

చేతనోజ్జీవీవయిషయాకింకింసకృత్యయా, కింబహు నాతత్తది
చ్చనుగుణభగవదనుభవకైక్యర్యసిద్ధయే శ్రీవేక్షుటగిరిపర్యస్తేషు దివ్య
స్థానేషు శ్రీవైకుణ్ఠాద్భగవంత మవతారయన్త్యాశ్రీవేక్షుటగిరి మారభ్య
శ్రీవైకుణ్ఠపర్యస్తేషు స్వాశ్రిత జనతత్తమృద్యనుగుణ మారోపయ
న్త్యావనిశ్రేణికాయితం భవత్యా, కిమతగపరమాశ్రితవిషయే కర్తవ్య
మస్తీత్యభిసద్దధానకాహ - (స్వయముదయిన) ఇత్యాదినా = స్వయ
ముదయో దేహంతేస్వయముదయాః - స్వయంవక్తాః, తద్వంత
స్వయముదయినః, సిద్ధాద్యావిషకృతాః - సిద్ధాదిభి రావిషకృ
తాః. ప్రకాశితా ఆదిశబ్దేనదేవాదిపరిగ్రహః, శుభాలయాదివ్యదే
శాః, (వివిధే)తి = వివిధానామ్- విభవానామ్, ప్రాసాదానాంచావా
సాః = సాకేతక్షీరసాగరాదయి, మన్మథకూర్తావిభేదేన వ్యాసా

విభాః । వృషగిరిముఖేష్వేష్వేష్విచ్చావధిప్రతీభావైః దృ
భవనిహితానిశ్రేణిస్త్యందయేనజపర్వభిః॥౨౩॥ హితమి

ద్యావశాంతార భేదేనదశివవైషిష్ట్యమ్, వాసుదేవాదిభేదేన తేషాం
సృష్ట్యేకంచాత్మర్షభేదేనచ సూర్యహవైషిష్ట్యమ్, విభాః - సరస్వ
బ్రహ్మణః, పరమ్-సంస్కృతకృష్టమ్, ఇదమ్ - తదుచితంస్థానమిశ్య
ర్థః, యాస్యేతానిగన్తి, వృషగిరిముఖేష్వేష్వేతేషు - ప్రవైకుణ్ఠపర్యస్తేషు
దివ్యస్థానేషు, సుధేష్వి, ఇచ్ఛావధిప్రతి లభ్యయే - ఇచ్ఛావధిః- ఆశ్రితే
చ్ఛావధివయదివ్యస్థానవిశేషః, తత్ప్రకీర్తయే - తత్ప్రస్తయేః ప్రా
ప్తిశ్చేతన కర్తృకాశుశ్వరకర్తృకాచ. (యద్వా) ఇచ్ఛావధిః- పర
మపదమ్, తతోఽధికస్యేచ్ఛా విషయస్యాభావాత్, తత్ప్రకీర్తయే,
(అథవా) ఇచ్ఛావధి - రీత్యర్థస్యేచ్ఛావధిః, వృషగిరిప్రభృత్యర్చితతా
రస్థానాని, అత్యుచితాదుకజరత్నశాసుకూల త్వేనభగవతోస్తతోఽ
ధికేచ్ఛావిషయభావాత్; తత్ప్రకీర్తయే- భగవదేకకర్తృకతత్త్వా
ప్రయే, నిజపర్వభిర్ద్వైవిధిహితా - నిజైకిపర్వభి స్తరతమభావేన స్థి
తైః, పరస్థాన స్థితస్యసర్వేష్వరస్య ప్రకృతిమణ్డలావతరణంబయోద్రేక
ప్రయుక్తమ్, తత్రాపివ్యాహభేదేషు విభవభేదేషు చోత్తరోత్తరం
దయాధిక్యమస్తి, అర్చితతారస్తు నిరతిశయదయావిశిష్టః, ఏవంతర
తమభావవర్ధిరవస్థాభేదైరేవ పర్వభి - సోపానై, ద్వైధంయథా
భవతితథా, వినిహితా - నిరఙ్కశస్వాతస్త్యైర్ని సర్వశక్తినాని
హితత్వాత్కేనాప్య ప్రకష్టేతిభావః, నిశ్రేణిస్త్యమేవ, నిశ్రేణితి
వ్యస్తరూపకంవా, సాయ స్త్వం నిజపర్వభిర్ద్వైవిధిహితానిశ్రేణి
త్యుత్ప్రేక్షావేక్షితకవివక్షితసంశయాత్సప్తేసంజాగరః, వ్యజ్ఞకా
భావేఽపిగమ్యోత్ప్రేక్షాసమ్భవాదితి. ॥౨౩॥

ప్రాప్యలాభస్త్యదాయత్త మిత్యక్తమ్, ప్రాపకలాభశ్చత్వద

పద్మా సహాయదమే స్వయంప్రదీశసి నిజాభిప్రేతంనః

[ప్రశామ్యవపత్రపా॥ ౭౪ ॥ అతివిధిశీవైరేశ్వర్యాత్మాను

అక్ష్మస్తఫలాన్తరై రమతివిహితైరిత్యాను వజ్రకముక్తమ్, యదృచ్ఛ
యాధర్మాన్తరై రవై శ్చేతియాదృచ్ఛికముక్తమ్, యదృచ్ఛయా-స్వ
భృన్తతః, స్వతపచేత్యర్థః, “యదృచ్ఛాస్వేరితామతే త్వమరః॥ ౭౪॥

ముముక్షునాణాం పుంసాం పరమపురుషార్థ తత్సాధనప్రాప్తి
స్వదాయతేత్త్యుక్తమ్, సృయోజనాన్తరపరేభ్యోఽపిపరమపురుషా
ర్థరుచ్యత్వాదనాయతదపేక్షిత మహృదయమేవ దత్త్యరుచౌ పరమ
ప్రాప్త్యమపిశ్చజుం వితరసీత్యాహ - (అతివిధిశీవై) రిత్యాదినా=
అతివిధిశీవై- రతిక్రాన్తావిధిశీవాన్యైస్త్వైరితి, విధిశీవశబ్దా తదానన్తల
క్షకా, ఐశ్వర్యాత్మానుధూతిరస్యైః - ఐశ్వర్యకైవల్యజనితానన్తైః, జ
నాన్- తదర్థినోజనాన్, ఏషామ్ - జనానామ్; ఇహ - ఐశ్వర్యకైవ
ల్యరసేషు, అనన్తదశార్థినీ= నవిద్యతేనజ్ఞో- రాగో, యస్యాంసాఽ
నజ్ఞా, తాందశాం ప్రార్థయమానా, నజ్ఞస్యాభావోఽనజ్ఞః, తస్య
దశామితివా; దుఃఖోదరేష్వేతేషు ప్రితిపాదితేషు స్వయమేవవిర
జ్యస్తీతి మన్వానా, అహృదయముపచ్ఛిగ్య - ఐశ్వర్యాది ప్రితిపా
దనతాత్పర్యమన్తరేణ విప్రలమ్భేనతత్ప్రితిపాద్యతేషాం దోషదర్శ
నేన వైరాగ్యే జాతేనత్పదప్రాపకగత్యన్తరాభావాదేవత్వదవలక్ష్మే
కృతే, తృప్తితజనతాత్తిర్థస్సాన క్రమక్షపితైససామ్- పిపాసితజనానాం
పిపాసాశమనార్థం పుణ్యతీర్థ స్నానన్యామేన నిరన్త పాపానాం
పరమప్రాప్త్యసిద్ధయేత్వదవలక్ష్మే కృతేహేయప్రతిభతేన త్వత్సమ్మ
ధేన సమస్మాని పాపాని నిరస్మానిభవ స్తీతిభావః, [శేషశ్చవివక్ష
యాషష్ఠీ] ప్రతిబద్ధకపానివృత్తౌనత్యాం పురుషార్థస్యస్వతఃప్రాప్త
త్వద్యోతనాయవా; వీతాతజ్ఞానతీ- ప్యపగతనిషేధ భయానః,

భూతిరనైర్జనానహృదయ మిహాపచ్ఛిదైవేషా మగజ్ఞ
దశార్థిసి । తృపితజనతాతీర్థస్నాన క్రమక్షుపితైనసాంవి
తరసిదయేవీతాతజ్ఞానవృషాద్వికలపదమ్॥౭౫॥ వృషగి

ఏతావంతంకాలం పరమపురుషార్థోదయతేచే ద్రుచ్యభావాన్నులేని
మేత్స్యస్తీతి శజ్ఞా-భూత్, సేదానిమపగతా, ప్రతిబద్ధకనివృ
త్త్యాతేషాం రుచేరుదయాదితిభావః, (యద్వా) వీతాతజ్ఞానతీ-
విగతానిప్రసక్తభయానతీ, నహ్యత్రయణేనక్షపిత పాపానాంతా
దృశపద వితరణేన సంరక్షణమతి ప్రసక్తకరమితిభావః, వృషాద్విప
తేఃపదమ్ - పద్యత్యతిపదమ్, తత్సాయుజ్యమిత్యర్థః; పరమవ్యోమా
ఖ్యంస్థానంవా; (అధవైవయోజనా) అతిసిద్ధిఃతైరైశ్వర్యాత్మాను
భూతిరనైర్జనాన్ తృపితజనతాతీర్థస్నాన క్రమక్షుపితైనసా మేషాం
జనానామ్, యథాపిపాసిత జనాఃపిపాసాశమనార్థం పుణ్యతీర్థస్నానే
న తృప్తితైనసో భవన్తి, ఏవంక్షుద్రపురుషార్థ ముద్దేశ్యత్వ దాశ్రయ
ణేకృతేపి స్వగ్భవిధివాత్వ తృప్త్యున్నేనసర స్త సమ స్తపాపాభవస్తీత్య
ర్థః, తాదృశామేషాం జనానామిహైశ్వర్యాత్మానుభూతిరనేష్వ స
క్తదశార్థిసి- తుద్రపురుషార్థ రుచ్యత్వాదకపాపక్షుపణేనప్రతిపాదితై
శ్వర్యాదా దోషదర్శనేనచ స్వయమేవతత్ర విరక్తాభవిష్యస్తీత్యగజ్ఞ
దశామర్థయమానానతీత్యర్థః, అహృదయముపచ్ఛిద్యవీతాతజ్ఞా-అస
క్తదశాయాం జాతాయాంపరమ పురుషార్థరుచ్యాదాచగత్యాం వీత
నిమేషభయా, వీతాతిప్రసక్తభయావా; వృషాద్విపతేః పదంవితరసి,
తేభ్యత్యర్థార్థాల్లభ్యతే. ॥౭౫॥

ఏవమాధ్యాత్మికాది తాపత్రయ త పృమానా జన్తూ
నచృతసాగరాయమాణే భగవత్ప్రీతినివాసే నిక్షిప్తమోక్షానుబంధి గు
ణవిశేషప్రకాశనేన పరమపురుషార్థం ప్రతితాన్విన్యసంసృజ్య, కీదృ
శోయం వ్యామోహాభవత్యః ? ఇత్యాశయవాసుపసంహరతి. (పు

రిసుధాసిన్దా జన్తుర్జయేనిహిత స్త్వయా భవభయపరీతా
పచ్చిత్రైభవజన్మఘమషణమ్ | ముషితకలుషోముక్తరక్తే
సరైరభిపూర్యతేన్వయముపనతైస్సాన్వత్మా నస్తప్రభృత్య
నుబద్ధిభిః|| ||౭౬||

షగిరీ) త్యాది = జన్తుర్జననధార్తా, అనేనాధికారి నియమాభావ
ఉక్తిః, త్వయాభవభయపరీతాపచ్చిత్రై- భవాద్భయంభవభయమ్,
పరీతాప- ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయమ్, తయోరుచ్చిత్రై- ధేదం క
ర్తుమ్[క్రియాార్థోపపదస్య కర్మణిస్థానిన ఇతిచతుర్థీ] అస్యచపార్శ్వ
ద్వయేపిసమృద్ధిః, పృషగిరిసుధాసిన్దా - పృషగిరౌవిరాజమానస్సుధా
సిన్ధు- రమృతసంగర, శ్రీనివాసకి, సుధాసిన్ధునాపూర్ణసామ్యాన్ని
గీర్యాధ్యవసితః, తత్రనిహితః - స్వీక్రియతామయమితి సమర్పితః, భ
వభయపరీతాపచ్చిత్రై, అఘమషణమ్- అఘానిచృవ్యస్తే - ఊష్య
స్తే - నేనేత్యఘమషణమ్ - ప్రపదనమ్, అఘమషణ స్నానంచ,
భజక- సేవమానః- ముషితకలుషమ్ - ముషితాని - నిరస్తాని, కలు
షాణి- పూర్వోత్తరాఘలక్షణానియస్య, ముక్తరక్తేనరైకి- ముక్తే
పూర్వభావిభిః, స్వయముపనతైః- ప్రతిబద్ధకాభావాత్స్వతపవప్రా
ప్తైః, స్యాత్మానస్తప్రభృత్యనుబద్ధిభిః - స్యాత్మానస్త - స్యాత్మస్వ
రూపస్వభావాను సద్ధానజనితప్రీతిః, తత్ప్రభృతిభిః - ప్రభృతిశబ్దే
న పరమాత్మస్వరూప స్వభావానుసద్ధాన జనితప్రీత్యాది సక్లగ్రహః,
అనుబద్ధిభిః - సరికరైః, అభిపూర్యతే - అభితరిపూర్యతే, యథాత
త్సమృద్ధి నోప్యుక్తైరనుబద్ధిభిస్సృజ్యేరక తధాపూర్యతకత్యర్థః. అత్ర
శ్రీనివాసదయావిషయీకృతే సంసరచ్ఛేతనేకస్య చిద్రాజకుమారస్య
రాజ్యలాభే సన్నిహితేనతితదనుబద్ధిభి స్సుహృద్వాన్ధవాదిభి రభిపూరి
తస్య వృత్తాన్తస్సారూప్యాత్ప్రతియత ఇతిసారూప్యనిబద్ధనా సమా
సోక్తిః, సాచరూపకాతిశయోక్తి సబీర్హక్లేషసంస్పృహ్య. ||౭౬||

అనితరజుషామస్తర్మా లేస్యపాయపరి
 స్థవేకృతవిదనఘావిచ్చిద్యైషాం కృపేయమవశ్యతామ్ ।
 ప్రపదనఘలప్రత్యాదేశప్రసజ్జవివర్జితం ప్రతివిధిముపా
 దిత్యేసార్థం వృషాద్విహితైషిణా ॥ ౭౭ ॥ త్సవిలయి

అనస్తరణ్ణోకా ప్రసక్తానుప్రసక్తా, తత్త్వేనం నిర్వ్యాజవత్స
 లయా భవత్యాభగవతి శ్రీనివాసేనిక్షిప్తోజస్తుస్తమేవ ప్రపద్యుర్నాధ
 తనిఖిలదురితో దేశవిశేషప్రాప్త్యనస్తర భావినమానస్తమిహేవాను
 భవితుముప్రకమతభివ్యక్త, మత్తైవమాకాజ్ఞా, శరణవరణానస్త
 రం బుద్ధిపూర్వాపాయస్థువేప్రాయచ్చిత్తాకరణేదనతికీద్యదశా-
 నస్యశరణస్యాస్యభవివ్యతీతితత్ప్రాహ . (అనితరజుషా) మిత్యా
 దినా= అనితరజుషా - మనస్యశరణానామ్, భగవచ్చరణారవిదైశశర
 ణానామిత్యర్థః; అస్తర్మా లే-మనకిపూర్వకే, అపాయపరిస్థి-
 అపాయసజరేసత్యపి, కృతవిత్ - కృతమ్ - ప్రపదనమ్, అనఘా-
 దోషేనతిపరిత్యాగాది రూపాఘరహితా, యమవశ్యతాం విచ్చిద్య-
 “నఖలుభాగవతాయమ విషయంగచ్ఛస్తీ” త్యుక్తప్రకారేణ యమా
 ధీనతాం నిరస్య, ప్రపదన ఘలప్రత్యాదేశప్రసజ్జ వివర్జితమ్ - భగ
 వత్ప్రాప్తిరూపప్రపత్తి ఘలప్రత్యాఖ్యాన ప్రసజ్జరహితమ్ , ప్రతివి
 ధిమ్- ప్రతివిధానమ్, రాజపుత్రా పరాధన్యాయేన మృదుదణ్డనరూ
 పమ్; వృషాద్విహితైషిణా - వృషాద్రావర్తమానేనహితైషిణా - స
 ర్వజనహితపరేణ ; శిక్షోపయోగితయాహితైషిణోష్వక్తిః, లేనసార్థ
 ముపాదిత్యే - [“సహాయుక్తేప్రధాన” ఇత్యప్రధానేత్యతీయా]
 అధికదణ్డనశఙ్కాయా త్వమేవప్రధానఘాతా ప్రతివిధిం కరోషీతిప్ర
 తియతే. ॥ ౭౭ ॥

పరమ పురుషార్థలిప్సయా ప్రపన్నస్య ధీపూర్వోత్తరాఘప్రస
 క్తేఽపిపరమప్రాప్యవిఘాతోనాస్తీయక్తమ్, తత్ప్రసజ్గత్సర్వా

నాం శాస్త్రాస్త్రానాం ఫలాయనివేదితే పితృసురగణేన
 ర్వేశాత్పరగపిపశయంగతే । అధిగతపృషత్ప్రభున్నా
 భూచుకాలవశంవదాంప్రతిభువమిహవ్యాచక్నుస్తాన్వంకృ
 పేనిరుపస్లవామ్॥ ॥౭౮॥

దృష్టనేఽపిమధ్యే ఫలప్రదదేవతా నాశేఽపిఫలప్రాప్తిర్నపిహన్యత ఇ
 త్యాహ - (క్షాచిలయినా) మిత్యాదినా = తుణవిలయినామ్ - తుణే
 నవిలయవతామ్, అనేనఫలప్రదానార్థమన్యదపేక్ష్యమితిదర్శితమ్, శా
 స్త్రానామ్ - జ్యోతిస్త్యోచూదివాక్యప్రతిపాద్యానాం జ్యోతిష్
 మాదీనామ్, ఫలాయ - ఫలందాతుమ్, క్రియారోఢిపపదస్య కర్తృణి
 స్తానిన" ఇతిచతుర్థి నివేశితే - త్వయాఫలప్రదతయాస్తాపితే, పితృ
 సురగణేపితౄణాంసురాణాం సగణే, ర్వేశాత్పర-కర్తుస్తతః-ర్న
 ఫలభోగాత్పర-ప్రళయంగతేఽపి-నాశంగతేఽపి, అధిగత-ప్రాప్తిః,
 పృషత్ప్రభున్నాథో - రమానివాసో, యయాతామ్, ప్రాప్తవృషా
 శ్చుపర్వత ప్రేష్టామిత్యపి వివక్షితమ్, అనేన వత్సమాణప్రతిభువో
 నిరపాశ్రయత్వముక్తమ్, అకాలవశంవదామ్ - కాలకృతవికారవి
 ధురామ్, అనేనస్వరూపతోఽనపాయశ్చముక్తమ్, నిరుపస్లవామ్ -
 పరకృతోపద్రవశూన్యామ్, త్వమిహతత్తతః-ర్నఫలప్రదానే ప్రతి
 భువంవ్యాచక్నుః - ప్రతిభూత్వేన వ్యాఖ్యాతవంతః, "ఫలమతడిప
 పత్యే" రిత్యత్రభాష్యకారాదయతిభావః, ప్రతిభూర్నామోత్తమ
 ర్ణాయాధమణ్వేన జేయస్య ద్రవ్యస్యదాపయితా, తన్నాశాదౌచ స్వ
 యంచాతోచ్యతే, ఉక్తప్రకారేణస్థిరాశ్రయస్వయంచస్థిరోరాజ
 దణ్డాద్యపద్రవ రహితశ్చయచిదృఢప్రతిభూర్భవతి తాదృశీత్వమి
 తిభావః. అత్రభగవత్కృపాయాం ప్రతిభూత్వరూపణా ద్విషయ
 న్యాధిక్యవర్జనాచ్చాధికా భేదరూపకమ్, "విషయైభేదతా ద్రూప్య
 రజ్జునం విషయస్యయత్ । రూపకంతత్త్రిధాఽధిక్యన్యూనతాను భ
 యోక్తిభి" రితిలక్షణాత్. ॥౭౮॥

త్వదుపసదనాదద్యశోవామహప్రళయే ౭పివాచితరణిజం
పాదామ్భోజంవృషాచలశేఖరః తదిహకరుణేత తత్తీగ్రీ
డాతరజ్జ పరమ్పరాతరతమతయాజుష్టాయాస్తే దురుత్వ

కింబహునాత్సమాశ్రితేభ్య స్స ద్వేభ్యస్తస్వ ద్విషయాకారతారతమ్యా
నుగుణ్యేన వృషగిరిశేఖరశి పరమపురుషార్థం క్రమేణదాస్యతి, త
స్మాత్త్వమనతిక్రమణీయేత్యాహ - (త్వదుపసదనా) దిత్వాదిసాత్వ
దుపసదనాత్ - త్వత్సమాశ్రియడాదేవ, అద్యశోవా, కింబహునా,
మహాప్రళయే ౭పివా, స్వీషయాకారతరతమభావానుగుణమ్, క్రమే
ణేత్యర్థః, వృషాచలశేఖరః - వృషాచలస్య సీలోత్పలశేఖరాయమా
ణః, నిజంపాదామ్భోజమ్, వితరణి - కైలసగ్రంథపుతి సమ్బద్ధిత్వేన
దదాతి, దివ్యమజ్జలవిగ్రహేణ వృషాచల మివపాదారవిద్రా శ్రితశి
రశ్చేఖరయతితి వ్యజ్యతే సమభివ్యాహారేణ, తత్ - తస్మాత్, ఇహ -
అస్తిస్థలవిషయే, త త్తీగ్రీడాతరజ్జపరమ్పరాతరతమతయా - తత్త
త్తీగ్రీడా - స్తత్తద్విహారః, విషయాకారాభియోవత్; తాస్తరజ్జపర
మ్పరై వేత్త్యుపమితసమాసః, అనేన విషయాకారాణాం శీతలత్వ
వైరస్తర్యాదికం ప్రతీయతే, తస్యాస్తరతమతయా - తారతమ్యేన,
జుష్టాయా - స్సేవితాయాః, తారతమ్యవత్సాభిత్వర్థః, ఇదంచవిశే
ణం క్రమేణమోక్షప్రదానే హేతుప్రదర్శనపరమ్, తే, దురుత్వయ
తామ్ - ఫలప్రదేన భగవతా సమ్ప్రదాన భూతేన వేతనేనచా
త్వేతు మశక్యతామ్, విదుఃపదన్తి, [విదోలటోవేతిలటోణలాదేశః]
తరజ్జపరమ్పరాక్రాంతసద్వాదికంహి దురుత్వయం భవతీతిభావః.
అత్రచక్రమేణ పాదారవిద్దవితరణస్య సమర్థసియస్య తత్తత్తీగ్రీడా
తరజ్జపరమ్పరాతరతమతయాజుష్టాయా ఇత్యనేన పదద్వయేన సమ
ర్థనాత్పదార్థహేతుకం కావ్యలిజ్జమ్, తచ్చోపమాసజీర్ణమ్, కించ
తత్తస్మాద్దురుత్వయతాం విదురిత్యతానుమానాలజ్ఞానః, ఉభ

యతావిదుః || ౭౯ || ప్రణిహితధియాంత్యత్సమ్మత్తే
వృషాద్రిశిఖామణౌ ప్రస్థమరసుధాధారాకారాశ్రీద

యోశ్చ సంస్పృశి. || ౭౯ ||

ఏతావతా ప్రసన్నప్రసక్తః ప్రవచ్ఛతః, ఇదానీ ముపాసకా
నామపితృత్సమ్మత్తాదేవభావనా ప్రసాదాభవతీత్యాహ - (ప్రణిహి
తధియా) మిత్యాదినాంత్యత్సమ్మత్తే-శరీర-రాక్షీరన్యాయేనత్యయా
సుసజ్జతే, వృషాద్రిశిఖామణౌ - వృషాద్రీర్దస్త్రీనీలచూడా రత్నాయ
మానేశ్రీనివాసే, ప్రణిహితధియామ్ - ప్రకర్షణ- వికాగ్ర్యేణ, నిహి
తా - నృసా, ధీర్యేషాముపాసకానామిత్యర్థః, భావనా-స్మృతి స
త్తరూపా, ప్రస్థమరసుధాధారాకారా - ప్రస్థమరసుధా ధా
రాయా ఆకారఇవాకారోయస్యాస్యః సచాకారో విఫులత్వమను
కులత్వమవిచ్ఛిన్నత్వంచ, తథాసతీః ప్రసీదతి-ప్రసన్నాభవతి, ప్రసా
దో హమనైగ్రల్యమ్-తచ్ఛవిషయా త్తరాస్పర్శిత్వమ్, దృఢ-మస్మిన్నర్థేవి
వాదోనాస్తీత్యర్థః, (యద్వా) దృఢమ్ స్థిరమ్, యథాభవతితథాప్ర
సీదతీతిక్రియావిశేషః, (అథవా) ఉత్తరాధాన్వయావసానేదృఢ
మితియోజ్యమ్, ఇతిహేతౌ, తేషాముపాసకానాంతాదృశభావనాశ్ర
యత్వేన స్వాత్మనామఃతాదృశాన్దలిష్యవే త్యర్థః, స్థిరాశయచాత
కాః స్థిరాశయాః-దృఢాశ్యవసాయాః, ప్రసన్నావచాతకాః, “ప్రప
న్నశ్చాతకోయద్వ”దితితత్సామ్యత్తత్వేనరూపణమ్, నిభృతగరుతస్స
స్తః-గరుచ్ఛబ్దస్సప్రయత్నపరః, గమనసాధనవిశేషవాచినోగరుచ్ఛబ్ద
స్యగమనసాధనసామాన్యలక్షకత్వాత్తస్య నిభృతత్వమ్-నిశ్చలత్వమ్
ప్రవృత్తత్వమితియావత్; నివృత్తస్వప్రయత్నా ఇత్యర్థః, (చాతకప
క్షే) నిశ్చలపక్షాఇత్యర్థః, దత్తాస్వాదమ్- దత్తపరిపూర్ణబ్రహ్మనుభ
వాస్వాదమ్, (వలాహకపక్షే) దత్తజలాస్వాదమ్, విముక్తివలాహ
కమ్ - ముక్తేస్తాపహరత్వాదినా వలాహకసామ్యత్తత్వేన రూప

తిభావనాద్వధమితిదయేదత్తాదస్వాదంవిముక్తివలాహకం
నిభృతగరుతో నిర్భాయంతిస్థిరాశయచాతకాః || ౮౦ ||
కృపేవిగతవేలయాకృత సమగ్రపోషేస్త్యయా కలిజ్వలన

ఇమ్, నిర్భాయన్తి - నిర్వర్ణయన్తి, యథాబాతక స్తాపార్తోఽపి
స్వయత్నంవిహాయక దావలాహకోవర్ష్యతీతిప్రతీక్షతేతథాస్యనాన్తి
ఽపితాపత్రయాభిహతస్థౌ స్వయత్నం విముచ్యకదా పరిపూర్ణబ్ర
హ్మనుభవామృతా స్వాదహేతుర్నుక్తిర్భవిష్యతీతి ప్రతీక్షత ఇతిభా
వః అత్రచత్వదేశ శరణ్యేన త్వదస్తరజ్ఞ భూతానాం ప్రపన్నా
నామపి యాదృశభావనాఽత్ర దుర్లభాభవతేతాదృశీం భావనాము
పాసకేభ్యోఽత్రైవ ప్రసాదయనీతి తాత్పర్యమ్. అత్రతావత్పూ
ర్వాగ్భేభావనాప్రసాదస్య సమర్థసీయస్య త్వత్సమ్మలక్త ఇశ్యనేనస
మర్థనాత్పదార్థహేతుకం కాశ్యలిజ్ఞమ్, వృషాద్రిభిషామణా విత్యత్ర
శ్రీవేంకటపతి శుచ్చదామణిత్వేనాధ్యవసిత ఇతిరూపకాతిశయోక్తిః,
ఉత్తరాగ్ధృచ రూపకాలజ్ఞానం స్పష్టం, ఏతేషాం త్రయాణాం
సంస్పృష్టిః- ||౮౦||

అనస్తరదశకేన దశావతారద్వారా దయాం స్తోతుకామఃప్రభ
వశ్లోకేన తావదర్చావతార విశేషముభేనదయాకృతం జగదుపకా
రం ప్రస్తుతమర్చావతార సామాన్యముభేన నిగమయతి - (కృపే)
ఇత్యాదినా= హేకృపే? స్తుతిజాతశ్రమా ఉనయనాయ శృపానా
మామృతరసేన రసనాంసేవయతి శోకాదా, కృపేవిగతవేలయేతి-
వేలా - కాలి, కాలివిశేషనిరపేక్షయేత్వర్థః, (యద్వా) వేలా- అ
వధికి, నిరవధికయేత్వర్థః, త్వయా - కరణభూతయా, కరణత్వంచ
దివ్యమజ్జళ విగ్రహకర్తృకసమగ్రపోషేతతాత్పర్యే మేఘవదాచర
ణేచ, విగ్రహాణాం కృపావత్త్వం స్వరూపద్వారేతి ద్రష్టవ్యమ్, కృ
తసమగ్రపోషే- కలితసమూర్ణ జగతోష్ఠిమైః, కాళమేఘుశ్చ, విగత

దుర్గతే జగతికాళమేఘాయితమ్ | వృషక్షితిధరాదిమస్థితి

వేలయా - ఉశూలయూనద్యా, కృతసమగ్ర సన్యాసిపోషా భవ
 న్తి, వృషక్షితిధరా దిను - శ్రీవేటూడి ప్రభృతిః, అదిశద్వేన శ్రీ
 రత్నాదిపరిగ్రహః, స్థితిపదేభు- భగవత్సానస్థలేభు, ఆవిర్భూతై,
 సమూనమివంకాళమేఘపక్షేఽపి, తేహివృషక్షితిధరాది మస్థిస్థానే
 ష్వావిర్భవన్తిసానుప్లవైః- విష్వక్సేరాద్యనుచరసహితైః, (అన్యత్ర)
 అనుకూలవాతాది సాహిత్యాదికం వివక్షితమ్, వృషగతాఖిలా
 వగ్రహైః - వ్యపగతాః, అఖిలాః, అవగ్రహః, నిగ్రహః, యేభ్యస్తైః,
 “స్వయంవిధాతానురదైత్యరక్ష సామనుగ్రహావగ్రహయోర్యదృశ్య
 యే”తి ప్రయోగాత్; “అర్చ్యస్సర్వసహిష్ణు” రిత్యుక్తక్రమేణసర్వ
 సహిష్ణత్వాపిగ్రహప్రసజ్గరహితైః, అఖిలకర్తృనాత్యంతమస్సహమ
 హాపరాధకరణేఽప్యత్యల్పనిగ్రహిణాఽపి నాస్తీతిప్రతీయతే, వాత్స
 నైకరసత్వాదర్చితతారస్యః (సతాంతరే) అవగ్రహా - పర్వ
 పతిఒన్ధకః, తాదృశైర్వృషాద్రిపతి విగ్రహైః - అర్చనూపైరష్టో
 త్తరశతదివ్యసాధన సన్నిహితైః, కర్తృభిః; కలిజ్వలనదుర్గతే - కలే
 ర్జ్వలనమతిక్రూరవ్యాపారః, తేనదుర్గతే - దుర్దశాంప్రాప్తే, (య
 ద్వా) కలిరేవజ్వలనో - వహ్నిస్తేన దుర్గతే - తత్ప్రదయాపీడితే,
 (యద్వా) త్వయాకర్తృకృత సమగ్రపోషః - పూర్ణపోషాయే
 మాం విగ్రహణామ్, “భక్తానాంత్వంప్రకాశన” ఇతి భక్తగోచ
 రాతివేలకృపయాహి విగ్రహాచరిగ్రహః, కలిజ్వలనేనదుర్గతే - దుః
 ఖంప్రాప్తే, జగతివిషయే, కాళమేఘాయితమ్ = కాళమేఘైరివా
 చరితమ్, [కర్తురికృష్ణలోపశ్చేత్యాచారాధేక్యంతాద్భావేక్తరి,] కాళ
 మేఘవదాచారశ్చ విశేషతాద్వర్జితః, (అథవైవంద్యజనా) కృశేవి
 గతవేలయాత్వయా కర్తృకృత వృషక్షితిధరాదిమ స్థితిపదేభు సన్ని
 హితైరికృతసమగ్రపోషైస్సానుప్లవైర్వ్యపగతాఖిలా వగ్రహైర్వృ

పదేమసానుష్టవైష్వసాత్రి పతివిక్రిహేన్వ్య సగతాఖిలావగి
హౌ || ౨ || ససూయవివిధంజగ త్తదభివృద్ధయేన్వేదయే సమీక్షణ

మాదిపతివిగ్రహైఃకలిజ్వలనదుర్గ తేజగతిషిషయే కాళమేఘాయితమ్-
వృషాదిపతివిగ్రహాద్వారా కర్త్యైకాశమేఘ వదాచరిత మిత్యర్థః.
ఏతేనతురీయయుగేఽర్చావతారాణామాత్రితానగ్రహకత్వాతిశయః
ప్రకాశ్యతే, సచతత్రతేహం జ్ఞానశక్త్యాదేరత్పియస్తేనదయసీయత
మత్వాఃవత్ర శ్లేషభిక్తికాభేదాతి శయోక్తుత్థాపితా వాచకఽపో
పనూ|| ||౨||

నకేవలమర్చారూపేణ భగవన్తు శ్రీనివాసందివ్యస్థానేవ్వపతా
ర్యజగదృక్షణంకృతసంభవత్యా, కింతుమత్స్యకూర్తాదిరూపేణాప్యవ
తార్యలోకోపకారిణీత్యాహ - (ససూయే) త్యాదినా= వివిధమ్=దే
వతిర్యజ్ఞనువ్యస్తావరాది భేదేనబహువిధం జగతాచార్య వర్గమ్,
(యద్వా) జగచ్ఛబ్దోలోకపరః, సశ్యలోకాది భేదేనవైచిత్ర్యమ్,
ససూయ - ఉత్పాద్య, కరణేకర్తృత్వోపచరః, ససూయేత్యనే
న దయాయామాత్మత్వ ప్రతిః, తాదృశై-ర్మత్యాదేరీక్షణాది స
దృశైః, (యద్వా) తాదృశై- రచిన్త్యశక్తిభిః, ఈక్షణాదేరభి వృద్ధి
హేతుత్వస్యమనఃస్వాదా వదర్శనాత్; (అథవా) తాదృశశబ్దేనప్రా
కృతమీనాదే రీక్షణాద్యపేక్షయా స్వరూపతగికార్యతశ్చవై లక్ష్య
ముచ్యతే, అప్రాకృతత్వాదేవ స్వరూపైలక్షణ్యం స్ఫుటమ్, తాకిక
మీనాదేరీక్షణాదికం శరీరవృద్ధిమాత్రనిమిత్తమ్, దివ్యమీనాదేరీక్షణా
దికం త్వాత్సృజ్యవనస్సావ్యనుగుణం భవతీతికార్యవై లక్షణ్యవతఏవ
సమిత్యాద్యుపసర్గపాదానమ్, సమీక్షణచిచిన్తనప్రభృతిభిరితిప్రభృ
తిశబ్దేనసంస్పర్శుడవ్యతే, “ఈక్షణధ్యానసంస్పరై శ్చర్మత్స్యకూర్కవి
హజ్జనూ” ఇతి హ్యవ్యతే, ఏతైఃకరణధూతైః, తదభివృద్ధయే-ప్ర
సూతజగదభివృద్ధి-కర్తుమ్, [“క్రియార్థోపపదస్య కర్మణిస్థానిన”

వీచిస్తపప్రభృతిభిస్సవ్యయం తాదృశైః । విచిత్రగుణచి
త్రితాంవివిధదోషవైదేశికీం వృషాచలపతేస్తనుం విశసి

ఇతివతుర్థి, నతుతుమర్థాచ్చభావవచనా ' ' ఉతిసూత్రస్యాయం విష
యః] విచిత్రగుణచిత్రతామ్ - విచిత్రై- ర్నానావిధైః, మత్స్యదిత
త్తదవతారాసాధారణైరితియావత్; తాదృశైర్నజ్జేక - రూపగుణైరా
త్మగుణైశ్చ, చిత్రతామ్ - చిత్రాంకృతామ్, నానాకారాం కృతామ్,
[తతః- రోతీతిస్యన్తాత- ర్మణేక్తః] విచిత్రతామ్- విగతచిత్రతామ్, గుణ
చిత్రతాంబ; గుణై శ్చుక్తాంవివర్ణై, చిత్రతామ్ - సజ్జాతచిత్రతాంచే
తి విరోధాభాసః, (యద్వా) చిత్రై- రాశ్చర్యభూతైః, ప్రాకృ
తమత్స్యదిదుర్లభైరిత్యర్థః; గుణై - జ్ఞానశక్త్యావిభి రత్మగుణై
స్సాస్త్యసాగస్త్యసాకుమార్యాదిభీరూపగుణైశ్చ, చిత్రతామ్- చిత్రా
మాశ్చర్యభూతాంకృతామ్, వివిధదోషవైదేశికీమ్ - వివిధానాందో
షాణామ్ - ప్రాకృతమత్స్యదిగతానా మజ్ఞత్వాదీనాం దుర్గణాదీ
నాంబ, వైదేశికీ - మతిదురవర్తిసిమిత్యర్థః. మత్స్యకూర్మాదికామ్-
అవిశదైన హంసావతార సజ్జాహం; వృషాచలపతేస్తనుమ్-మత్స్య
కూర్మాదికాం వృషాచలపతేస్తనుమిత్యనేనసంస్థానమాత్రం మత్స్య
కూర్మాదిసదృశమ్, రూపం (ద్రవ్యం) త్వసాధారణదివ్యరూపసజాతీ
యమితిగవ్యతే, స్వయంవిశసి - భగవతో మత్స్యదితనుఃసరిగ్రహ
స్య యతి- ఇచ్చిత్ప్రయోజనం ఛవతు, త్వత్ప్రవేశస్య ప్రయోజన
మిదమేవేతిభావః. అత్రదయాకృత దివ్యమత్స్యదితను ప్రవేశస్య
“ ఈక్షణధ్యాన సంస్కరైర్నర్మత్సృకూర్మవిహజ్జమా ” ఇత్యుక్తప్ర
కారేణ సమీక్షణాదిభిః ప్రసూత జగదభివృద్ధికరణం ఫలత్వేనోత్పే
క్ష్యతఇతి ఫలోప్పేక్షా, సాచగమ్యా, వృజ్జకాప్రయోగాత్; అసి
ద్ధవిషయాచ, సమీక్షణాదిభిర్జగదభివృద్ధికరణస్య సిద్ధత్వాత్; కించ
విచిత్రగుణచిత్రతామిత్యత్ర విరోధాభాసః, “ అభాసత్వేనోధస్య

మత్స్యకూర్మాదికామ్ 1 ౮౨ ॥ యుగాంతసమయోచితం
భజతియోగనిద్రాసం వృషక్షీతిభృదీశ్వరే విహరణక్ర
మాజ్ఞాగ్రతి 1 ఉదీర్ఘచతురర^ణ పీకదనవేదినీంమేదినీం స

విరోధాభాసఇవ్యత" ఇతిలక్షణాత్ ; ఉత్ప్రేక్షావిరోధాభాసయో
స్సంసృష్టిః, అపిచాత్రకవేద్య యఃగోచరరత్నభావస్య దివ్యమీనాదిగో
చరరతిభావోఽక్లమితిప్రేయోఽలక్షా-రః. ... ౧౧

మత్స్యకూర్మావతారయోరేక స్తోకపీఠసజ్జహీతత్వాదనంతరం
వరాహావతారముఖేనకృతం దయాయాఅపదానవిశేషం వర్ణయతి.
(యుగాంతే) త్యాదినా= యుగాంతసమయః- బ్రహ్మాదివసావసాసన
మయః, అవాంతరప్రళయసమయఇత్యర్థః, తప్తికః; ఉచితమ్ - ఛరిచి
తమ్, యోగనిద్రాసమ్ - యోగోనిద్రేషయోగనిద్రేత్యుపమితసమా
సః, ఉభయత్రనిర్వాప్యపారశయన సామ్యాత్; యోగనిద్రాసమయే
హినాగభోగపర్యజేనిర్వాప్యపారేణశేతే, యోగపవనిద్రాయోగని
ద్రేతీరూపకంవా; యోగనిద్రానామ " ఆత్మానంవాసుదేవాఖ్యంచింత
యేన్మధుసూదన" ఇత్యాద్యుక్తప్రకారేణసవిఘాతకదివ్యాత్మస్వరూ
పానుభవోజగదగ్రతః తానుచింతనమిత్రః, నిద్రానుద్రాలజ్మితశ్చ; త
స్యాంసమ్ - రాగమ్, తస్యాంసమ్ - రసన, మాస్వాదనమితివా; భ
జతి- సేవమానే, వృషక్షీతి భృదీశ్వరే - శ్రీశక్తేషే, విహరణక్ర
మాత్ - విహారక్రమేణ, చతుర్ముఖదినావసానే యోగనిద్రారూపోవి
హరశ్చతుర్ముఖదినాదౌజాగరణలక్షణోవిహారఇతివిహారక్రమః, వైమి
త్తికప్రళయావసాన ఇతి ఊహితః; జాగ్రతిసతి - [యస్యచభావేన
భావలక్షణమితిసప్తమి] (ఉదీర్ఘే)తి = చతుర్థావర్ణవానాంసమాహ
రశ్చతురర్ణవీ, ఉదీర్ఘా-పుష్పధావసాచతురర్ణవీవతథోక్తా; తయాకృత
కదనమ్ - పీడా, తద్వేదినీమ్ , వేదయతి- జ్ఞాపయతీతివేదసి, తామ్
మేదినీమ్ - భూమిమ్, తదభిబ్షయా - తేన - మహావరాహరూపిణా

మధ్యతవతీనయేత్వదభిజ్ఞయాదంష్ట్రయా || ౧౩ || స
టాపటలభీషణే సరభసాట్రహాసోద్భవే స్ఫురతుగ్రహిప
స్ఫుటస్సగికుటికేఽపి వక్త్రోక్యతే | దయేవ్యవగిరిశీతుర్దనుజ

వృషాద్వివతిరా, అభిజిష్టయా- స్వీకృతయా , దంష్ట్రయానముద్భృ
తవతి- త్వన్నియుక్తేనప్రియతమేనకృతం త్వయాకృతమేవ, యథా
రాజభటైరికృతంశత్రువిజయూచికం రాజ్ఞాకృతమిత్యుచ్యతే, త్వనితి
పూర్వశ్లోకాదనుషజ్యతే - అత్రసముద్భృతవతీతిసముద్ధరణస్యోడీగ్ధ
చతుర్థశీత్యాది సమర్థవాత్ప్రచార్థహేతుకం కావ్యశిక్షామ్, ఏవంపర
మాపన్నాయాఘామ్యా అపన్నివర్తనవర్ణనేన సపత్న్యుపబీష్యత్వ
రూపాతికమోదయాయాకృతివ్యజ్యతే. 1౮3॥

అభక్రమప్రాప్తస్యసిహ్నవతారప్రసక్తిః, తతస్యసిహ్నవతారస్య
దయాభిమతం పరమప్రయోజనం ప్రహ్లాదాహ్లాదనమేవ, హిరణ్య
వధాచికంతాస్యషష్ఠీకమితి మత్వాప్రహ్లాదలనమేవ దయాకృతం
వర్ణ్యతే - (గటాపటలే) త్యాచినా = హేవృషగిరీశతుర్దయే? త్వయా
ఖిలప్రేక్షైవకుంఠరాభః “త్యక్తావైకుంఠముత్తమ” మిత్యుక్తప్రకారేణ
ప్రేక్షైవకుంఠంత్యక్తైవవృషగిరీశతాజాత ఇత్యశయః, గటాపటలభీ
షణే- గటాసమూహానశత్రూణాంభయంకరే, తదానీముద్ధతగటాప
టలదర్శనమాత్రేణైవహిరణ్యకశిఖుమృతకల్పస్సంవృతఇతిభావః-అ
నేనవక్త్రస్యచారసిహ్నత్వందర్శితమ్, సరభసాట్టహాసోద్భవే - సర
భసేన - సవేగేన, ఉచ్చైస్తరేణేతియావత్; అట్టహాసేన, ఉద్భవే-
ఉద్భవే, పరిస్ఫుటభృకుటికే - పరిస్ఫుటా - అతివృక్తా, భృకుటిర్య
స్త్రింస్త్రోక్షే; నృసిహ్నరూపిణోవృషగిరీశతుర్వక్త్రేస్ఫురతురధిక్య
తే-పి-స్ఫురన్తీ-అట్టహాసాదినాక్రోధానుభావేనప్రకాశమానాక్రతే,
యస్మిన్తస్మిన్కృతేసి, అసివావిరోధోదర్శితః, (యస్యచభావేనభా
వలక్షణమితిసప్తమ)తదానీమేవ, సరోజసదృశా - దనుజచిహ్నః-సము

డిమ్మదత్తస్తనా సరోజసదృశాదృశా సముదితాకృతిర్న

వాత్సల్యాదినా ప్రసన్నానుభవతలతయా వద్వసమయా, దృశా- స్వ
సిహ్యూపస్య వృషగిరిశితుగ్లోచనేన, దనుజడిమ్మదత్తస్తనా-దనుజడి
మ్మస్యదత్తస్తనోమయాసా; స్తస్యప్రచానార్హత్వసూచనాయడిమ్మ
శబ్దః, శత్రోర్వామిత్రస్యవాయస్యకసాగ్నిభవత్వసా, ఆనుకూల్యస్యశస్త్ర
లత్యేనుగ్రాహ్యత ఇతిద్యోతితందమశేతి, దృశాదత్తస్తనేతివ్యస్తరూప
కభేదః, “రుచిరదళచయశ్యామశైశ్చత్రజాలై” రితివత్, దృశవేవ స్తనం
దత్తవతీత్యర్థః, అవలోకనదానేన స్తస్యప్రదానేనేవశోరాప్యాయక
త్యాస్తప్రతస్తస్సనేనైవరూపణమ్, దృశేలేకవచనేనఏకయాదృశాశతలా
వలోకనేనడిమ్మనన్దితః, ఇతరయాతుక్యూరదర్శనేన శత్రుర్నిరతిశ
యాంభీతింలమ్భితఇతివ్యజ్యతే (యద్వా) దృశా-అవలోకనేన, కరణేన;
దనుజడిమ్మదత్తస్తనా-సుధాలహరీసౌందర్యైకతాక్షేణస్తస్యప్రదానే
నైవడిమ్మమాప్యాయితవతీత్యర్థః, దత్తస్తనేతిలక్షణాప్రయోగః, ఏవం
భూత్వాప్యమ్, సముదితాకృతిర్దృశ్యే - సముదితా - సమూహా, పరి
పూర్ణేతియావత్; ఆకృతి-స్వరూపమ్, యస్యాస్సాతథోక్తా; దృశ్యే
స్వప్రకాశాయనఇత్యర్థః, అయంభావః, తాదృశకోగ్రసమయేఽపిదివ్యా
మలకోమలావలోకనేనప్రస్థాదాప్తాదనాన్మసిహ్యూపసరివర్పతే
భగవతి క్రీనివాసేదనుజడిమ్మ విషయా పరిపూర్ణైవస్వప్రకాశాయన
ఇతి. శత్రుగోచరనిరతిశయకోగ్రసదృశడిమ్మవిషయకృపాపూర్తి
యుక్తత్వేన తయోస్సమకాలత్వమ్, (అథవా) త్వందనుజడిమ్మస్త
నా-దనుజడిమ్మమాస్వాసయస్తీ, సముదితాకృతిశ్చ- పరిపూర్ణైవరూ
పాచ, దృశ్యే - స్వప్రకాశముమయసే, కేనహేతునేతిచేత్? సరోజ
సదృశాదృశా - డిమ్మవిషయవాత్సల్యా చా ప్రసన్నానుభవతలత్యే
నపశ్యసదృశత్వాద్దృశేతి. అత్యచకవశ్యేనివాసదయాగోచరరతిభా
వస్య శత్రువధాత్సక్యతత్సతవిషయప్రేక్షా సుస్థిరజ్ఞమితి భావనన్ది

శ్మశే || ౮౪ || ప్రసక్తమధునావిధిప్రణిహితైస్సపర్యోద
కైస్సమస్తదురితచ్ఛిదానిగమగన్ధినాత్వందయే । అనేష

రలజ్జా-రః, అనుమానలజ్జా-రశ్చ, తత్ప్రపృథిమ యోజనాయాం
దనుజడిచ్చద తస్త్వహంహేతుః, సచాక్షమాతకి, సముదితా కృతి
ద్వైశ్చస ఇతిసాధ్యమ్, ద్వివీయయోజనాయాం సగోజనదృశాదృశేతి
హేతుః, దనుజడిచ్చద తస్త్వనాసముదితాకృతిశ్చదృశ్యసఇతిసాధ్యమ్,
కేచిత్త్యుతాసముదితాకృతిః-సముదితా- సమూహా, అకృతి - స్వరూ
పం విగ్రహీవావాయసాగ్నిసాస్, దృగాత్స్వరూపరిణతా కృతిరిత్యర్థః, దృ
శ్యనే- సర్వైరిహిత్వక్షీక్రియసఇతివ్యాచఖ్యః. || ౮౪ ||

ఏవంన్యసిహృదతారస్య దయాభిమతం పరమప్రయోజనం ప్ర
హ్లాదలాలసమేవేతిదర్శితమ్, తదనస్తరభావిని త్రివిక్రమావతారేచని
మోక్షస్తతవిధాగానాదరేణ సర్వేషాం భగవచ్చరణారవిష్ట స్పర్శస్స
కలగ్రేయోని దానభూతః పరమప్రయోజనమ్, బలీనిగ్రహాదిక మవా
స్తరఫలమిత్యభి సన్ధాయా-నస్తరపద్యే తదేవత్రివిక్రమ పాదార వి
ష్టనివేశనంసార్వత్రికం దయాకృతలవర్ణ్యతే - (ప్రసక్తే) త్యాదినా-
హేదయే? విధిప్రణిహితైః - విధివా - బ్రహ్మణా, ప్రణిహితై-స్సమ
ర్పితైః, సపర్యోదకైః - పూజాసలిలైః, పాద్యజలైరిత్యర్థః, త్రి
విక్రమాపదానేహి సత్యలోకావధిసమచ్ఛ్చయం భగవత్పాదకమలం
ధర్మమయేనసలివేనచతుర్భుజైశ్చతురోవేదానధీ యానశ్చతుర్ముఖో
౭భిషిషే చేతిపౌరాణికీకథా-త్రాసుసన్ధేయా, ప్రసక్తమధునా- సప్త
న్నమకరదేన, అనేనమధుత్వరూపణేన “ విష్ణో రి పదేపరమే మధ్వ
ఉత్స” ఇతిశ్రుతిర్వివృతాభవతి, సమస్తదురితచ్ఛిదా- సమస్తానామ్-త
తా-లవర్తిరాం సపర్యోదక ద్వారాకాలాస్తరభావినాంచ, దురితా
ని-సర్వవిధానిపాపానిచిన త్రితతథోక్తమ్, తేన;నిగమగన్ధినా-నిగమా
నామ్ - “త్రీణిపదావిచక్రమేవిష్ణుగోపాలదాభ్యుః - ఇదంవిష్ణుర్విచ

మనిశేషతస్త్రిజగదజ్ఞవాదీశితుశ్చ రాచర మచీకరచ్చ
రణపజ్ఞశేనాబి-తమ్ || ౮౫ || పరశ్వతపాధనప్రథనస

కృమేత్రేధానిదధేపదమ్ - విచక్రమేపుథివిమేషవితామ్ - విచక్రమేత్రి
దైవ" ఇత్యాదీనామ్, గన్ధః- ప్రతిపాద్యత్వరూపస్సమ్భందః, సవవాతి
శయావహత్యాదగ్ధితివ్యపశ్యతే, తథాచరూపకాతిశయోక్తిః, సోఽ
స్యాస్తీతనిగమగన్ధీ, [‘అతఃనితరా’ విశిషినిప్రత్యయః] తేన, అజ్ఞవా
దీశితు - స్త్రివిక్రమరూపపరిష్కృతస్య, ఉభయోరపిశీలగుణ ప్రధా
నత్వేననుసదృశత్వాత్పుణగనుక్తిః, చరణపట-శేన - పట-జత్వరూ
పణేన చరణస్య సుఖస్పర్శితం వ్యజ్ఞితమ్, తథాచ శరసిపుష్పమాలా
నిధానేనేవత్రై విక్రమచరణస్పర్శేన చరాచరం సుఖితంశేఖరితంచా
భూదితిభావః, చరాచరమ్ - చరాణి-జక్లమానిచ, అచరాణి- స్థావ
రాణిచ, తేషాంసమాహారశ్చరాచరమ్, (యద్వా) చరంచతదచరం
చచరాచరమ్, కైశ్చిద్వస్తుభిశ్చరం కైశ్చిదచరంచ, ఏవం భూతంత్రీ
జగత్ - త్రయాణాం జగతాంసమాహారస్త్రిజగత్, అశేషమ్ - నవి
ద్యతే శేషశ్చరణపట-శేనానబి-తోయస్మి సగర్భణితదిత్యజ్ఞనక్రియా
విశేషణమ్, త్రిజగద్విశేషణంచా; (అశేష)మితి= అవిశేషతః - సుకృ
తిస్పర్శేనాదరత్వం దుష్కృతిస్పర్శేతదభావఇతి విభాగానాదరేణ,
అబి-తమ్- ముద్రితమ్, అచీకరః - కారయసిన్న, [కరోతేర్హేతుమ
ణ్ణిజస్తాల్లజ్] సహిత త్తతగర్తానుగుణమన్యూ నానతిరేకేణ ఫలప్రద
శ్చీరమణస్తవన్నియోగం వినైవంకరోతీతిభావః; (యద్వా) “రా
మోరాజ్యమకారయ” డితివత్సాన్వితేణిచ్. అత్రీసావయవరూపకమ
లజ్జాగరః, సచరూపకాతిశయోక్తినబీర్హః, || ౮౫ ||

అథత్రివిక్రమానంతరభావినః పరశురామావతారస్య త్రిస్సప్త
కృతోగ్వాజవంశ వధాత్పృత్యేకఫలస్య నకథంచిదపిదయాకృతత్వం
సమ్భవతి, దయాకార్యస్యాను గ్రహస్యతత్ప్రదర్శనాల్; దయాకృత

అహోమాతృతాపాకృత ఖిత్తీశ్వర శశుక్షాల్ తుతజకుజుమ

త్వేచదయాయా అనుక్రమేక హేతుత్వం సన్యాసిత్వా శజాహాయాం
యాగీయసకూనామివలేశాం హింసాయాస్తచ్ఛేయ స్సాధనత్వేన
నైవలేషావనుగ్రహ ఇతి జామదగ్నీవ తారస్యదయానిబద్ధనత్వ ము
పపాద్యవయంప్రీతియతి - (సశ్వధే) త్యానినా=హేదయే ? కృపా
నానుగ్రహాగస్య కవివదన కర్పూగగుళికాయమానత్వా దసకృదావృ
త్తిః, వృషాచలదాగుశునా - వృషాచలన ర్తినాదయా పరతన్త్రేణ,
అతఏవహిపరమవ్యోమవత్త్రీ వృషాద్రిమానీత ఇతి భావః , దయైక
నిరూపణీయత్వశ్చాపనాయవిశేష్యసమర్పకపదాస్తరానుక్తిః, లేన,
కర్తా , కర్తృత్వంచాలిష్యధాఇత్వాలేపం ప్రతిప్రళనసతహ్రీతూ
పాకృతేష్యపాకరణం ప్రసహతరక్షితానామి నిహననంప్రతిచః
పూర్వం ని హ త ర క్ష తా నా మ్ - ని హ తా శ్చ తే ర క్ష
తాశ్చతథోక్తాః; అనవ ర్త్యపాపప్రవృత్తీనాం హననమేవరక్షణమ్,
తాదృశానాంహిరణ్యరావణప్రభృతీనామ్, హితమ్ - పాశేషపున
ర ప్రవ ర్తనమ్, హృదయేనిధాయ - విచార్య, హృదయే నిధానము
పాకరణహేతుః, అన స్తరంక్షిత్తీశ్వరహితాయ పరశ్వధతపోధనప్ర
ధనసతహ్రీతూపాకృతాః - పరశ్వధతపోధనస్య - పరశురామస్య,
పరశ్వధశతేన ప్రకనార్హత్వంసూచితమ్, తపోధనశబ్దేన సతహ్రీ
తుయోగ్యతా, తస్యప్రళనమేవసతహ్రీతుః, సచ్ఛబ్దేనస్వరాదిసాధన
ప్రసిద్ధ క్రి తు వ్యా వృ త్తిః, స తు స్వ రాదిసాధనశ్చైవేష్టప్రా
పకోభవతి, సత్వోష్టనివ ర్తకః, ప్రధనక్రమస్తుస్వర్గసాధనం పాప
ప్రవృత్తినిరోధిత్వేనాష్ట నివ ర్తకశ్చభవతీతి, తతోపాకృతాః, అప్ర
“ఉపాకృతశశురసౌయోఽభిమన్త్ర్యకృతౌహత” ఇత్యుక్తలక్షణో
పాకరణత్వేనహననమాత్మసంధ్యస్యఉపాకృతాఇత్యుక్తమ్, ఉపాక
రణ క ర్తృత్వంచ జామదగ్నీనిష్ఠస్య వృషాచలదయా శోరితిమన్త

స్థానకైః! వృషాచలదయాలునానను విహర్తుమానిష్యధా

వ్యమి, తాదృశాఃక్షీతీశ్వరపశవ- స్తత్తాదృశపరాక్రమి పరశురామా
 పేక్షయా క్షీతీశ్వరాణాం పశుప్రాయత్వాశ్చనూనాం యాగహిం
 సనస్యేషరాజ్ఞాంతస్తత్ప్రభవ హింసాయాశ్చభోదరగత్వాచ్చతేషాం
 పశుత్వేనరూపజమ్, యాగీయహింసాయా శ్చభోదరగత్వం చ 'న
 వాడవేతస్మయసేనరివ్యసి దేవాగ్ ఇదేషిపథిసిగ్భి' రితిమన్త
 వర్ణైరవగమ్యతే, తేభ్యఃక్షరత్ - స్రవత్,క్షతమేవకర్ముమమ్-ఆపథప్ర
 వృత్తరాజహననస్యతేషాంహితమత్వేన దయానుమతత్వాత్తతజమ
 పిభోగ్యంభవతీతి కుజగమత్వేనరూపితమ్, తస్యస్థానకైః- రచనావి
 శేషైః, విహర్తుమ్- దుష్టానాంరాజ్ఞాంహితాచరణ ప్రసన్నయాత్వ
 యాసహక్రీడితుమ్, ఆలిప్యధానను - ఆలిప్తాకిమిత్యుత్పేక్షా, [లిప
 ఉపదేహ, ఇత్యస్తాధ్ధాతోకర్మణిలట్]క్షతజకుబ్జమస్థానకైష్టవం
 విహర్తుమానిష్యధానస్విత్యుత్పేక్షాయాహింసారూపం రాజ్ఞాంహిత
 తమత్వత్ప్రీతయేకృతమ్, తేనచత్వం ప్రీతింగతేతిప్రతీయతే, వృషా
 చలదయాలునేత్యపాకరణకర్తు ర్దయాలుతోవక్త్యా ఉపాకరణంద
 యాకార్యమితివ్యజ్ఞోతమ్, (యదైవంయోజనా) వృషాచలదయా
 లునాకర్తాపరశ్వథ తపోధనప్రధన సతగతూపాకృతక్షీతీశ్వరపశు
 క్షరత్తతజకుబ్జమస్థానకై రాలిప్యధానను - ఆలిప్తాకిమిత్యుత్పే
 షా, కిమర్థమిత్యతహా - నిహతరక్షితానాం హితం హృదయేనిధా
 యవిహర్తుమితి-నిహతరక్షితానామ్- యథోక్తప్రకారేణ పరశ్వథత
 పోధనప్రభవ నిహతానాందుష్ప్రవృత్తినివారణేన రక్షితానాంచా,
 నిరర్త్యసాచప్రవృత్తిరాం మృతక్షీతీశ్వరాణాంహితమ్- పాపేషుపు
 నఃప్రవృత్తిరారోధరూపమ్, స్వేనకృతంహృదయేనిధాయషహత్తరమి
 మముపకారనూత్తకృతం వనసికృత్యనిహర్తుమ్ - అనేన మహేశాస
 కా రేణసుప్రసన్నయాగహక్రీడితుమితి. అత్రాయమజ్ఞా-

నిధోయహృదయేదయేనిహితరక్షితానాం హితమ్॥౮౬॥

రోధారక్రమః, అనివర్త్యపాపప్రకృతీనాం షటిశ్వరాణాంహనన
స్యతేషాంహితతమత్వేన దయాయానిరతిశయప్రీతి హేతుత్వాత్తదీ
యక్షతజమపిభోగ్యంభవతీతి కుజుగమత్వేన క్షతజయూపయిత్వా ద
యాయాం విహరిఫలకక్షతజ కుజుగమాలిప్తత్వరూప భర్తృశ్శ్రీనివా
సకృతఉత్పేక్ష్యతే, అయంభవోత్పేక్షితాలక్షణస్వరూపోత్పేక్షితా
భేదః, (యద్వా) క్షతజకుజుగమస్థానకైర్విహర్తుం నన్వాలిప్యధా
ఇదిదయాయాభిప్రతమత్వేన క్షతజకుజుమాలిప్తత్వం సిద్ధవన్నిర్దిశ్యవి
హరిస్యతశ్చల్ప మత్పేక్ష్యతే, సావవిహరిస్యా సిద్ధత్వాదసిద్ధ
విషయాభవోత్పేక్షితా, (అథవా) పరశ్వథతపోధన ప్రథనసమయేద
యాయాఅపిసన్నిహితత్వేన సమ్భవితకక్షతజవిస్తునద్రోహసమ్మనోధి
నిరతిశయదయాప్రీతిహేతుత్వేన నిమిత్తేన విహరిఫలక లక్ష్మీవల్లభ
కృతకుజుగమస్థానకాలేపనత్వేనోత్పేక్ష్యతే, తథాచేయ మనుక్త వి
షయాస్వరూపోత్పేక్షితా, క్షతజవిస్తునద్రోహసమ్మనలక్షణ విషయ
స్యానుక్తేః; అత్రచక్షతజకుజుమేత్యుక్త రూపకోత్థాపితస్యప్రదర్శితో
త్పేక్షితాత్రయస్య సదైహాగ్జరక, త్రోధా౨విసమ్మవాత్; కించవృషాచ
లదయాలునేత్యత్ర దయాలునేతివిశేష్యంపరహితనిరతత్వాభిప్రాయ
గర్భమ్, పరహితనిరతత్వస్యప్రథనసశ్చితూపాకరణోపయోగిత్వాత్; త
తశ్చపరికరాజుగరః, “సాభిప్రాదేవిశేష్యేతు భవేత్పరికరాజు
రః! చతుర్థాంపురుషార్థానాం దాతాదేవశ్చతుర్భుజ” ఇతిలక్ష్య
లక్షణగజ్జిహాత్; ఏవంఞోత్పేక్షితాత్రయసదైహాగ్జరస్య పరికరాజు
రస్య పరశ్వథతపోధన ప్రథనసతగితూపాకృత షటిశ్వర పశుక్షర
దిత్యుక్తస్య సావయవరూపకస్యచ సంస్పృష్టిః, తిలతజ్జాలయోగవత్ప్ర
యాణాం స్ఫుటావసేయభేదత్వేన నాజ్గగ్గభావగజ్జరూపి, ఉత్థా
ప్యోత్థాపకభావాద్యభావాచ్చ ॥౮౬॥

కృపేకృతజగద్ధితేకృపజన్తు చింతామణే రమాసహచ
రంతదారఘఘరీణయన్త్యాత్వయా । వ్యభజ్యతగరిత్వ

అథవర్ణనీయత్వేన క్రమస్మాప్తం రఘుపరిబృధావతారముఖేన
కృపాకృతం జగత్సపరమోపకారమాహ- (కృపే) త్యాదినా=వక్ష్య
మాణంరఘూద్వహమనుచిన్త్యతద్గుణావిధ్యుదయోఽయంకవిస్తద
వతారహేతుభూతాం కృపామభిష్టాతి- (కృప) ఇత్యాదినా= కృ
తజగద్ధితే - కృతాని, జగతా - మాశ్రితానాశ్రితవిభాగానాదరేణ
సర్వేషామ్, హితాని - శ్రేయస్గురాణి, యయాసా; కృపజన్తుచి
ంతామణే - కృపణానా - నూకిచ్ఛవ్యప్రయుక్తదైన్యతామ్, జన్తు
నాం కార్యమేవయోగ్యతా, నతుజాతివృత్తాదికమితిభావః, చింతా
మణే - సర్వాభీష్టఫలప్రదే, సదవ్యయేనహితపరాక్రియపరాచేత్యు
చ్యతే, (యద్వా) పాపకాంతరపరాణాంతర్నిర్వాహికా, ప్రపన్నా
నాం స్వయమేవతత్తదిష్టఫలప్రదాచేతి, అస్తాంతావత్స్వయాకృతం
క్రియమాణం కరిష్యమాణంచ జగదుపకారజాతమ్, సర్వపాపహ
రత్వేనత్వత్ప్రతినిధిభూత స్సార్వకాలికోఽయంత్వదనుగ్రహస్తుమన
స్విదామనగిక్రీణయతి తరామిద్యభిగన్తధానఆహ - (రమాసహచ
ర) మిత్యాదిశ్లోకశేషేణ = రమాసహచరమ్ - శ్రీవేంకటపతిమ్,
తదా-విశిష్టచిత్తమశక్యేత్యైహాక్యాసత్సమయే, రావణేనపీడ్యమా
నానాండేవతానాం తద్వధప్రార్థనాసమయేవా; రఘుధురీణయన్త్యా-
అవతారస్వపరమఫలభూతస్సేతుబద్ధః, ఆనుషడ్ధికం రావణవధాదికం
చతిష్ఠతు, నిరతిశయసాక్షాత్ఫలభూతం రఘుధురీణంజగత ఉపకుర్వ
న్త్యాకిముక ర్తవ్యాన్తర మవశిష్యతే భవత్యాఇత్యభిప్రాయే ణాహ-
(రఘుధురీణయన్త్య)తి= రఘుధురీణంకుర్వన్త్యా, [తత్కరోత్కి
న్త్యాల్లటశ్శత్రాదేశః] ఏవం భూతయాత్వయా, రఘుధురీణావతారస్తు
ఏకావశసహస్రవక్షాపరిచ్ఛిన్నః, ఆకల్పస్థాయీ జగదుపకారస్తుకృ

తిస్సకృదవేక్షణా త్తవక్షణా త్స్స కృష్టబహుపాతక ప్రశమ
హేతువాసేతువా || ౨౭ || కృషేపరవత స్త్వయావృషగి

తదాత్మాహ - (వృథాబృతే) త్యాజినా = సరిత్వేస్సకృద వేక్షణాత్ -
ఈక్షణమాత్రమపేక్షితమ్, నతుకాయకంవాచికం మానసంవాద్యా
పారాంతరమ్, తచ్చసప్తమ్, నాసకృత్; తక్షణాత్, నతునిలవృత్తిః
అవేక్షణాదితి ప్రపదనవ్యావృత్తిస్సకృదితితత్క్షణాదిచోపాసన వ్యా
వృత్తికి, ప్రకృష్టబహుపాతకప్రశమ హేతువాసేతువా - ప్రకృష్ట
ని బ్రహ్మవిద్వాన్మూలహనవాదీని, బహు-స్యసంఖ్యాయాని, పా
కాని - మహాపాతకాని, తేషాంప్రశమః - ప్రకర్షేత్యమ, స్సవాసన
శమః; తత్ర హేతువాసేతువా, వృథాబృత - ద్విధాకృతః, అనేన
“ద్వాసముద్రానిత తావజూర్యాపర్యావరైలేజభరేవపాదాః తయోః
పశ్యంతే అతయ స్త్యన్యమపశ్యంతేస్సేషునాతియ స్త్యన్య” మితిశ్రు
తిస్సామీతి, అనేనరక్షుధునితా వతారస్యపరమౌఖలభూతస్సేతు
బద్ధః, రావణవధాదికం త్యాజ్యవ్యక్తికమ్, సేతుబద్ధస్యచ తదభిమతం
పరమఫలం దర్శనమాత్రేణ జనానాం పాపహరణమ్, సముద్రతర
ణాదిక మవాంతరఫలమితి ప్రతీయతే. అత్రచవృథాబృత సరిత్వతిరితి
సేతువా సముద్రవిభాగస్య సవర్ధసీయస్యప్రకృష్టబహుపాతకప్రశ
మహేతునేతిసమర్థనాత్పదార్థహేతుకంకావ్యతిగ్రమ్, కించాత్రకషే
కృపాగోచరరతిభావస్య సేతుగోచరరతిభావోఽగ్గమితిప్రేయోఽ
లక్షారః, అస్యచకావ్యతిగోతాపితత్వాదుభయోరజ్ఞాన్లభావః. || ౨౭ ||

అథక్రమప్రాప్తతార్తీయాక రామస్యావతారప్రసంగః, తత్రచ
లక్ష్మీపరిబృథస్సవిస్యావాప్తసమస్తకామత్వేన పరిపూర్ణత్యాన్తీలా
రూపమశేషం దివ్యంచరితం త్వత్ప్రీతయేజగద్ధితత్వేన పర్యవసాయ
యతి, తచ్చబలదేవస్య తార్తీయాక రామస్య లీలాచరితేషు దృష్టమి
తానా. (సృషే) ఇతి హేకృషే త్వయాపరవతః-కియద్భాగమస్యే

రీశితుఃక్రీడితం జగద్ధితమశేషత స్రుదిదమిద్ధమధ్వాప్యతే ।

మదచ్ఛలపరిచ్ఛతప్రస తదుష్కృతప్రేక్షితైర్హృత ప్రబల

తిభావః, జగత్సర్వం తేన పరవత్సశుత్వయా పరవాక్, 'శ్రియశ్శ్రియ' మి
తివదితిభావః, ప్రకృత్యాదిత్వాత్ప్రతీయా, హేతుత్వవివక్షయావా
వృషగిరిశితుఃక్రీడితమ్ - తస్య పరిపూర్ణత్వేన వీలారూపస్సర్వోఽపి
స్వాపారః, అశేషతః - కాత్తేనైవైవ, జగద్ధితమ్ - జగతాంహి
తమ్, శ్రేయసరమ్, భవతి, పరవ్యాహవిభవార్చవతాచేష యా
నిదిత్యచేష్టితానినన్తి జగత్సప్తాగ్నిదీచయానితానిసర్వాణిజగద్ధిత
త్వేనపర్యవసాయయతిత్వ త్ప్రతయే లక్ష్మీపరిబృధితభావః, తది
దమ్ - తత్ - పరిపూర్ణత్వేన వీలారూపమ్, ఇదమ్ - జగద్ధితత్వేనప
ర్యవసితమ్, వృషగిరిశితురశేషం క్రీడిత, మిత్య-మసేనప్రకారేణ జగద్ధి
తత్వపర్యవసాసేన, అథ్వాప్యతే - [అర్థశబ్దాదాచష్టత్వస్త్రిన్వర్ధేతత్త
రోతితదాచష్టత్వేణిచి, అర్థచేదనశ్చానామాపుగ్వాప్య ఇత్యాపుగా
గమః, తతఃకర్తృణిలత్] ప్రకాశ్యతఇత్యర్థః, కేసేభ్యతఅహ - (మద
చ్ఛలే) త్యాగి - మదచ్ఛలేన - మదవ్యాజేన, పరిచ్ఛతమ్ - మదఇతి
వ్యాజమాత్రమ్, త్వదాశ్చయణమహిమాన్నతఏవపరిభ్రష్టమిత్యర్థః,
పరిణాప్రణతసచ్ఛన్తి జనదురితనిరీక్షణభృశో వివక్షితః, తాదృశప్ర
ణతదుష్కృతప్రేక్షితమ్ - ప్రపన్నజనదురితనిరీక్షణమ్, యేషాన్తైః
మధుపానజనితమదాభినయోఽప్యాశ్రితాపరాధానిరీక్షణ ఏవపర్యవ
స్యతీతిభావః, ఇదంచ బలచేవస్యాశ్రితా పరాధానవేక్షణం దుర్యో
ధనాదివిషయే ద్రష్టవ్యమ్, అత్రచఖలప్రదానార్థ నిరీక్షణమేవ నిషి
ద్ధమ్, మదచ్ఛలేత్యాదినా "భరన్యాసచ్ఛన్నప్రబల వృజినప్రాభృత
భృతా" మిత్యుక్తరీత్యాప్రణతదుష్కృతానామాదరణీయత్వాదిమ
న్తవ్యమ్, తథా; హతప్రబలదానః - వీలవ్యాజేనహతప్రబలప్ర
లమ్బవ్యసూరైః, అత్రైవం పారాణికాః, పరస్పరస్యో పర్యధియవ్య

దానవైర్వలధరస్య హేలాశతైః ॥ ౧౮ ॥ పృథూతవిబు

విహరమాణేషు గోపదారకేషు స్వయమపితేషాం వేషంఘరిగృహ్య
గతం షాలమ్బుసురం స్వయవధిరూఢో బలదేవతత్వానం విహాయ
సా నయస్తవవధీదిసి, ఏవలభూతైః; హలధరస్య - జలభద్రస్య, తా
ర్క్తియీకరావస్థ్య హేలాశతైః ర్విహరవిశేషైః కర్తృభిః, అర్థాస్య
తత్త్వార్థః, కాశేద్వికర్షణాదికమపి లభద్రేణ బలాత్కృతం మరు
భూమా ప్రవాహపర్తనాదినా జగద్ధితత్వే పర్యవస్యతీ త్యాద్యు
హ్యమ్, అత్రాశేషతోజగద్ధితత్వస్య సమర్థసియస్య పరవతస్త్వయే
తి విశేషణేన సమర్థరాతావ్యలింగమ్, కించపరవతస్త్వయేతి విశే
షణం కృపాప్రియకరత్వాభిప్రాయగర్భమ్, అశేషతోజగద్ధితత్వపర్య
వసానకరణోపయోగిత్యా; త్తతశ్చ సంకరాలజ్ఞానం, “అలజ్ఞాన
రూపరికరస్సాభి ప్రాయే విశేషః” ఇతిలక్షణాత్; తదంతాపితత్వా
తావ్యలింగస్యతయోరజ్ఞానై భావనజ్ఞరః, ఉత్థాపకత్వం చాత్రా
శేషతోజగద్ధితత్వరూపసమర్థసియార్థ హేతు భూతకృపాపారతస్త్వై
గతహేతుతోపపాదకత్వాత్కృపా ప్రీయకరత్వస్యగవ్యస్య; అపి
చహలధరస్య హేలాశతైః ప్రదిద మిత్యప ధ్యాస్యతత్త్వస్యాను మానా
లజ్ఞానోవివక్షితః, తథాహి హలధరస్య హేలాశతైరశేషతోజగద్ధి
తత్వేనపర్యవసితైః కర్తృభిః కర్తృత్వైర్వాతవిదం వృషగిరీ శితురశేషం
క్రీడితమిత్యంజగద్ధితత్వపర్యవసితతయాఽర్థాస్యలేఽప్రకాశ్యతే, అను
మాప్యతత్త్వార్థః; [కరణత్వవివక్షాయాం హలధరస్యకర్తృత్వమ్,]
హలధరస్య హేలాశతానిజగద్ధితత్వేనపర్యవసితాని, ద్రష్టాపురుషో
వృషగిరీశితురశేషం క్రీడితంజగద్ధితత్వపర్యవసితమనుమనోతీతిభావః,
అనుమానస్యచ సమర్థసియార్థప్రకాశత్వాత్తావ్యలింగప్రత్యక్షతా ॥౧౮॥

అథలక్ష్య సఖంవసుదేవగృహేనన్దగోపకులేచావతార్య కృతేజ
గదుపకారసహస్రేప్రధాన భూతోపకారవర్ణ నేనదయాం స్థాతి-

ధర్మవిషయభిన్నవిశ్వంభరాభరాపనయచ్చలాత్వమవ

(ప్రమాణే) త్వాదినా = ప్రమాణానామ్. సమృద్ధానామ్, విబుధ
ద్విషతామ్-క్షత్రియకులేజాతానా మనురాణామ్, భరణేన, ఖన్నా
యా కి- విషణ్ణాయా కి, విశ్వంభరాయా కి, విశ్వం
భరాత్వేఽపి భగవత్సంశ్రితవిరోధిభరణం భేదాయజాతమితివిశ్వం
భరాశబ్దేనసూచితమ్, భరాపనయనశలాత్ - భరాపహరణవ్యాజే
న, భరాపనయనం వ్యాజమాత్రమ్, జగతాంమోహతిమిరాపనయ
నమేవ పరమస్యయోజనమితిభావః, త్వమ్ - వశీకృతలక్ష్మీధరాని
ర్వ్యాజవత్సలాచ, (జగద్విషయే) లక్ష్మీధరమ్- శ్రీనివాస, మవతా
ర్య, వసుదేవగృహేనన్దకులేచేతిశేషః; ఉరస్థినితలత్యోగస్తైవహ్య
విర్భావః, పరత్వచిహ్నం ప్రధానభూతత్వాల్లక్ష్మీ సమృద్ధస్య
తస్మాత్క్రిష్ణీ, సాచప్రదర్శకార్థా, పరత్వచిహ్నైస్సరైవస్యైవ
వావతారాత్; అవతార్య - అవతరణకారయత్వా, [అవసూర్వా
త్తరత్వేర్నేతుమణ్ణిచ్] నిగమసౌధవీపక్రియా - నిగమో - వేదవేద,
సౌధః- సౌధత్వరూపణేన నిగమసౌధపారుషేయత్వాదినా సకలేతర
ప్రమాణాపేక్షయాన్నత్యం వ్యజ్యతే, తస్య, దీపశ్రియా - దీపస్య
క్రీర్దీపశ్రీః, తయా, (యద్వా) నిగమశబ్దేఽపినిగమాంతరకి, సపవ
సౌధః, నిగమాంతస్యసౌధత్వరూపణేనా పారుషేయత్వాదినాప్ర
మాణాంతరాత్సత్వాద్భ్రూత్ స్వరూపాది ప్రతిపాదకత్వేనపూర్వ
భాగాచ్చత్వన్నతత్వం ప్రతీయతే, “సౌధోఽస్త్రిరాజనదన” మి
త్యమరః, సౌధస్యరాజాశ్రయత్వవ నిగమాంతస్య ప్రతిపాదకత్వేన
బ్రహ్మశ్రయత్వ మితిభావః, తస్య, దీపశ్రియా - దీపస్య క్రీర్దీపశ్రీ,
స్తయా, (అథవా) నిగమసౌధవివేక్షాపరిత్యగమానః, తస్యదీప శ్రి
యా - దీపస్యశ్రీవివేక్షార్యస్యాస్మా, తయా, అనేన యథాసౌధానో
పిత్తోదీపసౌధస్థాన్ సౌధసమీపవర్తినశ్చపదార్థాన్ ప్రకాశయతిత

తార్యలక్ష్మీధరమ్ । నిరాకృతవతిదయేనిగమసౌధదీపశ్రీ

ద్వత్పాదాన్యే నోపరితనభాగార్థాః తచ్చేషతయా పూర్వభాగా
 థాంశ్చప్రకాశయతి శ్రీగీతేశ్వరత్యాగ్యులే, ప్రకాశకత్వంచ “ఇతి
 హాసపురాణాభ్యాం వేదంసముపబృంహయే” ఇతివేదోపబృంహణ
 త్యాత్; విపశ్చిదవిగతయా - విపశ్చిద్విరవిగతయా, సర్వదేశకాల
 వర్తిస్త్విష్టస్త్విష్టగీతాయాం విగానంనదృష్టమ్, అపితుపజ్జితపామ
 రసాధారణ్యేనగర్వైరికప్రమాణ తమత్వేనాభ్యుపగమ ఏవేతిభావః,
 ఏవంఘాతయా, గీతయా, జగతి - లోకే, విద్యమానమ్; నఖిలూ
 చైచస్సాధారోపితోదీపస్సాధాన్ధకారమాత్యగిరోధీ; అపితునగరవ్యా
 పినమపిసిరుద్ధి, ఏవమత్యున్నతనిగమసౌధదీపాయ మానాశ్రీగీతానక
 లలోకవర్త్యంతమోనిరాకర్తుంప్రభవతీతిభావః, ఏతాదృశఃపంథః
 షః - గాథాన్ధకారమ్, అత్రమోహరూపవిషయో నిగరణపూర్వంగా
 థాన్ధకారత్వేనాభ్యవసిత ఇంచూపకాశియోక్తిః; నిరాకృతవతి - నిర
 స్తరతీ, ఉపబృంహణఘాతగీతాప్రామాణ్య గౌరవేణ నిగమానాం
 భగవత్పరత్వే నిర్గీతేనతివాదివిప్రశిషిజనితోమోహానిరస్త ఇతి
 భావః, (యద్వా) స్వపామ్యావైభవేన స్వయంచేవజగన్మోహం
 శ్రీగీతానిరాకాషీత్, నిగమానామప్యేతత్సమానార్థత్వేన ప్రామా
 ణ్యంజాతమితి నిగమసౌధదీపశ్రీయేత్యస్మేతిభావః, నిగమపామ్యా
 ప్రకాశికయేత్యర్థః, వేదప్రామాణ్యాభ్యుపగమ ఏతత్సమానార్థత్వా
 ద్వేదానామితియావత్; శ్రీగీతావైభవస్తాదృశఇతితాత్పర్యమ్, కృష్ణా
 వతారస్య పరమప్రయోజనంశ్రీగీతావతరణ వస్యత్సర్వ మవాస్తర
 ప్రయోజనమితీకణ్ఠోక్తమ్, అస్మైవాకల్పాంతస్థాయితయా జగదుప
 కారకత్వాదిభావః. అత్రనిగమసౌధదీపశ్రీయేత్యత్రనిగమో - వేదఏవ,
 సౌధ ఇతి నూపకేనిగమో - నిగమాంత ఏవ సౌధ
 ఇతిరూపకేచ తస్యనీపశ్రియాగీతయేత్యస్తరూపకమ్, నిగమసౌధ

యాచిపచ్చిదవిగీతయా జగతిగీతయాఽన్ధతమః || ౮౯ ||

వృషాద్విహాయసాదినః బ్రబలదోర్మరుత్ప్యేజ్జితస్త్విహ

ధృతిః త్వంతు సమానేదీపస్య శ్రోత్రవశ్రీర్యస్యాస్తమ త్వంపమానపూ
ర్వపదబహువ్రీహశాచోపమాఽజాగరః, ఏవంచాత్రానయోస్సద్దేహ
నజగరః, కించాన్ధతమఇత్యత్ర మోహరూపవిషయస్యనిగరణాద్రా
పకాతిశయోక్తిః, సాచనిగమసౌధదీప శ్చియేత్యత్రయోజనా భేదేన
సాచయవరూపకసాచయవోపయయో రజ్జభూతాయా రూపకాతి
శయోక్తేస్సాచయవరూపకాద్యను పృష్టిప్రత్యూత్; అపిచభరాపనయ
భలాదిత్యత్రైతవాషస్తుతిః, “కైతవాషస్తుతిర్వ్యక్తా వ్యాజా
ద్యైర్నిస్తుతైఃపదై” రితి లక్షణాత్; అత్రచనిస్తుతేః క్వచిద్యస్తు
నితదీయధర్మనిస్తుతేరన్యదీయ ధర్మాగోపార్థాయా అన్యత్రతథర్మా
గోపార్థాయావావ్యాజాద్యైః పదైర్వ్యక్తానత్యాం కైతవాషస్తుతి
రిత్యర్థః, అత్రచశ్లోకేభరాపనయనగత పరమఫలప్రయాస ధర్మని
స్తుతేరన్యత్ర జగన్మోహపనయనే తథర్మాగోపార్థాయాశ్చలపదే
నవ్యక్తీకరణాత్రైతవా షస్తుతిః, అస్యాచ్చనదేహ నజగరేణ
సంస్పృష్టిః. || ౮౯ ||

అథవృషగిరీశుర్భవిష్యదవతారేణ కరిష్యమాణం దయాయా
అపాదానవిశేషమాహ - (వృషాద్రి) త్యాదినా=అత్రచకృష్ణాజతార
కృతవ్యవస్థేషు తతఃకలికిజగరైర్జ్యేచ్ఛాదిభిర్దాషిలేషు జనేషుదయ
మానసుచాభవతికలికిజగరాన్సములం ఘోతయతుంహయసాచిత్వే
న వృషాద్రిపతిమవతార్యయథా మనీషితంలేన కారయత్వాభునఃకృ
తమజుగరయష్యవీత్యముషర్థమభిగన్తభానఆహ - (వృషాద్విహాయ
సాదిన) ఇతి=వృషాద్వాస్థితస్యహయసాదినః - ఆత్మాగోహస్య, హ
యసాదిత్వమేవాస్య నిరూపకమితీతస్మిన్నవతారే పృథీయమానత్వా
ద్వృషాద్రికహయసాదిన ఇత్యనుక్తిః, బ్రబలదోర్మరుత్ప్యేజ్జితః- ప్ర

స్ఫుటతటిద్గుణ స్వదవసేకసంసారవాక్ । కరిష్యే
యేకలిప్రబల ఘర్తనిర్మూలనం పునశ్చిత్త యుగాజుగరం

బలిః - కృపాణమపరేషు యథేష్టం వ్యాపారయతుం సుతర్థధారాధ
రం స్వచ్ఛందం వర్షయతుం చిఘ్నశ్చ, దో - ర్బాహురేవ, మయ, జ్ఞేనః.
ప్రజ్ఞిత - శాచలితః, త్వమాస్ఫుటతటిద్గుణః - స్వతేజసాపకటవిద్యు
ద్గణః, స్వకాన్తితటిదలబృత ఇత్యర్థః, వ్యస్తరూపకథేదః, సమరే
ణదాయాదవానిత్యుక్తే సమరరూపదాయాద విశిష్టత్యర్థః, [పర్యవ
స్యతి హేతౌ తృతీయా] త్వదవసేకసంసారవాక్ - త్వదితభిన్నంప
దమ్, శీతలత్వతాపహరత్వపాపహర త్వాదినా సలిలాయమానత్వత్స
కాశాదవసేకసంసారవాక్, అవసేకసంసారో నామ లోహనిర్మి
తస్య శస్త్రాగ్రదేరగ్నిత ప్రస్య సాద్గుణ్యాపాదనాయతోయే నిధానమ్,
అత్రోకృపాణస్యోక్తపాసమృద్ధ విశేషణావసేకసంసారేణేవ సుక
రస్వకార్యత్వాత్కృపాసమృద్ధవిశేష అవసేకసంసారత్వేనాధ్యవ
సితః, తచ్చాధ్యవసానం నిగరణపూర్వకమితి రూపకాతిశయోక్తిః,
త్వదధిష్ఠానరూపసమృద్ధ విశేషాదవసేకసంసారాదీవ సుకరస్వ
కార్యోఽభూదితిభావః, త్వదవసేకత్యేకంపదంవా; త్వయ్యవసేక
సంసారవానిత్యర్థః, అవసేకత్యాదేఃపూర్వవదర్థః, (ధారాధర
పక్షే) అవసేకపవ - వృష్టిరేవ, సంసారః, బీజాతిశయాధాయక
త్వా; తద్వాక్ - అవసేకేనసంసారైత్యర్థః; వృష్టేరపిభగవద్దయా
కార్యత్వేనత్వదిత్యుక్త్యాత్వత్సకాశాద్యర్థః, ఏతావతాసాధనసమ్మ
త్తిరుక్తా, అథసాధ్యమాహ - కలిప్రబలఘర్తనిర్మూలనం - కలేః కలిసమ్మ
ద్భిః, ప్రబలఘర్తస్య - కలివిజృమ్భితమ్లేచ్ఛాదికృత దుస్సహపీడా
యాః, అత్రీమూలశబ్దేతాదృశపీడాకరామ్లేచ్ఛాదయో వివక్షితాః,
[నిర్మూలశబ్దాత్తతరతోతి త్యక్తాత్కృత్యభ్యుత్ బహులమితికర్తృ
ల్యుట్] తాళికధాగాధర అతపాదినితఘర్తనిర్మూలనః, కృపాణ

భువికృపాణధారాధరః || ౯౦ || విశ్వోపకారమితి నామ

సదాదుహానామద్యాపి దేవిభవతీమవధీరయన్తమ్ । నా

ధారాధరస్తుకలిప్రబల ఘర్జనరూపనశత్యాధికోక్తిః, ఏవఽఘాతగి
కృపాణధారాధరః- కృపాణఏవధారాధరో - జలస్థరః , భువి -
భూమా , తత్రహ్యజుల-రోత్పత్తిః, పునః - భూయః , కృతయుగా
జుగరమ్ - కృతయుగస్య - భవిష్యద్వృక్షస్తానీయస్య, అజుగరమ్-
ప్రపాదుర్భావావస్థామ్, కరిష్యతి, అప్రప్రదుర్భావావస్థానిగీర్వా
జ్ఞురత్వేనాధ్యవసితా, తాకకధారాధరోవృక్షాద్యజ్ఞురంకరోతి, కృపాణ
ధారాధరస్తుకృతయుగాజ్ఞురమిత్యాధికోక్తిః, (యద్వా) కృతయుగే
సృశ్చత్వరూపణంగమ్యమ్, తథాచైక దేశవివర్తిరూపకాతిశయోక్తిః,
వృషాద్విహయసాదినగి కృపాణధారాధరఇత్యన్వయః. అలజుగర
స్తురూపకాతిశయోక్తిద్వయోపసగ్మతం సావయవాదిభేదరూపకమ్,
సంచాత్రకవేదయాగోచరరతిభావస్య భగవత్కృపాణగోచరరతిభా
వోఽజ్ఞమితి ప్రేయోలక్ష్యారః. ||౯౦||

ఏవంసవభిర్దశక్షైర్దయాం స్తుత్వాస్తుతిప్రీతాయా స్తుస్యాస్సకా
శాత్స్వాభిలషితం ప్రార్థయతే- (విశ్వోపకార) మిత్యాదినా = ఇతి-
సూర్యోక్తప్రకారేణ, నామశబ్దగప్రసిద్ధా , (యద్వా) ఇతినామ-
ఇతివేత్త్యర్థః, విశ్వోపకారమ్- విశ్వేషాంజనానాముపకారమ్, విశ్వ
శబ్దస్యలోకపరత్వే విశ్వానాంలోకానాముపకారమితి, సదా- సర్వ
స్థితప్రళయాది సర్వకాలేషు, దుహానా- మవిశ్వే దేవైవతన్వానామ్-
భవతీమ్, అద్యాపి- శతశోవిశ్వోపకారకరణదర్శనేఽపి, అవధీరయన్తమ్
ఆసుకూల్యలేశేనాపి విషయాకారావకాశదానా భావాదవధీరయ
న్తమ్, అవజానన్తమ్; అస్మిన్నవసరేఽత్యంతానన్య గతిత్వాదేవమే
తోస్తువయోవ మత్ప్రయత్నాదికమనపేక్ష్య, త్వమున్యస్తస్వరక్షణ
భవ- త్వయాకర్త్యా, న్యస్తో- నిశ్చిన్తక, స్వరక్షణభరః- ఆత్మరక్ష

ధేనివేశయ వృషాద్రిపతాదయేత్వం స్యస్తస్వరక్షణభరం
త్వయిమాంత్యయైవ || ౯౦ || వైసర్గి కేణ తరసాకరుణే

నివిషయభారో, యస్యతమ్; స్వేనైవకృ శభరచ్యాసేష్వకర్తృకణ్వి
నసుగస్తానప్రకారోఽయమ్, ఏవంభూతమ్, మామ్-శేషభూతమ్, నాథే-
శేషిత్వేనమత్యుత కైశ్చర్యస్రతిసమ్బంధిని, వృషాద్రిపతావివేశయ-వృ
షాద్రిప్రతీస్సమీపేనివేశయ. [సామీపికాధారణ్యేనాధికరణత్వాత్ సస్త
వ్యధికరణేచేతిసప్తమీ] స్వరూపానురూపంతచ్చరణారవిస్తపరివరణ
సామ్రాజ్యం యావదాత్మభావిప్రాపయేతిభావః. అత్రదేవీతినమ్బాధ
నేనదయా యా వృషాద్రిప్రతిచానాక్రమణీయత్వంగవ్యతే, ఏవంచ
“సాభిప్రావేవిశేషేన్యతు భవేత్పరికరాజగ్రహ” ఇత్యుక్తలక్షణః ప
రికరాజగ్రహః, కించాప్యవధీరయస్తమిత్యతః “కార్యాజనిద్విశేషో
క్తిస్సతివుపగలకారణే” ఇత్యుక్తలక్షణావిశేషోక్తిః, అద్యాపీత్యనే
నాదరణీయత్వసామగ్ర్యాఅవధీరయస్తమిత్యనేనాదగా భావస్యచద
ర్శితత్వాత్; అపిచ నాథఇతి విశేష్యంకైశ్చర్య ప్రతిసమ్బంధి త్యాభి
ప్రాయగర్భమితిపరికరాజగ్రహః, తల్లక్షణంతూక్తమ్, నివేశయేత్వ
స్యసమర్థసీయస్యస్యస్తస్వరక్షణభరమిన్యానేన సమర్థనాత్పదార్థమే
తుకం కావ్యలిక్ష్ణమ్, ఏతేషామలజాగరాణామత్రసంసృష్టిః. || ౯౦ ||

నచ్యానుకూల్యలేశవర్జితం ప్రాతీకూల్యప్రచురంచభవంతం క
థం విషయాకుర్యామ్; కథంవాత శత్రుత్వఫలప్రదానజాగరూకస్సర్వ
నియంతాసమ్మన్యేతేభ్యతతమా - (వైసర్గి కేణే) త్యాదినా = హేకరు
ణే? పూర్వత్రాన్తిర్గుకాలస్తుతిజనిత శ్రమమపనేతుమివ కృపానామా
మృతరసేన జిహ్వసేచనంకృతమ్, అత్రచనామాస్తరరసవిపాసయా
నామాస్తరేణసమ్బాధనంక్రియతే - (హేకరుణఇతి) - నిమ్మితరేఽపి-
నిమ్నా - ద్విసయేనావనతా, చితరేఽపి - దుర్విసేతేఽపి, దయసీగు
త్వేసయికాత్మగుణరహితేఽపితియావత్, ఔన్నత్యవత్య పీతవిషయే

నియుక్తాని మేతరేపిమయితే వితతిర్వదిస్యాత్ | విస్తా
పయేద్వృషగిరీశ్వర మప్యవార్యా వెలాతిలఙ్ఘన దశేవ
మహమ్బురాశే || ౯౨ || విజ్ఞాతశాసనగతిర్విరీతవృత్త్యా

తమ్, ఉన్నతశ్రేణింహ ప్రవాహంనారోహతిభావః, మయి - త్వ
యైవస్వయన్యస్తస్వరక్షాభరే, నైసర్గికేణ - స్వాభావికేన, అనేన
భగవద్దయానిర్దేశితత్వముక్తమ్, తరసా - విషయాకారశ్చర
యా, నియుక్తా - ప్రేరితా, మహమ్బురాశే - స్వముద్రస్య, నై
సర్గికేణతరసానియుక్తా, వేలాతిలఙ్ఘనదశేవ - వేలాతిలఙ్ఘనావశ్యే
వ, ప్రళయేహివేలామతిలఙ్ఘయతీనాగరి, తద్దశేవావార్యస్సద్విరి
తైర్దురిత ఫలప్రదేనభగవతాత్వయాప్యనివార్యా, నహిస్క్రియసా
గరస్తైర్లోక్యగ్రసన ప్రవృత్తకేనాపివారయితుంశక్యతే, తే, వితతి-
ర్విస్తారః, స్యాత్ - యదిభవేత్, యదిమావివయాకరోషి చేతి
యావత్, వృషగిరీశ్వరమపి-అ * వాక్యనాదరణత్యాదర్శవ్యా * భ
వా * దుదాసీనవదాసీనం మహాకౌమర్య ఇతి మహాప్రభుమపి,
(యద్వా) “శ్రియశ్చైవ” మితివద్దయాయాఅపిదయాభూతం ఆ
పన్నరక్షణేభవత్యాఅపి ప్రభవతస్సన్నద్ధమపి, విస్తాపయేత్ - కియ
తీయమాపన్నేమ నిర్వాచ్యజవత్సలతాఽస్యా ఇహస్వయా విష్టంకు
ర్యాత్, తస్మాత్తత్ప్రిగ్రానాయచానుంత్వయావిషయాకార్యఇతిభా
వః, [హేతుహేతుమతోద్లితిలిఖ్] “కామప్రవేదనేకచ్చి”దితివా;
అత్రవిశేషసామ్యా దప్రస్తుతమసనదీవృత్తానస్య పరిస్ఫురణాత్స
మాసోక్తిః, తస్మాదేవమానుషాణి తత్త్వత్రయో రజ్జగ్గోభావ
సహారః. || ౯౩ ||

యద్యప్యహంత్యద్రాజకులబలేన ప్రాతికూల్యేష్వతి ప్రసక్తిః,
తథాఽపిత్వద్విలాస్యేష్యన్యపరతాం వల్లభస్యాపాద్యదర్శధర్మత్వ
లాం నివర్తయేక్యనిపాయేకాసా - (విజ్ఞాతశాసనగతి) రిత్వాది

వృత్తాదిభిః సరిచితాంపదవీంభజామి | ఏవంవిధేవృషగీశద

యేషయిత్యం వీనేవిభోశ్చయదణ్డధరత్వలీలామ్ || ౯౩ ||

మాసాచాసోక్తి ఘనకల్పకవజ్జితాన్యః పశ్యత్సలేమ

నా = అస్యచవ్యవహితపూర్వశ్లోకేనసజ్జః, విజ్ఞాతశాసనగతిః - స
వ్యజ్ఞాతశాస్త్రతాత్పర్యేషయః, తథాఘాతస్సత్, విపరీతవృత్తా-
శాస్త్రవిపరీతానుష్ఠితేన, యద్విహితతదనివేషణేన యన్నిపిథం
తస్మిదేవణేనచేత్యర్థః, అకృత్యకరణ కృత్యాకరణైరితియావత్; వృ
త్తాదిభిః సరిచితాంపదవీమ్ - వృత్తాదిభిర్గతమార్గమ్, భజామి - స్వీక
రోమి, శాస్త్రజ్ఞాతపితద్విపరీతం సర్వమనుష్ఠితవస్తూః, అగతేనహి
రణ్యరావణాదయోగ్యహ్యస్తే” పహజనోయేనగతస్సకథా” ఇతిమ
హజనమార్గానుసరణే ప్రాప్తేఽప్యసజ్జనమార్గవినేవ్యత ఇతిభావః,
ఏవంవిధేవిధివిషేధవివేకసర్వవిశాస్త్రాల్లజ్ఞసశీలే, ఏవంసతి “ఏదు
షోఽకృతమీదణ్డధూయస్త్య” మితిన్యాయేనవిధూనాంధూయోదణ్డ
నమేవయుక్తమ్, తథాఽపిదీనేషయి - దీనత్వేనాదణ్డనీయేషయి, నివ
ర్తనంసుకమితిద్యోతనాయలీలాత్వోక్తిః, తస్మాత్ “పితవత్సత్వే
యాః జననిపరపూర్ణాగనిజనేహిత సోశోవృత్త్యాభవతిచ కదాచి
తలాలషణీః । కిమేతన్నిద్రోహకఇహజగతీత్య ముచితైరుపాయైర్వి
స్మార్యోవృజనయసిమాతాతదసేన” ఇత్యక్షత్రక్రియయాత్వద్విలాసై
ర్వల్లభం వశీకృత్యదణ్డధరత్వ లీలాంనివర్తయేత్యర్థః. అత్రదీనఇతివిశే
షముదణ్డ్యత్యాభిప్రాయగర్భమితి పరికరాలంకారః, “అలంకా-
రఃపరికరస్సాభిప్రాయే విశేషః” ఇతి లక్షణాత్; కించవిభాగవిశే
ష్యందణ్డధరత్వాభిప్రాయగర్భమితి పరికరాలంకారః, “సాభిప్రాయే
విశేషేయేతు భవేత్పరికరాజ్ఞురః, ఇతిలక్షణాత్. ... || ౯౩ ||

ఏవంమదీయమకృత్య కరణాదికమవలోక్యదణ్డన ద్రవ్యత్రమపివి
భుత్యద్విలాసైర్వశీకృత్యదణ్డనాం నివర్తయేత్సుక్తమ్, ఇతిశపరంద

విదధామ్యతిసాహసాని ! సద్భాసహాయకరుణే నరుణత్సి

కింత్వంఘోరంకులిజ్జశకు నేరివచేష్టితంమే || ... ||౯౮||

జ్ఞానమేతుభూతాకృత్యకరణాదే రాంనివర్తయ, కషర్థం విలమ్బ
సః ఇతిస్వాతంత్ర్యగర్భముచ్యతే - (మాసాహసోక్తి) త్యాదినా
పద్మాసహాయస్యకరుణే - పద్మాసహాయభూతాయస్యా ఇతిచస్ఫుర
తి, మాసాహసమిత్స్యక్తిర్మాసాహసోక్తిః, మాసాహసేతిమకార ర
హితాంశానుకారః, మాసాహసమ్ - సాహసంమాస్త్విత్యర్థః, సై
వఘనకల్పకమ్ - నిబిడకల్పకమ్, తేనః మర్మచ్ఛాదకేన, షట్చితా
న్యః - శాస్త్రాతిలక్ష్మనరూపం సాహసంనకార్యమితి పఠేమావప్సు
పదేష్వాపసామసాపితన్నకుర్యాదితి బుద్ధ్యత్పాదనేనవట్చితేతర
జనస్యః, తేషు - షట్చితజనేషు, పశ్యత్సు - పశ్యతః, తాననా
దృశ్యేత్యర్థః, [వష్టిచానాదరఇతిసప్తమీ] హస్తకేయంలజ్జాభయహీ
నతేతిభావః, అతిసాహసాని - మనసాచింతితంవాచా వక్తృమన్వన
ర్హాస్యకృత్యకరణాదీని, విదధారు- కరోమి, మహదిదమాశ్చర్యమితి
భావః, ఏవంకులిజ్జశకు నేరివ-కులిజ్జశకునిర్నామమాసాహసమితివదత్
స్వయంవిదారి తాన్యసిహ్నాదంతాన్తరతమాంసగ్రాహీశకున్త విశేషః,
తస్యేవ, మేఘోరంచేష్టితమ్ - శృంగతామసిభయజనకం చేష్టితమ్-
దుర్వ్యాపారమ్, త్వమ్ - మమపరమశేషిణీభవతి, లాభాలాభా
హిత్యపీయాపితిభావః, కింనరుణత్సి - అనిరోధేకింమూలమిత్యర్థః, మ
మనిరోధశక్తిసద్భావాద్వా ? తవశక్త్యభావాద్వా ? మమప్రాప్తి
సద్భావాద్వా ? తవప్రాప్త్యభావాద్వా ? తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన
దీక్షితస్థివేషుటపథరక్షిష్యతీతివా ? రక్షకాన్తర సద్భావాద్వా?
అథవాకిం ఫలమిత్యర్థః, అనిరోధేహి ప్రత్యుత్తభవత్యా విపరీతమేవ
ఫలమ్, శేషవస్తుహనిప్రసక్తే, తస్మాత్, మేపద్మాసహాయకరుణే-
ప్రియసఖ్యాపద్మయూసహమమహితమాలోచ్యమదీయంపాపారమ్భక

విజ్ఞేపమర్హసి గయేవిపలాయితేఽపివ్యాజంపిభావ్యవృష

పాపంతుమావిషయాకృత్యాకృత్యకరణాదేర్హం నివర్తయతు భవతి
త్యాశయః, ఇదంశేషిణి పురతస్థేష ఘాతస్యాను సన్ధానం,
పరాజు-శపరకాలాది సూరిభిర్భగవద్యామన ప్రభృతిభిః పూర్వాచా
రైశ్చకృతత్వాచ్చిప్తా చారప్రాప్తశిష్యాప్యనుజీఘ్రియాచ క్రియ
తే, కథమతిచేత్; యద్యప్యేవంఘాతా మద్వాధికారిణస్సమ్భవ నిత
థాఽపితేనోపేక్ష్యాః, అపితుమహతాం సమ్మన్తంపురస్కృత్యయథా
కథంచితోక్తాకార్యాకృత్యభి సన్ధాయితేషు సమ్భావితందోషసూత్త
న్యాకోప్యవసం విజ్ఞాప్యతఇతి మన్తవ్యమ్- అత్రకులిజ్ఞశకునేస్సస్వస్య
చసాదృశ్యవర్ణ నాదుపమాలజాగరణ, “ఉపమాయత్రసాదృశ్య ల
క్షీరుల్లసతిద్వయో” రితిలక్షణాత్. ॥౯౮॥

“విజ్ఞాతశాసనే” తిశ్లో కేదణ్డధరత్వలీలాంశమయేతిప్రార్థితమ్,
“మాసాహసోక్తి” తిశ్లో కేనిరజు-శస్వతంత్రో ససమ్మన్తతఇతికృ
పాభిప్రాయం పరికల్ప్యదణ్డనమూలఘాతం మదీయ సకృత్యకర
ణాదికం నివర్తయేతివిజ్ఞాపితమ్, ఇదాసీం కృపాయాస్సవస్త్విన్వాత్స
ల్యాతిశయంపతివాల్లభ్యక్రక్షంచానుస్త్వత్యప్రాతికూల్భేవిద్యమా
న ఏవాయంజనోనిరజు-శ మజ్జీకార్యఇతివిజ్ఞాప్యతే - (విజ్ఞేప
ర్హసి) త్యావినా= హేదయే? మాతుర్బాలకఇవస్వస్త్విన్వాత్సలోన్య
త్రేజరాయసమృధనమ్, స్వాధీనసత్వసరణి - స్వావ్యయత్తసత్వగు
ణోన్వేషా, భగవత్కృపయైవహి సత్వోన్వేషోభవతి, “సాత్వికస్స
తువిజ్ఞేయస్సవైమోక్షార్థచింతక, ఇతి. (అన్యత్ర) స్వావప్తభి మృగా
దిగమనమాగ్నా, ద్రాఘీయసీ - దీర్ఘతరా, విషలాయితస్సాపి జనో
ర్గ్రహణసామర్థ్యమస్తీతి ప్రకటయితుద్రాఘీయసీత్యుక్తిః, (కృపా
పక్షే) విపలాయితః - ప్రాతికూల్యైకనిరతః, గ్రహణమ్- విషయా
కారః, (పక్షాన్తరే) విపలాయితః - అతిదూరంపలాయితః, దృఢ

శైలపతేర్విహరిమ్ | స్వాధీనసత్త్వసరణి స్వయమత్ర

తరా - అత్యస్తద్భూతా, కదాచిదప్యాశ్రితంనముచ్చస్తి, (అన్యత్ర) అభిజ్ఞురా, ఏవంభూతత్వాద్గుణత్వాచ్చగుణవాగురాత్వమితి వ్యస్తరూపకమ్, వాగురాయాగుణైకి - రజ్జుభిః, గృధితత్వాద్గుణ వాగురాత్వమ్, కల్యాణగుణగృధితావాగురాత్వమిత్యపిస్ఫురతి, విహరాయితేఽపి - విశేషేణహరాయితే, అత్యర్థంప్రాతికూల్యపరేఽపి; ప్రతికూలా విపుకృష్ట అనుకూలస్సన్నికృష్ట ఇతిభావః, (అన్యత్ర) అతిదూరేఽపి, అత్రజన్మా - అస్మిన్జనేవిషయే, స్వవైచ్యవ్యోతనాయజన్తుశబ్దకి, (అన్యత్ర) మృగాదా, వృషశైలపతేర్విహరిమ్ - పరమవ్యోమనిలయశ్శ్రియఃపత్నిర్నిసంసరజన్తుజాత జీఘ్రీయసార్వభౌమ క్రియమాణమృగయావిసారన్యాచేన వృషశైలవనమవతీర్తః, 'మాయావీరమానస్తస్యక్వావైకుణ్ఠముత్తమమ్ | స్వామిపుష్కరిణీతిరేరమయాగహమోదతే' యద్యపిస్వస్థానస్థితవ సజుల్పమాత్రేణసంసరతోజన్తునానేతుం శక్తస్తథాఽప్యాదరాతి శయేనస్వయ మాగత్యనేతుకామశీత్రచుస్థానం విభావ్యమయిషక్షపాత గోపనాయవ్యాజంభావయిత్యేత్యర్థః, స్వయం విజ్ఞేషమర్హసి - అత్యనైవ విజ్ఞేప్రాభవేత్యర్థః, మదీయమపరాధగణంవిచిన్త్యరమారమణేనద్విహారేఽపి స్వయమేవమాంక్రోడీ కుర్వతిభావః, అర్హసి - యథోక్తప్రకారం కర్తుం తవప్రాప్తిరస్తీత్యర్థః, ప్రసాదంకర్తువర్హసి, అభయందాతుషర్హసీతివత్, (పక్షాన్తరే) జన్తోర్విహరాయితత్వేన ప్రభో రుపేక్షితత్వేఽపి స్వయమేవవిజ్ఞేషమ్ - విసారణమ్, అర్హసి, అత్రచగుణవాగురేతి నోపమితిసమాసః, స్వాధీన సత్త్వసరణిత్యాది సామాన్యప్రయోగాత్; నాపిమయూరవ్యంసకాది సమాసా శ్రయణేన గుణవవాగురేతి సమస్తరూపకమ్, గుణవాగురాత్వమితి వ్యస్తరూపకస్యావశ్యకత్వేన గుణవాగురేత్యత్ర సమస్తరూపకస్వీకారస్యవ్యర్థత్వాత్; తస్మాద్గుణశబ్దచ్చసాధారణ ధర్మసమృగః, సా

జన్మోద్రాఘీయసీదృఢతరా గుణవాగురాత్వమ్ || ౯౫ ||

సస్తస్యమానమపరాధగణంవిచిత్త్యత్రస్యామిహస్తభవ

ధారణ్యంచ శ్లేషమూలాభేదాతిశయోక్త్యతిత్రప్తవ్యమ్, ఏవంచగు
ణవాగురేత్యత్ర సమానాధికరణసమాసవిశేషః, తథాచాత్రస్వాధీ
నసత్వసరణిత్యాది శ్లేషమూలాభేదాతిశయోక్తి సజీర్ణంవ్యస్త
రూపకమలహారః, కించనిత్యేపమర్హసిదయే విపలాయితే పీత్యస్య
సమర్థనీయస్య వ్యాజంవిభాష్యవృక్షజైలపతే ద్విహారవితివాక్యేన స
మర్థనాద్వాక్యార్థహేతుకంకావ్యవజ్ఞమ్, అనయోస్సంస్పృష్టిః || - ౨ ||

జననీజడసుతన్వాయేన మాదృశేషవత్సలతరాత్వం మహాపరా
ధదస్తరితస్తరూప మిమంజనం భగవతిశిశ్ణుటపతా వసమృన్యమా
నేపివ్యాజేనత్వం వచ్చయిత్యాక్రోడికురుష్యేతి ప్రార్థితం ప్రాక్త
నపద్యో, అస్మింస్తుయధేచ్ఛసీతధామనోరథం పూరయిష్యసే, ఇదానీం
తుతదీయాపరాధ గామవిగణయ్యావశ్యమగ్నేకరిష్యసీతత్వయిమహా
విశ్వాసముప జనయ్యాపరాధ గణాద్భీతిం నివర్తయేతి ప్రార్థ్యతే -
(సస్తస్యమానమపి) త్యాదినా - సస్తస్యమాన - మవిచ్ఛిన్నస్రోతో
రూపేణ మయాక్రియమాణమ్, అపరాధగణమ్ - ఏకఏవాపరాధోన
పానసిపున్యేనాచర్యతే, పరస్త్యపరాధసమాహితభావః, తంచవిచి
త్త్య - విమృశ్య, త్రస్యామి - మహారగంస్సృష్ట్వేవభావిష్యసనప
రామధ్యేనచ భీతోభవామి, భవతీంచవిభావయామి - ఆస్తిన్నవసరే
సర్వాపరాధసహిష్ణుత్వేన భవతిఃసూర్యనిర్భయశ్చ భవామిత్యర్థః,
హస్తేత్యుభయత్రసమృద్ధ్యతే, పూర్వత్రభేదే, ఉత్తరత్రహస్తే, (య
ద్వా) హస్తేత్యుభయత్రాశ్చద్యే, భయభయయోః పర్యయేనావ
ర్తమానత్వాదాశ్చర్యత్వమ్, ఏవంచ గారుడమస్త్రవిభాగ్యత ఆశీషః
గ్రహణకేనిభామ్ - విషధరగ్రహణలీలానదృశీమ్, తాదృశలీలానక్త
స్యహివిషధరక్రాంత్యంవిచార్యత్రాశ్చభవతి, మస్త్రవైభవం మః

లీంపవిభావయమి | అహ్నియమేవ్యవగిరీశ దయేజహీ

మామాశీవిషగ్రహణ కేళినిభామవస్థామ్ ||౯౬|| ఔత్సుక్య

ర్యభయహనిశ్చ, తాదృశీదశామయాఽపిప్రాప్తా, తా, మహ్నియ-
శీఘ్రమ్, జహీ - హన్యాః, [హస్తేర్జగతిజాదేశః] తస్మాదశాయాభా-
ధకత్వాతిరేకేణజహీణిచేతన ఇవప్రయోగః, మదీయా నపరాధా
న్మృతాన్మియమాణాన్మరిష్యమాణాంశ్చ సర్వానశేషతఃక్షమిష్య
సఇతి త్వయిదృఢంవిశ్వాసముత్పాద్యాపరాధగణాద్భీతిం నివర్తయేతి
భావః, (యద్వా) యావచ్ఛరీరపాతంభయాభయయోరనువృత్తిర్నా
ప్తేష్యతీతిశరీర * భయాభయయోరనువృత్తింజహీత్యర్థః. ఉపమా
లక్షాంశః, ఉపమానోపమేయయోస్సాధారణధర్మః, పర్యాయేణ
ప్రవర్తమానభయాభయత్వం*యద్యపిప్రతియోగిభేదేన భయాభయ
భేదోఽస్తి, తథాఽపివిచ్ఛప్రతిబిష్ఠభావేనాపరాధాశీవిషాది ప్రతి
యోగిభేదాధ్యవసానేన తత్ప్రయోగికభయా భయయోరుభయసాధా
రణ్యంప్రప్తవ్యమ్, తత్ప్రావీష్ఠప్రతిబిష్ఠయో రాశీవిషగారుడమన్త్ర
యోగ్గరుడమన్త్రీనోపాత్తః, తదూహస్యసుశకత్వేనోపాత్తప్రాయ
త్వాదితి. ||౯౬||

వేత్తయథా “ మన్యేమాతాజడఇవసులేవత్సలామాదృశేత్వ ”
మితిత్యయైవపూర్వోక్తమ్, నహిశిశునాక్రియమాణోఽతిక్రమోమా
త్రేనస్వదతే, తస్మాత్ప్రత్యుతమత్ప్రతిహేతోరపరాధగణాన్మా
భాషీ, ఇతిదయాభిప్రాయకల్పనేన సమాహితస్సన్పూర్వావస్థాం వి
స్తృత్యదశాన్తరం ప్రాప్తఇవతయైవస్మారితం మాతృత్వంపురస్కృ
త్యవ్యాజస్తుత్యాదయాంసౌతి = (ఔత్సుక్యపూర్వ) మిత్యాదినా=
“ హేమాతః? పోషణీయత్వద్యోతనాయమాతరితి సమ్బాధనమ్, ఔ
త్సుక్యపూర్వమ్- కదానామమహద్భిరపరాధోపహారైరా * తదభిమ
తైర్దయాంసప్తర్వప్రసాదయిష్యామీత్యుత్సుకతాపురస్సరమ్, ఇదం

పూర్వముపహృత్య మహాపరాధాన్తాతకప్రసాద యతు

చోపహరణక్రియావిశేషణమ్, మహాపరాధాన్ - భగవదపచారాదీ
ననాదికాలార్జితాన్, మదీయాన్ - మత్సవ్యన్ధినాంచాపచారాన్, ఏతై
కమేవదయా యా స్తృప్తి కరణసమర్థమిత్యభి ప్రాయేణమహాత్మవిశేష
ణమ్, ఉపహృత్య - ఉపహరీకృత్య, మాతురిష్టస్యైవోపహర్య
త్వాదాశ్రితాపరాధానా మేవతదిష్టత్వాచ్చేతిభావకః. తాన్ప్రసాద
యతుమ్ - నహిమాతుఃప్రసాదాదధికఃపురుషార్థోఽస్తీతిభావః, మే
మనభిచ్ఛతి - “మనోరథానామగతిర్నవిద్యత” ఇతిన్యాయేన దుర్లభ
మపివస్తుమనస్తథావిదిత్వాపిచ్ఛతీతిభావకః, ఇచ్ఛావిషయస్య దౌర్లభ్య
మేవవివృణోతి - (అలిప్యే) త్యాది=త్వమ్ - దుష్పారతరో దరా
మాతృత్వేన పోషణీయాచభవతి, తాన్ - “ఏషైవాశంసతేలజాం
స్వేనానీకేనమర్దితు” మితివత్ప్రత్యేకంకృపాత్మకః న్నగ్ధనసమర్థాన్
చిరకాలసస్పృతాన్మహాపరాధా, నిరవశేష - మవశేషరహితం
యథాభవతితథా, దయావైభవాపేక్షయాఽపరాధానా మత్యల్ప
తయానకించదప్యవశేషయిత్యేత్యర్థకః, అలిప్య - [ఈషదర్థేఆజ్ఞ]అత్య
ల్పతయాకబళీ కారాద్యయోగ్యత్వా ద్యధా బాలాదయోఽఙ్గుళ్యాది
ష్వాస క్తంమధ్యాదిజిహ్వయాఽఽస్వాదయన్తి ఏవ మీషదాస్వాద్య,
నిరవశేషమాలిప్యేతి నిరవశేషాస్వాదనేనత్యేవ మీషల్లేహనముచ్య
తే, ఆస్వాదనాల్పత్వేన ఆస్వాద్యాల్పత్వం ఫలితమ్, అలిబ్ధత్వప్తిః
సోఽదరమసాత్వానురూపోపహారా నాహరణత్వప్తిమలభ మానామ
నోవాకాగ్రయైరనాదికాలార్జభా, మదీయామత్సవ్యన్ధినాం చాకృత్య
కరణాదినానా విధానంతాపచారాః ప్రత్యేకంత్వదు దరపూరణత్వ
మాభిత్వపహృతాస్తైస్స మస్తైరపితవత్వప్తిలేశోగద్యత్యే, కథమీ
ద్యశం మాతరంపోషితుంప్రభవామీతిభావః, తామ్యసి - ఏతావంతం
కాలంపూర్ణమాహారమాహరిష్యతిసుతభితిమనోరథేనచైవమవలంబ్య

మిచ్ఛతిమేమనస్తామ్ । ఆలిప్యతాన్నిరవశేష మలబ్ధస్య

త మిదానీం మనోరథానామాహరవిషయాణాం వస్థ్యత్వాద్ధానియ
పగచ్ఛసీత్యర్థః, అస్మిన్నవసరే, వృషగిరీశ ధృతా - ఏవంగ్లానిముప
గచ్ఛతీయ మనాధారాస్థాతుం నశకోఽతీతివిచార్య వృషగిరీశేనధృ
తా, వృషాఖ్యపర్వతశ్రేష్ఠేనధ తేత్యపిస్ఫురితి; హేదయే ? అత్రపు
నస్సమోచనం మూర్ఛాపరిజహీర్షయాకృతమితిమన్తవ్యమ్; అహో
ఇయత్తానవచ్ఛిన్నాతవదుశ్చురకుషీతేతి. అత్రవ్యాజస్తుశిరలజాగ-
రః, ఏవందుష్పాపరకుషీత్వేన దుర్భరాసీతినైవయాత్వదీయా శ్రితవ్యా
మోహాఽపరిచ్ఛిన్నఇతిస్తుతేర్గమ్య మానత్వాత్; తథాహి మహా
పరాధానుపహృత్యేతి మహాపరాధానా ముపహంత్వేన రూపణా
న్నకేవలమాశ్రితా పరాధానాంతోభహేతుత్వాభావః ప్రత్యుత
ప్రీతిహేతుత్వపవీతివ్యజ్యే, “చోషేయద్యపితగస్యా” ఓతిహ్యు
గృహీత సర్వలోకకరణ్యేన, ప్రసాదయితుమిచ్ఛతిత్యనేనా వాఙ్మ
నసయోరప్యనర్థా నసఖ్యేయానపరాధానాక్రిశీయాన్ సుప్రసన్నా
ప్రతిగృహ్ణాతీతిధ్వన్యతే, ఆలిప్యతా నిరవశేషమిత్యత్ర ఆలిప్య -
ఆసమస్తాదాశ్రితసమ్బంధినామప్యపరాధాన్ స్వీకృత్య - తుమావివయా
కృత్వేత్యర్థః, అత్రస్వీకరణమాలిప్యేత్వా స్వాదనత్వేనాధ్యవసితమ్,
తేనాత్యాదరేణ స్వీకారోవ్యజ్ఞేతక, నిరవశేషమతి క్రూరమప్యపరా
ధమాశ్రితీయమితికృత్వా నావశేషితవతీ, ఆపిత్వత్వాదరేణ స్వీచకర్థే
త్యర్థః, ఏవమాశ్రితవిషయేఽస్యదుష్కరపరిపూర్ణప్రత్యుపకారకరణే
ఽప్యలబ్ధత్వప్తి- ర్మయిదృఢతరం విశ్వస్త మిమమద్దిశ్యకియదిదం మ
యోపకృతమితి ప్రత్యుపకారకరణ పర్యాప్తిమలభమానేత్యర్థః, వృ
షగిరీశధృతాసతీ - వృషగిరీశేనధృతా - అవప్తభా, ఆశ్రితవ్యామో
హవిజృంభణేన కదాచిదియం పరబ్రహ్మత్వమపిస్వాశ్రితాయదద్యా
దితిభియాదృఢతరం తేనావప్తబద్ధేతిభావః, “అవప్తభ్యచక్షేస్తన్”

ప్రిస్తావ్యస్య హివాప్యషగిరిశధృతాదయేత్వమ్ || ౯౭ ||

జహ్యద్వృషాచలపతిః ప్రతిఘేషినత్వాం ఘరోశతస్త్ర

మితవత్, తతఏవ తిష్ఠ్యసి - మనసాః స్వస్య మహాదే వహాపరాధక్ష
మణలతుణ మహిమకా దేకృతేషినకజ్యేంద్రమిశ్యత్వప్రప్రభునిరో
ధేనవగ్గాలయసీర్జ్యః, అహిమ “సత్యంజ్ఞానమనస్తలబహ్మే”త్యా
మాత్తతభగవత్స్వరూపస్య పరిచ్ఛేదేషిత్వదీయాశ్రితవ్యామోహ
స్యనపరిచ్ఛేదభావః, ఏవంవిద్వాన్వాజేనస్తుతేర్వైజ్య మానత్వా
ద్వైజ్యజస్తుతిః, “వృత్తిర్వాప్యజస్తుతిర్విద్వాస్తుతిభ్యాం స్తుతినన్దయోః
కస్య విర్ధునివిచేకస్తేనయసే హాషినోదీవ మితలక్షణాత్; కించవృషగి
రిశధృతేశ్వత్రస్వాభాషికీ వృషగిరిశ్వర ధృష్టప్రగ్లాభజనితగ్గాని
హేతు కేత్యుత్పేక్ష్యతే, అలభ్యత్వప్రిస్తావ్యసివృషగిరిశ ధృతేహే
తుహేతుమద్భావస్య గమ్యమానత్వాత్; తతశ్చ హేతుత్పేక్షా,
సాచగమ్యా, వృజ్జకశబ్దప్రయోగాత్; “త్వలీల ర్నిర్భ్రమణ శా
స్తావివేశస్వగ్గనిచ్చగా” మితవత్; అస్యాశ్చవ్యాజస్తుత్య ససాంర
కల్వాత్తయారజ్గిగ్గిభావసజరః|| ||౯౭||

సత్యముక్తం త్వయివత్సలతగా హంత్యదీయానపచారానశేష
తః సమగ్ర ప్రతిఘస్తువృషగిరిపతేరతిఘోరస్తావకీనా నతిక్రమాన్నస
హతే, తతఃకంకారం వృషగిరిసతిపదకమల పరిచరణవిషయస్తవి
స్తనోరథగిరూరయితం శక్యంమదేతదయాభిప్రాయముల్పేక్ష్యతే
వల్లభస్యతావన్నరోషప్రసక్తః, “అరోషణోహ్యసాదేవః సక్కుర్ధ్యై
త్యభిశస్తోషి”త తత్స్వభావోక్తేః; “రోషమాహరయత్తీవ్ర” మి
తిన్యాయేన యచికుశ్యతిత్వాంపురంగౌల్యైవ, “కరుణేకీకరతాంత
వోపయాతి” తిహ్యుక్తంప్రపాగపి, తస్మాత్త్వదీయం చికిర్షితం తత్ప్ర
తిఘానహన్యాత్, అతఃకింకరీభూతతద్రోషానకృత్ప్రపదనేవై వపి
సన్నాత్వంత్యదాభేదైస్సృతిఃపురుషాధైన్ద్ర్యత్రూక్షణీయాంశితలయే

ఇనశీతళతాముదన్వాత్ | సామానురుస్తుదభరన్యసనా

త్యభిప్రాయేణోత్తరమాహ - (జహ్య) దిత్వానినా = హేదయే ? వృ
 షాచలపతిః - ప్రతిఘోషపిత్యాంనజహ్యత్, యయాపేరితశ్చియః
 పతిశ్చైవైకుణ్ఠవివ్యనగరం పరిత్యజ్యకంచితృర్వత మధ్యాస్తే, తాం
 త్వామయంకథంపరిస్వక్తుం శక్నుయాత్; నూనంభవత్సావైభవంభవ
 తీ నజానాతీతివృషాచలపతి పదస్యభావః, ప్రతిఘోష - అపినాత
 స్యప్రతిఘోషవనసస్థువతీతి వ్యజ్యతే, “క్రోధమాసర యత్రీవ్ర”
 మిత్యుక్తప్రకారేణాహృతేపి క్రోధేత్వాంనజహ్యత్, కింతుత్వత్కిం
 కరత్వేనైవ క్రోధమాహరేత్, యదిస్వస్య నిరూపకధర్మభూతాం
 త్వాంత్యజేన్నిరూపకాభావాన్నిరూప్యమపినసి ధ్యేదితిభావః, [జహ్యది
 దిత్వత్యభిక్ష] హతుంనశక్త్యత్యర్థః, కిమివ? ఘర్మోపతస్త ఉదన్వాత్
 శీతలతామివ - ఘర్మేణ, ఉపసమీచే, ఉపరివాతస్తః, అనేన తాప
 స్యాన్తగప్రవేశోనాస్తీతిసూచితమ్, ఉదన్వచ్ఛబ్దేనాగాధత్వం తాప
 స్యాన్తగప్రవేశాభావహేతు తయావివక్షితమ్, అనేనఘర్మోపతస్తో
 దన్వద్బలప్రాప్తేనప్రతిఘోషహేతవ, అన్తస్తుకరుణైవగాఢమావర్తత
 ఇతినూచ్యతే, సా కిక్లరిఘాతభగవత్ప్రతిఘా, అశరణ్యశరణ్యోచః
 మామ్ - అనన్యశరణ్యం సకృదేవప్రపన్నంచ, అరుంతుద భరన్యస
 నానువృత్తిః- అరుంతుదా - ప్రపన్నత్వవ్యపీడాకరీ, భరన్య ససన్య -
 ఆశ్రితకృతస్య, అనువృత్తి- రావృత్తిర్యస్యాస్యాతథోక్తా; సకృతగృ
 తప్రపన్నైవ్యాకీర్తియమనోరథేహురితేసతి తదావృత్తిర్దాతవ్య ఫలా
 న్తరాభావాత్ “ఋణంప్రవృద్ధమివమే హృదయాన్నాపసర్పతీ” తి
 న్వాయేనమనసిపరివర్తమానా బాధతఇతిభావః, సకృత్ప్రవృత్త్యైవ
 ప్రసన్నేతిపర్యవసితార్థః, యదుద్దిశ్యైతావత్ప్రార్థిస్తవాసీత్తత్ఫలంకీ
 దృశమిత్యతాహ- (త్వద్విక్షణేస్సృశే)తి-త్వద్వల్లభకర్తృకావలోకన
 సమ్బుధ్ధివ నిరతిశయగి శ్రుయార్థః, తంప్రాసయేత్యర్థః, “మహత్త్వ

నువృత్తిస్తద్వీక్షణైస్సంపృశదయేతవకేళిపద్మైః॥౯౮॥ దృ

భిర్నామవలోక్యతాంనయే”తివల్ “సహాత్మాసుమగ్లభ” ఇత్స్యక్తమహా
త్మావలోకన విషయత్వంహి మహాపురుషార్థ తయాభగవత్సకాశా
త్పార్థితం యామునాచార్యైః, తత్రతదీయకటాక్ష విషయత్వం
ప్రార్థితమ్, అత్రాపితదీయ కటాక్షవిషయత్వమేవ, తత్రతదీయాభా
గవతాః, అత్రతదీయోభగవానేవ, “జామాతాదయితస్తవేతి భవతి
సంపృష్ఠదృష్టాహరింపశ్యేమే” త్యక్తమ్, తద్వదత్రాపితయాసంపృ
ష్ఠితేన భగవానుద్దేశ్యః, తవకేళిపద్మైరిత్యనేనతద్వీక్షణానాం ద
యావిధేయత్వంశీతలత్వ మృదుత్వాదికంచవ్యజ్యతే, తవకరేణస్పృ
శేతివ తద్వీక్షణైస్సంపృశేతిహివ్యపదిశ్యతే, విధేయత్వాదికేణస్పృ
శేతివీక్షణసంపృష్ఠమాత్రం పార్థ్యతే, నతుకేళికారేణ విషయాకా
రః, యథాచిరపిపాసితగి పిపాసాధిక్యేన జిహ్వసేచనషపిపార్థయ
తే తద్వల్. అత్రసూర్వార్థే ఉపమాలంకారః, యద్యస్యతోస
మానోప మేయయోస్సాధారణ ధర్మోనదృశ్యతే, ఉపమేమతావ
ద్యుపాచలపతౌ ప్రతిఘేపి దయాత్యాగభావఉక్తః, ఉపమానే
తూదన్వఃఘర్మోపతాపేపి శీతలతాత్యాగభావ ఇత్యుభయోర్భే
దాల్; తథాపిదయాశీతలయోగిపఠిఘ ఘర్మోపతాపయోశ్చబిమ్బ
ప్రతిబిమ్బభావే నాభేగాత్యాధారణ్యం దృష్టవ్యమ్, ఉత్తరాధైచారు
న్తుదభరన్యసనానువృత్తి రితివిశేషణం సకృత్ప్రసన్నత్వాభిప్రాయగ
ర్భమితి పరికరాలంకారః, “అలంకారగిరికరస్సాభిప్రాయేవిశే
షణ” ఇతిలక్షణాల్; కించతవకేళిపద్మైరితివ్యస్తరూపకమ్, అనేన
భగవత్కటాక్షాణాం కృపాకేళిపద్మ త్వరూపణేన తదీయకటాక్షా
నుకృత్యచిత్ప్రవర్తయితుం కుతశ్చిన్నివర్తయితుంచ ప్రభవతకృతేతి
ప్రతీయతే, ఏషామలంకారాణామత్రసంస్కృతిః. ॥౯౮॥

అథవాత్వదనన్యాహ= శేషభూతస్యవస్తునస్తస్మిన్నయాస్వీకారే

ష్యేఽపిదుర్బలధియందమనేఽపిదృష్టంసాత్త్వాఽపిధూళిరసి
 శేషధూతస్య పార్థనానుమితిర్వాకిమర్థా? నహిరాజాఽఽస్త్రియం
 మత్తగజమత్యజుగళ మితస్తతోధావస్తం తత్త్వాన్తనయా తదనుమ
 త్సాహశృంఖలాభిర్బద్ధాగృహ్లాంతి, తస్మాన్నిరజుగళమతిదృష్టత్వచ్ఛే
 షధూతంచమాం స్వయమేవానుగృహ్యబలాత్కాగ్రిడికురుష్యేత్వాశ
 యవానాహ - (దృష్టేఽపి) త్యాదినా = దృష్టేఽపి-దృష్టమ్ - దర్శ
 నమ్, శాస్త్రాదినాకృత్యాకృత్య వివేకేనత్వపి, (యద్వా) [దృష్టాతిక
 ర్తృణిక్తః] త్యాజ్యోపాదేయ విభాగగోచరశాస్త్రేదృష్టేఽపి- విశద
 తమంజ్ఞాతేఽపి, దుర్బలధియమ్ - దుర్బలా - యథాశాస్త్రమనుష్ఠా
 పయితమశక్తా, ధీర్యస్యతమ్; అనుష్ఠానవిశేషజ్ఞాన హీనమిత్యర్థః,
 (అన్యత్ర) దృష్టేఽపి - పురోవర్తి నిదర్శనవిషయాకృతేఽపి, దుర్బ
 లధియమ్ - మదవశాత్పరిచ్ఛేత్తుమశక్తధియమ్, దమనేఽపి - తత్త
 త్కార్యఫలధూతనిగ్రహేనత్యపి-దృష్టమ్ , ఏతత్కార్య వశాత్ఫలమ
 యైతావద్దుగిభమనుధూత మితని పరమేతాద్భుతనక ర్రవ్య మిత్యను
 తాపరహితమ్, (అన్యత్ర) దమనేఽపి - అజుగళాది నాదృఢప్ర
 హారేఽపి, దృష్టమ్ - తదనాదృత్యవర్తమానమ్, సాత్త్వాఽపి - మ
 లాపహరణాదినా గుణయోగాత్సాన్స మి హ పా య శ్చి త్తం
 వివక్షితమ్, మహదుపదేశాదినాప్రాయశ్చిత్తకరణేఽపి , ధూళిరసి
 కమ్ - ధూళిశబ్దేనమాలిన్య కరణాత్పాపముచ్ఛతే , ప్రాయశ్చిత్తం
 కృత్వాఽస్యకృత్యకరణాదిపాకేమపునఃప్రవృత్తమిత్యర్థః, ప్రాయ
 శ్చిత్తస్యవిధిప్రాప్తత్వానంతరే రసతిహితమ్, సాత్త్వాపీత్యపినా
 పాపప్రవృత్తేస్తు రాగప్రాప్తత్వాత్తతరసఃపుష్కలఇత్యుచ్ఛతే, రసి
 కమితి, [అతఃకనితరావితరక] సాత్త్వాఽపిధూళిరసికమ్ - కపివమను
 స్మత్తః కరోతీతిభావకి, (అన్యత్ర) సాత్త్వాఽపి - జలేఽవమ
 జ్యప్తి, ధూళిరసికమ్ - సోఽపరిపాంసుప్రక్షేప లీలారసికమితి మత్త

కంభజనేఽపిభీషమ్ । బధ్వాగృహణవృషశైలఃతీర్థయే

గజస్వభావోక్తిః, భజనేఽపిభీషమ్ - అతీవాయుముత్పథ ప్రవృత్తిః, అస్మాభిరుపదేశేన నివర్తితవ్య, ఇతిదయాలనాశేన చిన్మహాపురుషేణ విప్రతిబోధనాయ సానునయం సమీపగమనేఽపి హుంకారాదిభిర్భయంకరమ్; (గజపక్షే) ఆరోహణాదిభిస్సతతపరిచయేక్రియమాణేఽపి, భీషమ్ - తేమామసిభయంకరమ్, త్వద్వారణమ్ - ఉక్తప్రకారేణ తవమద్విషయ ప్రవృత్తీర్నివారకమిత్యర్థః, [కృత్యల్యుటాబహులమితికర్తరిల్యుట్] (ఇతరత్ర) తవవారణమ్ - గజమ్, ఏషం భూతంమామ్ - తవానన్యార్థే శేషభూతం, గురుభిస్త్యయ్యర్పితంచ, స్వయముక్తప్రకారేణ, మయానివారణేకృతేఽప్యత్యస్తహితపరాత్వమేవమత్పార్థనామనుమితం నాఽనపేక్ష్యతియావత్; (గజక్షేత్ర) మామ్- లక్ష్మీమ్, ఐశ్వర్యమితియావత్; ఇదంచత్వద్వారణమిత్యన్యవిశేషణమ్, ఐశ్వర్యస్యగజపర్యాయత్వాదైశ్వర్యత్వేనగజవ్యవదేశః, అనుగ్రహశృంఖలాభిః - అనుగ్రహః - పరిపూర్ణవిషయాకారతదనస్తరభావిజ్ఞాన భక్త్యాద్యభివృద్ధిప్రభృతయ, స్తవవిధేయీకరణసాధనత్వ సామ్యాచ్ఛలభిః, సాభిః; (గజపక్షే) అనుగ్రహసదృశశృంఖలాభిరితి మధ్యమపదలోపినమానః, బధ్వా - విధేయాకృత్య, అత్రవిధేయీకరణం బద్ధనశ్వేనాశ్చవసితమ్, (అన్యత్ర) బద్ధనంకృత్వా, గృహణ - అగ్నేకురుష్వ, యథామదాతశయాదుత్థాతాలానమత్యజుశమితస్తతోఽపిపరిధావస్తంచర్గ్రహ మాశ్రయోమస్తగజంశృంఖలాభిర్బధ్వాబలాద్గ్రహణతి కచ్చిత్సార్వభౌమస్తథా గుణేమసార్వభౌమీత్వమపి త్వద్వారణంమామనుగ్రహశృంఖలాభిర్బధ్వాగృహణేత్సర్థక, అలక్ష్ణారస్తుప్రకృతాప్రకృతశ్లేషః, కవినాన్వయైచ్యప్రసర్యనప్రసానేప్రకృతస్యకవే రప్రకృతస్య మత్త గజస్యచ శ్లేషాత్; (యద్వా) దయాశతకాస్తర్గతత్వేనాన్యదయాయావవపర్త సీయత్వే

మాంత్యద్వారణం స్వయమనుగ్రహశృంఖలాభిః || ౧౯ ||

నాతగపరం కిమపిమేత్వయి నాభనీయం మాతర్దవేమ

నప్రకృతత్వా దప్రకృతయోరెకకవిమత్తగజయెన్లేషః, సచానుగ్రహశృంఖలాభిరితి రూపకోపమాభ్యాం సాత్త్వాపిధూళిరసికమితి లక్షణామూలాతి శయోక్త్యాచానుప్రాణితకించమమేవత్వద్వారణం త్వదీయమత్తగజమితిగజత్వరూపణంవివక్షితమితివాచ్యమ్, త్వద్వారణత్వస్యదయానివారకత్వలక్షణస్య విషయే విద్యమానత్వాజ్ఞేషభిత్తికాభేదాధ్యవసానేనార్థద్వయైక్యాచ్చత్వద్వారణత్వారోపాసమ్భవాత్; (కేచిత్తు)న్లేషమూలాభేదాధ్యవసానేనార్థద్వయైక్యేపిస్వాభావికస్య భేదస్య సత్త్వాద్రజత్వారోపస్సమ్భవతీతిరూపక మేవాత్రాలజాగర ఇత్యాహుః|| ||౧౯||

అయంకవిస్తావన్నవత్యశోక్తైర్దయా మసాక్షీత్, తత ఏకేన శ్లోకేన పూర్వప్రకృతప్రపత్తిమనూద్య ప్రాప్యత్వరయా భగవత్ప్రాప్తిరూపఫలంప్రార్థితవాత్, అభాష్టభిశ్లోకైస్సవైచ్య ప్రదర్శనద్వారాఽఽకిచ్చన్యం ప్రకటికృత్యస్వస్యదయనీయ తమత్వం విశదీచ కార, శతతమేనతు శ్లోకేన ప్రార్థితఫలమన్యతస్సిద్ధం పితార్యా నన్య భాసిద్ధస్వాభీష్టప్రయోజనసిద్ధిం పార్థయతే - (నాత) ఇత్యాదినా - అతః - పార్థయిష్యమాణాత్, పర-మన్యత్, కిమపిమేత్వయినాభనీయమ్ - [మగ్ధికృత్యానాం కర్తరవేతివష్టి] శ్వయీతికర్మణోఽధికరణత్వవివక్షయాసప్తమీ, నాభతేర్ద్వికర్మకల్పేన దయాయాః కర్మత్వాత్;] నాభనీయమ్-యాదనీయమ్, నాస్తి, పార్థయిష్యమాణం చప్రయోజనం యావచ్ఛరీరపాతం ముక్తభోగేనవర్తనమ్, తతోఽన్యత్తిమపినాభనీయంనాస్తి, కథః మితీచేఽత్థమ్, తత్తిమైహిక? మామపి కంవా?నతావదైహికంవాచ్యమ్, “అయిరన్నంప్రయశ్చతి”తన్యామైనయావజ్జీవం కర్తానుగుణ్యేనతస్యభావాత్; నాప్యామపి కమ్,

యికురుష్వతథాప్రసాదమ్ । బద్ధాదరోవృషగిరిప్రణ

తస్య దేహో నైరభావత్యేనాల్పాస్థితత్వాది దోషేనాస్వరూప విరుద్ధత్వే
 సచత్య క్తత్వాత్; భగత్పదప్రాప్తిస్తు దేశికప్రసాదాదేవ సిద్ధప్రా
 యమ్, అతోఽన్యతరమపి నావశ్యమ్, తథాచోక్తం ప్రబంధాంతరే,
 “యావజ్జీవంజగతనియతం దేహయా త్రాభవేత్ప్రకృత్యాస్స ద్వేత్రిచతు
 పదగ్గానభోగాభోగాః।దత్తేరజ్జీనిజమపిపదం దేశికాదేః ॥ జీవతి,
 నాతఃపరమిత్యతాతశ్చబద్ధీక్తమేవదర్శయతి - (మాతా , రిత్యాది
 నా=మాత-ర్థయే, లోకేనర్వామాతరశ్శిశువిషయే కయాసమ్మన్దేన
 ప్రసీదన్తి, తాదృశీదయైవమాతానేత్స్వతః ప్రసన్నేతిభి వః, బద్ధాద
 రః - బద్ధేషు - సంసారిషు , అధ్యాత్మికాది తాత్రయ్యాకాంతేషు,
 ఆదరః, “ కదాస్వహంసమేష్యామి ” తివ త్తంతస్సంక్షేపాదరోయస్య
 కః; “సన్మారప్రోషితాసుతా - ఉభాభరతతత్రుక్షామహేంద్రవ
 రుణోపమా” ఇతి రామలక్ష్మణయోగస్సమీపవర్తిత్వేఽపి ప్రోషితభ
 రతాచివిషయే పితృహృదయవత్సం సారిషు ప్రోషితహృదయఇత్యర్థః,
 బద్ధసంసారిష్యాదరోయేనస ఇతి సమానాధికరణ ఒహుప్రీహిర్వాః
 అతఏవ వృషగిరిప్రణయీ - తత్సంక్షేపరసికస్సన్వృషగిరావవతీర్ణకః,
 ప్రణయీత్యనేన శ్రీవైకుంఠాదప్యత్యాగినివేశాతీతయస్సూచితః, అత
 ఏవ “త్యక్త్వావైకుంఠముత్తమమ్ । స్వామిభువనరిణీతీరేరమయాన
 హమోదత” ఇత్యుచ్యతే, తతనిత్యసాన్నిధ్యేఽపి, త్యక్త్వావైకుంఠమి
 త్యుక్తమ్, వృషగిరిలాభేనతి శ్రీవైకుంఠ వాసస్యా సతుల్పత్వాత్;
 “ఉత్తమ, మితితస్యదుస్త్యజత్వఖ్యాపనమ్, వృషగిరావవతీర్ణక్రియ
 మాణ మనుగ్రహమాహ - (ముకుంద) ఇతి= భుక్తిముక్తిద ఇత్యర్థః,
 భోగాపవర్గయోరేకం వాఙ్మద్యోద్భవదత్తేద్వయ” మిత్యుక్తరీత్యాఽ
 న్యతరంవాఙ్మద్యు ఉభయందదాతీత్యర్థః, ఏవంఛూతోఽసౌ- “తా
 సామావిరభూచ్ఛిగిస్తన్మయమానముఖామ్బుజః । పీతాచ్ఛరధరస్సగి

యాయథాసా ముక్తానుభూతిమిహదాస్యతిమేము

గ్వీసాత్మాన్మన్మథమన్మథ" ఇత్యుక్తప్రకారేణనిరతిశయసౌందర్యకాండూ
 న్ననిదేశార్థశ్రీనివాసశి, ఇహ - అన్తిన్సంసారమండలవ, దేశవిశేషేతు
 శ్రీవైకుంఠనాథవముక్తానుభూతిందాస్యతీతిభావః, (యద్వా) ఇహ -
 శ్రీవేంకటగిరౌ, ముక్తానుభూతిమ్ - ముక్తానామనుభూతిమ్, ఏకస్యమమ
 తేషాం సర్వేషామనుభూతిమ్ - భోగమ్, ఏవమహేవముక్తానుభూ
 తిప్రార్థనమర్చనతారవిశేషప్రావణ్యాతిశయకృతమ్, పరత్వాదావ
 దర్చనతారాస్తరే చదుర్లభం శ్రీవేంకటపతే ర్దివ్యమజ్జల విగ్రహసౌ
 న్దర్యవిశేషం గాఢాన్ధకారాగారారోషిత దీపవదతి ప్రకాశం సౌ
 శీల్యాది కల్యాణ గుణ గణంచానుభూయతావతా తృప్తిమలభమాన
 ఇహైవముక్తానుభూతిం పరిపూర్ణాంమాతరితి సమృద్ధప్రాబల్యం పు
 రస్కృత్యుత్పాద్యతే - (నాతగపంకిచపి) త్యనన - "భావానాన్య
 త్రగచ్ఛతీ" తివ దేశవిశేషప్రాప్తిరన్యనభిమతేతిచస్ఫురతి, "సోఽన్యై
 వహస్తహనుమాః పరమాం విభూతింబుధ్వాఽవధూయచరితంతవ
 సేవతేఽసౌ" ఇత్యవతారగోచరతాదృశభక్తివిశేషశాలివోహి కతి
 చనమహస్తః, మే - అసమ్భవితత్వమవిచార్యాతై ౧వ ముక్తభోగం
 వాఙ్మతేమహ్యమ్, నహిశిశుజనఉపపత్త్యనుపపత్తివిచార్య స్వాభీష్ట
 సిద్ధిమాతృసకాశాదిచ్ఛతీతిభావః, యథాదాస్యతి - యేనప్రకారే
 ణవశీకృతస్సన్ననుపపన్న మప్యర్థందాతు సమ్యన్యతే, అఘటిత ఘట
 నాచతురస్యపురుషోత్తమస్య కిమనుపపన్నం నామ? తథా - తేనప్ర
 కారేణ, తంచప్రకారంతప్సమేవవేత్సీతిభావః, మయి - త్వదాబ్రకుల
 మహిమ్నా శ్రీనివాసమప్యనాదృత్యవర్తమానే, ప్రసాదంకురుష్వ - ఆ
 త్మనేపదేనత్వ దిష్టసిద్ధిర్కయాప్రార్థ్యతఇతిగమ్యతే, శిశుజనమనోర
 థహారణం హిమాతుస్స్వప్రయోజనమితిభావః, ముక్తానుభూతిశ్చ
 నేనైవగోత్రాస్తరేఽను సంహితా, "త్వంచేత్ప్రసీదసితవాస్తి సమిప

కున్దకః॥౧౦౦॥ నిస్సీషవైభవజుషామిషతాంగుణానాన్త్రో

తచ్చేత్త్వయ్యస్తిభక్తిసమూహః సినాథ! సంస్కర్యతేయదీచదా
గజనస్త్యదీయస్సంసార ఏషభగవన్నరవర్గవీవ” ఇతి, అతఏవశతత
మేనశ్లోకేన స్తోత్రస్సస్వస్యపరమ తాత్పర్య విషయోచర్చితః, భగవత
శ్శ్రీవేంకటపతేరనన్యసామాన్యం దివ్యసృష్టశక్తిగోసాసౌందర్యోద్భవా
వయవానాం దివ్యాభరణైస్సహస్సౌభ్రాత్రం సౌశీల్యోద్భవైభవ
వేరాత్యుజ్వలాన్విశదతమమనుభవకృతదనుభవజనితప్రీతికారితామపచా.
రకథోజ్ఞితాంమమతాగన్ధగూరగాం తదీయపర్యవ్రాంచితచ్చరణార
విద్రాశేషశేషవృత్తియుక్తభోగాదనూనాంభజేయమితి. అత్రచబద్ధా
దరోవృషగిరిప్రణయీతివిశేషం ద్వయం భిష్టఫలప్రదత్వాభిప్రాయగ
ర్భమితిపరికరాలజ్ఞానరకః, “అలజ్ఞానరకపరికరస్సాభిప్రాయే విశే
షణ” ఇతిలక్షణాత్; కించముకున్దపదంభుక్తిముక్తిప్రదమితిభుక్త్యాన
మభివ్యాహార స్వారస్యసురోధాదిహైవ ముక్తభోగప్రదత్వాభిప్రాయగర్భ
మితిపరికర ఏవాలజ్ఞానరకః॥ ॥౧౦౦॥

ఏవంశ్లోకశతకేన దయాస్తుతిం నిరవర్తయత, అనన్తరం భగ
వతోలక్ష్మీసఖస్యజగత్సృష్ట్యాది సాక్షాత్సాధనభూత జ్ఞానశక్త్యా
దిగుణేషుజాగ్రత్సు తాననాదృత్య ప్రవర్తితేయం స్తుతిస్తేషాంకోపా
యనభవేతిమితి దయావిచక్షిత ముచ్చేత్త్యగకలగుణ సార్వభౌ
మ్యాభవత్వాన్ముత్తైవతోషితై స్త్యచ్ఛేషభూతైస్సర్వేశకల్యాణ
గుణైస్త్యదాశ్రయప్రాబల్యాజ్ఞాతం కుతశ్చిదపిభయరహితత్వం సూ
నమభినందితం సద్బుధీకృతంభవేదిత్యుత్ప్రేక్షయోత్తరమాహ - (నిస్సీ
షే) త్యావీవా = నిస్సీషవైభవజుషామ్ - “పరాఽన్యశక్తిర్వివిధై
వశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ” ఇత్యాదిత్రుతప్రసిద్ధనిరవ
ధికమహిమశాలినామ్, యథాఽఽహుర్యామునాచార్యాకి, “ఉప
ర్యుపర్యుజ్జనువోఽసి పూరుషాస్సృకల్ప్యతేయేశతమిత్యుక్తమాత్.

తుర్వ మే శృషగిరిశగుణేశ్వరీ త్వామ్ - త్రై రేవమానమవతైర

గిర స్త్వ సైకై కగుణావధీస్సయాసదా స్థితానోద్యమతోఽద్య శేరతే”
ఇతి, తాదృశామ్, గుణానామ్-జ్ఞానశక్త్యాదిదగవత్తల్యాణగుణానామ్,
మిషతామ్-పశ్యతామ్, తత్స చక్షుమేవేత్యర్థః, [పక్షీచానాదరణితిషష్ఠీ] ని
రవధికవైభవాన్గుణాన్సృశ్యతోఽనాదృత్యేత్యర్థః, మిషతామితచేతనస
మాధినా, చేతనసమాధిప్రకరణాత్; అనాదరేహేతుమాహ-(వృషగిరి
శగుణేశ్వరీ)మితి=చృషగిరిశగుణానామీశ్వరీమ్, “దోషాభవేయురేతే
యదినామదయేత్వయావినాభూతా” ఇ-జ్ఞానశక్త్యాదీనాంకల్యాణగు
ణత్వస్యవాయుత్తత్వాత్; “అనుచరశక్త్యాదీ” తిష్ఠోకప్రక్రియయాచ
సకలగుణసార్వభౌమమిత్యర్థః, నహీశ్వరమవలన్వృప్తితానాంతర్భృ
త్యేభ్యాభీతితిభావః, తాదృశీంత్యాంస్తోతుః, [కర్తృకర్మణోః కృతీతి
ప్రాప్తాయాష్టస్థాః నలోకావ్యయసిష్ఠా, ఖలర్థతృణామితీతన్నస్త
త్వాన్నిషేధః, తతశ్చకర్మణి ద్వితీయేతిద్వితీయా] ఏవంధూతస్య, మే-
మమ, తవబలాత్ - త్వదాశ్రయపాగ్రబల్యా, జ్ఞాతంయదుకుతో భ
యత్వమస్తిభగవతోకల్యాణగుణాన్త రేభ్యో భగవతశ్చభీత్యభావస్త
ది తర్థః, అవతైః - స్వసామినిస్తోత్ర) జనితప్రీతి పరవతైస్తై
రేవ, యాననాదృత్యత్వామస్తావం యేభ్యశ్చభయశఙ్కా-త్రైరేవక
ల్యాణగుణైరభినన్దితంసత్, అస్మాకం స్వరూపస్థిత్యాదికం యస్యా
మాయత్వం కింబహునాపురుషోత్త మోఽపియస్సమ్మన్భాత్యమస్తక
ల్యాణగుణాకరోభవతి, అన్యథా “దోషాభవేయురేత” ఇతినమస్త
దోషాకరస్సాన్యత్, అస్మాకంవస్వరూపందోషత్వమేవ స్యాత్తాంకృ
పాంస్తువతానిరతిశయప్రీతిరుత్పాదితా, తరుమూలేసిక్తేహితరోరగ్రం
పల్లపితంభవతి, నత్వగ్రేసిక్తే, తథాఽఽశ్మవిషయస్తుత్యావైతాదృశీ
ప్రీతిరస్మాకముదేష్యతీతి సశిరఃకష్టమనుమోదితంస, తస్మాత్సావితమ్-
సత్యంకృతమ్, ఉక్తంనా; సత్య-మచాధితమ్, దృఢీకృతమిత్యర్థః; [సత్యశ

భిన్నతంత్రమేనత్యాపితంతవబలాదకుతోభయత్వమ్॥ ౧౦౧॥

అద్యాపితద్వప్తగిరిదశయే భవత్యామారమ్మ మాత్రమ

భూత్సత్వమావష్టేకరీతి వేత్సస్త్రిన్నర్థేనత్యాపపాశేతి నిచిటపుగా
గమేచకృతేకర్మణి క్తః] అనుమోదసేనస్థిరీకృతమితియావత్; కథమిద
మవధార్యత? ఇత్యతతహ - (నూన) మితి = నూన - మనంశయమ్,
జ్ఞానశక్త్యాపి కల్యాణగుణాన్తర స్వభావపర్యాలోచనయా త్వత్స్వ
భావపర్యాలోచనయాచవీచం నిశ్చయితఇతిభావః. అతస్సీమవైభ
వజుషాం మిషతామితివిశేషణద్వయమనాదరణీయత్యాభిపాయగర్భ
మితిపరికరాలజ్ఞానః, వృషగిరిశగుణేష్వరీమితివిశేషణస్తోతవ్యత్వాభి
ప్రాయగర్భమితి తత్రాపిపరికరాలజ్ఞానః, కించశవేకృపాగోచ
రరతి భావస్య కల్యాణ గుణాన్తర విషయ రతిభావోఽక్ల మితిప్రే
యోఽలజ్ఞానః, త్రయాణామత్రసంస్పృష్టిః॥ ॥౧౦౧॥

నిశ్చీమవైభవశాలిత్వస్య సర్వగుణసాధారణ్యేఽపి దయాయా
స్సకలగుణసామ్యాజ్యేన దయాస్తవనస్యైవ సమస్తకల్యాణగుణప్రీతి
హేతుత్వాత్తైస్సవస్తోతు మారజ్ఞేత్వైక్యమ్, నన్వనాద్యన్తానామస
జ్ఞేయూరాం పురుషదోషదూరగానాం వచసామపి దుష్ప్రవేగవైభ
వాంకృపామల్ప విషయాపురుషవాక్యభంగవివిక్షేత్? కథంతరాం
వాస్తోతుమారభేత? ఇత్యాశ్చల్యతదిదమతి సాహసం సాక్షాద్దయ
యాభవత్యా సహ్యతామిత్యాహ - (అద్యాపి) త్యాదినా = అనేన
పరమసాహసేన కింఫలమితిచేత్; “అమ్నాయానావసీమ్నామపిహ
రివిభవే వర్ష చివోద్దివాబ్ధౌ సమృద్ధాత్సావ్యత్కలాభో నక్షకబళంత
స్తోతురేవంనకింమే” ఇత్యభియక్తోక్తసమృద్ధాత్సావ్యత్కలాభః ప్ర
యోజనమితిభావః, హేవృషగిరిశదయే? వృషగిరిశపదేన పరపూ
షణిదయాఽర్చితారాన్తరదయాచవ్యావర్త్యతే, కారుణ్యసాక్ష్య
క్షమాది కల్యాణగుణానాం ప్రకాశితశయస్యపరాకాష్ఠాఽర్చన

నిదంప్రకృతస్తుతీనామ్ । సందర్శితస్వపర నిర్వహణాన

తారకి, అర్హవతారేష్వగ్భావతాగోవుషగిరిశః, తస్యదయాచే
 తిరమువక్తవ్యమవాఙ్మనఃగోచర మైభవశ్చై సర్వాపరాధసహత్వే
 చ; భవత్యామ్ - తద్విషయే, అనిదంప్రకృతస్తుతీనామ్ - ఇద - మేత
 తాహలసమ్మన్వితమ్, ప్రథమంయసాంతాః, ఇదంప్రథమా, స్తానభ
 వస్తీత్యనిదం ప్రథమాః - అనాదికాలసిద్ధాః, తాసాంస్తుతీనామ్ -
 శ్రుతీనామిత్యర్థః, [కర్తరిషష్ఠీ] అద్యాపి - శ్రుతిరూపస్తుతీనామ్
 “సర్వేవేదాయత్పదమామనస్తీ” తిత్వద్వైభవప్రతిపాదకత్వస్యానా
 దిత్వైఽప్యస్మిన్నపికాలే, తత్ - “గిరస్త్యదేకైకగుణావధీప్సయాసదా
 ణ్ణితానోద్యమతోఽతిశేరత” ఇతిప్రసిద్ధమ్, అరమ్భమాత్రమ్ - స్తుత్యైర
 మ్భవనతుశతతమాంశోఽపి నివృత్తఇతిభావః, తదిదంసాహసమిత్యు
 త్తరత్రవాఽన్వయః, ఇదంపూర్వార్థమేకంవాక్యమ్, ఏతాదృశీశ్రుతి
 నామవస్థాచేదిదమస్మచ్చేష్టితంమహానపరాధ ఇత్యత్రవక్తవ్యం నావ
 శిష్యత ఇత్యభిసంధామైతదపరాధసహనమపిస్వపరనిర్వహణ సమర్థా
 యాంభవత్యామేవాయత్తమిత్యాహ - (గద్దర్శితే) తి = వద్దస్య విజేక
 శూన్యస్య, వద్దినః - నహివద్దినోవిషయవైలక్ష్యంస్వాధికారానధికా
 రౌవవిచార్యశ్లాఘస్తే, యద్వాతద్వాప్రలపస్తీతిభావః, ఏవంభూతస్య
 మే, త్వయి - విషయే, తదిదమ్ - తత్ - అతిమాత్రమ్, ఇదమ్ -
 అర్ధాపరాధరూపం సాహసంస్తోత్రప్రవృత్తిరూపమ్, ననుభక్తి
 కారితాయావాచిక కైజగర్యరూపాయాస్తుతి ప్రవృత్తే రపరాధ
 కోటినివేశకకథ ? మితిచేదిత్థమ్, అల్పమతినాపురుషేణా పరిచ్ఛిన్నే
 వస్తుస్సోతుమారభేసతి మద్దమతీనాం పరిచ్ఛిన్నత్వశ్చాహస్వాద్వస్తు
 తోఽపరిచ్ఛిన్నస్యావ్యుత్పత్తిసమ్మన్వయోపాదతలపరాధకోటి నివే
 శఇతికచేరభిప్రాయః, కృపాభిప్రాయేణైవాయమపరాధః, గద్దర్శి
 తస్వపరనిర్వహణాసతీ - గద్దర్శితమ్ ప్రకటితమ్, స్వపరయోః - స్వస్యప

హేధావస్తస్యసాహసమిదర త్వయివద్దినోమే || ౧౦౨ ||

[ప్రాయోదయేత్వదనుభావ మహామ్బురాశా ప్రాచేతసస్య

రస్యనిర్వహాః మనిర్వాహా, యయాసాః స్వపరనిర్వాహా శక్తిం ప్రకటయన్తి త్యర్థః, స్వసమ్బంధేన భగవత్యపరాధసహత్వ రూపమతిశయ మాదధాతి, స్వస్వింస్తుస్వయమేవ తమతిశయ మాదధాతీతి భావః, తథాభూతానతి, సహేధాః - దయావశాదేవహిసర్వత్రాపరాధ సహత్వం దృష్టమ్, సాత్వాద్దయా యస్తవదయా స్తరానపేక్షాతాత్స్వయమేవ తమేధాఇత్యర్థః. అత్ర చుస్తస్య వద్దిన ఇతి విశేషణద్వయందయసి యతమత్వాభిప్రాయగర్భమితి పరికరాలంకారః, కించపన్దర్శితస్వపరనిర్వహాణేతి విశేషణందయా స్తరనిరపేక్షరక్షతత్వాభిప్రాయగర్భమితి త్రాపిపరికరాలంకారః, అత్యవకవేర్దయాగోచర రతిభావస్యకుశ్రితి గోచరరతిభావోఽజ్ఞమితి ప్రేయోఽలంకారః, ఏతేషాం సంసృష్టిః || ... || || ౧౦౨ ||

మహానయమపరాధగి త్మయతామిత్యుక్తమ్, అథవాఽయమపరాధవీవాదరణీయతా హేతురస్త్విత్వాహ- (ప్రాయ) ఇత్యాది నాహేదయే : త్వదనుభావమహామ్బురాశా - త్వన్మహిమ మహిమాదధా, తద్విశిష్టస్యైవమహామ్బురాశితాత్వప్రమీనిరైశః, ప్రాచేత సప్రభృతయోఽపి, వాల్మీకిపరాశరవ్యాసాదయోఽపి, పర- మతీవ, దూరతపవేత్యర్థః, తటస్థా ఆసక్ - సత్త్వవతరితుంస్పృష్టుంసమీపం గస్తుంవాశేకుః, (యద్వా) తటస్థాః - సరంతటస్థావీవాసక్, ప్రాయ ఇత్యుక్తే త్రా వ్యజ్ఞకః, అత్ర శ్రీనవాసస్తటత్వేవాధ్యవశితః, వ్యవస్థాపకసామ్యాల; తటంహిజలవ్యవస్థాపకమ్, శ్రీనివాసోదయావ్యవస్థాపక, స్వస్మహిమానంస్తులిగోచరికర్తుమశక్తాస్సస్తస్త్వద్వల్లభం పురుషోత్తమమధికృత్య శ్రీరామాయణ మహాభారతశ్రీవిష్ణుపురాణాది మహాప్రబంధాః ప్రణిన్యూకీ, నత్ర సస్త్వ

భృతయోఽపిఽరంతటస్థాః! తత్తావత్తీవర్ణమతలస్పృశమా

స్పృహిమమహూదధిం ప్రవేష్టుం స్పృష్టుంద్రీష్టుంవాశక్నువః, ప్రాయః - ఏవమేవభవేదిత్యుత్ప్రేతా, ఇయంచహేతూత్ప్రేతా, దయానుభావస్తుత్యశక్తరహేతోర్హేతుత్ప్రేతన వివక్షితత్వాత్; తత్తావత్తీర్ణమ్ - ప్రాచేతసాదిభిరవ్యశక్యవతరణే త్వదనుభావమహమ్బురాశావవత్తీర్ణ “మభిష్టామినిరజ్జనా” మితిప్రతిజ్ఞాయ “అనుచరశక్త్యాదిగుణా” మితిస్తోతుమార్భమ్, (అన్యత్ర) జలేప్రవిప్లమ్, అతలస్పృశమ్ - అవధ్యభావాదేవాస్పృష్ట్యానధిమ్, స్తోతవ్యమర్హానధిజ్ఞం. వా; (అన్యత్ర) అగాధత్వాదస్పృష్ట్యానస్థస్థలమ్, అతఏవ, ఆప్లుతమ్ - దురపగాహవిషయావగాహనేనాకులీకృతవాచమ్, (అన్యత్ర) ఆసమంతాత్పుతమ్ - స్లవమానమ్, అతఏవ; పద్మాసలేప్రహసనోచితమ్ - పరిహాసయోగ్యమిత్యాదరణీయత్ప్రేహేతూపన్యాసః, శక్తిశాలిప్వపిశురుషేషుపురస్థి నేమకశ్చిదశక్తోమహూదధావవత్తీర్ణ అతలస్పర్శాత్సమంతాత్సమస్ఫురిం స్లవమానస్వర్వేషాం ప్రహసనోచితోహిభవతి, తద్వద్వేదైర్వేది కైర్మహాపురుషైశ్చాశక్యోద్యమేదయావైభవస్తవనేప్రవృత్తస్తుతిహేతు భూతదయాస్వరూపయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావాత్తద్వైలక్షణ్యానుగుణపదరచనాద్యసామర్థ్యాచ్చకులీభూతః, పద్మాసలేప్రహసనపాత్రం భవామి, ఏవం భూతంమామాదియేధాః - ప్రహసనపాత్రస్యాపిప్రభూణాంసజ్జగ్రీహ్యత్వాదితిభావః. అలజ్జగరస్తు ప్రదర్శితప్రకారేణ హేతూత్ప్రేతా, సాచత్వదనుభావమహమ్బురాశావితీరూపకేణ తటస్థాదితిరూపకాతి శయోక్త్యాచానుప్రాణితా; తతస్తస్యాస్తయోశ్చాజ్ఞగ్భావః, కించ ప్రహసనోచితమితిచేషణమాదరణీయత్వాభిప్రాయగర్భమితిపరికరాలక్షారక, అపిచప్రహసనోచితశ్వస్య సమర్థయస్య “తత్తావత్తీర్ణమతలస్పృశమాప్లుత” మితివిశేషాత్ప్రయేణసమర్థవాతావృణిక్తమ్, తచ్చావతీ

ఘృతం మాంపద్మాపతేః పహసనోచితమామ్రయేధాః ॥ ౧౦౩ ॥

వేదాస్తదేశికపదే వినివేశ్యచాలం దేవోదయాశతకమేతద

ర్ణమిత్యాద్యభేదాతీతయోక్త్యనుప్రాణితమితీతయోరప్యజ్ఞాగ్నిభా
వకి, హేతుత్వేత్తాదిత్రయాణాం సంస్పృష్టిః ॥ ... ॥ ౧౦౩ ॥

ఏవందయామభిముఖీకృత్య వక్తవ్యజాతం పరిసమాప్య స్యాశ్చ
న్యనుసంధేయమనుసంధత్తే - (వేదాస్తదేశికే) త్యాదిష్టోవై నిసంభవః,
(అథవా) శ్రీత్యననుకూలానుసూనా నభిముఖీకృత్య వక్తవ్యోక్తీయం
ప్రవర్తితా, తత్రప్రథమశ్లోకేనప్రకృతప్రబంధం ప్రతిస్వస్యపరతస్త
కర్తృత్వానుసంధానప్రకారమాహ - (వేదాస్తదేశికే) త్యాదినా
వేదాటవైలనాథోదేవః - 'సాక్షాద్దేవపురాణోఽసా' విత్యుక్తః
క్రీడాపరవశోవాసుదేవః, దైహరికేణ - విహారార్థేన, విధినా-శ్రీదై
కుణ్డాద్వైద్యుఃటవైలవతరణాత్తనావ్యాపారేణ, సమయే-మదీయ
సుకృతపరిపాకసమయే, యాదృచ్ఛికాదివ్యాజలాభే సతీతియావత్;
గృహీత-మాత్మీయదయావిషయాకృతమ్, స్వవిషయాకారార్థమేవ
శ్రీవైకుణ్ఠంపరిత్యజ్యవేదాటాద్రావవతీర్ణ ఇతికవేరభిమానః, బాల-
మజ్జమ్, మామ్ - వేదాస్తదేశికపదే - వేదాస్తదేశికానామ్, పదే-
స్థానే, (యద్వా) వేదాస్తదేశికానామ్ - నాథయామునయతీశ్వర
ప్రభృతీనామ్, పదే - చరణారవిదే, అర్థద్వయేచ యథారుచిస్వా
రస్యం గ్రాహ్యమ్, వినివేశ్య - స్థాపయిత్వా, కేయమఘటితఘట
నాచాతురీతిభావః, ఏతద్దయాశతకమ్-ఏతత్ - అనుఘాయమోనప్ర
కారవిశిష్టం సమస్తగుణసమ్మన్నం దోషగన్ధదూరగం చేతభావః,
'ఇదముపనతమేవం నూపమక్లిష్టశాస్త్రీ' తివద
యం నిర్దేశః; అవాదయత్ - స్వవల్లభాం స్వయమేవస్తోతుంలజ్జాపా
రవశ్యాదశక్నువన్మాం నిమిత్తీకృతవానితిభావకి, జ్ఞానశక్త్యాదిగుణా
నాత్మానం లక్ష్మీఘూమ్యాదివిషయహిషీకృచ్చ నాదృశ్యదయాస్తుతౌ

వాదయన్మామ్ । వైహరికేణవిధినాసమయే గృహీతం
 వీతానిశేషమివ వేక్షుటశ్చైలనాథః॥౧౦౪॥ అనవధిమధికృత్య

నిమోజనాద్దయాయాం భగవత్స్మీనివాసస్యాభివేశాతిశయోవ్యజ్ఞ
 తే, వేదాంతదేశికపదవినివేశ్యేత్యనేన దయాశతకప్రతిపాద్యానాం
 వేదాంతతాత్పర్యవిషయత్వం ప్రకాశితమ్, కిమివేత్యాకాక్షాయా
 మాహ - (వైహరికేణ) తి = వైహరికేణ - విహరితకేన, విధినా-
 వ్యాపారేణ, విహరికీ - వీలారగరి, సమయే- వీతావాదనిచితసమ
 యే, గృహీతం వీతానిశేషమ్ పరివాదిన్యాఖ్యమివ, అనేనస్వస్యవి
 ద్వత్పరతన్యైస్సోపార్జితమ్, వైహరికేణవిధినేత్యత్ర హేతాత్పరీయా,
 విహరితకవ్యాపారప్రకరణేన గృహీతమిత్యర్థః, (యద్వా) వైహరి
 కేణ - విహరిమధికృత్యప్రవృత్తేన, విధినా - శాస్త్రేణ, శాస్త్రోక్త
 ప్రకారేణగృహీత మిత్యర్థః, తత్తాపి వేక్షుటశ్చైలనాథ ఏవకర్తా,
 రాజాదిర్వా. ఉపమాలంకారః, “ఉపమాయత్రసాదృశ్యలక్షీర్లు
 న్లసతిద్వయో” రితిలక్షణాత్ ॥ ॥౧౦౪॥

అథాస్యప్రబంధస్య విషయవైలక్షణ్యం వక్తృవైలక్షణ్యం సకల
 ఫలప్రదత్వ మవద్యగన్ధరాహిత్యమత ఏవశిష్టపరిగ్రాహ్యత్వం చాహ-
 (అనవధి) మిత్యాదినా- అనవధిమ్ - పరప్రభావవిభవార్చనవతా
 రాంతరే దేవతాంతరేవా ఏతావత్యాదయాయా అదర్శనాతాంలతో
 దేశతత్వ పరిచ్ఛేదాభావాచ్చానవధిత్వం శ్రీనివాసాను కమ్యయాః,
 తాదృశీమధికృత్య - ఉద్దిశ్య, విషయాకృత్యేతియావత్; “ఆచచక్షేఽ
 భసద్భావం లక్ష్యణస్యమహాత్మన” ఇతివదియమపికాచిత్సాహసవృ
 త్తిరితిభావః, ఆచచక్షే- [ఈషదర్ధేఆక్షే] లక్ష్యణసద్భావస్యకా
 ర్తేన ఎనాశక్యకథనత్వాత్స ఏకీయజ్ఞానశక్త్యనుగుణమివదుక్తవానిత్య
 ర్థః, వేక్షుటేశప్రసూతా- వేక్షుటేశకవినాజనితా, ఏవంవిషయవైలక్ష
 ãణ్యంవక్తృవైలక్షణ్యంచదర్శితమ్, ప్రసఃకృత్యతాహ - (అవితథే)

శ్రీనివాసానుకంపామవితథవిషయత్వాద్విశ్వమస్మి శయన్తే!

త్యాదినా = నవిద్యతే, వితథ - మనశ్శయమ్, యేమతే; అవితథాః - తథాభూతాః, విషయాః - ప్రతిపాద్యాః, యస్యాం సాతథోక్తాః; తత్వాత్, విశ్వమ్ - సమస్తం, స్తోతారం - శ్లోతారస్తోత్రమభ్యస్యవక్తారం స్తుత్యం చ విషయమ్, అప్రీతాయన్తీ అప్రీతానుకంపార్వత్యే, అప్రీతశబ్దాత్తతరంతీతి బృన్తాల్లటశ్చత్రాదేశః,] వితథవిషయత్వేహి విశ్వాప్రీతయేత్, అనేనకుద్రవిషయస్తుతిర్వాసవర్త్యతే, సాహిసర్వేషాం లజ్జాకరీ, జాత్యన్ధమాలోక్య పుణ్డరీకాయేతి సమ్బాధనే హిస్తోత్రప్రభృతీనాం విశ్వేషాంప్రీతాస్యాదితి, వివిధకుశలసీచీ- వివిధానా - మైహికాముష్మికాదిభేదేన తత్తదవాన్తరభేదేన చ బహువిధానామ్, కుశలానామ్ - తత్తదభీచ్ఛానాం పురుషార్థానామ్ సీచీ-మూలధనమ్, సకలపురుషార్థప్రదేత్యర్థః; సీచీవతః పురుషస్య సకలకుశలానాం సులభత్వవదేతత్త్వేతి సమ్బద్ధిసచ్చపుంస స్త్రీ సీచీనాసకృపాప్రసాదేన సకలపురుషార్థాన్సులభాభవన్తీతియావత్; సీచీత్వ రూపణేన వివిధకుశలానా మత్రాక్షయ్యత్వేన యావదపేక్షమాహర్తుంశక్యత్వం ప్రతీయతే, ప్రధానతమశిష్టో పాదేయతా ప్రయోజకా కారమాహ - (అనవద్యే) తి - అచిద్వత్పారతన్త్ర్యానుసన్ధానేన స్వకర్తృకత్వానుసన్ధాన రూపావవ్యరహితేత్యర్థః, ధోషోల్లాసాదిషు ప్రదర్శిత కావ్యదోషదూరవర్జితేత్యపి వివక్షితమ్, ఏవంభూతేయంస్తుతిః, [కరణేక్షిక ప్రత్యయః] సత్పభాజాంరూపతే - తేభ్యోరూపత ఇత్యర్థః, రాజసతామసప్రసక్తస్తు దూరేశిష్టత, “యూయంయూయంవయంవయ” మితిలేమానుస్మాభిఃపరిత్యక్తత్వాదితిభావః. అత్రకవేస్థీనివాసాను కంపాగోచరరతిభావస్య సాత్వికగోచర రతిభావోఽజ్ఞమితి ప్రేయోఽలంకారః, కించశోభతేనర్వభాజామిత్యనేన శ్రీనివాసానుకంపాయాగిప్రకృతస్తుతేచ్ఛ విషయవిషయ భావసమ్బంధానురూప్య

వివిధ కుశలనీవీవేదాంతేన సమస్తాంతరీయమనవద్యా
 శోభతే సత్త్వభాజామ్ || ౧౦౫ || శతకమిదముదారం సమ్య

స్యప్రతియమానత్వాత్సమాలజాగరః, “సమంన్యాద్వర్ణ్యతే యత్ర
 ద్వయోరప్యసూరూపయోః । స్వాసూరూపంకృతంగద్వహారేణ కుచమ
 బ్జలః” మితిలక్షణాత్; కించాత్రావితథవిషయత్వా ద్విశ్వమప్రీత య
 స్తీత్యాదివిశేషణానాముభయ సాధారణ్యాదుభయోరాను గూఢ్యం
 ప్రతీయతే, తథాసాక్షీనిహసానుకమ్పితావదవితథవిషయత్వాత్-న
 విద్యతే, వితథో-వ్యర్థః, ప్రయోజనహీనో, యేమతే- అవితథాః, తథా
 భూతావిషయాయస్యాస్య, తథోక్తాః; తత్త్వాత్, శ్రీనివాసదయావిష
 యాకృతేషు ప్రయోజనహీనోగగనకుసుమకల్పితవ్యర్థః, ఏవం భూత
 త్వాత్, విశ్వమప్రీతయ స్తీ- విశ్వమ్ - సమస్తంస్వాశ్రితంజనం స్వా
 శ్రయభూతం భగవ స్తంతటస్థజనంస్వాత్మానంచ, అప్రీతయ స్తీ-అప్రీ
 తానగర్వతీ, అన్యధాసర్వేప్రీతా భవేయంతిభావః, తథావివిధ
 కుశలనీవీ - వివృతంప్రాకః; వేజ్జులేన ప్రసూతా - వేజ్జులేశేనభగవ
 తా శ్రీనివాసేన, ప్రసూతా-జనితా, అనవద్యా-“జగతిమితంపశే”
 త్యాదిశ్లోకోక్తావద్యరహితా, అనవధిమిత్యనుకమ్పావిశేషణంచ స్తు
 తిసాధారణమేవ, తత్రవిషయవైలక్షణ్యాదినావితత్సమానస్వాధికస్య
 వాస్తుత్యస్తరస్యాధావాదేతత్తు తేరనవధిత్వమ్ - అనవధికాతిశయ
 త్వమిత్యర్థః, ఏవంచాత్రసమాలజాగరస్సాధీయాకవేనాత్పర్యభూ
 మిశ్చ, అన్యచ ప్రదర్శితభావా లజాగరేణై కవాచకాను ప్రవేశ
 సజగరః || || ౧౦౫ ||

అథదయాశతకాభ్యాసస్యప్రాతి స్వికప్రయోజనమాహ- (శత
 కమః) మిత్యాదినా- ఉదారమ్ - స్తుత్యవస్తువైలక్షణ్యేనకలవేదా
 న్తతాత్పర్యవిషయసృతిపాదకత్వ లక్షణవైలక్షణ్యేన శ్లోకునీయమ్,

స్వమానాస్వప్నగిరి మధిరుహ్య వ్యక్తమాలాకయన్తీ ।

అనిశరశరణానామాధిరాశ్యేభిషించే శ్చమితమితపతా

వివిధకుశలసీపీ” త్యుక్త ప్రకారేణ సర్వాభీష్టఫలప్రదంవా; ఇదమ్-
 “జేవోదయాశతతమేత దవాదయన్మా” మిత్యుక్తప్రకారేణ శ్రీవే
 జ్ఞటపతినావాదితమ్, శతకమ్ - సహస్రమయతం నియతంవా రచ
 యితుం శక్తోఽపిపరమకారుణికత్వాదభ్యాససౌకర్యాయశతకేసమా
 పితవానితిమస్తవ్యమ్, సమ్యక్ - గురుజనోపదేశ పురస్కర మనభిసం
 హిత ఫలాంతరం భక్తిప్రేరితంచ, సార్థమభ్యస్యమానాః- అభ్యాస
 శీలాః, అనుదినమనుసంధానపరానితియావత్; [తాచ్ఛీల్యవయోవచన
 శక్తిమచానశీతిచానశ్చ త్యయః,] వృషగిరిమధిరుహ్య -
 వృషగిరేరుచ్చైశ్చిఖరమారుహ్య, శ్రీనివాసదయా యా వృషగి
 రావేవవర్తమానత్వేఽపి తదారో హూక్త్యాది శబ్దమహిమ్నూచా
 యమర్థోలభ్యతే, ఇదంచోచ్చైరధిగోహణం తత్తద్దేశస్థితానాం
 దయాశతకాభ్యాసశీలానాం వ్యక్తాలోకనార్థమ్, వ్యక్తమాలాకయ
 న్తీ - అసమస్తాలోకయన్తీ, అమృతవక్షేరివకటాక్షైశ్చితలయన్తీ,
 వర్తమాననిర్దేశేనతేషా మవలోకన మస్యానిరతిశయ ప్రీతిజనకమితి
 వ్యజ్యతే, ఇదంచ శ్రీనివాసదయాస్వభావపర్యాలోచనయాతత్రచేత
 ససమాధినాచోచ్యతే, ఏవంభూతాశాఙ్గధన్వానుకమ్ప-శాఙ్గధ
 న్విస- శ్చేవేజ్ఞటనాథ రూపస్య, అనుకమ్ప - శాఙ్గధన్వేతి విరో
 ధినిరసనసాధన సమ్మతిరుక్తా, శమితమితపతాసతీ - శమితో-దూ
 రోత్సారితః, విమితపక్షః - ఆశ్రితీయోపాయాంతరరుచి దేవతాంతర
 ప్రావణ్యాదిరూపవిరోధివర్గో, యయాసాః తథాభూతాసతీ; అధి
 రాజ్యాభిషేకేహి శత్రునిరసనమపేక్షితమ్, అనితర శరణానామ్ -
 ఉపాయాంతరనిష్ఠాదేవతాంతర పరాశ్చేతరశరణాః, తద్విలక్షణా
 నాం భగవద్దయైకనిష్ఠానామిత్యర్థః, అధిరాశ్యేఽభిషేచ్ఛేత్ - ప్రపన్న

శాఙ్గకథావ్యాసుకవ్యా ॥ ౧౦౬ ॥ విశ్వానుగ్రహమాతరంవ్యతి

షజత్సవ్యగ్రాపవగ్రాంసుధాసద్భీచీ మితివేక్షతేశ్వరకవిర్భక్త్యా

జనకూటస్థాః కుర్యాదిత్యర్థః, [శకిలిజ్ఞేతిలిప్త] అలోకయన్తీలభిషి
 ఛేదిత్యనేన అలోకవైరేవకీర్ణ జలైరభిషిఛేదితివ్యజ్యతే, అనితరశ్చ
 రణానా మాధిరాశ్యేఽభిషిఛేదిత్యుక్త్యాఇతోఽధిక మైశ్వర్యంనాస్తీ
 తి. ప్రకాశితమ్, తేషామాధిరాజ్యంనామ నాథయామున యతివరా
 చివత్తన్నిర్వాహకత్వమ్, ఇవంచ స్వరూపానురూపమైహిక తాకిక
 మైశ్వర్యమ్, ఏతస్మిద్దాపారతాకికంస్వరూపానురూప నిత్యైశ్వర్యం
 కరతలామలకాయమానమితితదత్రఫలత్వేనోక్త మితిధ్యేయమ్. అత్ర
 కవేర్భగవత్కృపా గోచరరతిభావస్య దయాశతకానుసంధాతృపురు
 షనిషయరతిభావోఽజ్ఞమితిప్రేయోఽలజ్జాః; అపిచశాఙ్గకథాస్వేతి
 విశేషణం విరోధినిరసన సాధనత్వాభిప్రాయగర్భ మితి పరికరాల
 జ్జాః; అలజ్జాఃపరికరస్సాభిప్రాయేవిశేషణ” ఇతిలక్షణాల్; తదను
 ప్రాణితత్వాత్ప్రేయో లజ్జాఃరస్య ద్వయారజ్జాగ్నే భావ
 సజ్జరః॥ ... ॥ ౧౦౬ ॥

నను “వేదాంతదేశికపద” ఇష్టాశ్చ “వీణావిశేషమివవేక్షతంతై
 లనాథ” ఇతిస్తుతివిషయే స్వస్యాచిద్వత్పరతన్త్ర్యముక్తమ్, ఏవం
 సర్వప్రకారేణాచిత్సామ్యేభక్తేరప్యభావాద్భక్తిమూలత్వం స్తుతేర్ను
 స్యాత్, తథావకథం శిష్యాఃపరిగృహీణ్ణ యురితిశజ్జాఃయం తత్పు
 రిహారాయాస్తిస్పద్యేస్తుతి నిర్మాణేతథాపారతన్త్ర్యేఽపిచేతనత్వప్ర
 యుక్తాభక్తిరపిపుష్కలా, ఏవంచ సతిపదానాంపద్యభావేన పద్యా
 నాంప్రబంధభావేనచపరిణతిస్తు కృపావిధేయ భగవత్సంబంధాదేవ,
 నతుభక్తిపారవశ్య ప్రశిధిలాంతరికరణేన కవినేతృభి సద్దధానలహ-
 (విశ్వానుగ్రహ) మిత్యాదిదా=అత్రఏవం భూతదయాయాఅప్యాశ్చ
 యభూతస్థినివాస ఏవస్తుతాయతామ్, కిమగ్ధంకృపాస్తుతా? ఇతి శ

దయామస్తుత! పద్యాచామిహయద్విధేయభగవత్సేవల్ప
కల్పదుర్మా జ్జఙ్గౌమారుత ధూత చూతనయతస్సాన్యా

జాగ్రహపరిశ్రయతే, విశ్వానుగ్రహమాతరమ్ - విశ్వేసామ్- సుదే
షామ్, విశ్వానామ్- లోకానాంవా; అనుగ్రహేమాతరమ్- జననీమ్,
నిరస్తనిగ్రహప్రసక్తం సర్వాననుగృహ్ణాన్తీమిత్యర్థః, అనేన నిగ్రహ
నుగ్రహసాధారణాద్భగవత శ్రీనివాసాద్దయాయాజైలక్షణ్యం భృ
జ్జీతమ్, వ్యతిషజత్సర్వగ్రాపవగ్రామ్-వ్యతిషజన్తా-పరస్పరంసమ్భవ
న్తా, స్వగ్రా ప వ గ్నా, య స్యా సా మ్, స్వగ్రా ర్థి నే స్వగ్ర
మపవర్గంచా పవగ్రార్థినేపవర్గం స్వగ్రంచదదతిమిత్యర్థః, అనేనవ
యాచితమాత్రప్రవాద్భగవతఃకృపాయా బౌదాన్యైశయగప్రకా
శితః, ఏవంకార్యతఃకల్యాణ తమత్వముక్తమ్, స్వరూపతోఽపితథా
విధత్వమాహ - (సుధాసద్రీచీ) మితి-సుధాసహచరీమ్ - సుధాస
వృశీమిత్యర్థః, కార్యతస్వరూప తచ్చకల్యాణతమత్వం భక్తిహేతు
త్వేనదర్శితమ్, వస్తుసాధ్యస్యస్నేహ మాత్రహేతుత్వేఽపి మాతృ
తోవ్యక్త్యామహానీయత్వపరీతేర్భక్తిమూలత్వమపి, మహానీయ విషయ
స్నేహావభక్తిః, యథా “స్నేహూమేపరమోరాజకత్వయినిత్యం
ప్రతిష్ఠితః । భక్తిశ్చనీయతాపీతే” తిరాఘనీయంనిరతిశయశార్యంమ
హానీయత్వహేతుః, అతమాతృత్వం తద్దేతురితివిశేషః, “స్నేహూ
మేపరమోరాజ ” స్థితిరజ్ఞాకత్వవదత్రాపి విశ్వానుగ్రహ మాతరం
వ్యతిషజత్సర్వగ్రాపవగ్రాం సుధాసద్రీచీమితి జగద్రజ్జకత్వం స్నేహ
హేతుత్వేన వివక్షితమ్, ఏవంభూతామ్; దయామ్ - శ్రీశేష్టజైశవ
యామ్, వేజగ్ర-తేశ్వరకవి - దేవజగ్ర-తేశ్వరఇతిప్రసిద్ధజకః, ఆప్త
తాద్యోతనాయస్వనామగ్రహణమ్, “వాల్మీకిర్భగవాన్ఽబ్రువి” రితి
వత్; భక్త్యా - భక్తిప్రేరణయా, నతుఖ్యాత్యాదిలిప్సయా, సహిశ
రగరాస్వాదనం వేతనసాపేక్షమ్, స్వతఃపురుషార్థత్వాత్; అతఏవ
సుధాసద్రీచీమిత్యుక్తమ్, ఇతి- ఉక్తప్రకారేణ; “విదావిశేషమివ

పాతికోఽయంకృమః॥ ౧౦౭॥ కామంసన్తమిథగకరమ్పిత

వేక్తు బలైలానాథ" ఇత్యుక్తప్రకారేణేత్యర్థః, అస్తుత - దయాస్తుతి
 ప్రీతభగవన్ముఖవికాసావలోకనజనిత ప్రీతఃక్రియాఫలస్యకర్తృగా
 మిత్యేనాత్మనేపదమ్, దయామస్తుత- శ్రీనివాసస్యస్వీయకృపాస్తుత్యా
 యావతీప్రితస్తావత్సాగ్రీతేనాత్మస్తుత్యాప్యభావాద్విశ్వాసగ్రహే
 త్యాద్యుక్తరీత్యాతస్యాభగవదపేక్షయా విలక్షణమైభవత్వాచ్చేతిభా
 వః, నన్వయంకవిర్వది భక్తిప్రేరణయాదయా మసౌష్ఠీత్యర్థికథంప
 ద్యరచనానాం పరిబంధరచనాయాంపక్షమస్యాద్భక్తిపారవశ్యస్యక
 రణమైతిల్పకరత్వాదిత్యాశంకాగ్రయామాహ- (పద్యానా)మితి-ఇహా-
 అస్తిస్వబద్ధే, పద్యానామయంక్రమః- పద్యత్వాపాదకఃక్రమః, ప్ర
 బంధత్వాపాదకస్సజ్జతివిశేష విశిష్టశ్చక్రమః; పార్యాపర్య మిత్యర్థః,
 (యద్విధేయేతి)- యస్యా-దయాయా, విధేయో- భగవాన్స్థినివాసః,
 తస్యః సజ్జల్పగికల్పద్రుమఇవ, తస్మాద్దేతోర్ధాతథిత్యర్థః, సజ్జల్పసా
 మ్యలేశమాదాయకల్ప ద్రుమస్సజ్జల్పపమానీకృతః, "సవితాక్షిప్తేషు
 వద్గచ్ఛతి"తివత్, సకలజగజ్జన్త స్థితిధ్వంసాది సమర్థస్య సర్వాభీష్ట
 ఫలప్రదస్యభగవత్సగల్పస్యపూర్ణ సామ్యవద్వస్తునోఽభావాత్; అత
 ఏవజగ్జ్ఞామారుతధూతచూతనయతః-మహావాతపాతితచూతఫలన్యా
 మేన, [ఘాతశబ్దావయవేచపాశ్చ్యాపధిపృక్షేభ్యఇత్యణికృతేఫలేలుగి
 తితస్యలుక్]సామృతికః-దైవికః, యథామహావాతపతితచూతఫలక్రమ
 సామృతికః, సతుకేసచిత్పురుషేణకృతః, తస్మాత్పద్యానామయం
 క్రమఃకృపావిధేయభగవత్సజ్జల్పకృతత్వాత్సామృతికః, సతుభక్త్యా
 విష్టపరవశమనసా కవినాఽమునా బుద్ధిపూర్వకృత ఇత్యభిప్రాయః.
 అత్రవిశ్వాసుగ్రహమాతరమిత్యాదివిశేషణత్రయంభజనీయత్వాభిప్ర
 యగర్భమితిపదికరాలంకారః, కించాత్రీకవేస్థీనివాసదయాగోచర
 రతిభావస్య తత్సజ్జల్ప విషయరతిభావోఽక్లమితిప్రేయోఽలంకారః॥
 పూర్వ "మనవధిమధికృత్యే" తిశ్లోకే "స్తుతిరియమనవద్యా

గుణావద్యానిపద్యానినకస్యాస్తి శతకేనదమ్బుకతకేదో

శోభ తేనత్వభాజా"మితిసకలగుణసమ్మన్నామస్పృష్టావద్యగ్ధాంచ
మదీయామిమాం స్తుతిరిష్టాస్సబహుమానం (రిగ్వేదోయురితిప్రత్య
పాది, అథవత్సమానశ్లో కేతు యద్యస్య వద్యలేశోఽపినసమ్భవతి,
తత్సమ్భవేఽప్యశిష్టేస్తదుద్భావనేకృతేఽప్యస్తత్పక్షపాశినీదయైవా
నజ్జనైఃకృతందోషోద్భావనం వ్యర్థంకరిష్యతీతి ప్రతిపాద్యప్రబంధంప
రిపూరయతి-(కామ)మిత్యాదినా-నశి-అస్మాకమ్,పద్యాని-పద్యానాం
గ్వీకృతత్వేఽపిస్వస్యస్మిన్మత్వానుసంధానేనస్తోత్రానుసంధాతృష్వాత్వా
నమన్యతమంమన్యమాన స్సమ్భన్ధసామాన్యే వస్తీప్రాయుజ్జగ, మిథః
కరమ్భితగుణావద్యాని-మిథఃకరమ్భితాని-పరస్పరంసజ్జగ్ధాని, గుణా
వద్యాని,యేషుతాని; గుణావిషయవైలక్షణ్యాదయః, దోషాః-వక్తు
రజ్ఞానాదయః, (యద్వా) "కావ్యంహ్యదోషాసగుణాశబ్దార్థా న
దలఁబ్రతీ" ఇత్యత్రసగుణామితి విహితగుణాః, అదోషా వితిఃషిద్ధ
దోషాశ్చగుణావద్యశబ్దవివక్షితాః,విషసమ్ప్రకృతమధున్యాయేనదోష
సజ్జగ్ధాగుణాలపి సపరిగ్రాహ్యఇత్యభి ప్రాయేణగుణోక్తిః, ఏకస్మి
న్ప్రద్యేగుణావపలన్యస్మిన్ప్రద్యేదోషావపేతివ్యవస్థితత్వేయత్రగుణావప
తస్యపరిగ్రాహ్యతాస్యాత్తాదృశీవ్యవస్థాచనాస్తియత్రగుణాస్తత్రదో
షాశ్చయత్రదోషాస్తత్ర గుణాశ్చేతి పరస్పరసామగ్ర్యేణ వర్తంతే,
గుణావపదోషా ఇతిమిథశ్శబ్దస్యభావః, తాదృశానికామంసన్తు - గుణ
లేశవైదేశికాని సకలదోష సజ్జగ్ధాని వాభవన్తితి కామమిత్యస్య
భావః, విషయవైలక్షణ్యమహిమ్నానాస్త్వాకం కాచిన్త తిరితి భావః,
[మైమానిసర్గప్రాప్తకాలేషు కృత్యాశ్చేత్యతినగ్గేలోట్] అతినర్గః-
కామచారానుజ్ఞా, సదమ్బుకతకే - సన్తు - స్సాధవవీవ, అమూఘిని,
"సహ్యమ్మయానితీర్థానినదేవామృచ్ఛిలామయాః । తేభునన్యుయకా
లేన దర్శనాదేవసాధవ " ఇత్యుక్తపావనత్వాదినా తత్సామ్యాత్తే

వశ్యుతింతామృతి । నిష్ప్రత్యాహవృషాద్రి నిర్ఘరఘర

పామమ్మత్వేన రూపణమ్, తేమాంకతకే- ప్రసాదకే, ననుసతాంస్క
తకప్రసన్నత్వాతరథం ప్రసాదకాపేక్షేతినే త్తాపత్ర యుద్ధుపాధి
వశాన్మహతామపిమనసికదాచిత్తేదితేనో విషయవైలక్షణ్యవ క్తవైలక్ష
ణ్యాదినాశతకమిదంస్వానుసంధానేనభేదంవిస్తార్యసుఖయతి(యద్వా)
“మైవంఘారాపరాధైస్సపది గురుభలేన్యాసమాత్రేణ లభ్యేకఘాపా
ష్టిగ్రహార్తాశయయితముచితాపేతుభిస్తత్తదహోః ” ఇత్యుక్త
ప్రకారేణ బ్రహ్మది దుర్లభే మహాభలేన్యాసరూపాల్యాయాసనాధ్యే
ఘారాపరాధానుసంధానే నాస్తికాగ్రేసరస్యాస్మాస్తిక్యాదేవశక్తా
పాష్టిగ్రహాణీస్యాత్, ఏవం శఙ్కాకలుషితమానసం సజ్జనం
“ మయితివృత్తి దుష్కృతాంప్రధాన ” ఇత్యాది దయావైభవప్రకా
శనపరమిదంశతకంస్వానుసంధానేన తాదృశశఙ్కామపాకృత్యప్రసాద
యత్తి అస్తికశతకే - శ్రీనివాసదయావైభవగోచరేశతకేనతతివిస్తీ
ర్ణత్వేననుగ్రహే, నతుశ్రీనివాసగోచరే పరచ్ఛాహవిభవాదిగోచరే
వా, న చార్చావతారాస్తరగోచరే ౭ త్చావతారా
స్తరదయాగోచరేవా; ఇదమేకమేవపర్యాప్తమ్, పరిగ్రహ్యాతాప్ర
యోజకమితిభావః, సర్వేశ్వరోహినిగ్రహానుగ్రహసాధారణ భూ
తః, దయాత్వనుగ్రహైక స్వభావేతితద్విషయమైతిశ్లాఘనీయతరా,
తస్మాదేత దుపాదేయతాప్రయోజకం గుణాస్తరంనాన్వేషణీయమి
త్యాశయః, అసతోవోషస్య కేనచిదుద్భవనేకృతేపి భగవతీదయై
వతద్వ్యర్థీకరిత్యతి, నాస్మాభిఃప్రయితేవ్యమిత్యాహ.(నిష్ప్రత్యా
హే)త్యాది=నిష్ప్రత్యాహానిరస్తరాయః, యోవృషాద్రినిర్ఘరఘ
రతాగరః, వృషాద్రినిర్ఘరాణాం ఘరతాగరఃఉచైశ్చబ్దః,తచ్చ
లేన-తద్వ్యాజేన,ఉచ్చలన్విజృమ్భమాణః, (దీనే)త్యాది=దీనానామ్-
కృపణానాంమాదృశానా,మాలమ్బనభూతాయాః- ఆశ్రయభూతా

సుకుమారపదచ్యాసావరణీయగుణోజ్జ్వలా ।
 రమణీయతరాకించప్రకృత్యాప్రత్యయేనచ ॥౧॥
 శ్రీవేంకటేశవిన్యస్తభావాఽవద్యకథోజ్ఞితా ।
 సుధాససూదరీహృద్యాటికాసేయందయాస్తుతేః ॥౨॥
 రామానుజార్యదాసేనవాల్మేయనపరివర్ధితా ।
 శ్రీవేంకటేశమహిషీసాపత్న్యంసమ్యగర్హతి ॥౩॥

ఇతి శ్రీవత్సకలతిలక శ్రీరామానుజాచార్యకృతిమ

కవితారికసిహ్మయకల్యాణగుణశాలినే ।
 శ్రీమతేవేంకటేశాయవేదాస్తగురవేనమః ॥

శ్రీయైశ్రీపద్మావత్రైనమః.

శ్రీశ్రీనివాసపరబ్రహ్మణేనమః.

వేంకటేశావతారోఽయంతద్భక్తాంశోఽథవాభవేత్ ।
 యతీంద్రాంశోఽథవేత్యేవంవితర్యామస్తుమగ్గళమ్ ॥
 శ్రీమతేనిగమాస్తమహాదేశికాయనమః.
 నరహస్త్రోవైభవస్యాస్యసాక్షాన్నైవాభ్యాసస్తత్కృతిష్ట
 యేషామ్ । యేషానిత్యంమానసంసాభ్యసూయంతేషాం
 భక్తిస్సాన్యతరథంవేంకటేశే ॥*

శ్రీమతేనిగమాస్తమహాదేశికాయనమః.

